

5th INTERNATIONAL

18-20 EYLÜL/SEPTEMBER
2025

YER: AKÇAKOCA SAKLIKÖY OTEL

SUSTAINABLE TOURISM CONGRESS

5. ULUSLARARASI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KONGRESİ

CONGRESS FULL TEXT BOOK

KONGRE TAM METİN KİTABI

ISBN: 978-625-93595-4-0

***5th International
Sustainable Tourism Congress/
5. Uluslararası
Sürdürülebilir Turizm Kongresi***

18-20 Eylül 2025

Akçakoca, Düzce/Türkiye

Editör

Prof. Dr. Muammer MESCI

SİDAS

2025

Copyright © Sidas Medya

The legal and scientific responsibilities of the full-text papers in the Proceedings Book belong to the authors/ Tam metin bildiri kitabındaki çalışmaların yasal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Front Cover Design

Lec. İrem Gürsu

ISBN NO: 978-625-93595-4-0

Editör

Prof. Dr. Muammer MESCI
Düzce Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğretim Üyesi

Yayınlayan

Sidas Medya Ltd. Şti.
Fevzipaşa Bulv. Çelik İş Merk, Konak-İzmir
Tel: 0.232.441 60 01 Fax:0.232. 441 61 06
sidasmedya@gmail.com
Sertifika No: 44798

Basım Koordinatörü

Şakir SARIÇAY

Baskı Tarihi

Aralık 2025

Baskı

Egeus Matbaacılık-Haydar Özbek
5632. Sk. No:30 Çamdibi-Bornova-İZMİR
0 232 4581677 - Sertifika No:41954

Yayın No: 148

İletişim

Sidas Medya Ltd. Şti.
Fevzipaşa Bulvarı Çelik İş Merkezi-İzmir
Tel: 0.232.441 60 01 Fax:0.232. 441 61 06
sidasmedya@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Turizm İşletme Belgeli Otellerin Web Sitelerinde Bulunan Sürdürülebilirlik Bilgilerinin İncelenmesi: Artvin, Rize ve Trabzon İllerine Yönelik Bir İnceleme.....	1
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burcu KIVILCIM ZORBA, Dr. Öğr. Üyesi Turgut TÜRKOĞLU, Doç.Dr. Ekrem AYDIN</i>	
Aile Sofrasının Gençler Üzerindeki Kültürel Etkisi.....	13
<i>Arş. Gör. Dr. Serkan SEMİNT</i>	
Akıllı Turizm Uygulamalarının Destinasyon Pazarlamasına Katkısı: Trabzon Turizm Paydaşları Üzerine Bir Araştırma	33
<i>Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Caner KAYA, Doç.Dr.Yusuf KARAKUŞ, Eda KAYA</i>	
Mevlevilikte Mutfak Kültürü ve Maneviyat İlişkisi: Çile Geleneği Perspektifinde Bir Değerlendirme	47
<i>Doç.Dr. Fatih VAROL, Sena BÜYÜKDOĞRUCAN</i>	
Çevresel Sürdürülebilir Davranışların Önündeki Engeller	59
<i>Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM</i>	
Ünye Örneğinde Turizm ve Turizmin Etkilerine Yerel Halkın Yaklaşımları	73
<i>Doç.Dr. Serir UZUN, Bahar GÜNER</i>	
Sürdürülebilir Restoran Farkındalığının Müşteri Restoran Tercihi ve Daha Fazla Ödeme İsteğine Etkisinde Çevresel Kaygının Rolü	87
<i>Doç.Dr. Ülker CAN</i>	
Sürdürülebilir Sağlık Turizmi Bağlamında Türkiye ve Kanada'nın Dijitalleşme Yaklaşımları	99
<i>Arş. Gör. Dr. Ali GÜVEN</i>	
Doğa Temelli Turizm Türlerinin Turizmde Sürdürülebilirliğe Etkisi	113
<i>Hatice YILDIRIM, Tuğba YAZICI</i>	
İnsan Ötesi Gezin: Posthumanist Bir Sürdürülebilirlik Çağrısı	129
<i>Doç.Dr. Beyza HATIRNAZ</i>	
Çizgi Filmlerde Gıda İsrafı ve Sürdürülebilirlik Mesajları	139
<i>Dr. Vildan TÜYSÜZ</i>	
Kadınların Sıfır Atık Yönetimine Katkıları.....	155
<i>Hatice YILDIRIM, Doç.Dr. Zeynep MESCI</i>	
Sürdürülebilirlik Kapsamında Zonguldak Kırsal Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma	169
<i>Zafer ÖZBEY, Tuğçe ÖZBEY</i>	

Preface

5 st International Sustainable Tourism Congress was held between18-20 September 2025 with the hosting of Düzce University and Düzce Chambers of Commerce and Industry, Türkiye. Over 55 full-text papers and abstracts were submitted in sustainable tourism to the congress. Approximately 50 of these papers were accepted for the presentation after the peer-reviews. The 13 presented papers are included in this proceedings book.

Thank you for your interest to the congress.

ISTC' 25 Organization Committee

HONOR COMMITTEE

Selçuk ASLAN	Governor of Düzce
Dr. Faruk ÖZLÜ	Mayor of Düzce
Prof. Dr. Nedim SÖZBİR	Rector of Düzce University
Erdoğan BIYIK	President of Düzce Chambers of Commerce and Industry

ADVISORY BOARD

Prof. Orhan BATMAN	Sakarya University of Applied Sciences
Prof. Oğuz TÜRKAY	Sakarya University of Applied Sciences
Prof. Muammer MESCI	Düzce University
Prof. Aysu ALTAŞ	Aksaray University
Assoc. Prof. Dr. İsmail ÇALIK	Gümüşhane University
Assoc. Prof. Dr. Erkan GÜNEŞ	Erzincan Binali Yıldırım University

SCIENTIFIC BOARD

Prof. Dr. Ahmet KÖROĞLU	Balıkesir University
Prof. Dr. Atila YÜKSEL	Aydın Adnan Menderes University
Prof. Dr. Bayram ŞAHİN	Balıkesir University
Prof. Dr. Burhanettin ZENGİN	Sakarya University of Applied Sciences
Prof. Dr. Gökhan AYAZLAR	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof. Dr. Kamil UNUR	Mersin University
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖNCÜ	Düzce University
Prof. Dr. Mehmet SARIŞIK	Sakarya University of Applied Sciences
Prof. Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Prof. Dr. Şefik Okan MERCAN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr. Ahmet ÇAVUŞ	Atatürk University
Prof. Dr. Umut AVCI	Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Adem ARMAN	Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Alaatin BAŞODA	Aksaray University
Assoc. Prof. Dr. Alper IŞIN	İzmir Katip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr. Doğanay ERGEN	Isparta Applied Sciences University
Assoc. Prof. Dr. Ekrem AYDIN	Artvin Çoruh University
Assoc. Prof. Dr. Emre HASTAOĞLU	Sivas Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Erhan BOĞAN	University of Sharjah
Assoc. Prof. Dr. Eren ERKILIÇ	Recep Tayyip Erdoğan University
Assoc. Prof. Dr. Ersin ARIKAN	Isparta Applied Sciences University
Assoc. Prof. Dr. Gürkan ALAGÖZ	Erzincan Binali Yıldırım University
Assoc. Prof. Dr. Fatih VAROL	Selçuk University
Assoc. Prof. Dr. Hacı Mehmet YILDIRIM	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Dr. Hasan Önal ŞEYHANLIOĞLU	Batman University
Assoc. Prof. Dr. Hasan KÖŞKER	Zonguldak Bülent Ecevit University
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin PAMUKÇU	Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr. İsmail BİLGİÇLİ	Sakarya University of Applied Sciences
Assoc. Prof. Dr. İsmail ÇALIK	Gümüşhane University
Assoc. Prof. Dr. Merve IŞKIN	Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Merve ÖKSÜZ	Başkent University

Assoc. Prof. Dr. Ozan ATSIZ
Assoc. Prof. Dr. Ömer SARAÇ
Assoc. Prof. Dr. Özge Güdü DEMİRBULAT
Assoc. Prof. Dr. Özgür KIZILDEMİR
Assoc. Prof. Dr. Sağbetullah MERİÇ
Assoc. Prof. Dr. Sedat ÇELİK
Assoc. Prof. Dr. Serkan YİĞİT
Assoc. Prof. Dr. Sedat ŞAHİN
Assoc. Prof. Dr. Ülker CAN
Assoc. Prof. Dr. Üzeyir KEMENT
Assoc. Prof. Dr. Yusuf DÜNDAR
Assoc. Prof. Dr. Züleyhan BARAN
Assoc. Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM
Assoc. Prof. Dr. Ahmet ERDEM
Assoc. Prof. Dr. Makbule CİVELEK
Assoc. Prof. Dr. Murat ÖDEMİŞ
Asst. Prof. Dr. Ali YÜCE
Asst. Prof. Dr. Caner GÜÇLÜ
Asst. Prof. Dr. Elif Zeynep ÖZER
Asst. Prof. Dr. Emrah ÖZTÜRK
Asst. Prof. Dr. Erhan COŞKUN
Asst. Prof. Dr. İhsan KAZKONDU
Asst. Prof. Dr. Kerim COŞKUN
Asst. Prof. Dr. Derya BAYKAL BAYSAL
Asst. Prof. Dr. Levent Selman GÖKTAŞ
Asst. Prof. Dr. Lütfullah Sadi TOPRAK
Asst. Prof. Dr. Mehmet BEYAZGÜL
Asst. Prof. Dr. Murat GÖRAL
Lect. Irina CHIURCIU

Asst. Prof. Dr. Oğuz ÇOLAK
Asst. Prof. Dr. Pelin Fatma TUNA ARSLAN
Asst. Prof. Dr. Recep YILDIRGAN
Asst. Prof. Dr. Seda İDİKUT ŞAHİN
Asst. Prof. Dr. Vahit Oğuz KİPER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University
Sakarya University of Applied Sciences
Balıkesir University
Sakarya University of Applied Sciences
Van Yüzüncü Yıl University
Şırnak University
Mardin Artuklu University
Van Yüzüncü Yıl University
Batman University
Ordu University
Selçuk University
Düzce University
Düzce University
Harran University
Zonguldak Bülent Ecevit University
Gümüşhane University
Cappadocia University
Bitlis Eren University
Biruni University
Düzce University
Aydın Adnan Menderes University
Zonguldak Bülent Ecevit University
Siirt University
Maltepe University
Harran University
Van Yüzüncü yıl University
Harran University
Bingöl University
University of Agronomic Sciences and Veterinary
Medicine Bucharest
Sakarya University of Applied Sciences
İstanbul kültür University
Sakarya University of Applied Sciences
Zonguldak Bülent Ecevit University
Sakarya University of Applied Sciences

ORGANIZING BOARD

Prof. Muammer MESCI
Prof. Burhan SEVİM
Assoc. Prof. Erhan BOĞAN
Assoc. Prof. Fatoş ÖZKAN ERCİYAS
Assoc. Prof. Fatih VAROL
Assoc. Prof. Hacı Mehmet YILDIRIM
Assoc. Prof. Merve IŞKIN
Assoc. Prof. Mustafa IŞKIN
Assoc. Prof. Ömer SARAÇ
Assoc. Prof. Serkan YİĞİT

Düzce University
Kastamonu University
University of Sharjah
University of Birmingham
Selçuk University
Çanakkale Onsekiz Mart University
Ordu University
Sivas Cumhuriyet University
Sakarya University of Applied Sciences
Mardin Artuklu University

Assoc. Prof. Ümit ŞENGEL
Assoc. Prof. Yıldırım YILDIRIM
Asst. Prof. Emrah ÖZTÜRK
Asst. Prof. Hatice KAVUNCUOĞLU
Asst. Prof. Muhammet Caner KAYA
Asst. Prof. Oğuz ÇOLAK
Asst. Prof. Vahit Oğuz KİPER
Dr. Lect. Vedat KAYIŞ
Lect. Atıf AKKİL
Dr. Res. Asst. Fırat ATBAŞ
Dr. Res. Asst. Selma GÜLTEKİN
Engin ÇAVUŞ

Sakarya University of Applied Sciences
Düzce University
Düzce University
Düzce University
Düzce University
Sakarya University of Applied Sciences
Sakarya University of Applied Sciences
Düzce University
Düzce University
Düzce University
Düzce University
Düzce Chamber of Commerce and Industry

Deputy Secretary General
Ömer ÖZCAN
Tourism R&D Coordinator

Düzce Chamber of Commerce and Industry

SECRETARIAT

Dr. Lect. Vedat KAYIŞ
Lect. Atıf AKKİL
Dr. Res. Asst. Fırat ATBAŞ
Dr. Res. Asst. Selma GÜLTEKİN

Düzce University
Düzce University
Düzce University
Düzce University

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Turizm İşletme Belgeli Otellerin Web Sitelerinde Bulunan Sürdürülebilirlik Bilgilerinin İncelenmesi: Artvin, Rize ve Trabzon İllerine Yönelik Bir İnceleme

Dr. Öğr. Üyesi Burcu KIVILCIM ZORBA^{a},
Dr. Öğr. Üyesi Turgut TÜRKOĞLU^a
Doç. Dr. Ekrem AYDIN^a*

^aArtvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü,
Artvin/Türkiye.

* Sorumlu Yazar: burcukivilcim@artvin.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Artvin, Rize ve Trabzon illerinde bulunan ve sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip otel işletmelerinin, sürdürülebilirlik politikalarını internet sitelerinde paylaşma durumunu tespit etmek ve bu işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarının içeriğini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma, 4 ve 5 yıldızlı işletme belgeli oteller arasında sürdürülebilirlik sertifikasına sahip 34 otel işletmesinin web sitelerinin incelenmesine dayanmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı kullanılmış ve içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, otel işletmelerinin çoğunluğunun sürdürülebilirlik politikalarını internet sayfalarında yeterince paylaşmadığı görülmüştür. Çoğu otel yalnızca sürdürülebilirlik logosu ve/veya kısa bir açıklama sunarken, çok az sayıda otel sürdürülebilirlik raporlarını yayımlamıştır. Çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili bazı uygulamalara yer verilmesine rağmen sıfır atık ve eko etiket gibi sertifikalarla ilgili paylaşımların yetersiz olduğu görülmüştür. Otellerin sosyal sürdürülebilirlik, kültürel mirasın korunması ve yerel kalkınmaya destek verme gibi konularda da bazı faaliyetler yürüttüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, sürdürülebilirlik politikalarının ve raporlarının daha şeffaf bir biçimde yayımlanması gerektiği, çevresel ve sosyal alanlarda yapılan uygulamaların daha görünür hale getirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, otel işletmelerinin sürdürülebilirlik bilgilerini internet sayfalarında daha görünür hale getirmeleri, çevresel faaliyetlerini ve sertifikalarını dijital ortamda paylaşımları, personel eğitimi ve toplum bilinçlendirme çalışmalarını arttırmaları ve yerel kalkınmaya daha fazla katkı sunmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Rize, Sürdürülebilir turizm, Trabzon, Web site analizi.

Review of Sustainability Information on the Websites of Hotels with Tourism Operation Certificates: A Study of Artvin, Rize and Trabzon Provinces

Asst. Prof. Burcu KIVILCIM ZORBA^{a},
Asst. Prof. Turgut TÜRKOĞLU^a,
Assoc. Prof. Ekrem AYDIN^a*

^aArtvin Çoruh University, Arhavi Vocational School, Department of Hotel, Restaurant and Catering Services, Artvin/Türkiye.

* Corresponding author: burcukivilcim@artvin.edu.tr

ABSTRACT

This study aims to determine the extent to which hotel enterprises holding sustainable tourism certificates in the provinces of Artvin, Rize, and Trabzon disclose their sustainability policies on their official websites, and to examine the content of their sustainability reports. The research is based on an analysis of the websites of 34 certified hotels operating under four- and five-star business licenses. Document analysis was employed as the data collection method. The qualitative data obtained were analyzed using the MAXQDA 2020 software, and content analysis was conducted. The findings reveal that most hotel enterprises do not adequately communicate their sustainability policies on their websites. While the majority of hotels display only a sustainability logo and/or a brief statement, only a limited number publish comprehensive sustainability reports. Although certain environmental sustainability practices are presented, information sharing regarding certifications such as zero waste and eco-labels remains insufficient. Moreover, some hotels were found to engage in activities related to social sustainability, the preservation of cultural heritage, and support for local development. The study concludes that sustainability policies and reports should be published in a more transparent manner and that environmental and social initiatives should be made more visible to stakeholders. Accordingly, it is recommended that hotel enterprises enhance the visibility of sustainability-related information on their websites, share details of their environmental practices and certifications through digital platforms, strengthen employee training and community awareness programs, and contribute more actively to local development.

Keywords: Artvin, Rize, Sustainable tourism, Trabzon, Website analysis.

I. Giriş

Turizm sektörü, çevresel ve toplumsal etkileri nedeniyle sürdürülebilirlik ilkelerinin ön plana çıktığı sektörlerin başında gelmektedir. Turizm endüstrisinin en önemli sacayaklarından olan otel işletmelerinin sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemesi, tercih edilebilirlik, maliyet tasarrufu, imaj, çalışan motivasyonu ve iş birlikleri gibi birçok açıdan kazanımlar elde edilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte otel işletmelerinin sürdürülebilirlik politikalarını kamuoyuna nasıl duyurdukları ve bu

kapsamda ne tür faaliyetler geliştirdikleri cevaplanmayı bekleyen sorular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda mevcut çalışma, hizmet kalitesi yanında sürdürülebilir turizm sertifikalarıyla da değerlendirilen otel işletmelerinin web sitelerinde yer alan sürdürülebilirlik raporlarını analiz ederek bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Otellerin dijital vitrinleri olarak kabul edilen internet siteleri, sürdürülebilirlik politikalarının şeffaf bir biçimde paylaşılması ve görünürlüğünün sağlanması açısından kritik bir araçtır. İnternet siteleri üzerinden sağlanan bilgiler, hem misafirlerin bilinçli tercih yapmasını sağlamakta hem de işletmelerin çevreye ve topluma karşı sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiğini göstermektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Artvin, Rize ve Trabzon illeri doğal kaynakları ve doğa temelli turizm faaliyetleri ile yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Turizmin hızla geliştiği ve turistik ilginin çok hızlı bir şekilde arttığı bu coğrafyada yer alan otel işletmelerinin sürdürülebilirlik anlayışını anlamak gelecekte yapılacak sürdürülebilir turizm uygulamalarını güçlendirecektir. Ayrıca bu çalışma, otel işletmelerinin sürdürülebilir turizm anlayışının geliştirilmesine ne tür katkılar yaptığını ortaya koyarak hem mevcut literatürün gelişimine katkı sağlayacak hem de politika yapıcılara yönelik somut gelişim önerileri sunacaktır. Böylece sürdürülebilir turizm uygulamalarının güçlendirilmesine ve toplumsal farkındalığın artırılmasına katkıda bulunurken, benzer çalışmalar için de yöntemsel bir çerçeve oluşturacaktır.

Bu kapsamda mevcut çalışmada şu araştırma sorularına (AS) cevap aranmaktadır:

AS1: Otel işletmelerinin web sitelerinde sürdürülebilir turizm anlayışının benimsendiğini gösteren ne tür bilgiler yer almaktadır?

AS2: Otel işletmeleri hangi sürdürülebilir turizm politikaları benimsenmektedir?

AS3: Otel işletmelerinde bu politikaların uygulamaya geçirilmesi aşamasında neler yapılmaktadır?

II. LİTERATÜR

Sürdürülebilirlik kavramı, herhangi bir olgunun devam etmesi ve sürekliliğin sağlanması gibi sözcüklerle ifade edilmektedir [1]. Turizm sektöründe sürdürülebilirlik; *“gelecekteki fırsatları koruyarak geliştirme, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılayarak kültürel bütünlüğü, zorunlu ekolojik süreçleri ve biyolojik çeşitliliği koruma ve ekonomik, sosyal, estetik ihtiyaçları karşılama”* olarak ifade edilmektedir [2]. Doğal kaynakların bozulmadan gelecek nesillere aktarılması, flora ve fauna gibi biyolojik çeşitliliğin korunması, yenilenemeyen enerji kaynaklarının tüketiminin azaltılması, atıkların kontrolünün sağlanması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, kültürel mirasın yayılması ve kaybolmasının önlenmesi, yerel mutfağının tanıtılması sosyal yaşam standartlarının yükselmesi ve refah artışı, yerel ürün üretimi ve tüketimi, yerel istihdamın sağlanması gibi amaç ve ilkeleri olan sürdürülebilir turizm anlayışı bölge ve ülke düzeyinde kalkınmanın sağlanması ile turizm işletmelerinin gelecekte varlığını devam ettirebilmeleri açısından önemlidir.

Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi; yaylaları, ormanları, su kaynakları ve geleneksel yaşam biçimiyle hem ekolojik açıdan zengin hem de kültürel miras açısından değerli bir destinasyon konumundadır. Bu bağlamda, bölgedeki otel işletmelerinin sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun hareket etmesi noktasında sorumlulukları bulunmaktadır. Kitle

turizminin getirebileceği çevresel tahribatı önlemek, yerel halkın sosyal ve ekonomik refahını artırmak ve destinasyonun taşıma kapasitesini aşmadan hizmet sunmak bu işletmelerin temel sorumlulukları arasında yer almalıdır. Ayrıca, çevreye duyarlı altyapı yatırımları, atık yönetimi, enerji tasarrufu ve yerel üreticilerle iş birliği gibi uygulamalar, sürdürülebilir otelcilik anlayışını destekleyen başlıca unsurlardır. Doğu Karadeniz’de sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi, hem doğal dokunun korunmasına katkı sağlayacak hem de destinasyonun uzun vadede rekabet gücünü artıracaktır [3, 4].

Turizm sektörüne hizmet veren konaklama işletmeleri, turizm tesislerinin niteliklerine ilişkin yönetmelikte çeşitli sınıflandırmalara tâbi tutulmaktadır. Belge türlerine göre konaklama işletmeleri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen turizm işletme ve turizm yatırım belgeli olarak sınıflandırılmaktadır. Bugün Türkiye’de 22.174 adet bakanlık belgeli konaklama tesisi faaliyet göstermektedir [5]. Konaklama işletmeleri tesis türüne göre; otel, motel, pansiyon, apart, hostel vb. şekilde sınıflandırılmaktadır. Otel işletmeleri; konuklara konaklama, yeme-içme ve eğlence hizmetleri sunan konaklama tesisleridir [6,7]. Otel işletmeleri kendi içlerinde harf, taç ve yıldız şeklinde derecelendirilmekte ve Türkiye’de yıldız sayısına göre 1, 2, 3, 4 ve 5 yıldızlı oteller olarak sınıflandırılmaktadır [8]. Türkiye’de, 1-2-3 yıldızlı otel işletmeleri bulunmakla birlikte daha yüksek hizmet kalitesi, konfor ve lüks anlayışına sahip 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinin yaygın olduğu görülmektedir.

Konaklama sektörü, her geçen yılda büyüyen ve gelişen bir yapıya sahiptir. Çağın gerekliliklerine ayak uyduran işletmeler hızla büyüyerek gelişim göstermektedir. Geçmişte kervansaraylarla başlayan konaklama anlayışı yerini bugün akıllı oda konseptine kadar uzanan farklı tesislere ve hizmetlere bırakmıştır. Özellikle 2019 yılında küresel düzeyde yaşanan covid-19 salgını sonrası ön plana çıkan hijyen ve temassız işlemler turizmde “güvenli turizm” döneminin başlamasını sağlamıştır. Güvenli turizm döneminde bir yandan hijyen ve sanitasyon kuralları uygulanmakta olup diğer taraftan dijital işlemlerle temasın en aza indirilmesi sağlanmıştır. Bu dönemde standartları belirlenen güvenli turizm sertifikası turizm işletmeleri için zorunlu hale getirilmiştir. 25 Nisan 2023 tarihinde yayımlanan bir genelge ile güvenli turizm sertifikası yerini sürdürülebilir turizm sertifikasına bırakmıştır [9, 10]. Sürdürülebilir Turizm Sertifikası, Türk turizm sektörünün sürdürülebilir büyümesini sağlamak ve turizm paydaşlarının katılımıyla Türk turizmine ilişkin ortak bir anlayış geliştirmek amacıyla 3 aşama 42 kriterden oluşmaktadır. Türkiye’de bu sertifikaya sahip konaklama işletmesi sayısı 18.547’dir [11].

Doğu Karadeniz Bölgesi Türkiye’nin doğal tarihi ve kültürel çekiciliklerini bünyesinde barındıran bir destinasyondur. Dünyanın pek çok yerinden binlerce turist ziyaret etmektedir. Bu da bölgedeki tesislerin sayısının ve niteliğinin artmasını sağlamaktadır. Sahil şeridinde bulunması, Sarp sınır kapısına yakın olması, doğal yaylalarına ulaşımın kolaylığı ve bölgede pek çok alternatif turizm çeşidine ev sahipliği yapması nedeniyle özellikle Artvin, Rize ve Trabzon illeri turistlerin uğrak noktası haline gelmiştir. Bu illerde konaklamaların artışı da tesis olanaklarının gelişimini sağlamıştır. Bugün Artvin’de 2, Rize’de 4 ve Trabzon’da 33 olmak üzere toplam 39 adet 4 ve 5 yıldızlı turizm işletme belgeli otel işletmesi bulunmaktadır [12]. Bu işletmeler, konuklara kaliteli, konforlu, hijyen koşulları altında bir hizmet sağlamak ve aynı zamanda bölgenin sürdürülebilir turizmine katkı sağlamak adına Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Turizm Geliştirme Ajansının iş birliği ile oluşturulmuş olan sürdürülebilir

turizm kriterlerini sağlayarak sertifikaya sahip olma hakkı edinmiştir. 39 adet bakanlık belgeli otel işletmelerinden 34'ünün sürdürülebilir turizm sertifikası mevcuttur (TGA, 2025b). Bu çalışmada, Artvin, Rize ve Trabzon illerinde bulunan bakanlık belgeli 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinden sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip olan otellerin web sitesi incelenerek, işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetleri ve konuklara bu konuda ne tür bilgi verdikleri yorumlanacaktır. Çalışma, bölge turizminin sürdürülebilir gelişimine, çalışanlarda ve turistlerde sürdürülebilirlik bilinci oluşmasına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Araştırma sonucunda tespit edilen eksiklikler doğrultusunda öneriler getirilerek sektöre ve alanyazına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

III. MATERYAL METOT

Araştırma alanını Artvin, Rize ve Trabzon illerinde bulunan ve sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip otel işletmeleri oluşturmaktadır. Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA)'na göre ilgili üç ilde bu kapsamda 25 adet 4 yıldızlı ve 9 adet 5 yıldızlı olmak üzere toplam 34 otel işletmesi bulunmaktadır [13]. Diğer taraftan bu otel işletmelerinin web siteleri incelendiğinde sadece 14'ünün sürdürülebilirlik hakkında bilgilendirme yaptığı görülmektedir. Bu araştırma bir durum çalışması niteliğinde olup veri toplama yöntemi olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmada ilgili işletmelerin web sitelerinde yer alan sürdürülebilirlik raporları ve politikaları içerik analizine alınmıştır. Analiz sürecinde sürdürülebilirlik kavramına ilişkin anahtar kelimeler ve temalar dikkate alınarak kodlama sürecine geçilmiştir. Kodlama süreci araştırmacılar tarafından bağımsız olarak yürütülmüş ve geçerliliğin sağlanması amacıyla kodlamalar arası uyum aranmıştır. Oluşturulan kodlamaların karşılaştırılması sonucunda yüksek düzeyde uyum sağlandığı görülmüştür. Ortaya çıkan tema, kod ve alt kodların görselleştirilerek sunulmasında MAXQDA'20 nitel veri analizi programından faydalanılmıştır. Elde edilen bulguların yorumlanmasında ise [14]'ün çalışması referans alınmıştır.

IV. BULGULAR VE TARTIŞMA

A. Otel İşletmelerinin Web Sitelerinde Yer Alan Sürdürülebilirlik Unsurları

AS1'i cevaplamak için otel işletmelerinin web sitelerinde hangi sürdürülebilirlik unsurlarının yer aldığı incelenmiştir. Bu kapsamda otel işletmeleri web siteleri *sürdürülebilirlik sayfası*, *sürdürülebilir otel amblemi*, *sürdürülebilir turizm sertifikası*, *sürdürülebilirlik politikası* ve *sürdürülebilirlik raporu* bilgileri kapsamında değerlendirilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde 14 otel işletmesi arasında 9 otel işletmesinin web sitesinde "sürdürülebilirlik" başlığı altında bir sayfa olduğu görülmektedir. Diğer beş otel işletmesinin web sitesinde ise "Hakkında", "Otelimiz", "Kurumsal" gibi sekmelerin altında sürdürülebilirlik bilgisi yer almaktadır. Yalnızca bir otel işletmesi sürdürülebilir otel amblemi kullanmakla birlikte diğer otel işletmelerinde bu bilgiye ulaşılamamıştır. Otel işletmelerinin tamamının sürdürülebilir turizm sertifikası olmasına rağmen sadece altı işletmenin web sitesinde bu bilgiye yer

verilmiştir. Otellerin web siteleri incelendiğinde 14 otel işletmesinden 13 tanesinin sürdürülebilirlik politikalarına yer verdiği, bir işletmenin ise sürdürülebilirlik politikalarına yer vermediği görülmüştür. Bununla birlikte 10 otel işletmesinin web sitesinde sürdürülebilirlik raporlarının paylaşıldığı belirlenmiştir. Bu durum, otel işletmelerinin büyük bir kısmının, sürdürülebilirlik sertifikasına sahip olmasına rağmen kamuoyunda paylaşma noktasında eksik olduklarını ortaya koymaktadır.

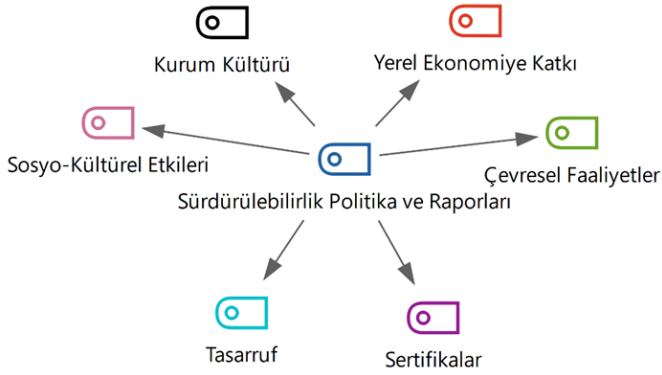
Tablo 1. Otel İşletmelerinin Web Sitesinde Yer Alan Sürdürülebilirlik Uygulamaları

Otel İşletmesi	Sürdürülebilirlik Sayfası	Sürdürülebilir Otel Amblemi	Sürdürülebilir Turizm Sertifika Bilgisi	Sürdürülebilirlik Politikaları	Sürdürülebilirlik Raporları
R. R.	✓	✗	✗	✓	✗
Z. T.	✗	✗	✗	✓	✓
N. T.	✗	✗	✗	✓	✓
RB T.	✓	✗	✗	✓	✓
A. T.	✓	✗	✓	✓	✓
FJ. T.	✓	✓	✓	✓	✓
GP T.	✓	✗	✗	✓	✗
İ. T	✗	✗	✓	✗	✗
KK. T	✓	✗	✓	✓	✓
MT. T	✓	✗	✓	✓	✓
PD. T	✓	✗	✓	✓	✓
QS T.	✓	✗	✗	✓	✗
SL T.	✗	✗	✗	✓	✓
SLC T.	✗	✗	✗	✓	✓

B. Otel İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Politikaları

AS2'yi cevaplamak için otel işletmelerinin web sitelerinde bulunan sürdürülebilirlik raporları ve politikaları incelenmiştir. Buna göre, işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin kurum kültürü, yerel ekonomiye katkı, çevresel faaliyetler, sertifikalar, tasarruf ve sosyo-kültürel etkiler olmak üzere altı başlık altında toplandığı görülmektedir. Bu bulgu otel işletmelerinin, sürdürülebilir turizm anlayışını kamuoyu ile çok geniş bir yelpazede paylaştığını göstermektedir. Kurum kültürü başlığı altında sürdürülebilirlik anlayışının yansıtılması, otel işletmelerinin sürdürülebilirliği vizyon ve değerlerinin bir parçası olarak gördüğünü göstermektedir. Yerel ekonomiye katkı başlığı, istihdamda yerel halkın da yer aldığı ve ürün tedarikinde yerel ürünlerin tercih edilmesini önceleyen ekonomik sürdürülebilirliği göstermektedir. Çevresel faaliyetler başlığı, otel işletmelerinin atık yönetimi, enerji ve su tasarrufu gibi çevresel sürdürülebilirlik konularındaki tutumunu ortaya koyar. Sertifikalar, otel işletmelerinin sürdürülebilirlik standartlarını uyduğunu ve bu uygulamayı sürdürdüğünü ortaya koyar. Tasarruf başlığı, hem kaynak verimliliğini artırarak çevresel etkiyi azaltmayı hem de uzun vadede maliyet avantajı elde etmeyi hedefler. Son olarak, sosyo-kültürel etkiler, yerel kültürün korunması, toplumsal projelere katkı ve misafirlerde kültürel farkındalık yaratılması gibi faaliyetlerle toplumsal sürdürülebilirliğe hizmet eder. Bu

unsurların otel web sitelerinde yer alması, işletmelerin sadece hizmet sağlayıcı değil; aynı zamanda topluma ve çevreye karşı sorumluluk sahibi aktörler olduklarını göstermek adına stratejik bir iletişim aracı işlevi görür.

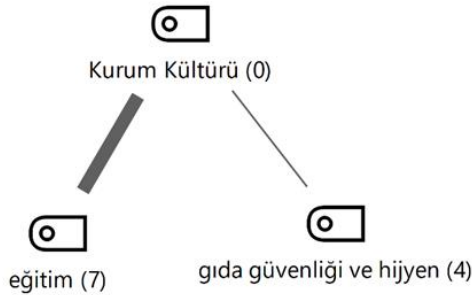

Şekil 1. Otellerin Sürdürülebilirlik Politika ve Raporlarına İlişkin Bulgular

C. Otel İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Politikalarının Uygulanması

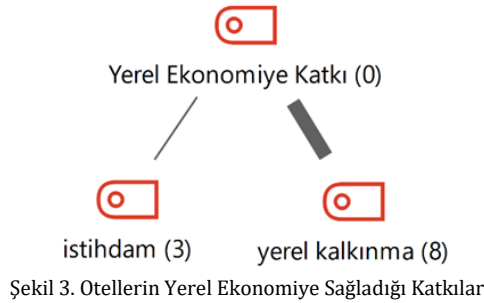
AS3'ü cevaplamak için otel işletmelerinin her bir sürdürülebilirlik politikasına ilişkin ne tür faaliyetler yürüttüğü incelenmiştir. Otel işletmelerinin web sitelerinde yer alan kurum kültürü başlığı altında personellerine sürdürülebilir turizm, enerji tasarrufu, atık yönetimi, gıda israfı vb. konularda eğitim verildiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte hijyen, sanitasyon ve gıda güvenliğine verdikleri önemden ve bu konuda personele verilen eğitimlerden bahsedilmektedir.

Otel işletmelerinin, sürdürülebilirlik faaliyetlerini kurumsal değerlerle bütünleştirmesi ve bu konuda çalışanlarına eğitimler vermesi sürdürülebilirliği uzun vadeli stratejik bir hedef olarak benimsediğine işaret etmektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik faaliyetlerinde gıda güvenliği ve hijyen sağlamaya yönelik çalışmaların olması otel işletmelerinde toplumsal sorumluluk bilincine sahip olduğunu göstermektedir.

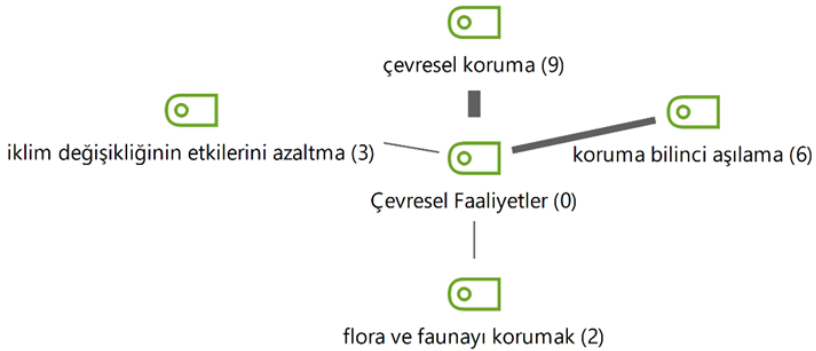
Şekil 2. Otellerin Kurum Kültürü Politikaları

Otel işletmeleri sürdürülebilirlik raporlarında, satın alım noktasında yöresel ürünleri, çevre dostu ürünler üreten yerel firmaları ve tedarikçileri tercih ettiklerini ve yerel istihdama öncelik vererek bu sayede yerel kalkınmaya destek olduklarını ifade etmiştir. Bu durum otellerin sadece ticari amaçla faaliyet yürüten kurumlar olmadığını aynı zamanda bölgenin toplumsal ve ekonomik gelişimine de katkı sunan aktörler olduğunu göstermektedir. Bu bulgu aynı zamanda sürdürülebilirliğin ilkelerinden olan “yerel toplumların güçlendirilmesi” amacı ile de uyumludur.

Şekil 3. Otellerin Yerel Ekonomiye Sağladığı Katkılar

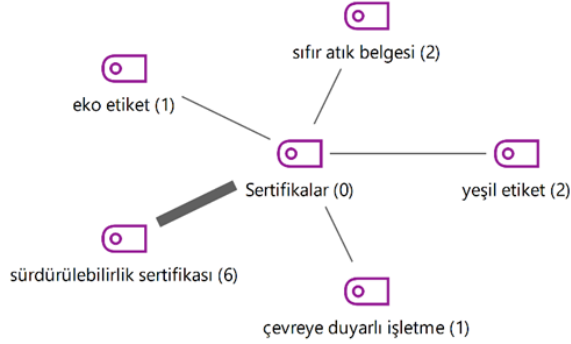
Otel işletmeleri tarafından sunulan sürdürülebilirlik raporlarında, kaynakları koruma konusunda misafirleri ve personeli bilinçlendirmeye yönelik faaliyetlerin yürütüldüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte ekolojik türlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaban hayatının korunmasına özen gösterdiklerini, iklim değişikliği ve küresel ısınmanın etkilerini azaltmaya karşı hassasiyetle çalışmalar yürüttüklerini vurgulamışlardır. Ayrıca, çevre kirliliğini en aza indirecek atık sistemleri kurduklarından, doğal yaşam alanları ve ekosistemi korumaya çalıştıklarından da bahsetmişlerdir. Bu bulgu otel işletmelerinin çevre bilinci oluşturmaya verdikleri önemi ve bu konuda sorumluluk sahibi olduklarını göstermektedir.

Şekil 4. Otellerin çevresel faaliyetleri

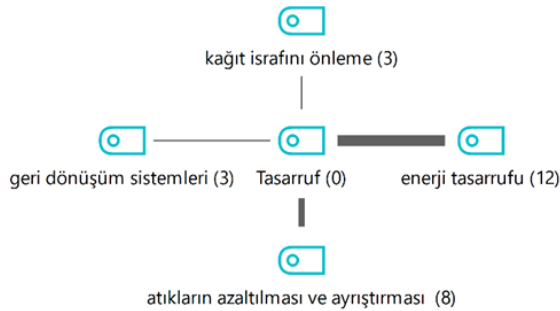
Otel işletmelerinin web sitelerinde, sahip olduğu sertifikalara ilişkin bilgiler yer almaktadır. Altı otel işletmesi sürdürülebilirlik sertifikasını web sitesinde yayınlamıştır. Bununla birlikte işletmeler sahip olduğu eko etiket, sıfır atık belgesi, yeşil

etiket ve çevreye duyarlı işletme sertifikalarını da web sitelerinde paylaşmıştır. Bu bulgular otel işletmelerinin sürdürülebilirlik alanında belirlenmiş olan ulusal ve küresel ölçekteki standartları yerine getirdiğini göstermektedir. Ayrıca bu durum otel işletmelerinin bağımsız olarak denetlendiğinin de bir göstergesidir.

Şekil 5. Otel İşletmelerinin Sahip Olduğu Sertifikalar

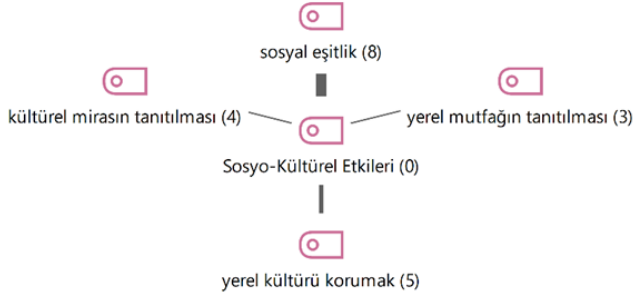
Otel işletmelerinin sürdürülebilirlik politikaları incelendiğinde elektrik, su ve yakıt tasarrufu gibi faaliyetlerin hemen hemen her işletmede yaygın olarak gerçekleştirildiği bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte gıda tasarrufu, atıkları azaltma, dönüştürme ve yeniden kullanmak, yenilenebilir enerji kaynaklarından faydalanmak amacıyla geri dönüşüm sistemlerinin mevcut olduğu bilgisine de yer verilmiştir. Kâğıt kullanımını azaltmak için teknolojiyi etkin bir şekilde kullandıklarını ifade eden işletmeler bu konularda personeli, konukları ve tedarikçileri bilinçlendirdiklerini web sitelerinde ilan etmiştir. Bu bulgu otel işletmelerinin sürdürülebilirlik anlayışını operasyonel süreçlere de yansıttığını göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 6. Otel İşletmelerinin Tasarruf Çabaları

Otel işletmeleri, sürdürülebilirlik raporlarında Türk mutfağının tanıtılmasında önemli rol oynadıklarını ve yerel kültürü yansıtan dekoratif objeler kullandıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte turist ve yerel halkı bir araya getirerek kültürel kaynaşmaya katkı sunduklarını, yerel kültür ve geleneklere saygı gösterdiklerini, tarihi ve turistik yerlerin bilgilendirme panolarını koyduklarını ve bu sayede kültürel mirasın

korunması, tanıtılması ve yayılmasında etken rol üstlendiklerini paylaşmışlardır. Bu bulgu otel işletmelerinin faaliyet gösterdiği destinasyonun özgün değerlerini korumaya önem verdiğini ve turistik deneyimi zenginleştirmeye çalıştığını göstermektedir.

Şekil 7. Otel İşletmelerinin Sosyo-Kültürel Faaliyetleri

V. SONUÇLAR

Bu çalışmada, Artvin, Rize ve Trabzon'da faaliyet gösteren otel işletmelerinin web sitelerinde sürdürülebilir turizm ile ilgili sunulan bilgi ve raporlar içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonuçları otel işletmelerinin, sürdürülebilirliği kurum kültürünün bir parçası olarak gördüğünü ve çeşitli eğitimlerle bu anlayışı çalışanlarında içselleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, otel işletmelerinde sürdürülebilirliğin çevresel boyutu yanında ekonomik, kültürel mirasın korunması ve sosyal eşitlik gibi çok boyutlu bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Buna karşılık otel işletmelerinin büyük bir kısmı sürdürülebilirlik sertifikasına sahip olmasına rağmen bunu kamuoyunda paylaşma noktasında eksik kalmaktadır. Bazı otel işletmelerinin sayfalarında yalnızca sürdürülebilirlik logosu veya kısa bir açıklama ile bilgi verilirken, çok az sayıda otel sürdürülebilirlik sertifikasını yayınlamıştır. Bazı otel işletmelerinin web sitelerinde sürdürülebilirlik bilgilerinin genellikle ana menülerde yer almadığı veya erişimi zorlaştıracak şekilde konumlandırıldığı da gözlemlenmiştir.

Bu araştırma Doğu Karadeniz bölgesindeki sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip olan otel işletmelerinin sürdürülebilir turizm faaliyetlerini çok boyutlu bir şekilde analiz ederek mevcut literatüre bölgesel perspektiften özgün ve somut veriler sunmaktadır. Ayrıca, otel işletmelerinde sürdürülebilirlik anlayışının sadece çevresel boyutu ile değil, sosyo-kültürel koruma, sertifikasyon, maliyet azaltımı ve enerji verimliliği ve eğitim gibi çok farklı perspektiflerden ele alındığını göstermesi ile de mevcut teorik tartışmalara yeni bir bakış açısı getirmektedir. Bu teorik katkının yanında mevcut çalışma otel yöneticilerine ve turizm paydaşlarına sürdürülebilirliğin sadece bir sürdürülebilirlik sertifikasına ya da sürdürülebilirlik raporuna sahip olmaktan ibaret olmadığını göstermektedir. Bunun ötesinde sürdürülebilirliğin eğitim, yerel topluma fayda, kültürel ve toplumsal değerlerin korunması gibi alanlardaki faaliyetlerle de güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece, otel işletmelerine sürdürülebilir bir imaj oluşturma ve yerel kalkınmaya destek olma noktasında somut ve hayata geçirilebilir öneriler sunar.

Araştırma, otel işletmelerinin sürdürülebilirlik anlayışı ve otel işletmelerinin, internet sitelerinde konu ile ilgili yer alan beyanları ile sınırlıdır. Dolayısıyla bu bilgilerin gerçeği yansıtırma durumu otel işletmelerinin sorumluluk anlayışları ve yürütmekte oldukları faaliyetlerin kapsam ve içerikleri ile paralellik göstermektedir. Gelecekteki çalışmalarda otel işletmelerinin internet sitelerinin incelenmesinin yanı sıra otel yöneticileri ve çalışanları ile yapılacak derinlemesine görüşmeler, söz konusu beyanlar ile gerçekleştirilen uygulamalar arasındaki uyumu daha somut şekilde ortaya koyacaktır. Böylelikle sürdürülebilirlik anlayışının otelcilik sektöründe nasıl hayata geçirildiği daha kapsamlı ve doğru bir şekilde ele alınabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Türk Dil Kurumu (2023). Sürdürmek. <https://sozluk.gov.tr/?ara=S%C3%BCrd%C3%BCrmek> (Erişim Tarihi: 17.02.2025).
2. WCED (1987). Our Common Future, Brundtland Report. Vol. 17 - doc. 149, 1-91.
3. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2019). *Sustainable tourism: A global perspective*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203762724>
4. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2022). Tourism and sustainable development goals – Journey to 2030. <https://www.unwto.org/sustainable-development>
5. KTB. (2025). Bakanlık Belgeli Tesis İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201136/bakanlik-belgeli-tesis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2025).
6. Evans, N. (2015). *Strategic Management for Tourism, Hospitality and Events*. United Kingdom: Routledge.
7. Tahiri, A., Kovaçi, I., Lekiqi, B., & Rexhepi, A. (2021). Tourism and Hotel Industry: Definition, Concepts and Development–The Case of Kosovo. *Quality-Access to Success*, 22(182), 110-115.
8. Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik. (2019). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesi ve Türleri. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1134&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 17.02.2025).
9. KTB. (2023a). Sürdürülebilir Turizm Programı/Genelge. <https://engelsiz.ktb.gov.tr/Eklenti/124733,2024-5genelgepdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 21.02.2025).
10. KTB. (2023b). 17.06.2022 tarihli ve 2022/1 sıra sayılı genelgenin yürürlükten kaldırılması hakkında genelde. <https://engelsiz.ktb.gov.tr/Eklenti/113855,2023-7genelgepdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 21.02.2025).
11. TGA. (2025a). Sürdürülebilir Turizm Programı. <https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi> (Erişim Tarihi: 25.02.2025).
12. KTB. (2025). Bakanlık Belgeli Tesis İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201136/bakanlik-belgeli-tesis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2025).
13. TGA. (2025b). Sürdürülebilir Turizm Programı Sertifikalı/Belgeli Konaklama Tesisleri <https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi/sertifikali-belgeli-konaklama-tesisleri>. Erişim Tarihi: 25.02.2025.
14. Eşitti, B. B., & Bay, E. (2023). Sürdürülebilir turizm sertifikalı konaklama işletmelerinin web site içeriklerinin incelenmesi: İstanbul örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 590-603.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Aile Sofrasının Gençler Üzerindeki Kültürel Etkisi

Arş. Gör. Dr. Serkan SEMİNT^{a*}

^aKaramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları,
Karaman/Türkiye.

* **Sorumlu Yazar:** serkansemint@kmu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, aile sofrasının gençler üzerindeki kültürel etkilerini incelemek, sofranın kültürünün toplumsal işlevini ve önemini vurgulamaktır. Araştırma kapsamında, genç bireylerin aile sofrasındaki deneyimleri üzerinden kültürel değerlerin, normların ve geleneklerin nasıl aktarıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desenle yürütülmüş ve gençlerin aile sofraları üzerindeki deneyimlerine odaklanılmıştır. Örneklem grubunu, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş ve 20 genç örneklem grubunu oluşturmuştur. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmış ve analiz sürecinde MAXQDA programı kullanılmıştır. Elde edilecek veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve katılımcıların aile sofrasına ilişkin anlam dünyaları ortaya konulmuştur. Bulgular, aile sofralarının gençler için yalnızca beslenme alanı olmadığını bunun yanında sohbet, dayanışma ve aile bağlarını güçlendiren bir alan olduğunu göstermiştir. Sofra adabı ve ritüeller, aidiyet ve kültürel kimliği pekiştirirken modern yaşam ve teknoloji kültürel aktarımı zorlaştırmıştır. Bu nedenle, ailelerin bilinçli çabalarıyla sofralara zaman ayırması, kültürel mirasın sürdürülmesi ve toplumsal bütünleşme açısından önemlidir. Bu sonuçlar, turizm endüstrisinde destinasyonlarda aile sofrası deneyimlerinin ve yerel mutfakların kültürel değerlerin aktarımı ve deneyim turizminin geliştirilmesinde rehber niteliğinde kullanılabileceğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Aile Sofrası, Kültürel Aktarım, Gençler, Sürdürülebilirlik*

The Cultural Impact of the Family Table on Young People

Res. Asst. Dr. Serkan SEMİNT^{a}*

^aKaramanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Applied Sciences, Gastronomy and Culinary Arts,
Karaman/Türkiye.

* **Corresponding Author:** serkansemint@kmu.edu.tr

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the cultural impact of family meals on young people and to emphasize the social function and importance of family meal culture. The study aimed to understand how cultural values, norms, and traditions are transmitted through young individuals' experiences at the family meal. The study employed a phenomenological design, a qualitative research method, and focused on young people's experiences at the family meal. The sample group consisted of 20 young people, selected through purposive sampling. Data were collected through semi-structured interviews, and the MAXQDA program was used in the analysis. Content analysis was used to analyze the data, revealing the participants' understanding of the family meal. The findings demonstrate that family meals are not only a place for nourishment for young people but also a space for conversation, solidarity, and strengthening family ties. While table manners and rituals reinforce belonging and cultural identity, modern life and technology have made cultural transmission more difficult. Therefore, consciously dedicating time to the meal is crucial for maintaining cultural heritage and social integration. These results suggest that family table experiences and local cuisines can be used as a guide in the tourism industry to transfer cultural values and develop experiential tourism in destinations. Recommendations are presented based on the results.

Keywords: *Family Table, Cultural Transmission, Young People, Sustainability*

I. GİRİŞ

Sofra, yalnızca biyolojik ihtiyaçların giderildiği sıradan bir mekân olmanın ötesinde aile bireylerini bir araya getiren, onların çok yönlü iletişim ve etkileşimler kurmasına imkân tanıyan kapsamlı bir toplumsal olgudur. Toplumsal yaşamın farklı alanlarında; düğün, tören, eğlence, ölüm, şenlik gibi çeşitli etkinliklerde sofraya, değişik amaçlarla kurulmaktadır. Bu çerçevede sofraya; gündelik hayatta kimi zaman yalnızca beslenme ihtiyacının karşılandığı bir yemek mekânı, kimi zaman kültürel değerlerin ve toplumsal normların aktarıldığı bir kültür sahnesi, kimi zaman bireylerin davranış kalıplarını öğrendikleri bir eğitim ortamı, kimi zaman aile içi kritik kararların alındığı bir müzakere alanı, kimi zaman güven ve aidiyet duygusunun pekiştirildiği psikolojik bir destek merkezi, kimi zaman ise yemek öncesi ve sonrası edilen dualarla kutsallık atfedilen bir ritüel mekânı niteliği taşımaktadır [1]. Bu çok yönlü işlevlerin yanı sıra sofraya, kimi durumlarda bireyler arasında tanışma ve kaynaşma ortamı da sağlamaktadır. Yiyecek ve içeceklerin, kimi zaman bireyler arasında tanışma ve yakınlaşma işlevi gördüğünü ifade etmek mümkündür. Günümüzde özellikle birbirini

ilk kez gören kişilerin bir sofraya etrafında buluşarak iletişim kurmaları oldukça yaygın bir durumdur. Bu tür karşılaşmalar, çoğu zaman yeni dostlukların ve sosyal ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Kutlama yemekleri, düğünler, doğumlar, cenazeler ve bayram günleri, bireylerin farklı duyguları paylaşmak amacıyla bir araya geldikleri önemli toplumsal buluşmalardır. Bu davetlerde, ortama uygun yiyecek ve içeceklerin sunulması dikkat çekicidir. Dolayısıyla yiyecekler, insanların bir araya gelmelerine aracılık eden; sosyal yakınlığı artıran, samimi sohbetleri teşvik eden ve kalıcı dostlukların kurulmasına katkı sağlayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir [2].

Tarihsel süreç içerisinde yiyecek ve içecek kültürü ile sofraya düzeni, toplumun inanç sistemi, yaşam biçimi ve sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak farklılaşmıştır. Türk toplumunda yiyecek ve içecekler her dönemde merkezi bir konuma sahip olmuş ve coğrafi koşullar ve inanç sistemi bu kültürü doğrudan şekillendirmiştir. Uygurların Maniheizm'i benimsemesi, beslenme anlayışında dini kuralların etkisini göstermektedir. Göçebe yaşam tarzında et ve süt ürünleri ağırlıklı bir mutfak gelişmiş, bu durum sofraya düzeni ve görgü kurallarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Selçuklularla birlikte tarımsal üretimin artması sofrayı çeşitlendirmiş ve temel ilkeler korunmuştur. Osmanlı'da ise hem saray hem halk sofralarında dönüşümler yaşanmış; özellikle Tanzimat sonrasında Batı etkisiyle araç-gereç, sunum ve oturma biçiminde belirgin değişiklikler ortaya çıkmıştır [3]. Sofranın işlevleri yalnızca gündelik beslenmeyle sınırlı kalmamış, edebî ve kültürel metinlerde de farklı toplumsal anlam katmanlarıyla ortaya çıkmıştır. Pek çok kültürde yemeğin bir diğer işlevi de kutlamalarla ilişkilidir. Bu bağlamda bayramlar, düğünler, hamilelik ve doğum gibi çeşitli vesilelerle düzenlenen kutlama sofralarıyla karşılaşılmaktadır. Bu sofralar kimi zaman şölen ve ziyafetlerde, kimi zaman ise dem veya tekke ortamlarında kurulmaktadır. Romanlarda öne çıkan bir başka grup ise "Batıl İnanışlarla İlgili Sofralardır. İkinci olarak ele alınan "Dil ve Edebiyat Meselelerinin Tartışıldığı Sofralar" ise dönemin edebiyat anlayışına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca geçmişte duyulan özlemler kimi zaman Osmanlı mutfak kültürünü ve geleneklerini hatırlatmaktadır. Yemeğe dair görgü ve adabın sınındığı sofralarda ise roman kahramanları, yeni bir kültürle karşı karşıya kalmaktadır [4].

Bu çalışma, aile sofralarının gençler üzerindeki kültürel etkilerini sistematik biçimde incelemenin önemini vurgulamaktadır. Günümüzde gençlerin toplumsal değerleri, görgü kurallarını, davranış normlarını ve kültürel alışkanlıklarını aile ortamında nasıl kazandıklarına dair bilgi oldukça sınırlıdır. Aile sofraları, yalnızca beslenme ihtiyacının karşılandığı bir alan olmanın ötesinde, gençlerin sosyal etkileşim becerilerini geliştirdiği, aidiyet ve bağlılık duygusunu pekiştirdiği, iletişim ve empati yetilerini deneyimlediği kritik mekânlar olarak işlev görmektedir. Ayrıca sofralar, kültürel aktarım süreçlerinin, gelenek ve göreneklerin, toplumsal ritüellerin ve değerlerin kuşaktan kuşağa iletiliği alanlardır. Bunun yanı sıra aile sofrası, kültürel kimliği kuşaktan kuşağa aktaran bir mekân olarak gastronomi turizmi ve kültürel sürdürülebilirlik için canlı bir taşıyıcı işlevi gördüğü de söylenebilir. Bu bağlamda, aile sofralarının gençlerin kültürel kimliklerinin oluşumunda ve sosyal gelişimlerinde oynadığı rolün anlaşılması, hem akademik bilgi birikimine katkı sağlayacak hem de aile, eğitim ve kültürel politika alanlarında uygulanabilir çıkarımlar sunacaktır.

Mevcut araştırmaların sınırlılığı, özellikle gençlerin bu süreçlerdeki deneyimlerinin derinlemesine ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, aile sofralarının gençlerin sosyal ve kültürel gelişimi üzerindeki etkilerini ayrıntılı biçimde ortaya koyarak alandaki bilgi boşluğunu doldurmayı ve gelecekte yapılacak araştırmalar için sağlam bir temel oluşturmayı amaçlamakta ve mevcut literatürde aile sofralarını gastronomi turizmi ve kültürel sürdürülebilirlik bağlamında ele alan sınırlı çalışmalardan ayrılarak özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. *Kültürel Değerler ve Sofra*

Toplumların birbirinden ayrılmasını sağlayan ve varlıklarını sürdürebilmelerinde merkezi bir rol üstlenen en temel unsur kültürdür. Bu kültürün yapı taşlarından biri de yiyecek ve içecek alışkanlıkları ile buna bağlı pratiklerdir. Kültürün simgesel boyutu dikkate alındığında yemeğin yalnızca beslenme ihtiyacını karşılamada sınırlı kalmayıp bireyler arasında statü ve toplumsal konum oluşumunda da önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir [5]. Bu çerçeveden hareketle, her toplumun kendine özgü mutfak kültürü, geçmiş nesillerden aktarılan yiyecek ve içecek bilgileri ile bunların üretim ve sunum biçimleri, gastronomik miras olarak tanımlanabilmektedir [6]. Gastronomik miras, gençlerin kendi kültürel bağlılıklarını geliştirmesinde ve geçmişten günümüze aktarılan gelenek ve göreneklerin sürdürülmesinde ve bu süreçte ortaya çıkan yemek pişirme pratiklerinin korunarak yaşatılmasında merkezi bir rol oynamaktadır [7]. Bu bağlamda gençlerin sofradaki varlığı sadece beslenme amacı taşımakla kalmayıp kültürel öğrenme ve sosyal normların aktarımı açısından da kritik bir işlev görmektedir. Sofra etrafında, erkek bireylerin yanı sıra orta ve yaşlı kuşağı temsil eden kişilerle birlikte genç bireyler de mutlaka yer almaktadır. Gençlerin bu ortamda bulunmasının temel nedenlerinden biri onlara sofrada adabının aktarılmasıdır. Kültürün sonraki kuşaklara taşınmasında sorumluluk sahibi olacak gençler, sofrada yaşananları gözlemleyerek toplumsal ve kültürel davranış normları hakkında bilgi edinirler [8]. Böylece sofrada, gençler için hem kültürel hem de sosyal davranışların öğrenildiği bir eğitim alanı işlevi görmektedir. Sofra, her açıdan gençler için bir eğitim mekânıdır. Genç kuşaklar, ailelerin verdiği nasihatleri en çok sofrada duyar ve günlük hayata dair birçok konuyu burada gözlemektedir. Bu süreçte gençler, görgü kurallarını ve sofrada düzenini öğrenir ve oturma biçimi, yemek adabı ve davranış normları gibi kültürel bilgileri de edinmektedir [2].

Araştırma Sorusu: Aile sofraları, gençlerin kültürel ve sosyal gelişimini nasıl etkilemektedir?

B. *Kimlik ve Sofra Adabı*

Toplumların kimlik oluşumunda yemek ve sofrada kültürü temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu kültürel geleneğin şekillenmesinde yaşanan coğrafyanın özellikleri, dini inanışlar, savaşlar ve göç hareketleri belirleyici rol oynamaktadır [9]. Ulusal kimliğin inşasında yemek, özel bir kültürel anlam taşımaktadır. Ortak bir yemek kültürünün oluşturulması, somutlaştırılması ve korunması ve geleneğe bağlılık üzerinden yeniliklere bireyleri alıştırmakta ortak bir sinerji etrafında kültürel bir

seremoni olarak tekrar edilmesi ise ulus inşasını kolaylaştırmaktadır [10]. Buna paralel olarak, ulusal yemek kültürünün varlığı da kimliği pekiştirici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ulusal bir yemek kültürünün varlığı, ulus ve kimliği somutlaştırmada işlevsel bir öneme sahiptir. Bu durum, yemek ile kimlik arasındaki ilişkinin yalnızca biyolojik bir gereksinim üzerinden değil kültürel bir aidiyet boyutuyla da değerlendirildiğini göstermektedir. Nitekim etnobotanist Gary Naphan'ın "Bizler, atalarımız ne yiyip içtiyse oyuz." [11] sözü, yemek-ulusal kimlik arasındaki bu güçlü bağı açıkça ortaya koymaktadır [12]. Dolayısıyla, gıda ve kimlik arasındaki etkileşim, bireyin toplumsal konumunu ve kültürel aidiyetini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Türklerin kimliklerini ve karakterlerini yansıtan temel unsurlar arasında yemek kültürü önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim "gıda" ile "kimlik" arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğunu ifade etmek mümkündür. Bu ilişkinin bir uzantısı olarak, bireylerin tercih ettikleri besinler; sosyal, kültürel, dinî, toplumsal ve ekonomik örüntüler aracılığıyla insan yaşamını doğrudan etkilemektedir [13]. Tüm bu açıklamalardan hareketle yemek kültürü ve sofrada adabı, toplumların kimlik algısını şekillendiren ve kuşaktan kuşağa aktarılan güçlü bir kültürel miras niteliği taşıdığı söylenebilir.

Araştırma Sorusu: Aile sofraları gençlerin kimlik algısının oluşumunda nasıl bir rol oynamaktadır?

C. Gelenek ve Görenekler

Bir toplumun sosyal, siyasal ve kültürel yapısı; değerleri, örf ve adetleri, dini inançları ve sosyal kuralları, o toplumun beslenme biçiminin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır [14]. Gıda, yalnızca yaşamı sürdürmek için gerekli biyolojik bir unsur olmanın ötesinde sosyal ilişkilerin ve toplumsal yapıların analizinde de önemli bir göstergedir [15]. Bu bağlamda gıda yalnızca toplumsal yapıyı yansıtmakla kalmayıp, bireylerin bir araya gelerek sosyal bağlar kurmasını ve kolektif kimliklerini deneyimlemelerini sağlayan bir araç olarak da işlev görmektedir. İnsanlar, beslenme ihtiyacını karşılarken aynı zamanda bu süreci birlikte keyifli bir şekilde geçirme amacıyla bir araya gelmektedir. Bu bağlamda, yemeğin topluluk bilinci ve sosyal uyum duygusunu ortaya çıkarma işlevi üstlendiği söylenebilir. Genel olarak yemek, bireysel ve kolektif kimliklerin şekillenmesinde rol oynayan, bireyleri gruplar hâlinde bir araya getiren, aidiyet duygusunu pekiştiren ve aynı zamanda tarihî ve kültürel geleneklerle bağlantı kurmayı sağlayan derin bir anlam taşımaktadır [16]. Buna göre aile sofralarının gençlerin kültürel değerlerini benimsemesinde ve toplumsal aidiyet duygusunu geliştirmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Yemek ve sofrada geleneği, yalnızca beslenme ihtiyacını karşılamakla kalmayıp gençlerin kimlik ve kültürel bilincinin şekillenmesine katkı sağlayan bir araç olarak işlev gördüğü de ifade edilebilir.

Araştırma Sorusu: Aile sofralarında aktarılan gelenekler, gençlerin kültürel kimliğinin biçimlenmesini nasıl etkilemektedir?

III. METODOLOJİ

Bu çalışmanın amacı, aile sofrasının gençler üzerindeki kültürel etkilerini incelemek ve sofrada kültürünün toplumsal işlevini derinlemesine ortaya koymaktır. Araştırma, genç bireylerin aile sofrasındaki deneyimleri aracılığıyla kültürel değerlerin,

normların ve geleneklerin nasıl aktarıldığını anlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 20 genç katılımcının aile sofrasına ilişkin deneyimleri detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Veriler, katılımcılara ulaşımın kolay ve zaman açısından esnek olması nedeniyle Google Form aracılığıyla toplanmıştır. Bu yöntem, katılımcıların kendi uygun zamanlarında yanıt vermelerine imkân tanımış ve veri toplama sürecinde coğrafi kısıtlamaları ortadan kaldırmıştır. Verilerin analiz sürecinde MAXQDA programı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sırasında öncelikle veriler kodlara ayrılmış, ardından benzer temalar altında alt kodlar oluşturulmuş ve bu yapı şemalar ve görsel diyagramlarla desteklenmiştir. Böylece katılımcıların aile sofralarına ilişkin deneyimleri sistematik olarak sınıflandırılmış ve yorumlanabilir bir yapıya kavuşturulmuştur. Araştırma, aile sofralarının yalnızca beslenme alanı olmanın ötesinde toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında, bireylerin kültürel bilincinin şekillenmesinde ve toplumsal aidiyet duygusunun pekiştirilmesinde merkezi bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Bu yönüyle çalışma, özellikle günümüzde zayıflayan aile içi iletişim ve kültürel çözülmeye karşı aile sofralarının önemi üzerine odaklanarak literatüre özgün bir katkı sunmakta ve gençlerin kültürel kimlik gelişimini anlamaya yönelik alana değerli bilgiler sağlamaktadır. Ayrıca, araştırma yönteminin fenomenolojik yaklaşım üzerine kurulmuş olması, gençlerin aile sofralarına ilişkin deneyimlerini öznel ve derinlemesine biçimde anlamayı mümkün kılmakta ve alana metodolojik bir katkı da sunmaktadır.

IV. BULGULAR

Araştırmaya katılan 20 genç katılımcının demografik özellikleri ve aile sofrası deneyimleri Tablo 1’de incelenmiştir. Cinsiyet değişkeninde erkekler (%55), yaş grubu değişkeninde 21–23 yaş aralığı (%40), eğitim düzeyi değişkeninde üniversite mezunları (%75), haftalık sofrası sıklığı değişkeninde her gün sofraya katılanlar (%40), yerleşim yeri değişkeninde ilde yaşayanlar (%85) ve sofrası hazırlayan kişi değişkeninde annesi olanlar (%65) en yüksek oranları oluşturmuştur. Bu dağılımlar, aile sofralarının özellikle annenin merkezi rolü aracılığıyla gençlerin kültürel değerler ve toplumsal normları öğrenmesinde önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş Aralığı	Eğitim	Haftalık Sofra Sıklığı	Yerleşim Yeri	Sofra Hazırlayan
K1	Kadın	27 ve Üzeri	Üniversite	Her Gün	İl	Anne
K2	Kadın	21-23	Üniversite	Her Gün	İl	Anne
K3	Kadın	27 ve üzeri	Üniversite	Haftada 1-2 Gün	İl	Anne ve Baba
K4	Kadın	24-26	Üniversite	Haftada 1-2 Gün	İl	Anne ve Baba
K5	Kadın	27 ve üzeri	Üniversite	Haftada 3-5 Gün	İl	Anne ve Baba
K6	Kadın	24-26	Üniversite	Her Gün	İlçe	Anne
K7	Kadın	21-23	Üniversite	Her Gün	İl	Diğer Aile Bireyleri
K8	Erkek	21-23	Üniversite	Her Gün	İl	Anne
K9	Kadın	21-23	Lise	Her Gün	İlçe	Diğer Aile Bireyleri
K10	Erkek	21-23	Üniversite	Haftada 3-5 Gün	İl	Anne ve Baba
K11	Erkek	27 ve üzeri	Lise	Haftada 1-2 Gün	İl	Anne
K12	Kadın	27 ve üzeri	Üniversite	Haftada 1-2 Gün	İl	Anne
K13	Erkek	21-23	Üniversite	Her Gün	İlçe	Anne
K14	Erkek	27 ve üzeri	Üniversite	Haftada 1-2 Gün	İl	Anne
K15	Erkek	24-26	Üniversite	Haftada 3-5 Gün	İl	Anne
K16	Erkek	27 ve üzeri	Üniversite	Nadiren	İl	Anne
K17	Erkek	21-23	Üniversite	Nadiren	İl	Anne
K18	Kadın	27 ve üzeri	Üniversite	Nadiren	İl	Anne
K19	Erkek	21-23	Üniversite	Nadiren	İl	Diğer Aile Bireyleri
K20	Erkek	27 ve üzeri	Lise	Her Gün	İl	Anne

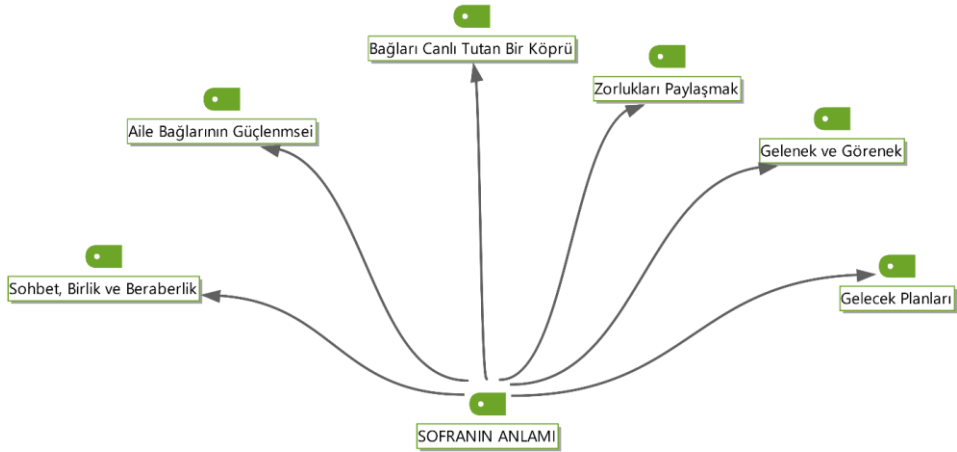
Bu çalışmada, görüşme sorularından yola çıkarak Şekil 1’de 5 ana tema oluşturulmuştur. Birinci tema, “Sofranın anlamı” olup “Aile sofrasında bir araya gelmek sizin için sadece yemek yemek mi, yoksa bundan daha fazlası mı?” sorusunu kapsamaktadır. İkinci tema, “Gelenek ve ritüeller” olarak belirlenmiş ve “Çocukluğunuzdan bu yana aile sofralarında yer alan hangi gelenek veya davranış sizde iz bırakmıştır?” ile “Geleneksel yemeklerin ya da sofraya ritüellerinin sizdeki yeri nedir? Bu uygulamaların gelecekte de devam etmesini ister misiniz?” sorularını içermektedir. Üçüncü tema, “Aile büyüklerinin rolü” olup “Aile büyüklerinin sofradaki varlığı ve davranışları size neleri öğretti? Bu konu hakkında bilgi verir misiniz?” ve “Ailenizle sofrada yaşadığınız bir anı, size kültürel anlamda bir şey öğretti mi? Cevabınız evetse bu konu hakkındaki fikirlerinizi aktarır mısınız?” sorularını kapsamaktadır. Dördüncü

tema, “Kültürel değişim ve korunma” olup “Aile sofrasının, günümüz gençleri arasında unutulmuş veya dönüşen kültürel bir alan olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusunu içermektedir. Beşinci tema ise “Gelecek nesillere aktarım” olarak belirlenmiş ve “Kendi ailenizde yaşadığınız sofranın kültürünü ileride kuracağınız aileye nasıl aktarmayı düşünüyorsunuz?” sorusunu kapsamaktadır. Bu temalar, gençlerin aile sofrası deneyimleri üzerinden kültürel değerlerin aktarımını ve kimlik oluşumunu analiz etmeye imkân sağlamaktadır.

Şekil 1. Aile Sofrası ve Gençler Üzerinde Oluşturduğu Kültürel Etkilere İlişkin Temalar

Sofranın anlamına ilişkin hiyerarşik alt kodlar Şekil 2’de sunulmuştur. Bunlar; sohbet, birlik ve beraberlik, aile bağlarının güçlenmesi, bağları canlı tutan bir köprü, zorlukları paylaşmak, gelenek ve görenek ve gelecek planları şeklindedir. Sofranın anlamı, gençler için sadece fiziksel bir paylaşım değil bununla birlikte; birliktelik, dayanışma, paylaşma ve saygı gibi manevi değerleri de içermektedir. Bu durum, sofranın toplumsal ilişkilerde bir sembol olarak işlev gördüğünü ve bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Sofranın bu çok katmanlı anlamı toplumsal hafızanın korunmasına da aracılık etmektedir.

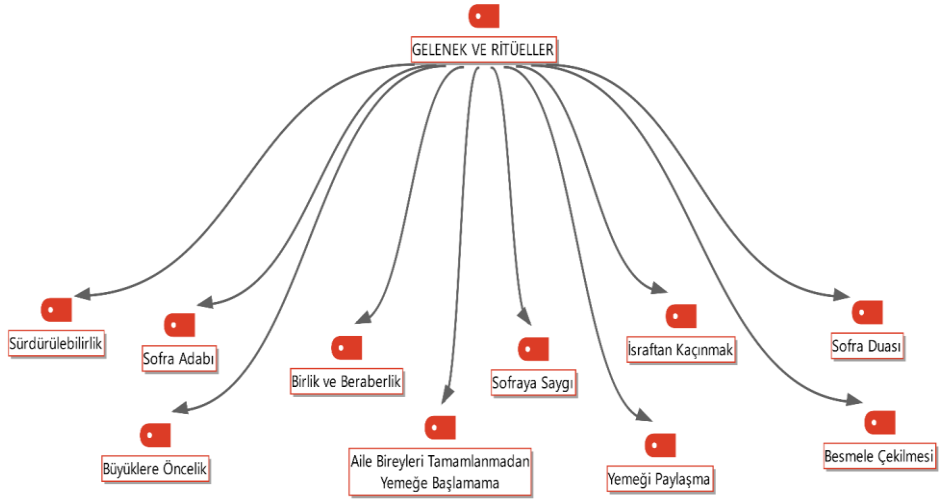
Şekil 2. Sofranın Anlamı Hiyerarşik Alt Kodu

Sofra gençler için sohbet, birlik ve beraberlik, aile bağlarının güçlenmesi ve bağları canlı tutan bir köprü işlevi görmektedir. Bu bulgular sofranın toplumsal ilişkilerdeki bütünleştirici yönünü ortaya koymaktadır. Zorlukların paylaşılması, gelenek ve göreneklerin yaşatılması ve gelecek planlarının konuşulması ise sofranın, bireylerin hem geçmişle bağ kurmalarına hem de geleceğe dair ortak bir vizyon geliştirmelerine aracılık ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede sofranın, günlük yaşamın basit bir parçasının ötesinde kültürel devamlılığı sağlayan, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve nesiller arası aktarımı mümkün kılan çok boyutlu bir sosyal alan olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibi doğrudan verilmiştir:

- *Tabii ki aile sofrasında bir araya gelmek bulunmak benim için ve ailem için oldukça değer bi yapı. Bu bizim için bi gelenek kendi anne ve babamdan da böyle gördüm. Aile dediğin her sofrada bi arada olmasa da en azından akşam sofralarında bi arada bulunmalı. (K-4)*
- *Benim için aile sofrası hiçbir zaman sadece yemek yemek olmadı. Elbette yemek, sofranın görünen kısmı ama asıl mesele, aynı masa etrafında toplanıp bir günün, hatta bazen bir haftanın yükünü birlikte paylaşabilmek. Kimi zaman kahkahalarla, kimi zaman sessizce... Sofra, aramızdaki bağı canlı tutan bir köprü gibi. Hatta bazen yemek bahane, sohbet ve birlikte olma hissi asıl amaç oluyor. (K-5)*
- *Aile sofrasında bir araya gelmek sadece yemek yemek değil birlik beraberliği sağlayarak ailevi bağları daha da güçlendirerek kültürümüzü devam ettirmektedir. (K-10)*
- *Aile sofrasında bir araya gelmek benim için sadece yemek yemek değil, bundan çok daha fazlası. Sofrada bir araya gelmek, günün nasıl geçtiğini paylaşmak, sohbet etmek ve aile bağlarını güçlendirmek için önemli bir fırsat. Yemek sadece sofranın sebebi gibi görünse de asıl değerli olan birlikte geçirilen o zaman, birbirimizi dinlemek ve hissetmek oluyor. (K-13)*
- *Aile sofrası benim için sadece yemek yemek değil birlikte olmanın, sohbet etmenin ve bağları güçlendirmenin bir yolu. O anlar, günün telaşından uzaklaşıp birbirimizi dinlediğimiz özel zamanlar. (K-16)*

- *Aile sofrası benim için yemek yemekten fazlasıdır. Aile sofrası benim için sosyalleşme ve aile bağlarının güçlendiği bir aktivitedir. (K-19)*

Şekil 3'te verilen bulgular, gelenek ve ritüellerin aile sofrası etrafında şekillenen çok boyutlu bir aktarım sürecine göstermektedir. Alt kodlar arasında sürdürülebilirlik, sofrada adabı, birlik ve beraberlik, sofraya saygı, israftan kaçınma, sofrada duası, öncelik, aile bireyleri tamamlanmadan yemeğe başlamama, yemeği paylaşma ve besmele çekilmesi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Bu durum, aile sofrasının beslenme işlevi, toplumsal değerlerin, dini inançların ve kültürel normların aktarıldığı bir mekân olduğunu göstermektedir. Gelecek nesillere aktarım sürecinde söz konusu alt kodların işlevselliği, bireylerde hem davranışsal hem de sembolik öğrenmenin gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Sofra etrafındaki ritüeller, aidiyet duygusunun güçlendirilmesine, toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına ve kültürel hafızanın korunmasına aracılık etmektedir. Özetle, aktarım sürecinin çok katmanlı yapısı aile içi birlikteliğin pekiştirilmesi ve kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması açısından önemli bir rol üstlenmektedir.

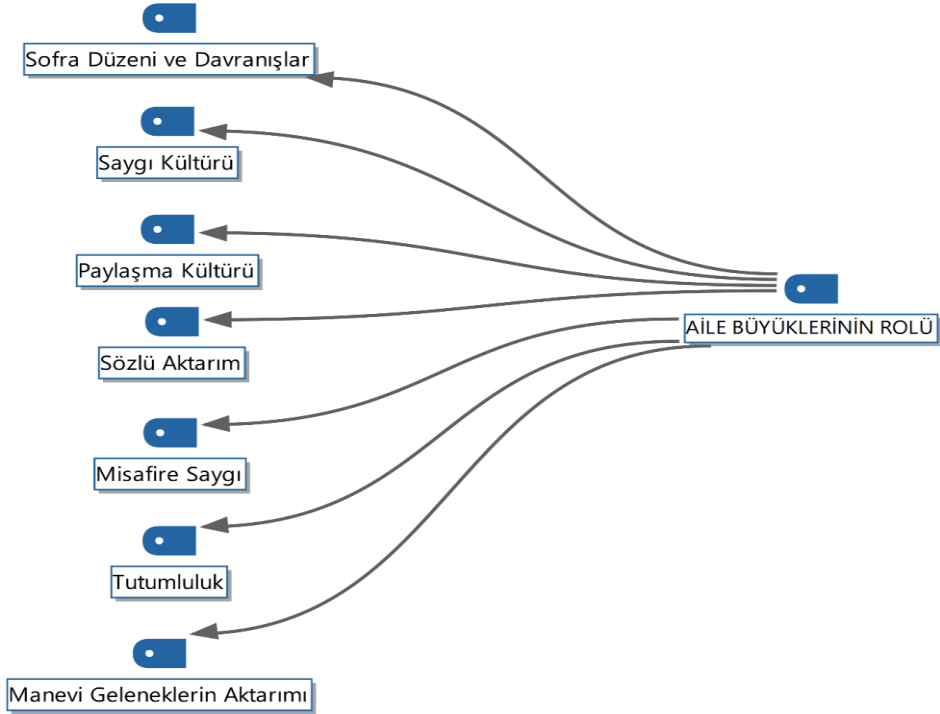
Şekil 3. Gelenek ve Ritüeller Hiyerarşik Alt Kodu

Aile sofrası etrafında şekillenen gelenek ve ritüeller, kültürel aktarım sürecinin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Sürdürülebilirlik, sofrada adabı, birlik ve beraberlik, sofraya saygı, israftan kaçınma ve sofrada duası gibi kodlar, aile içinde hem davranışsal öğrenmeyi hem de kültürel hafızanın korunmasını desteklemektedir. Bu ritüeller aracılığıyla gelecek nesillerde aidiyet duygusu pekişmekte, toplumsal değerler canlı tutulmakta ve kültürel mirasın sürekliliği sağlanmaktadır. Katılımcıların konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

- *Büyüklere gelmeden yemek yemeye başlanılmaması. Bu gelenek büyüklerin aile içerisinde saygın bir yeri olduğunu ve büyüklerin aile içerisindeki konumunun önemini gösteriyor. Bir diğer iz bırakan davranış ise eğer tok olsak bile aile ile bir araya gelmek için sofraya oturuyor oluşumuz. Bu davranış küçük yaşlardan itibaren alışkanlık haline geldi ve devam ettiriyoruz. (K-2)*

- *Yemeğe besmele ile başlanması ve tabağın sünnetlenmesi gibi yemeğe saygı duyulması gerektiğini vurgulayan unsurların devam etmesi ve nesilden nesile aktarılması gerekmektedir. (K-6)*
- *Geleneksel yemekler ve sofranın ritüelleri bende çok özel bir yere sahip. Çünkü bunlar sadece bir yemek ya da alışkanlık değil, geçmişten geleceğe aktarılan bir miras. Annemden ve anneannemden gördüğüm yemek tariflerinin yaşatılmasını çok önemsiyorum. Bu nedenle gelecekte de devam etmesini isterim; çünkü bu ritüeller hem bizi köklerimize bağlıyor hem de aile olma bilincimizi pekiştiriyor. (K-13)*
- *Çocukluğumdan beri sofrada herkesin yemeğe başlamadan önce büyükleri beklemesi ve sofradan kalkarken şükretmesi beni çok etkiledi. Saygı ve minnettarlık duygusu hayatımda bu davranışlarla pekişti. (K-16)*
- *Bende en etkili gelenek ve görenek ilk önce babanın sofraya oturması o başlamadan da yemeğe başlamamak diğer bir etkili konu ise annemin sofrayı hazırlaması çocuklarında yardımcı olması. (K-4)*
- *Şöyle ki eskiden yer sofraları vardı. Hepimiz yani sofrasında otururduk öyle Öğle yemek yedik fakat şimdi masalar çıktı ve sofranın kültürü pek kalmadı en azından bizim evde ya da genelleme yaparsam şehirlerde yaşayanların evinde aslında bu küçük bir şey gibi gözükabilir ama sonuçta yer sofrası da bir kültürdür bu kültürü de gitgide bırakıyoruz sanırım. Ama en azından yine her evde yer sofrası olabilir. Arada bir yerde yer sofrasında yemek yenilebilir en azından biz öyle yapıyoruz ve hem yer sofrası kültürünü ve diğer sofranın kültürlerini yemek kültürünü gelecekte de ben kendi adıma devam ettirmeyi istiyorum kültür çünkü bir özdür biz de özümüzü devam ettirmeliyiz diye düşünüyorum. (K-11)*

Şekil 4'te verilen bulgular, aile sofrasının kültürel aktarımda üstlendiği sembolik işlevleri ortaya koymaktadır. Sofra düzeni ve davranışlar, saygı kültürü, paylaşım kültürü, sözlü aktarım, misafire saygı, tutumluluk ve manevi değerlerin aktarımı gibi alt boyutlar, aile içi birlikteliğin sürdürülmesine ve toplumsal normların yeni kuşaklara iletilmesine katkı sağlamaktadır. Bu unsurlar aracılığıyla bireylerde hem davranışsal hem de duygusal öğrenme gerçekleşmekte, kültürel hafıza canlı tutulmaktadır. Dolayısıyla, aktarım süreci yalnızca beslenme pratikleriyle sınırlı kalmayıp, toplumsal bütünleşme, değerlerin içselleştirilmesi ve kimlik inşasında önemli bir araç işlevi görmektedir.

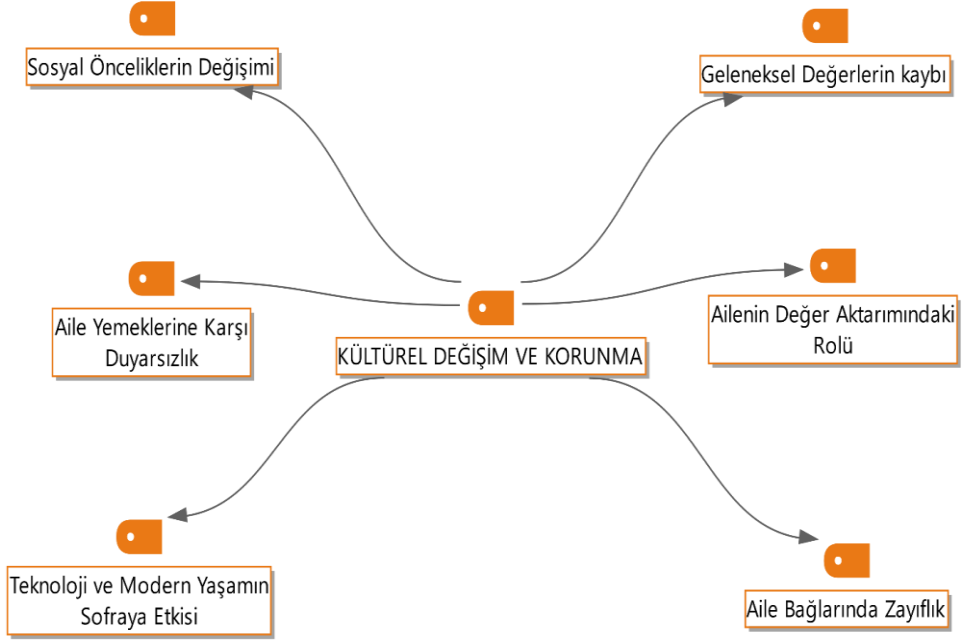
Şekil 4. Aile Büyüklerinin Rolü Hiyerarşik Alt Kodu

Sofra düzeni, saygı ve paylaşım kültürü, misafire gösterilen özen, tutumluluk ve manevi değerlerin aktarımı, bireylerde hem davranışsal hem de sembolik bir öğrenme sürecine aracılık etmektedir. Bu durum, aile sofrasının kültürel süreklilik, toplumsal bütünleşme ve aidiyet duygusunun güçlendirilmesinde önemli bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Konuya ilişkin katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *Aile büyüklerimin sofra kültüründe bizlere öğrettikleri bazı değerler şöyleydi, ağızda yemek varken konuşmak günah sayılır, ağız yemek doluyken konuşmak ayrıca sofrada bulunanlara saygısızlık sayılırdı, herkes bir arada olduğu için yemeğin tadı bir başkaydı yiyeceklerimiz azdı ama bir arada bulunmamız büyüklerimiz ve değerlerimiz bize çok şey öğretti. (K-1)*
- *Büyüklerin her yemeğin ardından günün hikayesini anlatması, kültürel değerlerimizin canlı kalmasını sağladı. Sohbetler, dilimizi, yemek kültürümüzü ve empatiyi korumanın yolu olduğunu hatırlatır. (K-12)*
- *Aile büyüklerinin sofradaki varlığı ve davranışları bana birbirine olan bağıın gücünü, şükretmeyi, paylaşmayı, sabırlı olmayı, hoş görüyü öğretti. Bu değerler ömrüm boyunca da bana hep yol gösterdi. (K-18)*
- *Geleneksel yemeklerimizi nasıl yememiz gerektiğini, nasıl sunulacağını, tabağın sünnetlenmesi gerektiğini ailemle paylaştığım sofralarda öğrenmiş oldum. (K-6)*

Kültürel değişim ve korunmaya ilişkin hiyerarşik alt kodlar Şekil 5'te sunulmuştur. Bunlar; sosyal önceliklerin değişimi, aile yemeklerine karşı duyarsızlık, teknoloji ve modern yaşamın sofraya etkisi, geleneksel değerlerin kaybı, ailenin değer

aktarımındaki rolü ve aile bağlarında zayıflık şeklindedir. Kültürel değişim, gençler için hem yeni yaşam biçimlerine uyum süreci hem de köklü değerleri sürdürme çabasını birlikte barındırmaktadır. Bu durum, aile sofrasının güncel ihtiyaçlara cevap veren bir alan olmadığını ve geçmişten gelen kültürel izleri koruyarak geleceğe taşıyan bir köprü işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Kültürel değişim ve korunma arasındaki bu denge, aile içi dayanışmayı güçlendiren ve kültürel mirasın devamlılığını sağlayan çok katmanlı bir yapı olarak değerlendirilebilir.

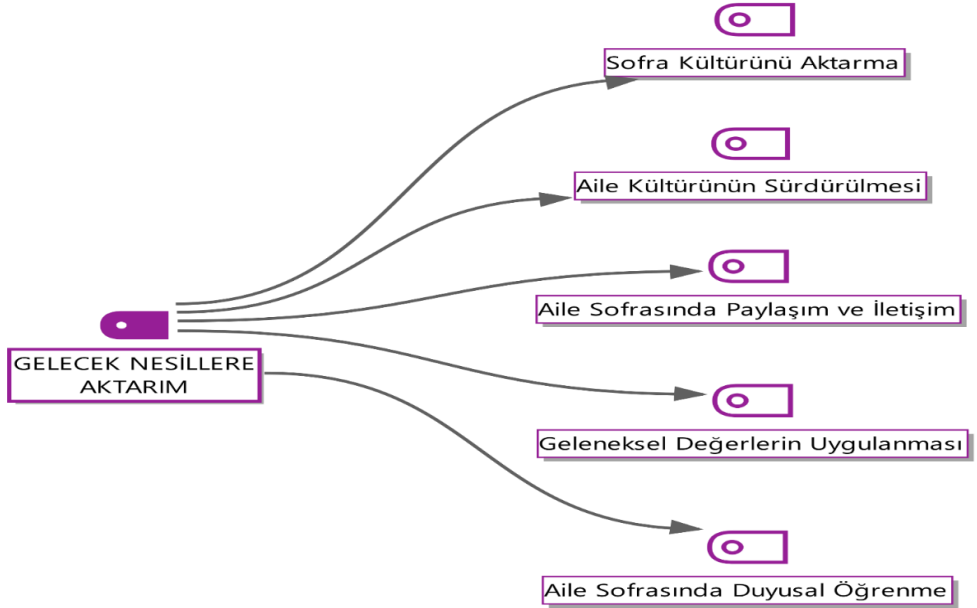
Şekil 5. Kültürel Değişim Korunma Hiyerarşik Alt Kodu

Kültürel değişim, gençlerin modern yaşamın gerekliliklerine uyum sağlama süreci ile aileden aktarılan geleneksel değerleri sürdürme çabasını birlikte içermektedir. Bu süreçte aile sofrası, yemek yenen bir alan olmanın ötesine geçerek kültürel mirasın korunması ve aktarılmasında merkezi bir rol üstlenmektedir. Teknoloji ve sosyal değişimle birlikte bazı gelenekler zayıflasa da aile sofrası geçmişle gelecek arasında bir köprü işlevi görerek hem kültürel değerlerin aktarılmasını sağlamakta hem de aile içi dayanışmayı güçlendirmektedir. Bunun sonucunda kültürel değişim ile korunma arasındaki denge hem bireylerin sosyal uyumunu hem de kültürel sürekliliği destekleyen çok katmanlı bir yapı oluşturmaktadır. Katılımcıların bu konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *Evet düşünüyorum. Artık aile yemekleri çoğu ailede günlük olarak gerçekleştirilmiyor. Sadece özel günlerde aynı sofraya oturuluyor. Hayat kaygılarından dolayı daha az bir araya gelmeye başlayan ailelerin ortak buluşma alanlarının sadece aile sofraları olduğu bu devirde artık aileler sofralarda bile bir araya gelmemeye başladı. Bu durumun gençleri olumsuz yönde etkilediğini ve aile içerisinde bir kopukluğa neden olduğunu düşünüyorum. (K-2)*

- Her şey ailede başlar bence de şimdiki gençler de ailesinde ne görürse onu yapmaya devam edecektir tabii ki şimdiki gençlerinde devam ettiğini düşünüyorum. **(K-4)**
- Maalesef ortak aile yemeklerine eskisi kadar değer verilmiyor. Çünkü modern yaşam tarzı sürekli değişiyor ve giderek daha fazla zaman alıcı hale geliyor. Ayrıca, küreselleşmenin etkisiyle aile bireylerinin aynı yerde yaşaması da gitgide zorlaşıyor. **(K-11)**
- Kesinlikle öyle olduğunu düşünüyorum. Günümüzde aile sofraları unutilan veya eskisi kadar önem verilmeyen bir değer haline geldi. Ki bu değerın gerçekten korunması gerektiğini düşünüyorum. **(K-18)**
- Şu an ki güncel durum göz önünde bulundurulduğunda genel olarak günümüz gençleri sofrada çok önem vermemektedir. Hatta çoğu zaman 'çalışma durumu, sosyalleşme hali, dışarıdan yemeye yönelme gibi' etmenler buna sebebiyet vermektedir. **(K-20)**
- Evet, maalesef üzülen söyleyebilirim günümüz gençleri tarafından bu değerler unutulmuş ve belki de bu değerleri hiç öğrenmemişlerdir. Aile sofraları da bu anlamda kültürel değişime uğramıştır. **(K-1)**
- Geçmişte olduğu gibi günümüz aile sofralarının çok fazla kıymetinin olmadığını söyleyebilirim günümüz gençleri aileden çok tek başına ya da akranlarıyla vakit geçirmekten hoşlanıyor teknoloji ve ilgi alanlarının farklılığı bu konuda etkili. **(K-8)**

Gelecek nesillere aktarım sürecine ilişkin hiyerarşik alt kodlar Şekil 6'da sunulmuştur. Bunlar; sofrada kültürünü aktarma, aile kültürünün sürdürülmesi, aile sofrasında paylaşım ve iletişim, geleneksel değerlerin uygulanması ve aile sofrasında duysal öğrenme şeklindedir. Gelecek nesillere aktarım, gençler için davranışsal bir öğrenme süreci, kimliğin, aidiyet duygusunun ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına aracılık etmektedir. Bu durum, aile sofrasının bireylerin hem kültürel hafızayı korumalarında hem de toplumsal değerleri yeni kuşaklara taşımalarında önemli bir sembol işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Aktarım sürecinin çok katmanlı yapısı aile içi birlikteliğin ve kültürel mirasın canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır.

Şekil 6. Gelecek Nesillere Aktarım Hiyerarşik Alt Kodu

Bu alt kodlar, aile sofrasının kültürel aktarımında önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Yemek alışkanlıklarının sürdürülmesi, sofrada adabının öğretilmesi ve geleneklerin sözlü olarak yaşatılması, gençlerin kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Bu çerçevede aile sofrası, kültürel hafızanın korunması ve toplumsal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından işlevsel bir alan olarak değerlendirilebilir. Katılımcıların bu konuya ilişkin dikkat çeken cevapları aşağıdaki gibidir:

- *Kendi ailemde yaşadığım sofrada düzenini ileride kuracağım aile düzenine de çok küçük yaşlarda çocuklarıma kendi çocukluk anılarımla ve ailemden öğrendiğim sofrada kültürünü, sözlü hikayelerle ve belli kurallar çerçevesinde aktarmayı düşünmekteyim. (K-1)*
- *İleride kendi ailemi kurduğumda sofrayı, günün en önemli buluşma saati haline getirmek isterim. Yemek sırasında telefonların bir kenara bırakıldığı, herkesin birbirinin gününü dinlediği, kahkahaların da zaman zaman sessizliklerin de paylaşıldığı sofralar... Gelenekleri korurum, ama geçmişte yaşadığım gerginlikleri taşımam. Benim soframda hem yemekler hem de sohbetler doyurucu olur. (K-5)*
- *Mutlu, geleneklerine bağlı bir aile kurmayı hedeflediğim için, sofrada kültürünü paylaşım, saygı ve minnettarlık üzerine kuracağım ritüellerle aktaracağım. Çocuklarıma sofraya dahil edilerek sorumluluk almayı öğretecek, nezaket ve dinleme becerilerini pekiştireceğim. (K-12)*
- *İlerisi hakkında karar almak bence, en azından benim yaşadığım bölgeye istinaden, günümüz şartlarına ayak uydurmak ve hızla gelişen teknolojiye de etkilendiğimizi düşünürsek kültür aktarımını pek sağlıklı yapamayacağımı düşünüyorum. Artık insanlar bırakın sofraları birbirlerine bile gidip gelmiyor. Oysaki Aile sofraları bir ruh. Soy ağacı ve daha çoğu. Orda pişen ve yenen*

yemekler inanin ki hiçbir zaman en zengin restoranda ve en iyi aşçının yaptığı yemeklerle aynı olmayacak. **(K-14)**

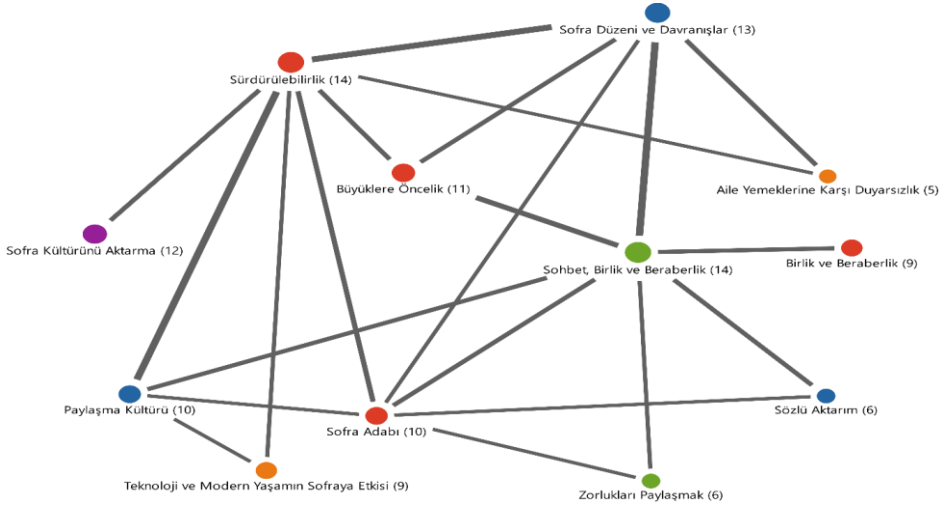
- *Özellikle sofrayı herkes oturmadan yemeğe başlanılmaması gerektiğini, ağzımızda yemek varken konuşmamamız gerektiğini, sofrayı kurarken ve kaldırırken birbirimize destek olarak iş bölümü halinde hareket etmemiz gerektiğini aktarırım. (K-20)*

Şekil 7’de kelime bulutu incelendiğinde, “yemek”, “birlikte”, “sofra”, “ailenizle” ve “kültürel” gibi kavramların öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, aile sofralarının yalnızca beslenme pratikleri ile sınırlı kalmadığını bunun yanında kültürel aktarım, kuşaklar arası iletişim ve birliktelik bilincinin gelişmesi açısından önemli bir sosyal alan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Sofra etrafında şekillenen bu deneyimlerin, bireylerde hem toplumsal değerlerin içselleştirilmesine hem de aidiyet duygusunun güçlenmesine katkı sunduğu düşünülmektedir.

Şekil 7. Kod Bulutu

Şekil 8'de yer alan ilişki yapısı incelendiğinde, düğümler arasındaki yoğun bağlantıların kültürel aktarım sürecinde çok katmanlı bir ilişki ağını temsil ettiği görülmektedir. Ağın merkezinde yer alan düğümlerin daha fazla bağlantıya sahip olması, onların kültürel aktarımda merkezi ve belirleyici bir rol üstlendiğine işaret etmektedir. Bu durum, kültürel değerlerin tek yönlü bir aktarım süreciyle sınırlı kalmadığını aksine karşılıklı etkileşim, paylaşım ve bütünleşme yoluyla çok boyutlu olarak aktarıldığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu ilişki yapısı, aile sofras etrafında şekillenen kültürel pratiklerin hem bireysel öğrenmeyi hem de toplumsal hafızanın korunmasını destekleyen güçlü bir etkileşim ağı oluşturduğunu göstermektedir.

Şekil 8. Kod Haritası

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, gençlerin aile sofrası deneyimleri üzerinden kültürel değerlerin aktarımı ve kimlik oluşumu sürecini detaylı bir biçimde ortaya koymuştur. Bulgular, aile sofrasının bir beslenme alanı olmanın ötesinde, toplumsal ilişkilerin güçlendiği, dayanışma ve paylaşma kültürünün yaşatıldığı çok boyutlu bir sosyal alan olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Sofranın gençler açısından sohbet, birlik ve beraberlik, aile bağlarının güçlenmesi ve gelecek planlarının paylaşılması gibi çok katmanlı anlamlar içerdği ve bu alanın hem geçmişle hem de gelecek nesillerle bağ kurmada önemli bir rol üstlendiği ortaya çıkmıştır. Aile sofrası etrafında şekillenen gelenek ve ritüeller, bireylerde hem davranışsal hem de sembolik öğrenmeyi mümkün kılmaktadır. Bu ritüeller, gençlerin aidiyet duygusunu güçlendirmekte, toplumsal değerleri içselleştirmelerine aracılık etmekte ve kültürel hafızanın canlı tutulmasını sağlamaktadır.

Çalışma bulguları, günümüz gençlerinin modern yaşam biçimleri, teknoloji ve sosyal değişimler nedeniyle aile sofrasına yönelik duyarlılıklarının azaldığını, ancak bu alanın hâlâ kültürel süreklilik ve toplumsal dayanışma açısından merkezi bir rol üstlendiğini de ortaya koymaktadır. Kültürel değişim ve korunma arasında gençlerin deneyimlerinde bir denge kurma çabası gözlenmiştir. Eski geleneklerin tamamen kaybolmadığı, yeni yaşam biçimlerine uyum sağlanırken kültürel değerlerin sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Gelecek nesillere aktarım süreci, sofrası kültürünün ve aile içi ritüellerin sözlü ve davranışsal yöntemlerle iletilmesiyle gençlerin kimlik, aidiyet ve kültürel hafıza geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, aile sofralarının hem geçmişi hatırlatan hem de geleceğe yön veren bir kültürel alan olarak önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, aile sofrası gençler için yalnızca yemek paylaşımı değil bunun yanında kültürel değerlerin, toplumsal normların ve aile bağlarının yeniden üretildiği, kuşaklar arası etkileşimin sağlandığı bir öğrenme ve deneyim alanı olarak görülmektedir. Modern yaşamın getirdiği

değişimlere rağmen, bu sosyal alanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Tüm bu bulgular ve sonuçlar kapsamında aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Bu çalışma gençlerin aile sofrası deneyimlerini ele almıştır. Gelecekte, farklı yaş gruplarını kapsayan karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir. Böylece kültürel değerlerin kuşaklararası aktarımında değişim ve süreklilik daha net gözlemlenebilir.
- Modern yaşam ve teknolojinin aile sofralarına etkisi bulgulara yansımış durumdadır. Gelecekte, sosyal medya, dijital cihazlar ve çevrimiçi yaşamın sofradaki birliktelik ve kültürel aktarım süreçleri üzerindeki etkisi ayrıntılı olarak incelenebilir.
- Aile sofralarının kültürel ve sosyal işlevini güçlendirmek için eğitim veya farkındalık programları tasarlanabilir. Örneğin, gençlerin aile içi iletişim ve geleneksel ritüellere katılımını artıracak atölye ve sosyal etkinlikler geliştirilebilir.

Pratik Çıkarımlar: Aile sofraları, yemek yenen bir alan, sohbet, dayanışma ve aile bağlarını güçlendiren bir iletişim mekanıdır. Sofra adabı ve geleneksel ritüeller, gençlerde aidiyet ve kültürel kimliği pekiştirirken modern yaşam ve teknolojinin etkisi bu aktarımı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ailelerin bilinçli çabalarıyla sofralara zaman ayırması, kültürel mirasın sürdürülmesi ve aile içi bağların güçlenmesi açısından önemlidir.

Teorik Çıkarımlar: Aile sofraları, bireylerin toplumsal değerleri içselleştirdiği, kültürel hafızayı sürdürdüğü ve kimlik oluşumunu desteklediği çok boyutlu bir sosyal alan olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, sofradaki ritüeller ve etkileşimler, kültürel aktarım süreçlerinin hem davranışsal hem de sembolik düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- [1] Çerikan, F. U. "Türk ailesinde sofrada adabı, Denizli örneği ve işlevselliği," *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(1), 481-511. 2019.
- [2] Gözelce, D. K. "İşlevsel halkbilimi kuramı bağlamında Rize sofrada kültürü," *Culture and Civilization*, 1(1), 51-77. 2021.
- [3] Sarıtuğ, B. "Orta Asya'dan bugüne Türk kültüründe sofrada adabı," *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 11 (2), 79-91. 2025.
- [4] Özdemir, S. "Siniden masaya Türk romanında sofrada, kitap tanıtımı-değerlendirme," *Sümeyye Özdemir, Siniden Masaya Türk Romanında Sofra*, / 8. 709-714. 2021.
- [5] Beşirli, H. "Türk kültüründe güç, iktidar, itaat ve sadakatin yemek sembolizmi esasında değerlendirilmesi," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (58). 2011.
- [6] Kaşlı, M., Cankül, D., Köz, E. ve Ekici, A. "Gastronomik miras ve sürdürülebilirlik: Eskişehir örneği," *Eko-Gastronomi Dergisi* (1), s. 27-46. 2015.
- [7] Saçılık, M. Y., Çevik, S. ve Toptaş, A. "Geçmiş mutfağından gelecekteki sofralara: Bandırma-Erdek yöresinin gastronomik mirası," *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(1), s. 300-319. 2018.
- [8] Yılmaz, O. "Artvin yöresinde bir sofrada adabı aktarıcısı olarak Yese Mamalı kosa geleneği," *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 2 Sayı/Volume 6. 2016.
- [9] Macit, N., ve Kıran, Ö. "Yemek ve Toplum: Kültür, Kimlik ve Eşitsizlikler," *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 97-106. 2024.
- [10] Ichijo, A. ve Ranta, R. "Yemek ve Ulusal Kimlik," (E. Ataseven, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2018.
- [11] Cıvıtello, L. "Mutfak & Kültür İnsanın Beslenme Tarihi" (Çev. Z. N. Nahya ve S. Örnek). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. 2019.
- [12] Scholliers, P. "Food, Drink and Identity; Cooking," *Eating and Drinking in Europe since the Middle Ages*. New York: Berg. 2001.
- [13] Diken, H. A. "Geleneksel Türk mutfak kültüründeki alışkanlık ve davranış örüntüleri üzerine genel bir değerlendirme," *The Journal of Academic Social Science*, 142(142), 282-292. 2024.
- [14] Ünsal, A. "İktidarların sofrası: Yemek, siyaset ve simgesellik: Orta Asya'dan payitaht İstanbul'a toylar ve saray ziyafetleri," İstanbul: Everest Yayınları. 2020.
- [15] Gürhan, N. "Toplumsal değişim ve yemek kültürü üzerine sosyolojik bir çözümleme: Mardin örneği," *Journal of International Social Research*, 10(54), 562-570. 2017.
- [16] Türkmen, N. "Bir tören ritüeli: İskilip dolması geleneği," *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:6, Sayı:2, 731 – 751. 2023.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Akıllı Turizm Uygulamalarının Destinasyon Pazarlamasına Katkısı: Trabzon Turizm Paydaşları Üzerine Bir Araştırma

***Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Caner KAYA^{a*}, Doç.Dr.Yusuf KARAKUŞ^b,
Eda KAYA^c***

^aDüzce Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü Düzce/Türkiye.

^bRecep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü Rize/Türkiye.

^cRecep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Rize/Türkiye.

* **Sorumlu Yazar:** muhammetcanerkaya@duzce.edu.tr

ÖZET

Turizm endüstrisi, dijital teknolojilerin hızlı gelişimiyle birlikte önemli bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu dönüşümün en belirgin yansımalarından biri akıllı turizm uygulamalarıdır. Akıllı turizm, bilgi ve iletişim teknolojilerinin destinasyon yönetimi ve pazarlamasına entegrasyonu yoluyla hem turist deneyimini geliştirmekte hem de turizm işletmelerine rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu çalışma, akıllı turizm uygulamalarının destinasyon pazarlamasına katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın saha çalışması Trabzon'da yürütülmekte olup, A grubu seyahat acentaları yöneticileri ile yapılan görüşmelerin ilk bulguları bu bildiride paylaşılmaktadır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise Trabzon'daki 4 ve 5 yıldızlı otel yöneticileriyle görüşmeler yapılarak bulguların genişletilmesi planlanmaktadır.

Acenta yetkilileriyle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda 6 tema ve 23 kod ortaya çıkmıştır. Temalar; mevcut durum ve altyapı, geliştirme ihtiyaçları, tanıtım ve marka değeri, işletme düzeyinde kullanım, müşteri deneyimi ve memnuniyet ile stratejik katkılar şeklinde sınıflandırılmıştır. Bulgular, akıllı turizm uygulamalarının destinasyon pazarlamasına katkı sağladığını; ancak altyapı ve insan kaynağı eksikliklerinin önemli sınırlılıklar yarattığını göstermektedir. Araştırma, Trabzon özelinde seyahat acentalarının perspektifini ortaya koyarak akıllı turizm literatürüne yerel düzeyde özgün bir katkı sunmakta; ayrıca destinasyon yönetimi ve politika yapıcılar için yol gösterici bulgular sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Akıllı turizm, destinasyon pazarlaması, seyahat acentaları, Trabzon, turizm teknolojileri.*

Contributions of Smart Tourism Applications to Destination Marketing: A Study on Tourism Stakeholders in Trabzon

Assit Prof.Dr. Muhammet Caner KAYA^{a}, Assoc. Prof.Dr. Yusuf KARAKUŞ^b,
Eda KAYA^c*

^aDüzce University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Düzce/Türkiye.

^bRecep Tayyip Erdoğan University, Ardeşen Tourism Faculty, Department of Tourism Management, Rize/Türkiye.

^cRecep Tayyip Erdoğan University, Institute of Graduate Education, Tourism Management ABD, Rize/Türkiye.

* **Corresponding author:** muhammetcanerkaya@duzce.edu.tr

ABSTRACT

The tourism industry is undergoing a significant transformation alongside the rapid development of digital technologies. One of the most prominent reflections of this transformation is smart tourism applications. Smart tourism enhances the tourist experience and provides tourism businesses with a competitive advantage through the integration of information and communication technologies into destination management and marketing. This study aims to reveal the contributions of smart tourism applications to destination marketing. The fieldwork for the research is being conducted in Trabzon, and the initial findings from interviews with managers of Group A travel agencies are shared in this paper. In the second phase of the study, interviews will be conducted with managers of 4- and 5-star hotels in Trabzon to expand the findings.

Semi-structured interviews with agency managers were evaluated using content analysis. The analysis yielded 6 themes and 23 codes. The themes were classified as current status and infrastructure, development needs, promotion and brand value, operational use, customer experience and satisfaction, and strategic contributions. The findings show that smart tourism applications contribute to destination marketing; however, infrastructure and human resource deficiencies create significant limitations. The research presents the perspective of travel agencies specifically in Trabzon, offering a unique contribution to the smart tourism literature at the local level; it also provides guiding findings for destination management and policymakers.

Keywords: *Smart tourism, destination marketing, travel agencies, Trabzon, tourism Technologies.*

I. GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler birçok sektörü etkilemekte ve köklü değişimleri de beraberinde getirmektedir [1]. Günlük yaşamın her alanına nüfuz eden teknolojiyle birlikte "akıllı (smart)" kavramı turizm endüstrisinde de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Destinasyonlar, rekabet avantajı elde etmek ve

sürdürülebilirlik hedeflerini desteklemek amacıyla akıllı turizm girişimlerini hayata geçirmektedir [12]. Turistler arasındaki etkileşimi kolaylaştırmak, turizmi küresel boyuta taşımak ve deneyim kalitesini artırmak için bilgi teknolojilerine olan yönelim gün geçtikçe artmaktadır [31]. Bu durum, akıllı uygulamaların turizm destinasyonlarına entegre edilmesini ve turistlerin ziyaret ettikleri yerler hakkında kolaylıkla bilgiye ulaşabilmesini sağlayarak “akıllı turizm” ve “akıllı turizm destinasyonları” kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve kullanım alanlarının çeşitlenmesi, turizm endüstrisinde arz ve talep boyutunda önemli yeniliklere neden olmaktadır [19]. Bu yeniliklerin sektörün hemen her alanında uygulanmaya başlanmasıyla birlikte akıllı turizmin, gelişen teknoloji sayesinde turizm faaliyetlerini kolaylaştırma misyonuyla öne çıktığı söylenebilir. Turizm işletmelerinin başarısı ise rekabet avantajı sağlayan teknolojik gelişmelerin sunduğu ürün ve hizmetlerle doğrudan ilişkilidir [10].

Bilgi teknolojilerinin turizm işletmeleri açısından birçok avantaj sağladığı görülmektedir [41]. Örneğin, akıllı otel uygulamaları konaklama işletmelerine maliyetleri azaltma, enerji tasarrufu, hızlı işlem kapasitesi ve müşteri memnuniyeti gibi katkılar sunmaktadır. Bu uygulamalar turistlere de kolay erişim, hızlı işlem ve kişiselleştirilmiş hizmet gibi imkânlar sağlayarak memnuniyetin artmasına katkıda bulunmaktadır [38]. Akıllı turizmin temel amacı, yeni teknolojileri ve sürdürülebilir yönetim yaklaşımlarını kullanarak destinasyonları, turistlerle birlikte verimli bir ekosistem haline getirmektir [14]. Bu noktada, modern teknolojik çözümlerin mevcut altyapılarla uyumlu şekilde entegre edilmesi kritik bir gerekliliktir.

İnternetin günlük kullanımda yaygınlaşmasıyla birlikte, turistlerin bilgiye erişim biçimleri, seyahatlerini planlama, rezervasyon yapma ve deneyimlerini paylaşma yöntemleri önemli ölçüde değişmiştir [42]. Dijital teknolojilerin gelişmesi yalnızca turizm sektörünü dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda bu alandaki akademik araştırmaların artmasına da yol açmıştır. Bu çerçevede, akıllı turizm destinasyonlarına yönelik literatürde son yıllarda belirgin bir artış gözlenmektedir [43].

Bu çalışma, akıllı turizm uygulamalarının destinasyon pazarlaması bağlamındaki rolünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Literatürde akıllı turizme ilişkin giderek artan çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmaların büyük kısmı kavramsal çerçeve ve teknolojik altyapıya odaklanmakta, destinasyon düzeyinde uygulama örnekleri sınırlı kalmaktadır. Özellikle Türkiye’de akıllı turizm destinasyonlarına ilişkin araştırmaların çoğu İstanbul, Antalya gibi büyük turizm merkezlerine yönelmiş; bölgesel ölçekli incelemeler yeterince ele alınmamıştır. Bu açıdan, Trabzon ilinde faaliyet gösteren seyahat acentalarının yöneticilerinden elde edilen veriler aracılığıyla akıllı turizm uygulamalarının kullanım durumu, algılanan faydaları ve destinasyon pazarlamasına katkıları değerlendirilmektedir. Çalışma, yerel düzeydeki turizm paydaşlarının görüşlerini merkeze alması ve destinasyon pazarlamasına yönelik somut çıktılar sunması bakımından literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

Akıllı turizm destinasyonlarının temel rekabet avantajı, teknolojiyi turizm kaynaklarıyla bütünleştirmeleri olduğundan, bu destinasyonlar ziyaretçilerine daha etkileşimli ve kişiselleştirilmiş bilgiler sağlamaktadır [44]. “Akıllı” kavramı, büyük veri, açık veri, yeni bağlantı ve bilgi alışverişi yolları ile çıkarım ve muhakeme

yeteneklerine dayanan teknolojilerle beslenen teknolojik, ekonomik ve sosyal gelişmeleri tanımlamak için kullanılan bir sözcük haline gelmiştir [14], [15]. Akıllı turizm ve akıllı turizm destinasyonu kavramları; turistik kaynakların etkin kullanımını sağlamak, turist deneyimlerini zenginleştirmek, destinasyonların rekabet gücünü artırmak ve bölge halkının yaşam kalitesini yükseltmek gibi amaçlarla yaygınlaşmaya başlamıştır [1], [2].

Akıllı turizm destinasyonları, akıllı şehirlerin gelişimiyle birlikte ortaya çıkmıştır [3], [18], [37]. Bu bağlamda, teknoloji turizm endüstrisinde bir dönüşüm yaratarak turizm kuruluşlarının stratejik yapılarını ve rekabetçi pozisyonlarını yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir [4]. Özellikle her bir ziyaretçinin benzersiz ihtiyaç ve tercihlerini karşılamaya yönelik kişiselleştirilmiş ürün ve hizmetlerin sunulması, akıllı turizmin turist deneyimini iyileştirme potansiyelini ortaya koymaktadır [3].

Akıllı turizm uygulamalarını kullanan sistemler, ziyaretçileri şu yollarla desteklemeyi amaçlamaktadır [14]: (1) Kullanıcı ihtiyaçlarını öngörerek ilgi noktaları, yemek ve eğlence gibi tercihlere yönelik önerilerde bulunmak, (2) zengin, konum tabanlı ve özelleştirilmiş interaktif hizmetlerle yerinde deneyimi geliştirmek, (3) turistlerin deneyimlerini paylaşımlarına olanak tanıyarak sosyal ağlarda imaj ve statü oluşturmalarını sağlamak.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, kentsel nüfusun artışı kentsel sorunların çözümünde akıllı teknolojilerin önemini artırmıştır [34]. Turizm destinasyonları, bilgi ve iletişim teknolojilerini benimseyerek, turistik varlıkların birbirine entegre şekilde kentsel bir turizm platformuna dönüşmektedir [3], [7].

Referans [3], akıllı turizm destinasyonlarının dört temel bileşenini şu şekilde tanımlamaktadır: (1) Teknolojiye gömülü ortamlar, (2) duyarlı mikro ve makro süreçler, (3) çoklu temas noktalarında son kullanıcı cihazları (4) sinirsel bir sistem gibi dinamik çalışan platformu kullanan paydaşlar. Dolayısıyla şehirlerin “akıllılık” derecesi, genellikle o şehirde yer alan destinasyonların akıllılık seviyesini belirlemek ve turistlerin şehir sakinleriyle birlikte akıllı hizmetleri kullanarak deneyimlerini zenginleştirmelerini sağlamaktadır [5], [22].

Bu noktada, yapay zekâ (AI), nesnelerin interneti (IoT), büyük veri ve bulut bilişim gibi teknolojilerin akıllı turizmin gelişiminde merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. AI destekli öneri sistemleri, turistlerin tercihlerine göre içerik sunarken, IoT cihazları konum tabanlı hizmetlerin gerçek zamanlı verilere dayanmasını sağlamaktadır. Özellikle yön bulma, ulaşım, kalabalık yönetimi ve güvenlik alanlarında bu teknolojilerin sunduğu katkılar, akıllı destinasyonların işleyişini derinden etkilemektedir [13], [36].

Bu teknolojik altyapılar yalnızca fayda üretmekle kalmayıp, aynı zamanda veri güvenliği, gizlilik ve etik sorumluluklar gibi önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle ziyaretçilerin kişisel bilgilerinin toplanması ve işlenmesi sırasında şeffaflık ve güvenlik ilkelerinin ihlal edilmesi, kullanıcıların sistemlere olan güvenini zayıflatabilir. Bu nedenle, akıllı turizm sistemlerinin sürdürülebilirliği için etik ilkelere dayalı bir veri yönetimi yaklaşımı benimsenmelidir [22], [27].

Akıllı turizm yalnızca teknolojik dönüşüm değil, aynı zamanda turistlerin deneyim üretim süreçlerine etkin katılımını da kapsar. Bu durum “değer ortak yaratımı” (value co-creation) kavramıyla açıklanır. Sosyal medya, artırılmış gerçeklik (AR), sanal gerçeklik (VR) ve mobil uygulamalar gibi araçlar, turistlerin destinasyonla daha güçlü

etkileşim kurmasına imkân tanımakta ve deneyimlerin daha esnek ve kişiselleştirilmiş hale gelmesini sağlamaktadır [1], [13], [26].

Öte yandan, COVID-19 pandemisi ile birlikte, akıllı sistemlerin kriz yönetimindeki önemi açıkça ortaya çıkmıştır. Temassız hizmetler, dijital sağlık pasaportları, seyahat yoğunluğu takibi gibi uygulamalar, hem halk sağlığı açısından güvenliğin sağlanmasına hem de turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmuştur. Pandemi sonrası dönemde akıllı turizm sistemlerinin destinasyonların dijital dönüşümünde stratejik bir zorunluluk haline geldiği görülmektedir [13], [23].

Bu bağlamda, literatürde akıllı turizmin aynı zamanda sürdürülebilirlik, erişilebilirlik, kapsayıcılık ve yaşanabilirlik ilkeleri çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Lopez de Avila (2015), akıllı turizm destinasyonunu “turistik alanların sürdürülebilir gelişimini garanti eden, çevreyle bütünleşen, erişilebilir ve yaşam kalitesini artıran bir sistem” olarak tanımlamaktadır [1].

Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte akıllı sistemlerin turizme entegrasyonu, turistlerin seyahat öncesi planlama süreçlerinden destinasyon içi deneyimlerine ve hatta seyahat sonrası değerlendirmelerine kadar her aşamada belirleyici bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla akıllı turizm uygulamaları yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda turizmin gelişimini yönlendiren stratejik bir araç olarak da değerlendirilmektedir.

Referans [19] tarafından Eskişehir’de gerçekleştirilen araştırma, yerel turizm işletmelerinin yöneticilerinin akıllı turizm uygulamalarına olumlu yaklaştığını ve bu sistemlerin rekabet üstünlüğü sağlamada önemli olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Referans [8], akıllı şehirlerle turistik ürünleri birleştiren akıllı destinasyonların rekabet gücü açısından yükselen bir trend olduğunu vurgulamıştır. Referans [20] ve [32] ise akıllı turizmin yalnızca veri toplamak değil, aynı zamanda bu verileri inovatif süreçlerde etkin biçimde kullanmak olduğunu belirtmişlerdir.

Akıllı turizm uygulamaları, seyahat acentalarının hem operasyonel verimliliğini artırmakta hem de müşteri deneyimini kişiselleştirmelerine olanak tanımaktadır. Büyük veri analitiği, mobil uygulamalar ve yapay zekâ tabanlı sistemler aracılığıyla acentalar, müşterilerine gerçek zamanlı rezervasyon, dinamik fiyatlandırma ve kişiselleştirilmiş seyahat önerileri sunabilmektedir [14], [35]. Bu sayede, müşteri ilişkileri daha güçlü bir zemine oturtulmakta ve acentalar daha rekabetçi bir konuma gelmektedir. Bunun yanı sıra, akıllı turizm teknolojileri sürdürülebilirlik bağlamında da seyahat acentalarına önemli katkılar sunduğunu söylemek mümkündür. Nesnelerin İnterneti (IoT) ve sensör tabanlı sistemler aracılığıyla elde edilen veriler, acentaların kaynak kullanımını optimize etmesine ve çevresel etkilerini azaltmasına yardımcı olmaktadır [17]. Dolayısıyla akıllı turizm uygulamaları, yalnızca müşteri memnuniyetini artırmakla kalmamakta, aynı zamanda stratejik yönetim, sürdürülebilirlik ve rekabet avantajı açısından da seyahat acentalarına uzun vadeli faydalar sağlamaktadır [24].

Akıllı turizm uygulamaları, otel sektöründe hem işletme etkinliğini hem de müşteri memnuniyetini artırma potansiyeli taşımaktadır. Chatbotlar, robotik hizmetler, akıllı asistanlar gibi yapay zekâ destekli sistemler, misafir etkileşimini kişiselleştirirken aynı zamanda operasyonel verimlilik ve hizmet hızına olumlu katkılar sağlamaktadır [9]. Bunun yanı sıra, akıllı otellerde kullanılan Nesnelerin İnterneti (IoT) tabanlı enerji ve atık yönetim sistemleri, sürdürülebilirlik performansını yükseltmekte; özellikle

yapay zekâ temelli uygulamalar, gıda israfını azaltma ve enerji kullanımını optimize etme noktasında önemli bir rol üstlenmektedir [16], [21]. Bu teknolojiler yalnızca operasyonel faydalar sunmakla kalmayıp aynı zamanda yenilikçi hizmetler aracılığıyla unutulmaz konaklama deneyimleri oluşturmakta, böylece müşteri sadakati ve otel markasının uzun vadeli itibarı güçlendirilmektedir [11].

Tablo 1. Akıllı turizm uygulamalarının turizm endüstrisine sağladığı faydalar

Kaynak	Kullanılan Teknoloji	Sağladığı faydalar
[14] Gretzel, vd. (2015)	Büyük veri, mobil uygulamalar, yapay zekâ	Operasyonel verimlilik ve müşteri deneyiminde kişiselleştirme (rekabet avantajı)
[24] Li, vd. (2017)	Bilgi sistemleri, çevrimiçi hizmetler	Bilgiye erişim kolaylığı ve hizmet kalitesinde artış
[17] Ivars-Baidal, vd. (2019)	IoT ve sensörler	Sürdürülebilir kaynak yönetimi ve çevresel etkilerin azalması
[40] Zhang, vd. (2022)	AI, bulut, IoT, VR	Ziyaretçi memnuniyeti, tavsiye ve yeniden ziyaret niyeti artırır; fiyat primi ödeme isteği
[30] Sustacha, vd. (2023)	Etkileşimli, bilgi odaklı akıllı teknolojiler	Turizm deneyimini bilgi ve interaktiviteyle iyileştirir
[6] Chuang (2023)	STS platformları (ICT, bilgi hizmetleri, uygulamalar)	Turist değer katılımını ve sürdürülebilir işbirliğini artırır
[33] Wang (2024)	TMIS (Big Data)	Turizm yönetiminde karar destek ve verimlilik artışı
[28] Suanpang & Pothipassa (2024)	IoT, jeneratif AI, NLP	Erişilebilirlik, kişiselleştirme ve çevresel sürdürülebilirlikte gelişim
[39] Yin, vd. (2022)	TCMS, sensör kümeleme, veri paylaşımı	Yerel bilgiyi görselleştirerek rota ve yer önerileriyle müşteri deneyimini destekler
[29] Sun (2024)	AI-temelli öneri algoritmaları	Acentalara kullanıcı tercihlerine dayalı kişiselleştirilmiş hizmetlerde etkinlik sağlar
[9] Dwivedi, vd. (2024)	Chatbot, robot hizmetler, BI araçları	Kişiselleştirilmiş müşteri deneyimi ve operasyonel verimlilik
[21] Kim (2021)	Akıllı otel özellikleri (IoT, veri analitiği)	Algılanan değer ve müşteri tutumunu iyileştirme, tekrar konaklama niyeti artırma
[16] Hillsdon (2025)	AI tabanlı enerji ve atık sistemleri	Gıda israfının azalması, enerji verimliliği, sürdürülebilir performans artışı
[11] Elshaer & Marzouk (2022)	Otel inovasyonları (hizmet, pazarlama, süreç) + STT	Unutulmaz konaklama deneyimleri ve artan sadakat
[25] Liu, vd. (2024)	Genel akıllı otel teknolojileri	Akademik eğilimler ve alan gelişimi; stratejik yön ve analiz sunar

Tablo 1, akıllı turizm uygulamalarının turizm endüstrisine sağladığı çok boyutlu katkıları sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Kullanılan teknolojiler çeşitlilik göstermekte; büyük veri, yapay zekâ, IoT, sensör sistemleri, VR, chatbotlar ve akıllı otel teknolojileri gibi farklı yenilikler hem operasyonel hem de müşteri odaklı faydalar üretmektedir. Özellikle operasyonel verimlilik, karar destek mekanizmalarının güçlenmesi ve kaynakların sürdürülebilir yönetimi gibi işlevsel çıktılar öne çıkarken,

aynı zamanda müşteri deneyiminin kişiselleştirilmesi, memnuniyet ve sadakat artışı gibi talep yönlü faydaların da yoğunlaştığı görülmektedir. Tablo aynı zamanda akıllı turizm teknolojilerinin destinasyonların ve işletmelerin rekabet avantajı yaratmasına, yeni değer önerileri geliştirmesine ve sürdürülebilir performans sağlamasına aracılık ettiğini göstermektedir.

Akıllı turizm kavramı, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin (ICT) turizm deneyimine entegrasyonu ile şekillenen yeni nesil destinasyon yönetimi anlayışını temsil etmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir adaptasyonu değil, aynı zamanda sürdürülebilirlik, katılımcılık, erişilebilirlik ve yaşam kalitesinin artırılması gibi çok boyutlu hedefleri içermektedir [3], [13]. Ancak mevcut literatür incelendiğinde, akıllı turizm uygulamalarının destinasyon düzeyinde pratikte nasıl karşılık bulduğu, yerel aktörlerin bu sürece nasıl dahil olduğu ve teknolojik altyapıların sektörel etkileşime katkısının ne ölçüde değerlendirildiği gibi konuların hâlâ sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu doğrultuda yürütülen bu çalışma, Trabzon örneği üzerinden yerel turizm aktörlerinin algıları doğrultusunda akıllı turizm uygulamalarının mevcut durumu, potansiyeli ve karşılaşılan zorluklarını inceleyerek literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma, yalnızca teorik bilgilerle sınırlı kalmayıp, destinasyon pazarlaması, rekabet gücü, ziyaretçi deneyimi ve dijital dönüşüm gibi alanlarda uygulamaya dönük çıkarımlar sağlaması açısından hem akademik hem de sektörel düzeyde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yerel ölçekte akıllı turizm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik politika yapıcılar, turizm profesyonelleri ve akademik çevrelere bilimsel temelli veri sunmayı hedeflemektedir.

III. MATERYAL METOT

Bu araştırmanın amacı, akıllı turizm uygulamalarının destinasyonların gelişimi üzerindeki etkilerini ve destinasyon pazarlamasındaki rolünü ortaya koymaktır. Çalışma özelinde, Trabzon destinasyonunun etkin bir biçimde pazarlanmasında akıllı turizm uygulamalarının katkı düzeyi incelenmiş ve bu uygulamaların kentteki kullanımı, etkileri ve algılanma biçimleri değerlendirilmiştir. Literatür incelendiğinde, Trabzon örneğinde akıllı turizm uygulamalarının tespiti, kullanım alanları ve destinasyon seçimine etkilerine dair sınırlı sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda araştırma, öncü bir çalışma niteliği taşıyarak bu alandaki kuramsal ve uygulamalı boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın evrenini Trabzon ilindeki 5 yıldızlı otel yöneticileri ve A grubu seyahat acenta yetkilileri oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, belirli bir konu hakkında derinlemesine bilgi toplamak için yeterli esnekliğe sahip olması nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir [45]. Bu yöntem, standartlaştırılmış sorular yoluyla karşılaştırılabilir veri sunarken, aynı zamanda katılımcıların özgün düşüncelerini ifade edebilmelerine olanak tanımaktadır. Çalışmanın saha araştırmasının acenta ayağı bitmekle birlikte otel yöneticileri kısmı devam etmektedir. Trabzon ilinin turizm sezonunda çok yoğun olması yöneticilere ulaşmayı zorlaştırmakta ve görüşmelerin sezon bitiminde yapılması istenmektedir. Bu sebeple otel yöneticileri ile yapılması planlanan görüşmeler devam etmektedir.

Araştırmada nitel yöntem kullanılmasının temel nedeni, çalışma konusunun karmaşık ve bağlama özgü bir yapıya sahip olması ve yönetici konumundaki katılımcıların nicel yöntemlerle kapsanmasının güçlüğüdür [46]. Örneklem yöntemi olarak olasılığa dayanmayan örneklem türlerinden biri olan amaçlı (kasti) örneklem tercih edilmiştir. Bu yöntem, belirli bir konuda derinlemesine bilgi sağlayabilecek, araştırma konusuna hâkim bireylerin bilinçli biçimde seçilmesine imkân tanımaktadır [47]. Bu kapsamda, araştırmacıların bölgedeki sektörel bilgi ve deneyimi doğrultusunda, araştırma problemine katkı sunabileceği düşünülen katılımcılar belirlenmiştir.

Tüm görüşmeler önceden izin alınarak ses kaydıyla gerçekleştirilmiş ve sonrasında sözel ifadeler yazıya dökülerek analiz için hazırlanmıştır. Görüşmeler ortalama 12 dakika sürmüş olup, katılımcı gizliliğini korumak amacıyla işletme isimleri belirtilmemiştir. Her bir katılımcı K1, K2, ... K10 şeklinde kodlanmıştır. Elde edilen veriler, nitel analiz yöntemlerinden içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular bir sonraki bölümde detaylı şekilde yorumlanmıştır.

IV. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın ilk aşaması olan seyahat acentası yetkililerinin demografik bilgileri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların demografik bilgileri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	İşletmedeki Pozisyon	Meslek Deneyimi (Yıl)	İşletmede Çalışma Süresi (Yıl)	Turizm Eğitimi	Mülakat süresi
K1	48	E	Lise	İşletme Sahibi	15	8	Evet	10:19
K2	33	E	Lisans	İşletme Sahibi	15	3	Evet	09:47
K3	34	E	Lisans	Acente Müdürü	16	4	Evet	11:32
K4	49	E	Lisans	Acente Müdürü	27	2	Hayır	24:26
K5	44	E	Lisans	İşletme Sahibi	27	7	Evet	16:28

Görüşmelerin analizi sonucunda öne çıkan temalar ve kodlar aşağıda sunulmuştur. Bu yapı, nitel araştırma yaklaşımıyla içerik analizi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Tablo 3. Görüşmeler sonucunda oluşturulan tema ve kodlar

Tema	Kod
1. Mevcut Durum ve Altyapı	Akıllı turizm uygulamalarının yetersizliği Altyapı eksiklikleri Eğitimli personel eksikliği Online rezervasyon ve satış kanalları
2. Geliştirme İhtiyaçları	Eğitim programları QR kod ve etkileşimli teknolojiler Yeni aplikasyon geliştirme Yerel yönetim ve bakanlık desteği
3. Tanıtım ve Marka Değeri	Destinasyon tanıtımına katkı Marka bilinirliği Sosyal medya ve online platformların rolü Pazar çeşitlendirmeye katkı
4. İşletme Düzeyinde Kullanım	Güvenli ve hızlı iletişim Online satış kanalları Rezervasyon ve operasyon kolaylığı Sosyal medya reklamcılığı
5. Müşteri Deneyimi ve Memnuniyet	Güvenli ödeme Kişiselleştirilmiş hizmet Olumlu geri bildirimler Yanlış bilgi ve altyapı sorunları
6. Stratejik Katkıları	Operasyonel verimlilik Sürdürülebilir turizm ve güven inşası İşletme karlılığına katkı

1. Mevcut Durum ve Altyapı: Katılımcılar Trabzon’da akıllı turizm uygulamalarının sınırlı olduğunu, mevcut durumda daha çok online satış kanallarının ve sosyal medya pazarlamasının öne çıktığını vurgulamıştır. En çok dile getirilen eksiklikler dijital altyapı, güvenilir sistemler ve eğitimli insan kaynağıdır.

K1: “Trabzon’da akıllı turizm uygulamaları olduğunu düşünmüyorum. İnternet siteleri gelişmiş ama QR kod anlamında turizmde bir uygulama yok... altyapı eksikliği var.”

K2: “Trabzon’da akıllı turizm uygulamaları yaygın değil. Biz işletmemiz bünyesinde kullanıyoruz sadece, yeterli altyapı yok.”

K3: “Trabzon’da akıllı turizm yok. Amatör insanlarla bu işleri yapamayız. Uygulamalar olması gerekiyor.”

K4: “Trabzon destinasyonu bu anlamda kötü bir imaj sergiliyor. Altyapısını ve güvenilirliğini arttırmamız lazım.”

K5: “Trabzon’da bu uygulamalar var ama yapay zekâ haricinde uzun süredir aynı şekilde ilerliyor. Altyapı güçlü değil.”

2. Geliştirme İhtiyaçları: Katılımcılar, akıllı turizm uygulamalarının gelişmesi için sadece teknolojik değil, kurumsal ve insan kaynağı odaklı adımlar gerektiğini belirtmiştir. Özellikle yerel yönetimlerin destek vermesi, altyapının güçlendirilmesi ve sektörde çalışanların eğitilmesi gerektiği ön plana çıkmaktadır.

K1: "Trabzon'da insanların eğitim alması lazım. Eğitimli personelle karşılaşmalı turist."

K2: "Bölge için farklı uygulamalar geliştirilmeli. Uber olmalı, toplu satış uygulamaları yapılmalı."

K3: "Yurtdışında taksi gibi uygulamalar, QR kodlar var. Bizde de havalimanı ve otellerde olmalı."

K4: "Denetleme yapılarak tüm zorluklar aşılabılır. Yapay zekâ destekli uygulamalar gerekiyor."

K5: "Eğitim olmalı, personelin dijitalleşme konusunda yetiştirilmesi şart."

3. Tanıtım ve Marka Değeri: Katılımcılar, akıllı turizm uygulamalarının tanıtım ve pazarlamada çok güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Dijitalleşme ile Trabzon'un hem ulusal hem de uluslararası pazarlarda daha fazla bilinirlik kazanacağı ifade edilmiştir.

K1: "Chatbot gibi uygulamalarla tanıtım daha iyi hale gelebilir. Trabzon'un bilinirliği artar."

K2: "Tanıtım için bu uygulamalar çok faydalı olur. Çin ve Amerika pazarlarını çekebilir."

K3: "Akıllı turizm uygulamaları tanıtıma yüksek derecede katkı sağlar. Profesyonel hizmet sunar."

K4: "GoTrabzon, GoTurkey gibi sistemler tanıtıma etki sağlıyor. Bu çok önemli."

K5: "Bakanlık TGA sistemini kurdu. Dijital kanallar reklamda çok etkili."

4. İşletme Düzeyinde Kullanım: İşletmeler kendi bünyelerinde akıllı turizm uygulamalarını yoğunlukla online satış platformları ve sosyal medya üzerinden kullanmaktadır. Bu durum müşteriyle doğrudan iletişimi kurmayı, operasyonel kolaylık sağlamayı ve güven unsurunu öne çıkarmaktadır.

K1: "İşletmemizde sosyal medya ve internet siteleri üzerinden tanıtım yapıyoruz."

K2: "Turist internet sitemizden güvenli şekilde paket tur satın alabiliyor."

K3: "Booking, Agoda, Sejour gibi rezervasyon sistemlerini kullanıyoruz. Broşür devri bitti."

K4: "Sejour kullanıyoruz, planlama ve güvenlik açısından kolaylık sağlıyor."

K5: "Trivago, Booking gibi kanallardan satış yapıyoruz. Artık turiste ulaşmak bu kanallar olmadan mümkün değil."

5. Müşteri Deneyimi ve Memnuniyet: Genel olarak müşterilerden olumlu geri bildirimler alındığı, akıllı uygulamaların güven ve memnuniyet sağladığı belirtilmiştir. Ancak eksik altyapı ve yanlış bilgi akışının bazı olumsuz deneyimlere yol açabileceği de ifade edilmiştir.

K1: "Misafirler sosyal medya ve internet üzerinden etkileşim sağladıklarında kendini güvende hissediyor."

K2: "Turist şeffaf satın alma yapıyor, beklenmedik şeylerle karşılaşmadığı için memnun."

K3: "Müşteri memnuniyeti bu uygulamalar sayesinde artıyor. Her şey net, güvenli."

K4: "Misafirler güvenle satın alıyor, sorun yaşamıyor. Tek tuşla çözüm bulabiliyor."

K5: "Yanlış bilgi olursa misafir olumsuz etkileniyor. altyapı olmadan memnuniyet sağlanamaz."

6. Stratejik Katkılar: Katılımcılar, akıllı turizm uygulamalarının sadece müşteri deneyimi değil, aynı zamanda işletme verimliliği, maliyet kontrolü ve sürdürülebilir destinasyon yönetimi açısından da stratejik önem taşıdığını vurgulamaktadır.

K1: *“Dijitalleşme, aracılara olan ihtiyacı ortadan kaldırır. Daha fazla kâr elde etmemizi sağlar.”*

K2: *“Online kanallar hem işletmeyi hem de turisti hukuki açıdan güvence altına alıyor.”*

K3: *“Sejour gibi sistemler hata payını azaltıyor, işletme içi kolaylık sağlıyor.”*

K4: *“Dijitalleşme ile on kişinin yaptığı işi bir kişi yapabiliyor. İşletme sermayesine katkı sağlıyor.”*

K5: *“Akıllı sistemler personel ihtiyacını azaltıyor. Müşteri davranışlarını kaydedip analiz etmemizi sağlıyor.”*

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Trabzon’da akıllı turizm uygulamalarının mevcut durumunu ve seyahat acentaları perspektifinden turizm sektörüne katkılarını incelemektedir. Bulgular, akıllı turizmin destinasyonun rekabetçiliğini artırma potansiyeline sahip olduğunu ortaya koyarken, mevcut uygulamaların daha çok online rezervasyon sistemleri ve sosyal medya temelli olduğunu göstermektedir. Bu durum, literatürde akıllı turizmin hâlâ birçok destinasyonda erken aşamada olduğunu vurgulayan çalışmalarla uyumludur [14].

Araştırmanın ilk teması olan mevcut durum ve altyapı, Trabzon’da dijital altyapının yetersizliği, QR kod ve sensör tabanlı sistemlerin eksikliği, aynı zamanda eğitimli personel azlığına işaret etmektedir. Bu bulgu, Referans [3]’ün akıllı turizm destinasyonlarının başarısının yalnızca teknolojik yatırımla değil, aynı zamanda insan kaynağı kapasitesiyle mümkün olabileceğine yönelik tespitiyle örtüşmektedir. Özellikle altyapının güvenilirliği konusunda yaşanan sorunların, müşteri güvenliğini olumsuz etkilediği belirtilmiştir; benzer şekilde Referans [24]’ün, hizmet kalitesinin dijitalleşmenin güvenilirliği ile doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

İkinci tema olan geliştirme ihtiyaçları, yeni uygulamaların geliştirilmesi, ulaşım ve yönlendirme sistemlerinin dijitalleşmesi ve QR kod tabanlı çözümlerin hayata geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Katılımcıların önerileri, Referans [17]’nin akıllı destinasyonların geleceğinde bilgi teknolojilerinin destinasyon yönetiminde temel rol oynayacağına ilişkin bulgularıyla paralellik göstermektedir. Buradan hareketle Trabzon’da akıllı turizm uygulamalarının yalnızca işletme bazında değil, destinasyon ölçeğinde ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü tema olan tanıtım ve marka değeri, akıllı turizmin destinasyon pazarlamasına doğrudan katkı sağladığını ortaya koymuştur. Katılımcılar, dijital platformların Trabzon’un bilinirliğini artıracaklarını ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünü yükselteceğini belirtmiştir. Bu bulgu, Referans [40]’ın yapay zekâ ve veri tabanlı sistemlerin ziyaretçi memnuniyetini ve yeniden ziyaret niyetini artırdığı yönündeki çalışmalarıyla desteklenmektedir. Ayrıca, “GoTürkiye” gibi dijital platformların Trabzon’a uyarlanması destinasyon imajı için stratejik bir hamle olacağı söylenebilir.

Dördüncü tema olan işletme düzeyinde kullanım, acentaların halihazırda Booking, Agoda, Trivago gibi küresel rezervasyon sistemlerini kullandığını, bunun ise

operasyonel verimliliği artırdığını göstermiştir. Katılımcılar bu sistemlerin, hataları azalttığını, şeffaflık sağladığını ve müşteriyle güven ilişkisini güçlendirdiğini vurgulamıştır. Bu sonuç, Referans [24]'ün çevrimiçi hizmetlerin bilgiye erişimi kolaylaştırarak hizmet kalitesini artırdığı yönündeki bulgularını desteklemektedir.

Beşinci tema olan müşteri deneyimi ve memnuniyet, akıllı turizm uygulamalarının şeffaflık sağladığını, güvenli ödeme imkânı sunduğunu ve olumlu geri dönüşlere yol açtığını göstermiştir. Bununla birlikte yanlış bilgi akışı ve altyapı eksiklikleri olumsuz deneyimlere neden olmaktadır. Bu bulgu, Referans [40]'ın yapay zekâ tabanlı sistemlerin ziyaretçi memnuniyetini artırmakla birlikte altyapı uyumsuzlukları nedeniyle olumsuzluklara da yol açabileceğine dair tespitleriyle paralellik göstermektedir.

Son olarak, stratejik katkılar teması, akıllı turizmin işletmelere maliyet avantajı, personel ihtiyacını azaltma ve operasyonel verimlilik gibi faydalar sağladığını göstermektedir. Katılımcıların bu görüşleri, Referans [33]'ün turizm yönetiminde büyük veri temelli karar destek sistemlerinin verimlilik üzerindeki etkilerini vurgulayan çalışmasıyla desteklenmektedir.

Bu tartışmalar ışığında, Trabzon'un akıllı turizm vizyonunu geliştirmek için altyapısal ve kurumsal eksikliklerin giderilmesi, dijital okuryazarlığın artırılması ve kamu-özel sektör işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Böylelikle akıllı turizm uygulamaları sadece bireysel işletmeler için değil, tüm destinasyon için sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlayabilir.

Trabzon'un akıllı turizm potansiyelinin açığa çıkarılabilmesi için öncelikle dijital altyapı güçlendirilmesi önerilmektedir. QR kod tabanlı yönlendirme sistemleri, yapay zekâ destekli rehberlik uygulamaları ve sensör tabanlı çözümler turistlerin deneyimini zenginleştirecek, aynı zamanda destinasyonun görünürlüğünü artıracaktır. Yerel yönetimler ve bakanlık desteğiyle, entegre bir dijital platform oluşturulması destinasyonun uluslararası pazarlarda bilinirliğini yükseltecektir. Ayrıca, sektörde çalışanların dijital becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programlarının uygulanması önerilmektedir; bu sayede teknolojinin sunduğu fırsatlar, hizmet kalitesiyle entegre edilmelidir. İşletmeler açısından ise, mevcut rezervasyon sistemlerinin müşteri profilleriyle entegre edilmesi, kişiselleştirilmiş hizmetler sunulmasına ve müşteri sadakatinin artırılmasına katkı sağlayacaktır. Son olarak, veri tabanlı pazarlama stratejileri ve yapay zekâ tabanlı öneri sistemleri kullanılarak Trabzon'un marka değeri ve rekabetçiliği güçlendirilebilir.

Trabzon özelinde yapılan bu çalışma, akıllı turizm uygulamalarının mevcut durumunu seyahat acentaları perspektifinden değerlendirmiştir. Ancak gelecekteki araştırmalar, farklı paydaş gruplarını (örneğin otel yöneticileri, yerel yönetim temsilcileri, turistler) kapsayarak daha kapsamlı bir bakış açısı sunabilir. Bunun yanı sıra, gelecekteki araştırmalar karşılaştırmalı analizlere odaklanabilir. Örneğin Trabzon'un akıllı turizm uygulamaları Türkiye'deki veya yurt dışındaki diğer destinasyonlarla karşılaştırılarak güçlü ve zayıf yönler belirlenebilir. Bu tür çalışmalar, Trabzon'un konumunu bölgesel ve küresel bağlamda değerlendirmeye katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- [1] Baggio, R., Micera, R., & Del Chiappa, G. (2020). Smart tourism destinations: a critical reflection. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 11(3), 559-574. doi: 10.1108/JHTT-01-2019-0011
- [2] Buhalis, D. (2020). Technology in tourism-from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism: a perspective article. *Tourism Review*, 75(1), 267-272. doi: 10.1108/TR-06-2019-0258
- [3] Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. *Information and Communication Technologies in Tourism*, 377-389. doi: 10.1007/978-3-319-14343-9_28
- [4] Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years on and 10 Years After the Internet—The State of eTourism Research. *Tourism Management*, 29(4), 609-623. doi:10.1016/j.tourman.2008.01.005
- [5] Cavalheiro, M. B., Joia, L. A., Cavalheiro, G. M., & Mayer, V. F. (2021). Smart Tourism Destinations: (Mis) Aligning Touristic Destinations and Smart City Initiatives. *Brazilian Administration Review*, 18(1), 1-28. doi: 10.1590/1807-7692bar2021190132
- [6] Chuang, C. M. (2023). The conceptualization of smart tourism service platforms on service-dominant logic. *Humanities and Social Sciences Communications*. Palgrave Communications. doi: 10.1057/s41599-023-01867-9
- [7] Corrêa, S. C., & Gosling, M. d. (2021). Travelers' Perception of Smart Tourism Experiences in Smart Tourism Destinations. *Tourism Planning & Development*, 18(4), 415-434. doi:10.1080/21568316.2020.1798689
- [8] Duran, G., & Meydan Uygur, S. (2019). Akıllı Turizm Destinasyonları Kapsamında Ankara'nın Akıllı Turizm Uygulamalarına Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Turizmin Geleceği Kongresi: İnovasyon, Girişimcilik ve Sürdürülebilirlik Kongresi*. Mersin.
- [9] Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., Duan, Y., Dwiwedi, R., Edwards, J.,.... (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57, 101994. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.002
- [10] Dwyer, L., Edwards, D., Mistilis, N., Roman, C., & Scott, N. (2009). Destination and Enterprise Management For a Tourism Future. *Tourism Management*, 30(1), 63-74. doi: 10.1016/j.tourman.2008.04.002
- [11] Elshaer, A. M., & Marzouk, A. M. (2022). Memorable tourist experiences: The role of smart tourism technologies and hotel innovations. *Tourism Recreation Research*, 47(3), 307-321. doi: 10.1080/02508281.2022.2027203
- [12] Gretzel, U., & Johns, M. S. (2018). Destination Resilience and Smart Tourism Destinations. *Tourism Review International*, 22(3), 263-276.
- [13] Gretzel, U., Koo, C., Sigala, M., & Xiang, Z. (2022). Smart tourism: Foundations and developments. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100663. doi: 10.1016/j.jdmm.2021.100663
- [14] Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electron Markets* (25), 179-188. doi:10.1007/s12525-015-0196-8
- [15] Guo, Y., Liu, H., & Chai, Y. (2014). The embedding convergence of smart cities and tourism internet of things in China: An advance perspective. *Advances in Hospitality and Tourism Research*, 2(1), 54-69.
- [16] Hillsdon, M. (2025). How travel is getting smart, and more sustainable, with AI. Reuters. <https://www.reuters.com/sustainability/land-use-biodiversity/how-travel-is-getting-smart-more-sustainable-with-ai-2025-06-04/> / E.T.: 27.08.2025
- [17] Ivars-Baidal, J. A., Celdrán-Bernabeu, M. A., Mazón, J. N., & Perles-Ivars, Á. F. (2019). Smart destinations and the evolution of ICTs: a new scenario for destination management? *Current Issues in Tourism*, 22(13), 1581-1600. doi: 10.1080/13683500.2017.1388771
- [18] Jovicic, D. Z. (2019). From the traditional understanding of tourism destination to the smart tourism destination. *Current Issues in Tourism*, 22(3), 276-282. doi: 10.1080/13683500.2017.1313203
- [19] Kafa, N., Arıca, R., & Sönmez Gök, N. (2020). Akıllı Turizm Araç ve Uygulamalarına İlişkin Turizm İşletmesi Yöneticilerinin Görüşleri: Eskişehir Üzerine Nitel Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*.
- [20] Khan, M. S., Woo, M., Nam, K., & Chathoth, P. K. (2017). Smart City and Smart Tourism: A Case of Dubai. *Sustainability*, 9(12), 1-24. doi: 10.3390/su9122279
- [21] Kim, J. J., Montes, A. A., & Han, H. (2021). The Role of Expected Benefits towards Smart Hotels in Shaping Customer Behavior: Comparison by Age and Gender. *Sustainability*, 13(4), 1698. doi: 10.3390/su13041698
- [22] Koo, C., Shin, S., Gretzel, U., Hunter, W. C., & Chung, N. (2016). Conceptualization of Smart Tourism Destination Competitiveness. *Asia Pacific Journal of Information Systems*, 26(4), 561-576. doi: 10.14329/apjis.2016.26.4.561
- [23] Li, J., Pearce, P. L., & Low, D. (2021). Media representation of smart tourism: A content analysis of Chinese news. *Tourism Management*, 83, 104229. doi: 10.1016/j.tourman.2020.104229
- [24] Li, Y., Hu, C., Huang, C., & Duan, L. (2017). The concept of smart tourism in the context of tourism information services. *Tourism Management*, 58, 293-300. doi: 10.1016/j.tourman.2016.03.014

- [25] Liu, X., Wider, W., Fauzi, M., Jiang, L., Udang, L., & Hossain, S. (2024). The evolution of smart hotels: A bibliometric review of the past, present and future trends. *Heliyon*, 10. e26472. doi: 10.1016/j.heliyon.2024.e26472
- [26] Mariani, M. M., & Baggio, R. (2022). Big data and analytics in tourism and hospitality: A perspective article. *Tourism Review*, 77(1), 1-4. doi: 10.1108/TR-04-2020-0173
- [27] Sigala, M. (2020). Digital transformation in the tourism industry: The role of ICTs and smart tourism towards more value co-creation. İçinde M. Sigala & U. Gretzel (Eds.), *Advances in Social Media for Travel, Tourism and Hospitality* (17-36). Routledge. doi: 10.4324/9781351683830
- [28] Suanpang, P., & Pothipassa, P. (2024). Integrating Generative AI and IoT for Sustainable Smart Tourism Destinations. *Sustainability*, 16(17), 7435. doi: 10.3390/su16177435
- [29] Sun, X. (2024). Smart Tourism: Design and Application of Artificial Intelligence-Assisted Tourism Service Recommendation Algorithms. *Journal of Electrical Systems*, 20(9), 728-735.
- [30] Sustacha, I., Baños-Pino, J. F. & Valle, E. D. (2023). The role of technology in enhancing the tourism experience in smart destinations: A meta-analysis. *Journal of Destination Marketing & Management* 30, 100817. doi: 10.1016/j.jdmm.2023.100817
- [31] Tavitiyaman, P., Qu, H., Tsang, W.-s. L., & Lam, C.-w. R. (2021). The influence of smart tourism applications on perceived destination image and behavioral intention: The moderating role of information search behavior. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 476-487. doi:10.1016/j.jhtm.2021.02.003
- [32] Tsaih, R. H., & Hsu, C. C. (2018). Artificial Intelligence in Smart Tourism: A Conceptual Framework. The 18th International Conference on Electronic Business, (s. 124-133). Guilin/China.
- [33] Wang, L. (2024). Enhancing tourism management through big data: Design and implementation of an integrated information system. *Heliyon*, 10(20), e38256. doi: 10.1016/j.heliyon.2024.e38256
- [34] Wang, X., Zhen, F., Tang, J., Shen, L., & Liu, D. (2022). Applications, Experiences, and Challenges of Smart Tourism Development in China. *Journal of Urban Technology*, 29(4), 101-126. doi:10.1080/10630732.2021.1879605
- [35] Xiang, Z., Du, Q., Ma, Y., & Fan, W. (2021). A comparative analysis of major online review platforms: Implications for social media analytics in hospitality and tourism. *Tourism Management*, 85, 104-110. doi: 10.1016/j.tourman.2016.10.001
- [36] Xu, H., Zhang, J., & Li, M. (2022). Understanding the role of artificial intelligence in smart tourism: A review and research agenda. *Tourism Management Perspectives*, 43, 100985. doi: 10.1016/j.tmp.2022.100985
- [37] Yasuoka, M. (2023). How Citizens Participation Begin and Continue in Developing Smart Cities. *International Conference on Human-Computer Interaction*, (s. 182-192).
- [38] Yilmazer, A., & Çakmak, D. (2023). Akıllı Turizm Araç ve Uygulamalarının Konaklama İşletmelerinde Değerlendirilmesi: Sakarya İlinde Bir Araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 161-178.
- [39] Yin, F., Yin, X., Zhou, J., Zhang, X., Zhang, R., Ibeke, E., Iwendi, M. G. & Shah, M. (2022). Tourism cloud management system: the impact of smart tourism. *Journal of Cloud Computing*, 11(37). doi: 10.1186/s13677-022-00316-3
- [40] Zhang, Y., Sotiriadis, M., & Shen, S. (2022). Investigating the Impact of Smart Tourism Technologies on Tourists' Experiences. *Sustainability*, 14(5), 3048. doi: 10.3390/su14053048
- [41] Yalçinkaya, P., Atay, L. VE Karakaş, E. (2018). Akıllı Turizm Uygulamaları. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 2(2), 85-103.
- [42] Gedik, Y. (2021). Turizm sektöründe destinasyon pazarlaması: Eğilimler, destinasyon pazarlama stratejileri ve destinasyon pazarlamasında karşılaşılan zorluklar üzerine kavramsal bir çerçeve. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 4(2), 117-139.
- [43] El Archi, Y., Benbba, B., Nizamatinova, Z., Issakov, Y., Vargáné, G. I., & Dávid, L. D. (2023). Systematic Literature Review Analysing Smart Tourism Destinations in Context of Sustainable Development: Current Applications and Future Directions. *Sustainability*, 15(6), 5086. Doi: 10.3390/su15065086
- [44] Huang, C. D., Goo, J., Nam, K., & Yoo, C. W. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: The role of exploration and exploitation. *Information & Management*, 54(6), 757-770. Doi: 10.1016/j.im.2016.11.010
- [45] Polat, A. (2022). Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182. Doi: 10.18037/ausbd.1227335
- [46] Yazıcı Ayyıldız, A. & Ayyıldız, T. (2020), Pazarlama Fırsatı Olarak Akıllı Turizm: Kuşadası Örneği, *BMJJ*, (2020), 8(1): 599-623 Doi: 10.15295/bmij.v8i1.1411
- [47] Marshall, M.N. (1996) Sampling for Qualitative Research. *Family Practice*, 13, 522-525. Doi: 10.1093/fampra/13.6.522

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Mevlevilikte Mutfak Kültürü ve Maneviyat İlişkisi: Çile Geleneği Perspektifinde Bir Değerlendirme

Doç.Dr. Fatih VAROL^a, Sena BÜYÜKDOĞRUCAN^{b}*

^aSelçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, Konya/Türkiye.

^bSelçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları
Bölümü, Konya/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** senabdogrucan@gmail.com

ÖZET

Mevlevilik, Hz. Mevlana'nın yaşam felsefesinden doğmuş, İslam inanç esaslarını temel alan ve manevi eğitim boyutuyla dikkat çeken bir tarikat ekolüdür. Bu gelenekte mutfak, yalnızca fizyolojik beslenmenin gerçekleştiği bir mekân değil; aynı zamanda maneviyatın, sabrın ve şükrün öğretildiği bir eğitim alanıdır. Dervişlerin çile sürecine mutfakta başlamaları, Mevlevi düşüncesinde mutfakın manevi ve pedagojik işlevini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, Mevlevi mutfak kültürü ile maneviyat arasındaki ilişkiyi, özellikle çile geleneği perspektifinde ele almak ve mutfakın bu süreçteki sembolik önemini ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş, literatür taraması ve doküman analizi yoluyla değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular, Mevlevi mutfakında israfı önleme, yerel ve mevsimsel malzemeleri tercih etme, toplu yemek ritüelleriyle paylaşım ve dayanışmayı güçlendirme gibi uygulamaların öne çıktığını göstermektedir. Ayrıca yemek hazırlama ve tüketme sürecinin sabır, tevazu, hizmet ve şükür bilinci kazandırdığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, Mevlevi mutfak kültürü hem bireysel maneviyatı hem de toplumsal birlikteliği pekiştiren bir eğitim aracı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mevlevilik, Mutfak Kültürü, Maneviyat, Çile Geleneği, Ateşbaz-ı Veli*

The Relationship Between Culinary Culture and Spirituality in Mevlevi Order: An Evaluation from the Perspective of the Tradition of Asceticism

Assoc. Prof. Dr. Fatih VAROL^A, Sena BÜYÜKDOĞRUCAN^{B*}

^aSelçuk University, Tourism Faculty, Department of Recreation Management,
Konya/Türkiye.

^bSelçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Gastronomy and
Culinary Arts, Konya/Türkiye.

*Corresponding Author: senabdogrucan@gmail.com

ABSTRACT

Mevleviyeh, originating from the life philosophy of Jalal al-Din Rumi and grounded in the principles of Islamic faith, represents a Sufi order distinguished by its emphasis on spiritual education. Within this tradition, the kitchen (matbah) is not merely a place for physical nourishment but also a pedagogical space where spirituality, patience, and gratitude are cultivated. The initiation of novices into the ascetic training process through the kitchen demonstrates its symbolic and educational significance in Mevlevi thought. The aim of this study is to explore the relationship between Mevlevi culinary culture and spirituality, with a particular focus on the *Tradition of Asceticism*, and to reveal the symbolic meanings attributed to the kitchen within this process. Employing a qualitative methodology, the research draws upon existing academic literature and document analysis. The findings indicate that practices such as avoiding waste, utilizing local and seasonal ingredients, and reinforcing communal sharing and solidarity through collective meals are central to the Mevlevi culinary tradition. Furthermore, the preparation and consumption of food are shown to instill patience, humility, service, and a consciousness of gratitude. In conclusion, the Mevlevi kitchen functions as an educational tool that not only deepens individual spirituality but also strengthens social cohesion.

Keywords: *Mevlevi, Culinary Culture, Spirituality, Tradition of Asceticism, Atesbaz-ı Veli*

I. GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin 1207 yılında Belh şehrinde dünyaya geldiği bilinmektedir. “Mevlânâ” ve “Hüdâvendigâr” gibi lakaplar kendisine sonradan verilmiştir. Annesi Mümine Hatun, babası ise Muhammed Bahâeddin Veled'dir [1]. Mevlevîliğin bir ekol olarak sistemleşmesinden önceki dönemde, bu geleneğin ilk bilinen mekânı Mevlânâ Dergâhı'na ait matbahtır. “Matbah” kavramı Mevlevî terminolojisinde mutfak anlamına gelmekle birlikte, yalnızca fiziksel beslenmenin değil, aynı zamanda manevî doyumun da gerçekleştiği bir mekân olarak kabul edilmiştir. Buradaki temel amaç, Allah'a ulaşmak ve bu yolculuğun inceliklerini idrak etmektir. Bu doğrultuda mutfak, bir eğitim alanı olarak seçilmiş ve ona sembolik anlamlar yüklenmiştir [2]. Mevlevî dervişlerinin aldığı eğitim, “çile” olarak

adlandırılmakta olup ilk aşaması mutfakta başlamaktadır. Bu eğitim süreci, mutfaktan diğer alanlara doğru yayılırken, yapılan her işin tasavvufi temellerle ilişkilendirilmesi ve mutfak üzerinden manevî boyutun somutlaştırılması hedeflenir. Böylece mutfakta gerçekleştirilen her eylem, derin bir anlam kazanır. Bu durum, yemeğe verilen önemin yanı sıra, yemeği hazırlayan kişiye de büyük bir değer atfedildiğini ve sofrta, gıda ve mutfakın kutsal kabul edildiğini göstermektedir [2].

Bu çalışmanın amacı, Mevlvî dergâhlarında ve mutfak kültüründe mutfakın kutsallığını, maneviyatla olan ilişkisini ve yemeğe yüklenen sembolik anlamları incelemektir. Ayrıca mutfak-maneviyat bağının somutlaştırılması ve bir eğitim ekolü olarak sürdürülen çile geleneği çerçevesinde değerlendirilerek Mevlvî mutfak kültürüne bu açıdan ışık tutulması hedeflenmektedir.

II. MATERYAL VE METOT

Bu çalışma, nitel araştırma desenine uygun olarak doküman analizi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Mevlevilik, Mevlevi mutfak ve Hz. Mevlâna ile ilgili yazılı kaynaklar, makaleler ve kitaplar incelenmiş; elde edilen veriler sistematik biçimde analiz edilip yorumlanarak araştırma sonuçlandırılmıştır.

III. BULGULAR

A. Mevlevilik

Türk-İslam kültürünün en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hz. Mevlânâ'nın düşünce ve fikirleri, onun vefatından sonra sistemleşerek Mevlevîlik tarikatının doğuşuna zemin hazırlamıştır [3]. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Türk-İslam medeniyetinde ilim ve irfan geleneği üzerinde derin bir etki bırakmış; bununla birlikte Batı medeniyetini de benzer bir perspektiften etkilemiştir. Hz. Mevlânâ, İslam medeniyetine katkılarıyla büyük bir âlim, yaşam tarzı ve kişiliğiyle bir sûfi, eserlerinin günümüze kadar ulaşması ve hâlen etkisini sürdürmesiyle de önemli bir şair olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar Mevlevîlik geleneğini bizzat kendisi kurmamış olsa da, bu geleneğin temelini atan kişi konumundadır. Mevlevîlik, insanı İslam'ın rehberliğinde ideal bir biçimde yetiştirmeyi hedefleyen bir eğitim ekolü olarak şekillenmiştir. Konya başta olmak üzere pek çok bölgede kurulan Mevlvî dergâhları aracılığıyla Türk kültürüne yüzyıllar boyunca derin etkiler bırakmıştır [2].

Hz. Mevlânâ'nın, toplumu her açıdan aydınlatmayı amaçlayan fikirlerini aktarırken çeşitli semboller kullandığı bilinmektedir. Bu semboller arasında yemek de önemli bir unsur olarak öne çıkar. Mevlânâ'nın "hamdım, piştım, yandım" sözleri, onun hayat felsefesini ve manevi yolculuğunu özetleyen bir metafor niteliği taşır. Bunun yanı sıra mutfakla dair yazılı kuralların oluşturulması, mutfakta ekip bilincinin geliştirilmesi, dervişlik eğitimlerinin mutfakta başlatılması ve Ateşbaz-ı Velî için bir anıt mezar yaptırılması gibi uygulamalar, 13. yüzyılda Mevlevîliğin mutfakla verdiği önemin somut göstergeleridir.

Mevlevîlik geleneği, Hz. Mevlânâ'nın öğretilerini sonraki nesillere aktarma amacıyla oğlu Sultan Veled, öğrencisi Çelebi Hüsameddin ve torunu Ulu Ârif Çelebi tarafından kurumsallaştırılmıştır. Bu yönüyle Mevlevîlik, yalnızca bir tarikat geleneği değil; temelinde eğitimi, kişisel ve manevi olgunlaşmayı barındıran bir ekoldür. Geleneğin temel amacı, insanı hem maddi hem de manevi açıdan olgunlaştırmak ve kemale erdirmektir. Mevlevîlik, Hz. Mevlânâ ile başlamış, tasavvufî bir çerçeve üzerine inşa edilmiş ve zaman içinde farklı şekillenmeler geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır [2].

B. Mevlevî Düşüncesinde Mutfak Ve Maneviyatın Yeri

Mevlevîlik geleneğinde yemek yalnızca biyolojik bir gereksinimin karşılanması olarak görülmemiş, aynı zamanda hazırlanma ve pişirilme süreçlerine derin sembolik anlamlar yüklenmiştir. Mevlevî dervişleri, yaşamın her alanında geçerli kıldıkları ibadet anlayışını mutfaka da taşımış; mutfakta gerçekleştirilen her eylemi bir ibadet vesilesi olarak değerlendirmişlerdir.

Bir yemeğin hazırlanması sırasında kullanılan malzemelerin çeşitli aşamalardan geçerek dönüşüme uğraması, Mevlevî düşüncesinde insanın manevi tekâmül süreci ile ilişkilendirilmiştir. Nasıl ki çiğ yiyecekler ocakta pişirilerek olgun bir forma ulaşırsa, tasavvuf yoluna giren bir dervişin de içsel bir dönüşüm geçirmesi, nefsini terbiye etmesi ve manevî açıdan olgunlaşması gerekmektedir. Bu süreç, bireyin kalbinde başlayan ve hayatın tüm alanlarını kapsayan bir eğitim ve disiplin yolculuğu olarak kabul edilir. Mevlevî ocağında eğitim gören acemi dervişler, bu metafor çerçevesinde “ham” olarak kabul edilmekte, eğitim süreci sonunda ise “pişerek” olgun bir kişiliğe erişmektedir. Böylelikle yemek pişirme süreci ile insanın olgunlaşması arasında kurulan analogi, Mevlevî kültüründe bir ritüel çerçevesine oturtulmuştur [2].

Mevlevîlikte yalnızca yemeğin hazırlanması değil, onun tüketilmesi de kutsal bir eylem olarak görülmektedir. Yemek yeme eylemi, şükür gerektiren ve bireyin Allah’a yönelişini pekiştiren bir ibadet niteliği taşır. Hz. Mevlânâ'nın, lokmayı övgüyle anarak onu “olgun taam” olarak nitelendirdiği ve bu bağlamda “Nükte ve lokma olgun kişiye helaldir. Mademki sen olgun değilsin, yeme ve sus.” ifadelerini dile getirdiği bilinmektedir [2].

C. Mevlevî Mutfak

Anadolu’da Mevlevîlik geleneğinin ilk izlerinin ortaya çıktığı yerin, Mevlânâ Dergâhı’nın mutfak olduğu kabul edilmektedir. Mevlevîlikte eğitim sürecinin mutfakta başlaması, gelişmiş bir adap, erkân ve mutfak kuralları sisteminin doğmasına zemin hazırlamıştır. Mevlevî mutfak, 13. yüzyıldan itibaren özellikle İç Anadolu Bölgesi’nde ve en yoğun şekilde Konya’da varlığını sürdürmüş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Hz. Mevlânâ'nın mutfaka atfettiği önem, zamanla Mevlevîlikte bir ritüel halini almış ve Mevlevî mutfak kültürünün şekillenmesine öncülük etmiştir.

Bu kültür, Hz. Mevlânâ'nın vefatının ardından kurumsallaşan Mevlevilik tarikatında hem çalışma düzeni hem de adap ve erkân ilkeleri çerçevesinde uygulanan, yazılı kurallarla desteklenmiş bir sistem haline gelmiştir. Hz. Mevlânâ'nın düşüncelerinde yemek ve pişirme süreçlerinin, aşkın olgunlaşması ve sevgililerin kavuşması gibi metaforlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. "Hamdım, piştım, yandım" ifadesi, Mevlevi geleneğinde bireyin manevi tekâmül sürecini simgeleyen temel bir kavramdır. Bu yaklaşım, yemek pişirme süreci ile manevi olgunlaşma arasında güçlü bir paralellik kurarak, yemek hazırlama eylemini sıradan bir ihtiyaç giderme faaliyeti olmaktan çıkarıp ritüelleştirilmiş bir ibadet boyutuna taşımaktadır. Böylece yemek, hem tasavvufi sembollerle zenginleşmiş hem de bireyin maneviyatını derinleştiren bir deneyim olarak anlam kazanmıştır [4].

D. Ateşbaz-ı Veli Hazretleri

Asıl adı Şemseddin Yusuf olan Ateşbaz-ı Veli'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babasının adı İzzettin olup, kendisi 1285 yılında Konya'da vefat etmiştir. "Ateşbaz" unvanı, Farsça "ateşle meşgul olan" veya "ateşle oynayan kişi" anlamına gelmektedir. Bazı araştırmacılar bu kelimenin "Âş-pez" (aşçı) veya "Aşpezbaşı" (aşçıbaşı) terimlerinden türediğini öne sürse de, türbesinde yer alan kitabelerde ismi "Ateşbaz" olarak geçmektedir [5].

Ateşbaz-ı Veli, Mevlevi dergâhında mutfaktan sorumlu kişi olmanın yanı sıra derviş adaylarının eğitiminden, dergâhın giderlerinin yönetiminden ve muhasebesinden de sorumlu bir rehberdir. "Aşçı Dede" olarak bilinen Ateşbaz-ı Veli, yalnızca bir aşçı değil aynı zamanda dervişlerin manevî yolculuklarında eğitmenlik yapan bir mürşittir. Anısına bir türbe inşa edilmiş olan Ateşbaz-ı Veli, tarihte adına türbe yaptırılan ilk aşçı olarak kabul edilmektedir. Türbesindeki taşların kırmızıya çalan rengi, ateşi simgelemektedir. Halk arasında Ateşbaz-ı Veli'nin bir ermiş olduğuna inanılır ve türbesinden alınan tuzun mutfaklara bereket getireceği, yapılan yemeklere lezzet ve şifa katacağı düşünülür. Rivayete göre Mevlâna, hayattayken ona hitaben "Tuzunu alan şifa bulsun, hacetleri kabul olsun, aşları artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin..." diyerek tuzunun kerametini vurgulamıştır [6].

Ateşbaz-ı Veli'nin "Ateşbaz" unvanını almasına ilişkin halk arasında yaygın bir anlatı da bulunmaktadır. Rivayete göre, bir gün Şemseddin Yusuf, Mevlâna'ya dergâhta ocak için odun kalmadığını bildirir. Bunun üzerine Mevlâna, ona ayaklarını kazanın altına uzatmasını ve böylece ocağın yanacağını söyler. Şemseddin Yusuf verilen emri yerine getirir ve başparmaklarından çıkan ateş kazanı kaynatmaya başlar. Ancak, ayağının yanacağından şüphe ettiği anda sol ayak başparmağı yanar. Olayı Mevlâna'ya bildirirler; Mevlâna bu duruma üzüntüsünü dile getirerek "Hay Ateşbaz, hay" sözleriyle onu azarlamış ve bu unvanı kendisine vermiştir. Ateşbaz-ı Veli, yanık parmağını saklamak için sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağının üzerine koymuştur. Bu olay, Mevlevi geleneğinde semazenlerin sema esnasında attıkları ilk adım ile sembolik olarak yad edilmektedir [2].

E. Matbah-ı Şerif

Arapça *tabh* (pişirmek) fiilinden türeyen *matbah* kelimesi, “pişirme işleminin yapıldığı yer” anlamına gelmektedir [9]. Matbah yalnızca yemek pişirilen bir mekân değil, aynı zamanda Mevlevilikte önemli bir eğitim ve maneviyat alanıdır. Mevlevi tekkelerinde tarikata giren insanların, Mevlevi ifadesiyle “piştikleri” ve manevi olgunluğa eriştikleri yer matbahtır. Tarikata intisap eden kişi, dervişliğe kabul edilmeden önce 1001 günlük çile süresini matbahta tamamlamakla yükümlüdür [10]. Matbah, hem maddi hem de manevi açıdan beslenmenin mekânı olarak kabul edilmektedir. Mevlevi geleneğinde mutfağa yüklenen anlam, yemeği yalnızca bir ihtiyaç olmaktan çıkarak bir ritüele dönüştürmüştür. Bu bağlamda, yemekler ve onların tüketim biçimleri tarikatın teorik ve felsefi boyutunu açıklayan semboller halini almıştır [4].

F. Mevlevi Mutfağında Yemek Ve Semboller

Mevlevi mutfağı, yalnızca bedensel doyumu sağlayan bir alan değil, aynı zamanda derin sembolik anlamlar taşıyan bir geleneğin de temsilcisidir. Tekkelerde belirli günlerde özel yemekler hazırlanır; helvalar pişirilir, şerbetler kaynatılır ve bu eylemler bir ritüel niteliği kazanır [11]. Paylaşılan yemekler, yalnızca gıda maddelerinin birleşiminden ibaret değildir; su, toprak, ateş, nesil ve ilahi aşk gibi tasavvufi temaları simgeleyen unsurlar içerir. Böylece Mevlevi mutfağı, sofrayı fiziksel doyumun ötesinde manevi bir deneyime dönüştürür [12]. Tekkelerde gıdaların çiğden pişirilmiş hâle dönüşme süreci, dervişlerin manevi olgunlaşma yolculuğuna benzetilir. Bu süreç, dervişlerin dergâha kabul edildikleri ilk günden başlayarak zamanla “kâmil insan” mertebesine ulaşmalarını temsil eder [13].

Mevlâna Dergâhı’nda yemeklerin hazırlanması ve tüketilmesi tasavvufi bir merasim eşliğinde gerçekleştirilirdi. Hazırlanan her yemeğin bir temsili anlamı bulunurdu: çorba insan hayatındaki suyu, et ve sebze toprağı, pilav ve börek ateşi, pastırmalı yumurta nesli, kaymaklı güllaç ise Allah aşkını simgelerdi. Kurban bayramlarında kavurma lokması hazırlanır ve herkese ikram edilirdi; kandil gecelerinde ise sütlu ve fıstıklı irmik tatlısı dağıtılırdı [13]. Tekkede sofraya getirilen yemeğe “lokma” adı verilirdi. Lokma yalnızca bir yemek değil, aynı zamanda “Özbek pilavı” olarak bilinen özel bir pilav türünü ifade ederdi. Hz. Mevlâna, bu pilavı yiyenin faziletli olması gerektiğini vurgulamıştır. Genellikle cuma günleri pişirilen lokma pilavı; et, soğan, pirinç, fıstık, nohut ve kişniş ile hazırlanırdı. Sadece bu pilav için ayrılmış özel bir kazan bulunur ve bu kazan kendine özgü örtüsüyle dolabında muhafaza edilirdi [13].

G. MEVLEVÎ YEMEKLERİ

Çorbalar

Tekke yemekleri denildiğinde akla gelen ilk yiyeceklerden biri çorbadır. Hatta halk arasında kullanılan “tekkeyi bekleyen, çorbayı içer” deyiimi de bu durumun bir yansımasıdır [11]. Mevlevî mutfak kültüründe geleneksel olarak yapılan ve günümüze

kadar ulaşan yemeklerden biri olan tutmaç çorbası, ait olduğu toplumun yaşam tarzını, değerlerini ve dayanışma kültürünü yansıtan önemli bir unsurdur. İnce öğütülmüş bulgur, un, yumurta, limon suyu ve et suyu gibi temel malzemeler, yalnızca çorbanın lezzetini oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda Mevlevî geleneğinin anlam yüklü hikâyelerini de aktarır.

Bu yemeğin malzemeleri sembolik bir anlam taşır: nohut ve erişte birlik ve beraberliği, yumurta bereketi, un topluluğun uyum ve bütünlüğünü temsil ederken; limon suyunun verdiği hafif ekşi tat, birlikte yaşama kültürünün değerini vurgular. Çorbanın hazırlanış süreci de paylaşmanın ve toplumsal dayanışmanın bir sembolü olarak görülür. Mevlevî kültüründe çorba, yalnızca bir yemek değil; bir topluluğun birlikteliğini, manevi derinliğini ve ortak yaşam bilincini temsil eden bir ritüeldir [4].

Ana Yemekler

Mevlevî mutfak kültüründe ana yemeklerin çeşitli bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Sebzeler, bakliyat türleri ve etin fazlaca kullanıldığı bir mutfak kültürü vardır. Mutfakta çeşitlilik önem kazanmıştır fakat tüm bunların yanı sıra et yemeklerinin daha fazla tercih edildiği, sebze ile yapılan yemeklerin biraz daha geri planda kaldığı bilinmektedir. Sıklıkla tercih edilen yemekler incelendiğinde, sülbiye, herise gibi et ile hazırlanan yemeklerin fazlaca tercih edildiği aynı zamanda bu yemeklerin düğün gibi özel günlerde de tercih edildiği bilinmektedir [10].

Tatlılar

Aşure tatlısı, Mevlevî mutfağına farklı tarikatların etkisiyle girmiş ve zamanla “aş” adıyla anılmıştır. Aşurenin tüketimi sırasında “gülbank” adı verilen duaların okunduğu bilinmektedir. Aşure günlerinde bir araya gelinmesi, hem manevi anlamda birlik ve beraberliği güçlendirmekte hem de hazırlanan tatlının paylaşılmasıyla bereketin artacağına inanılmaktadır. Yapılan dualar ve zikirler, aşurenin yalnızca bir yemek değil, aynı zamanda manevi bir buluşma ve paylaşma vesilesi olduğunun göstergesidir. Mevlevî mutfağının bir diğer önemli tatlısı badem helvasıdır. Badem helvasının özellikle manevi gün ve gecelerde ikram olarak hazırlandığı bilinmektedir [4]. Hz. Mevlânâ, **Mesnevi** adlı eserinde badem helvasına şu sözlerle atıfta bulunur: “Kim saygı sayarsa, saygı görür; kim şeker getirirse, badem helvası yer” [14].

İçecekler

Mevlevî geleneğinde özel gün ve gecelerde, ayinlerden önce ve sonra çeşitli içeceklerin ikram edildiği bilinmektedir. Özellikle gül şerbeti, Mevlevî dervişlerinin en çok tercih ettiği içecekler arasında yer almaktadır. Şerbetler yalnızca ikramlık olarak değil, aynı zamanda pilavların yanında katık olarak da sunulmuştur. Gül şerbetine ek olarak vişne, kıvılcık, kayısı, erik ve üzüm gibi malzemelerle hazırlanan çeşitli hoşafın da Mevlevî dergâhlarında yaygın olarak tüketildiği bilinmektedir. Mevlevî mutfağında en önemli içeceklerden biri de sirke ile balın karışımından elde edilen **sirkencübin**

şerbetidir [4]. Tarihsel olarak sirkencübin, Doğu ve Batı tıbbında mide rahatsızlıkları, diş sorunları, karın ağrısı ve ağız kokusu gibi hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Hz. Mevlânâ, **Mesnevi** ve **Divan-ı Kebir** adlı eserlerinde sirkencübünden bahsetmiştir. Mevlevî sofralarında büyük bir öneme sahip olan bu şerbetin, genellikle yemeğe başlanmadan önce ikram edildiği bilinmektedir [15].

H. Mevlevîlikte Sofra Adabı

Mevlevîlikte mutfak ve yemek kutsal birer unsur olarak kabul edilmiş; yemek yeme eylemi yalnızca fizyolojik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda manevi bir ritüel olarak görülmüştür. Yemeklerden önce yerine getirilen belirli ritüeller bulunmaktadır. Yemekler özel kurallara göre hazırlanır ve tüketilirdi. Pişirme işlemi tamamlandığında, kazancı dede tarafından *“Tabhî şirin ola, Hak berekatın vere, dem-i Hazreti Mevlânâ, sırrı Ateş-baz-ı Veli, hu diyelim”* şeklinde gülbank okunur, ardından hazır bulunan canlar “hu” çekerek karşılık verirlerdi. Yemek davetini duyan canlar mutfağa baş keserek girer, Şeyh’in mutfağa gelmesiyle birlikte yemek başlardı. Sofra adabı gereği yemek tuzla başlar, tuzla bitirilirdi. Yemek sırasında konuşulmaz, yemekler tek kaptan yenirdi. Sofrada su isteyen bir kişi, ayağı mühürlü şekilde niyaz hâlinde bekleyen cana işaret ederdi; su içmeye başlayan birinin ardından sofradaki diğer kişiler yemekten ellerini çeker, böylelikle kimsenin hakkının yenmemesi sağlanırdı [10].

Sofrada su isteyen kişi, ayakta bekleyen cana işaret ettiğinde, can bardağa suyu doldurur, bardağı öperek isteyen kişiye ikram ederdi. Suyu içen kişi de bardağı öperek iade ederdi. Bu eylemin ardından, başta en kıdemli şeyh olmak üzere sofradaki herkes suyu içen kişiye “aşk olsun” der, kişi de niyaz ederek karşılık verir ve yemek yenmeye devam edilirdi [16]. Yemekler üç ayaklı bir yer sofrasında yenilirdi. Sofranın etrafına postlar serilir, kaşıklar sapları sağa ve yüzleri aşağı dönük olacak şekilde yerleştirilirdi. Bu düzenleme nedeniyle “kaşık niyazda” ve “kaşık şükürde” ifadeleri kullanılmaktaydı. Yemeğini bitiren kişi kaşığını çevirip eski konumuna getirir ve diğer dervişlerin yemeğini bitirmesini beklerdi. Mevlevî dergâhlarında dua ve gülbankların, yemeğin hazırlanmasından tüketilmesine kadar tüm süreçlerde yer aldığı, yemeğin ardından da dua ve gülbanklarla sofranın sonlandırıldığı bilinmektedir [17].

IV. NEFİS TERBİYESİ VE SABIR EĞİTİMİ: ÇİLE GELENEĞİ

Tasavvufta “nefis” kavramı, insanın kötü huylarının ve olumsuz eğilimlerinin kaynağı olarak görülen, arzu ve istekler bütünü şeklinde tanımlanmaktadır [7]. Mevlevîlikte “çile” kavramı, olgunlaşma sürecini temsil eder ve ebced hesabında “rıza” kelimesine karşılık gelen 1001 sayısıyla sembolik bir ilişki taşır. Bu sayı, çile süreciyle ulaşılması beklenen rıza makamı arasındaki bağı vurgular. Rıza, tasavvufi öğretilerde en yüksek mertebelerden biri olarak kabul edilen “usûl-i aşere”nin bir aşamasıdır. Çileye giren dervişten, bu manevi olgunluk düzeyine erişmesi beklenir [4]. Çile süreci, Mevlevîlikte ruhsal olgunlaşmanın vazgeçilmez bir parçasıdır ve yaklaşık üç yıl sürer. Bu süreç, tevazu göstermeyi, kimseyi kırmaktan ve incitmekten sakınmayı, aynı zamanda

kişinin kendi içsel muhasebesini yaparak eksikliklerini fark etmesini hedefler. Dervişin çile sürecinde başarısız olması durumunda, bu durum aşağılayıcı veya cezalandırıcı bir tavırla değil, sembolik bir şekilde çarığının kapıya doğru çevrilmesiyle ifade edilir [4].

Mevlevilik inancının temelinde nefsi terbiye etmek, kötülüklerden arınmak ve ahlaki olgunluğa erişmek yer alır. Yaklaşık üç yıl süren çile eğitimi, nefsi kontrol etmeyi, bireyin manevi ve içsel dünyasını derinlemesine analiz edip dönüştürmesini, Peygamber Hz. Muhammed'in ahlakını öğrenmesini ve söz, fiil ve onaylarında (takrir) neyi amaçladığını kavramasını hedefler. Bu eğitimin ilk aşaması mutfakta başlar; burada derviş, tıpkı yiyeceklerin ateşte pişerek olgunlaşması gibi manevi anlamda pişip olgunlaşma sürecine girer. Mutfakta geçirilen bu dönemden sonra derviş, çile sürecinde 18 farklı görev basamağını yerine getirir. Bu basamaklar aracılığıyla derviş, kendisini tanıma, nefsinin kontrol etme ve içsel bir dönüşüm yaşama sürecine ulaşır [8].

Kazancı Dede: Mutfakla ilgili konularda baş sorumluluk onundur aynı zamanda aşçı dedenin yardımcısıdır. Görevi mutfaktaki personeli denetlemek ve koordinasyonu sağlamak, mutfaktaki eksik malzemeleri tamamlamaktır.

Halife Dede: Mutfığa yeni gelenlere yol göstermek, Mevlevi mutfığının geleneklerini, yemek pişirme tekniklerini ve sofrada adabını öğretmekle görevlidir.

Dışarı Meydancısı: Hücrede bulunan dervişleri şeyhin ve aşçıbaşının emirlerinden haberdar eder.

Çamaşırcı: Mutfakta çalışanların ve dervişlerin çamaşırlarının yıkanmasından sorumludur.

Ab-rizci: Hela, şadırvan ve muslukların temizliğinden sorumlu kişidir.

Şerbetçi: Mutfakta şerbet hazırlayan kişidir, Şerbetin sadece güzel olmasını değil aynı zamanda şifalı ve besleyicimolmasına da özen gösterir.

Bulaşıkçı: Mutfaktaki bulaşıkların yıkanması ve temizliğinden sorumludur.

Dolapçı: Mutfaktaki dolapların ve eşyaların temizliği ve düzeninden sorumludur.

Pazarcı: Mutfak için gerekli olan sebze meyve gibi gerekli olan tüm ürünlerin temin edilmesinden sorumludur.

Somatçı: Mevlevi mutfığında büyük bir önem sahip olan sofrayı kurmak ve toplamak için görevlendirilmiştir.

İçeri Meydancısı: Kahve pişirmekle, canlara ve dedelere kahve ikram etmekle sorumludur.

İçeri Kandilcisi: Mutfağın kandillerini temizlemek ve yakmakla sorumludur.

Tahmisçi: Kahvenin çekilmesinden hazırlanmasına kadar geçen süreçten sorumludur.

Yatakçı: Mutfakta çalışanların ve dervişlerin yataklarının hazırlanmasından sorumludur.

Dışarı Kandilcisi: Dışarıda bulunan kandilleri yakmak ve temizlemekle sorumludur.

Süpürgeci: Mutfak ve bahçenin temiz olmasından sorumludur.

Çerağcı: Mutfaktaki şamdanların bakımından sorumludur.

Ayakçı: Mutfaktaki ayak işlerini yapmak, yardımcı olmak gibi görevler onun sorumluluğundadır [4].

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hız. Mevlânâ'nın vefatının ardından şekillenen Mevlevîlik düşüncesi, bir ekol hâline gelmiş ve bünyesinde farklı anlam ve düşünceleri barındırarak günümüze kadar ulaşmıştır. Temelinde Allah aşkı, kâmil insan olma ideali, hoşgörü ve sadelik gibi prensipleri barındıran bu tarikat, benimsediği fikirleri ve öğretileri aktarmak için mutfak bir araç olarak kullanmış; mutfakta yürütülen faaliyetleri sembolik anlamlarla zenginleştirerek eğitim ve maneviyatı bütünleştirmiştir. Mevlevî mutfak ritüelleri, israfın önlenmesini, tasarrufun teşvik edilmesini, yerel ve mevsimsel ürünlerin kullanılmasını esas alır. Bu durum, mütevazı bir tüketim anlayışının hâkim olduğu ve yemeğin yalnızca biyolojik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda manevî bir değer olarak görüldüğünü göstermektedir. Mevlevîlikte mutfak bir eğitim mekânı olarak kabul edilmesi ve yiyeceklerin ham hâlden pişmiş hâle ulaşmasına kadar geçen sürecin sabırla yürütülmesi, bireyin maneviyatını güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilir. Özel gün ve gecelerde yemeklerin topluca tüketilmesi, gıdaların insanları bir araya getirerek sosyal bağları kuvvetlendirdiğini ve toplumsal dayanışmayı desteklediğini ortaya koymaktadır.

Mevlevî mutfak, yemeği yalnızca fiziksel bir gereklilik olarak değil, ilahî bir lütuf ve şifa kaynağı olarak kabul eder. Gıdaların Allah'ın bir ikramı olduğuna inanılması ve bu bilinçle tüketilmesi, mutfak ve maneviyat arasındaki ilişkinin en somut göstergelerindendir. Eğitimin mutfakta başlaması, her görevin bir sorumlusu bulunması ve yemeklere verilen değer, mutfak Mevlevîlikteki kutsallığını yansıtmaktadır. Yemek sırasında ve sonrasında okunan gülbanklar ve dualar, sofrada adabının ve şükür anlayışının birer parçasıdır. Çile geleneği perspektifinden değerlendirildiğinde, mutfak eğitimde temel bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Dervişe çile süresince mutfakta verilen görevler, sabır ve hizmet bilincini geliştirirken, benlik duygusunu geri plana atmayı, sessizlik ve sükûnet içerisinde çalışmayı, zikrin ve manevî disiplinin ön plana çıkmasını sağlar. Mevlevî

ritüelleri bireyin kendi iç dünyasına yönelmesini, manevî farkındalık kazanmasını ve sabır ile tevazu gibi erdemler geliştirmesini hedefler. Yemeğe şükretme pratiği, bireye şükran bilinci kazandırır ve ruhsal bütünlüğü destekler. Toplumsal açıdan bakıldığında, somat (toplu sofrası) geleneği birlik ve beraberliği teşvik ederken, manevi günlerde toplu yemeklerin hazırlanması ve ikram edilmesi paylaşma ve dayanışma kültürünü pekiştirmektedir.

Bu çalışma, Mevlevî mutfak kültürü ile maneviyat arasındaki ilişkiyi çile geleneği perspektifinden ele almakta ve bu kültürün hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını irdelemektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda Mevlevî mutfağının yalnızca gastronomi bağlamında değil, aynı zamanda sosyolojik ve antropolojik boyutlarıyla da incelenmesi; farklı bölgelerde Mevlevîliğin etkisiyle çeşitlenen mutfak kültürlerinin karşılaştırmalı analizlerinin yapılması önerilmektedir. Bu tür çalışmalar, Mevlevî mutfağının kültürel ve gastronomik miras açısından taşıdığı önemin daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Akmaz, A. (2001). Mevlevilik ve Mevlevi Mutfağındaki Bazı Ritüeller. *International Academic Social Resources Journal*, (28) 1202-1206.
- [2] Aksoy, M. Akbulut, A. B., & İflazoğlu, N. (2016). Mevlevilikte Mutfak Kültürü ve Ateşbaz-ı Veli Makamı. *Journal of Gastronomy Studies*, 4(1), 96-103.
- [3] Azsöz, G. (2016). Mevlevihanelerde Matbah-ı Şerif. *Toros Üniversitesi İİSB Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 33-44.
- [4] Bulut, H. (2020). Tasavvufi Bir Bakış Açısıyla Nefis. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 165-188.
- [5] Hacıgökmen, M. A. (2017). Ateşbaz-ı Veli ve Mevlevilikteki Önemi. *Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2), 161-167.
- [6] İnalçık, H. (1997). Matbah-ı Âmire. TDV İslâm Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/matbah-i-amire>
- [7] Selçuklu Mirası. (2025). Badem Helvası. <https://www.selcuklumarasi.com/recipe-detail/badem-helvasi>
- [8] Taşkesen, C. N. (2024). *Bir Mutfak Ekolü Olarak Mevlevî Mutfağının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı.
- [9] Taşkesen, C. N., & Özkan, A. (2024). *Mevlevi Mutfağının Modern Restoranlarda Yaşayan Gelenekleri: Müşteri Deneyimleri Üzerine Bir İnceleme*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 27(2), 251-283.
- [10] Tosun, N. (2004). Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri. *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 12, 123-135.
- [11] Yıldız, E., Seçim, Y., Aras, S., & Yetimoğlu, S. (2020). *Aşçı Dede Ateşbaz-ı Veli*. Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 418
- [12] Yorgancılar Öztürk, E. İ. (2024). Mevlevî Matbahında Verilen Bir Manevi Eğitim Metodu Olarak Çile. *Demokrasi Platformu Dergisi*, 13(41), 155-195.
- [13] Aydın, F. (2023). Şairin Mutfağından Şerbet Çeşitleri. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 69-91.
- [14] Büyükipekçi, B. (2019). *Gastronomi Turizmi Açısından Mevlevi Mutfağının Konya Turizmine Katkısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı.
- [15] Ceylan, F., & Yaman, M. (2018). Ritüele Dönüşen Mutfak: Mevlevi Mutfağı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1481-1498.
- [16] Kızbaz, K. (2008). *Mevlana Felsefesi ve Türkiye'deki Mevlana Belgesellerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo TV Sinema Anabilim Dalı.
- [17] Seçim, Y. (2020). Şeb-İ Arus Etkinliğine Katılan Turistlerin Mevlevi Mutfağı Yemek Taleplerinin Tespit Edilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 783-784.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Çevresel Sürdürülebilir Davranışların Önündeki Engeller

*Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM**

*Düzce Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Düzce/Türkiye.

Sorumlu Yazar: yildirimyildirim@duzce.edu.tr

ÖZET

Sürdürülebilirlik konusu çoğu zaman akademik sayfaların arasında cılız bir ses olarak kalmakta, pratikteki uygulamalarda sürdürülebilir davranışların çarpık yansımaları göze çarpmaktadır. Çevresel sürdürülebilir davranışlar başka bir deyişle pro-environmental olarak adlandırılan çevre dostu davranışlar pekçok dışsal etken tarafından sekteye uğramakta, insanların çevre dışı kaygıları yüzünden çevreyi koruma anlayışıyla uyuşmayan davranışlara dönüşmektedir. Bu çalışmada çevresel sürdürülebilir davranışları engelleyen etkenler anlatılmış ve literatür taraması yoluyla önceki çalışmaların sonuçları sunulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı aslında hepimizin kullandığı “sürdürülebilirlik” kavramının ikiye bölünmüş bir davranışa dönüşmesine neden olan öncülleri ortaya koymak, insanların bu davranışlardan en çok hangisini sergilediğini belirlemektir. Çevresel olarak sürdürülebilir davranışların “ikiyüzlü” olup olmadığı aslında iki noktaya bağlıdır: niyet ve tutarlılık. Bazı insanlar çevreyi korumaya gerçekten inanmakta ve günlük yaşamlarında tutarlı şekilde uygulamaktadırlar (örneğin, atık ayrıştırmakla kalmayıp tüketimlerini de azaltıyorlar). Ancak kimi zaman çevreci davranışlar, sosyal imaj, prestij, pazarlama uygulamaları gibi faktörlerin etkisiyle görünüşte çevreci olmak için yapılabilmektedir. Ayrıca bireyler, hayatlarının bir alanında çevreci olurken (örneğin geri dönüşüm yaparken), başka bir alanda çevreye zarar verebilmektedir (örneğin aşırı uçuş seyahati yapmak). Bu da davranışlarda bilişsel çelişki ve tutarsızlık yaratmaktadır. Çevresel olarak sürdürülebilir davranışlar her zaman ikiye bölünmüş değildir, fakat kimi zaman bireylerin veya kurumların amaç ve tutarlılığına bağlı olarak ikiye bölünmüş bir görünüm kazanabilmektedir. Bu çalışmada da çevresel olarak sürdürülebilir davranışları engelleyen faktörler literatür taraması yoluyla açıklanmış ve turizm profesyonellerine bu davranışların azaltılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Çevre, Çevre yanlısı davranışlar, Engeller

Barriers to Environmentally Sustainable Behaviours

*Assoc. Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM**

^aDüzce University, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management, Düzce/Türkiye.

* **Corresponding Author:** yildirimyildirim@duzce.edu.tr

ABSTRACT

The issue of sustainability often remains a faint voice among academic discussions, while in practice, distorted reflections of sustainable behaviours can be observed. Environmentally sustainable behaviours, in other words, pro-environmental or eco-friendly behaviours, are frequently hindered by various external factors and are transformed into actions that conflict with the idea of protecting the environment due to people's non-environmental concerns. This study describes the factors that hinder environmentally sustainable behaviours and presents the findings of previous studies through a literature review. The main purpose of this research is to reveal the antecedents that cause the concept of "sustainability," which we all use, to turn into a form of hypocritical behaviour and to determine which of these behaviours people exhibit the most. Whether environmentally sustainable behaviours are "hypocritical" actually depends on two points: intention and consistency. Some people genuinely believe in protecting the environment and apply it consistently in their daily lives (for example, they not only separate waste but also reduce consumption). However, sometimes environmentally friendly actions are performed merely for the sake of appearance, influenced by factors such as social image, prestige, or marketing practices. In addition, individuals may act environmentally friendly in one area of their lives (for example, recycling) while harming the environment in another (for instance, taking excessive air travel). This creates cognitive dissonance and inconsistency in behaviour. Environmentally sustainable behaviours are not always hypocritical; however, at times, depending on the goals and consistency of individuals or institutions, they may take on a hypocritical appearance. In this study, the factors that hinder environmentally sustainable behaviours are explained through a literature review, and recommendations are provided for tourism professionals to reduce such behaviours.

Keywords: Sustainability, Environment, Pro-environmental behaviors, Barriers

I. GİRİŞ

Araştırmacılar, çevre dostu davranışları neyin tetiklediğini incelemeye ilgi duymakta ve bu davranışları anlamak için sosyoloji, psikoloji ve biyoloji alanındaki iyi bilinen teorileri kullanmaktadır. Çevre dostu davranışlarla ilgili ilk çalışmalar 1960'ların sonlarına dayanmasına rağmen [1], bu konunun psikoloji dışındaki diğer alanlara hızlı bir şekilde yayılması yalnızca 1970'lerin başında Craik'in çevre psikolojisi hakkındaki çalışmasıyla mümkün olmuştur [2] [1]. Son zamanlarda yapılan literatür taramaları, tüketici davranışlarının pazarlama açısından sürdürülebilirlik yönünden nasıl değiştiğini [3] ve bireylerin ekonomik ve atık yönetimi davranışlarını

nelerin etkilediğini [4] ortaya koymaktadır. İnsanların sabah rutini olarak gördükleri pek çok davranışın çevresel etkileri vardır ve bu etkiler genellikle olumsuzdur. Örneğin, gece boyu prizde şarj olmuş telefonun alarmıyla uyanmak, musluktan sürekli akan bir suyla dişleri fırçalamak, dünyanın başka bir yerinde üretilmiş ve karbon ayak izi oluşturarak gönderilmiş kahveyi içmek, elektrikleri kullanmak ve petrole çalışan bir arabayla işe gitmek... Bütün bunların hepsi doğal çevreyi etkileyen davranışlarda bulunduğumuzu göstermektedir. Başka bir ifadeyle modern dünyada yaşayan insanların gerçekleştirdiği hemen her davranış olumsuz çevresel sonuçlar doğurmaktadır. Ancak birçok çalışmada davranış değişikliği yoluyla bu sorunların üstesinden gelinebileceği vurgulanmaktadır [5] [6]. Örneğin, Amerikalıların bireysel davranışlarındaki küçük değişikliklerin, ABD'nin karbon emisyonlarında %7'lik bir azalmaya yol açtığı belirlenmiştir [7]. Doğal kaynakların sürdürülemez kullanımı insanların çevre üzerindeki algılarını ve davranışlarını değiştirerek sürdürülebilir hale gelebilir. Whitmarsh'a [8] göre bir kişinin niyetleri genellikle gerçekte yaptıklarından sapabilir ve kişi çevre dostu bir davranış sergilemeyi amaçlasa da gerçekte çevresel olarak olumlu katkı sağlayacak bir eylemde bulunmayabilir. Niyetler her zaman gerçek davranışlara dönüşmemektedir. Çevre dostu davranışları engelleyen ya da teşvik eden unsurları dikkate almamak çevre politikalarının etkisiz olmasına neden olabilir. Çevre hakkında duyduğumuz kaygılar çevre dostu davranışlarımız bazen teşvik edebilirken bazen de çevre kaygısı ile çevreci davranışlar arasında 'yeşil boşluk' oluşabilmektedir. Yani insanlar kaygılandıkları şey hakkında önlem almaktan, olumlu tutum ve davranış sergilemekten kaçınabilmektedir [9]. Bu da çevresel değerlerin ve çevreyle ilgili endişelerin her zaman yeşil davranışlara dönüşmediğini göstermektedir. Bunun nedeni insanların çevre dostu davranışlarını eylem sıklığı, finansal maliyet ve çevresel etki bağlamında değerlendirmeleridir. En sık yaptıkları günlük davranışlarını az çevresel etkiye sahip, maliyeti düşük olarak görürken, daha seyrek yaptıkları çevreci davranışlarını daha yüksek maliyetli fakat daha fazla çevresel etkiye sahip olarak değerlendirebilirler. Örneğin, enerji tasarrufu sağlayan çamaşır makinesi kullanmak, az yakıt tüketen bir araba almak daha seyrek yapılan, yüksek maliyetli fakat olumlu çevresel etkisi daha fazla olan davranışlardır. Buna karşın evde ışıkları kapatmak, toplu taşıma kullanmak gibi sık yapılan eylemler maliyeti olmayan, az çevresel etkiye sahip davranışlardır. Bu yüzden çevre dostu davranışlarla ilgili yapılan literatür konuyu maliyet, eylem sıklığı ve çevresel etki açısından kavramsallaştırmıştır. Sürdürülebilirlik bağlamında, çevre dostu tutumlar, yeşil otellere gitme, çevre dostu ürünleri tüketme, enerji tasarrufu yapma, geri dönüşüm yapma gibi çeşitli yeşil davranışlarla ilişkilendirilmiştir [10]. Çevre dostu hareket etmek, insanların başkalarına veya çevreye fayda sağlaması anlamına gelirken, genellikle bu davranışları sergileyen bireyler doğrudan bireysel ve hedonik yararlar elde etmezler. Örneğin, otomobil kullanımını azaltmak, çevre kirliliğini ve trafik sıkışıklığını azalttığı için toplum ve çevre için faydalıdır. Buna karşın otomobil kullanmamak seyahat süresinin uzamasına ve özgürlüğün kısıtlanmasına yol açar. Ancak çevre bilinci yüksek kişiler bir davranışın kendisine maliyetini ve faydasını değerlendirdiğinde algılanan maliyetler, algılanan faydaları aşıya bile yine de davranışı gerçekleştirir.

II. DEĞERLER

Birçok çalışmanın incelediği öncüllerden biri değer yönelimidir ve değer yöneliminin çevre dostu davranışı tahmin etmede önemli bir rol oynadığını desteklemektedir [11]. Toplumsal ve kültürel değerler, insanların doğal kaynakları nasıl kullandığını veya sürdürülebilir davranışlarda bulunmaya ne kadar istekli olduklarını etkilediğinden [12], kültür çevreci davranışlar üzerinde bir kriter olarak kullanılabilir. Hosftede'nin [13] tanımladığı bazı kültürel değerler vardır ve bu değerler içinde erillik/dişilik davranışları etkileyen önemli bir unsurdur. Eril kültürlerde ekonomik meseleler, genellikle sürdürülebilirlikten önce gelir [14] ve kirliliğe veya çevresel bozulmaya göz yumulur. Ampirik kanıtlar erilliğin sürdürülebilirlik kapasitesi ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir [15]. De Groot ve Steg, [16] insanların çevreci değerlerinin egoist değerlerle yani kişisel çıkarlarla çatıştığında yer değiştirebileceğini ve çevreci davranmaktan vazgeçebileceklerini savunmaktadır. Çevre ve atmosfer için faydalı olanı yapmanın önemli olduğunu bilsek te, bu düşünceyle uyumlu hareket etmeyiz. Halen petrole çalışan araba kullanır, organik ürün satın almaz, tatildayken evde olduğumuzdan daha savurgan olur ve enerji kullanımını azaltmayız. Tüm bu davranışlar egoist değerlerin bir sonucudur.

Çevre dostu davranışları engelleyen değerler genellikle bireylerin öz-çıkar, hedonizm, güç ve başarı odaklı değerleriyle ilişkilidir. Schwartz'ın [17] değer kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu değerler "kendini yüceltme" (self-enhancement) boyutuna aittir ve bireyin kendi çıkarlarını, sosyal statüsünü veya maddi refahını, çevresel ve toplumsal faydaların önüne koymasıyla ilişkilidir. Araştırmalar, hedonistik değerlerin çevreyi korumaya duyulan ilgiyi azalttığını [18] ve bireylerin kısa vadeli kişisel tatminlerini uzun vadeli çevresel faydaların önüne koymalarına neden olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, güç ve başarı odaklı değerlerin, çevreyi korumaya yönelik davranışlarla negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur [19] [20]. Bu bireyler, tüketimi bir statü göstergesi olarak görme eğiliminde olduklarından, sürdürülebilir tüketim pratiklerinden uzaklaşabilmektedirler. Dolayısıyla, bireylerin değer sistemlerinde kendini yüceltme odaklı değerlerin baskın olması, çevresel duyarlılık ve çevre dostu davranışların gelişimini önemli ölçüde engellemektedir.

Bireylerin çevre dostu davranışları genellikle özgeci ve kolektif değerler içerir. Bir çevresel sorun ancak kendinden çok başkalarının iyiliğini düşündüğünde ve kolektif katılım sağlandığında çözülebilir [16]. Çevre kirliliği kamusal ve toplumsal bir sorundur. Kişi, çevre konusunda başkalarının da kendisi gibi davrandığını gördüğünde çevre dostu davranış sergiler. Başka bir ifadeyle birey çevreyi korumada başkalarının da katkıda bulunacağına inanırsa ve kendi katkısının faydalı bir etkisi olacağına güvenirse çevre dostu davranış sergiler. Aksi halde tek başına yapacağı davranışların yaygın etkisine inanmaz ve bu konuda sorumluluk hissetmez. Bu da çevresel sürdürülebilir davranışların önünde bir engel oluşturur. Çevreyi korumada bazı turistler "ben para veya çaba harcamazsam da diğerleri harcayacak, dolayısıyla sonuç yine korunacak" mantığıyla hareket edebilir. Bu davranış, kolektif faydayı sağlamak için bireylerin kişisel olarak katkıda bulunma sorumluluğunu yerine getirmemesi anlamına gelir. Fehr-Duda & Fehr, [21] bu durumu "bedavacılık" olarak adlandırır. Bahsedilen durum, insanların ortak bir kaynağın korunması veya çevresel bir hedefin sağlanması söz konusu olduğunda 'başkalarının katkısına güvenip kendilerinin katkıda bulunmaktan kaçınma eğilimini' ifade eder.

III. ÖZNEL VE SOSYAL NORMLAR

Sosyal normlar ve sosyal baskılarda çevreci davranışlarımızı etkileyebilmekte ve davranış değişikliği yaratabilmektedir [22] [23]. Aynı şekilde öznel normlarında (bireyin kendisi için önemli gördüğü aile, arkadaşlar, komşular, yakın çevrenin beklentilerine göre hareket etme isteğinin) çevre davranışları üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Öznel normlar, bireylerin kendileri için önemli gördükleri kişi veya grupların beklentilerine göre şekillenen algıları olduğundan, sürdürülebilir davranışların sergilenmesinde kimi zaman engelleyici bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin, aile veya arkadaşların geri dönüşüme karşı ilgisizliği bireyin bu davranışı sürdürmesini zorlaştırabilmekte [3], tüketim kültürünün dayattığı “moda ürünlere sahip olma” veya “yeni şeyler satın alma” gibi sosyal baskılar sürdürülebilir tüketimi baltalayabilmektedir [24]. Benzer şekilde, turizm bağlamında toplumsal beklentiler bireyleri çevreye zarar verici tercihlere yönlendirebilmektedir; örneğin, çevresinin uçakla yapılan tatilleri prestijli görmesi bireyin karbon ayak izini azaltmaya yönelik alternatif seçimlerden vazgeçmesine yol açabilmektedir [25]. Ayrıca, yakın çevrenin çevre yanlısı davranışlarda bulunmaması bireyde “benim küçük davranışım bir şeyi değiştirmez” algısı yaratarak sürdürülebilir davranışların terk edilmesine neden olabilmektedir [26]. Başka bir ifadeyle insanlar eylemlerinin çevre üzerindeki etkilerini reddetme veya küçümseme eğiliminde olabilir. Bu da çevre konusunda sorumluluk almayı, kişisel fedakarlıkta bulunmayı etkiler [27]. Dolayısıyla öznel normlar, bireysel niyet ve farkındalığa rağmen, sosyal çevrenin etkisiyle sürdürülebilir davranışların önünde önemli engellerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Çevre dostu davranışlar sadece sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar olarak görüldüğünden değil aynı zamanda başkalarının gözünde iyi bir imaj oluşturmak [28] ve referans grubunda statüyü artırmak için kullanılabilir [29].

IV. EKONOMİK NEDENLER

Işıkların söndürülmesi, su tasarrufu yapılması, özel araç yerine toplu taşıma kullanılması, elektrikli araç-gereçlerin prizden çekilmesi, ev içi ısısının gece düşürülmesi, gıda yönetimi, pişirme yöntemleri gibi ekolojik davranışlar salt çevreci endişelerle değil ekonomik kazanç sağlama, ekonomik olarak tasarruf etme ve gelirimizi arttırma gibi çevre dışı etkenlerle yapılmış olabilir. Bütün davranışları çevreci olarak değerlendirmek mümkün değildir [30]. İnsanları bazı davranışlara iten güdüler çevresel değil ekonomik odaklı olabilir. Örneğin bir kişi duş alma süresine dikkat ediyorsa bu onun su kaynaklarını daha az kullanma motivasyonundan dolayı değil faturasını düşürme kaygısından kaynaklanıyor olabilir. Buradaki temel kriter ekonomik avantajdır ve davranışın bireye olan maliyetidir. Kişisel faydayı ya da kişisel çıkarı maksimize edecek davranışlar sergilemek insanları çevreci yapmayacağı gibi bu davranışlar çevre dostu davranışlar arasında da gösterilemez. Örneğin evde en fazla atık biriktirene veya belediyenin katı atık sistemine en çok katkı sağlayana ödül verilmesi durumunda eğer birey normalden daha fazla atık ayrıştırmaya başlarsa o zaman davranışını ödül mekanizmasına göre ayarladığı ortaya çıkacaktır [31]. Dışsal motivasyona bağlı olarak beliren davranışların geçici olacağı ve sürdürülebilir çevre anlayışından uzak olacağı unutulmamalıdır.

Sürdürülebilir gelişme, ancak çevresel etkilerin ekonomik hedeflerle uyumlu olması durumunda sağlanabilir [32]. İnsanların çevre ile ilgili davranışları çoğu zaman

pasif bir söylem olarak kalmakta, eyleme geçmekte ya geç kalmakta ya da eyleme geçmelerinin nedeni “çevreye duyarlı kişi etiketini” alabilme kaygıları olmaktadır [33]. Çevreci tutumların moda haline geldiği, ‘yeşil olmanın’ farklı kavramlarla slogan hale getirildiği, çevresel sorumluluğun piyasa çıkarları doğrultusunda araçsallaştırıldığı bu dönemde, etik anlayışa çok daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır [34].

V. PAZARLAMA UYGULAMALARI

Yeşil olmayan ürünlerin fiyatlarında yapılan indirimler, promosyonlar sürdürülebilirlik bağlamında tüketicilerin çevre dostu davranışlarını engellerken, yeşil ve organik ürünlerin fiyatlarının diğerlerine göre daha yüksek olması ve tüketicilerin ekstra maliyeti ödeyememesi de, çevre dostu davranışların benimsenmesinde önemli bir engeldir [9]. Yeşil ürün/organik ürün satın alma davranışı çevreyi koruma davranışıyla doğrudan ilişkili olmayabilir. Yani yeşil/organik ürün satın almanın etkisi genellikle alıcıdan değil, üreticilerin ve tedarikçilerinin kullandığı pazarlama tekniklerinden dolayı ortaya çıkmış olabilir [11]. Aerosol sprey kutuları kullanmaktan kaçınmak, alternatif bir ürün aramak ve satın almak kişiye maliyetli olabilir. Ancak bu maliyete katlanarak çevreci olmayan bir ürünü satın almayan kişi çevre ve toplum yararına bir karar vermiş olur. Çevresel vatandaşlık olarak görülen bu davranış kişisel maliyet veya fedakârlık gerektiren, çevre koruma veya sürdürülebilir çevreye daha doğrudan bir etkisi olan, daha saf ve aktif bir pro-çevresel davranış biçimidir. Frey [35] finansal teşviklerin ve bencil çıkarların çevreci davranmayı engellediğini, çevre dostu davranışları azalttığını belirtmektedir.

VI. KİŞİSEL FAKTÖRLER

Çevre dostu davranışlar ya gerçekten çevreci güdüler ya da kişisel çıkarlar tarafından harekete geçirilir. Başka bir deyişle insanları çevreci davranmaya iten güdüler bazen çevresel endişelerden bazen de kişisel çıkarlardan kaynaklanır. Örneğin otel işletmeleri rakiplerinden farklılaşmak, daha fazla müşteri çekmek, rekabet avantajını arttırmak ve reklam yapmak amacıyla çevreci davranışlarını ön plana çıkarmakta ve müşterilerine çevreci uygulamalar sunmaktadır [36]. Bu da yöneticilerin bazı zamanlarda ekonomik çıkarları çevre korumasının önüne koyduğunu göstermektedir. Çevresel davranışlarla ilgili literatür genişledikçe araştırmacılar çevre dostu davranışların öncüllerini kategorilere ayırmaya başlamışlardır. Örneğin, Gifford ve Nilsson [37] 18 faktörü kişisel faktörler (çocukluk deneyimleri, kontrol duygusu vb.) ve sosyal faktörler (örneğin, din, kentsel-kırsal farklar, normlar vb.) olarak iki kategoriye ayırırken; Li ve ark. [4] ise çevre dostu davranışların öncüllerini dışsal faktörler (sosyal normlar, kolaylık, müdahaleler vb.) ve içsel faktörler (demografik değişkenler ve psikolojik faktörler) olarak ikiye ayırmıştır. Dolayısıyla demografik faktörlerde çevre dostu davranışları tahmin eden değişkenler arasında yerini almıştır. Eğitimli bireylerin daha çevreci olduğu bazı araştırmalar tarafından ampirik olarak kanıtlanmıştır [38]. Daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler çevre hakkında daha bilinçli, çevre sorunlarına daha fazla ilgili ve yaşamlarında daha çevre odaklı olabilmektedirler. Bu yüzden eğitim seviyesi ile çevreci davranışlar arasında pozitif bir korelasyon vardır [39] [40]. Örneğin eğitimli bireyler geri dönüşüm ve atık toplamaya daha meyilli [41], su tasarrufu yapan [42], çevresel kaygı taşıyan [43] bireyler olarak bulunmuştur. Geiger, Geiger ve Wilhelm [44] eğitimin çevre açısından önemli sayılabilecek davranışlarda kritik bir

öngörücü unsur olabileceğini ampirik olarak kanıtlamıştır. Çevre dostu davranışları öngörmeye kişisel faktörlerden eğitim değişkeninin ikinci en çok incelenen değişken olduğu bulunmuştur [45]. Cheng vd. [46] etkili bir bilgi işleme teorisi olan ELM'yi kullanmış, kamu hizmeti duyurularının turistlerin tutumlarını olumlu etkileyerek, çevresel davranışlarını arttırdığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla eğitim yalnızca okullarda verilen bir hizmet olmaktan çıkıp, sosyal medya kanallarında, çevrimiçi diğer kanallarda, reklam, afiş, billboard gibi tanıtımlarda bireylerin çevreye yönelik farkındalıklarının artırılabilmesi, çevreye yönelik eğitimlerin verilebileceği söylenebilir. Sadece eğitim değil birçok çalışma, yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, kişilik, çocukluk deneyimi gibi faktörlerin çevre dostu davranışların altında yatan etmenler olduğunu belirlemiştir [47] [48] [49].

VII. DAVRANIŞLARIN ZORLUĞU VEYA KOLAYLIĞI

Bazı davranışlar doğası gereği diğerlerinden daha zordur. Örneğin evde enerji tasarrufu yapmaya kararlı bireyler, bu tür bir davranışı nispeten kolay bir şekilde gerçekleştirebilirken, çevre gruplarına katılmak, aktivist olarak hareket etmek, çevre için dilekçe imzalamak ya da çevre kurumlarına bağışta bulunmak gibi çevresel vatandaşlığı gerektiren davranışlar finansal ve zaman açısından daha zor görülebilir [50]. Günlük eylemlerin hem bireyin alışkanlığı olup olmadığı hem de toplum içindeki yaygınlığı çevreci davranışları olumlu veya olumsuz olarak etkilemektedir. Ekstra çaba gerektiren davranışlar kişiyi çevreci davranmaktan alıkoyabilir veya davranışlarını geciktirmesine, ertelemesine neden olabilir. Gifford [51] çoğu insanın iklim değişikliği konusunda endişeli olduğunu ancak çok azının bu olguyu tersine çevirmek için harekete geçmeye istekli olduğunu söylemektedir. Tayvan'da yapılan ulusal bir anket, katılımcıların %87'sinin küresel ısınma konusunda endişeli olduğunu, ancak %30'dan azının anketin ölçtüğü 13 çevresel aktiviteden sekizini uyguladığını göstermektedir [52]. Bu yüzden bireyin belirli bir çevresel davranışı gerçekleştirmesinin ne kadar zor veya kolay olduğuna dair algısı, kişinin tutumunu ve davranışsal niyetini doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin gönüllü çalışmalar gerçekleştirmek, projeler üretmek su tasarrufu yapmaktan veya geri dönüşüm malzemelerini sınıflandırmaktan daha fazla çaba gerektirir. Yüksek düzeyde çaba gerektiren çevresel davranışların kolay olanlara göre daha seyrek gerçekleştiği bilinmektedir. Yapılan bir çalışmada sosyal etkileşimin hem düşük hem de yüksek çaba gerektiren çevre dostu davranışları etkilediği bulunmuştur.

VIII. TEKNOLOJİ

Teknolojik ilerlemeler ve dijitalleşme, enerji verimliliği ve hizmet erişilebilirliği açısından birçok kazanım sağlasa da bu kazanımların beklenen çevresel faydayı otomatik olarak getirmediğine dair güçlü kanıtlar vardır: verimlilik artışları sıklıkla “geri tepme (rebound)” ve hatta Jevons paradoksu biçiminde geri döner; yani bir teknolojinin ya da cihazın verimliliği arttığında kullanım maliyeti görece olarak düşer ve sonuçta toplam kaynak/tüketim miktarı azalmak yerine artabilir [53] [54]. Hertwich [55] bu durumu “endüstriyel ekoloji perspektifiyle geri tepme etkisi” (rebound effect) olarak açıklamış ve enerji verimliliği sağlayan teknolojilerin bile toplam tüketimi azaltmadığını, çünkü kullanıcıların zamanla daha fazla cihaz edinme eğilimi gösterdiğini belirtmiştir. Bu ekonomik/teknolojik geri tepme mekanizması enerji, ulaşım ve konut sektörlerinde gözlemlenmiş ve enerji-verimli teknolojilerin

sağladığı birim tasarrufların önemli bir kısmının artan kullanım ya da yeniden harcama yoluyla ortadan kalkabildiği gösterilmiştir. Dolayısıyla teknolojik cihazların artması, doğrudan enerji tüketimini yükselterek bireylerin çevresel sürdürülebilir davranışlarını zayıflatmaktadır.

Ayrıca dijital teknolojiler tüketim süreçlerini kolaylaştırarak aşırı ve anlık tüketimi teşvik edebilir; örneğin e-ticaretin “kolay sipariş, hızlı teslimat ve iade” mekanizmaları paketleme atığı ve son-mil (last-mile) taşıma emisyonları gibi yeni çevresel yükler üretebilmekte veya var olan yükleri artırabilmektedir [56]. Öte yandan teknoloji ve dijital platformlar, kullanıcıların çevresel kimliklerini veya önceki “yeşil” davranışlarını görünür kılarak psikolojik süreçler üzerinden olumsuz etkilere de yol açabilir; örneğin yapılan çevre-dostu bir eylemin ardından bireyler kendilerini “ahlaki yetkilendirme” yoluyla zaten fazlasıyla çevreci hissederek sonraki davranışlarında daha az sürdürülebilir tercihlerde bulunmalarını teşvik edebilir. Bu etki dijital paylaşım ve sosyal onay mekanizmaları ile güçlenebilir [57] [58].

Teknolojinin çevresel sürdürülebilir davranışlar üzerindeki etkisi her zaman olumlu değildir; aksine, teknolojik cihazların yaygınlaşması enerji tüketimini artırarak bireylerin çevresel ayak izini genişletebilir. Giderek daha fazla teknolojik alet kullandıkça, bu cihazların çalıştırılması için gereken enerji talebi artmakta, evlerde ve işyerlerinde daha fazla “prize takılı” cihaz bulunması doğrudan elektrik tüketimini yükseltmektedir [55]. Elektrikli ev aletleri, robot süpürgeler, akıllı cihazlar ve otomatik sistemler bireylere zaman tasarrufu sağlasa da, bu “kurtarılan zaman” genellikle enerji-yoğun rekreasyonel etkinliklere — örneğin uzun mesafeli seyahatler, alışveriş veya dijital eğlence tüketimine — yönlendirilmektedir [59]. Böylece teknoloji, enerji verimliliğini artırarak değil, toplam enerji talebini ve karbon emisyonlarını dolaylı biçimde çoğaltarak çevresel sürdürülebilirliği zayıflatmaktadır. Ayrıca dijitalleşmenin hızlanması, sürekli *bağlantıda olma* kültürünü güçlendirerek elektronik cihazların “bekleme modunda” dahi enerji çekmesini teşvik eder; bu durum, mikro düzeyde fark edilmeyen fakat makro ölçekte önemli enerji kayıplarına yol açan “stand-by enerji tüketimi” olarak tanımlanmaktadır [60]. Dolayısıyla, teknolojik ilerleme bireylerin çevre dostu davranışlarını otomatik olarak desteklemez; aksine, tüketim alışkanlıklarını dönüştürerek daha fazla enerji kullanımı ve daha büyük karbon ayak izi üretimiyle çevresel sürdürülebilir davranışlarını dolaylı biçimde engelleyebilir [54].

Sonuç olarak teknoloji kendi başına çevresel sürdürülebilirliği garanti etmez; tasarruf ve verimlilik politikalarının yanına davranışsal, ekonomik ve düzenleyici önlemler (ör. tüketim kısıtları, fiyatlandırma, ürün-yaşam döngüsü düzenlemeleri, e-ticaret lojistiği standartları ve sosyal-medya sorumluluğu iletişim stratejileri) eklenmediği sürece teknolojik gelişmeler hem doğrudan geri tepme hem de dolaylı psikolojik-ağsal mekanizmalar yoluyla sürdürülebilir davranışları engelleyebilir ya da nötralize edebilir. Schultz ve Kaiser [6] doğal kaynakların sürdürülemez kullanımı nedeniyle kritik bir dönüm noktasına geldiğini ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin teknoloji tarafından daha da arttırıldığını söylemektedir.

IX. HEDONİZM

Turistler tatil deyken çevresel sorunları dikkate almadan kendi ihtiyaçlarına odaklanabilirler. Tatil gitmek hak edilmiş bir ihtiyaç olarak görülebilir ve yılın tüm zamanı çalıştıktan sonra keyif yapılacak en uygun zaman dilimi olarak algılanır. Bu

yüzden turistler tatil zamanlarında evde olduklarından daha savurgan ve umursamaz olabilirler [61]. Benzer şekilde Barr ve Gilg [42], turistlerin tatilde keyfi ön planda tutarak çevresel sorumluluk yerine daha bencil olabileceğini belirtmektedir. Tatil, zevk ve eğlencenin, dinlenmenin ve iş dışı zamanın en önemli ve planlanmış faaliyetidir. O yüzden doğasında hedonizm barındırır [62]. Üstelik tatilde insanlar sosyal çevrelerinden uzak oldukları için onları eleştirecek, sosyal baskı oluşturacak kimse yoktur etraflarında. Bu da kişileri daha az çevresel sorumluluk almaya ve daha az çevreci davranmaya zorlar [63]. Duş alma süreleri, odanın ışıklarını kullanma ve telefonları şarj etme sıklığı, çarşafı değiştirme ve odayı temizleme sıklığı artar. Ayrıca tek kullanımlık plastik ürünlerin satın alınması ve tüketimi, restorandan ihtiyaç fazlası alınan yemeklerin israfı, araba kullanımı da artar [64]. Tüm bu davranışlar sürdürülebilir davranışlara aykırıdır. Whitmarsh ve arkadaşları [65] insanların çevre dostu davranışlarda genellikle tutarlı olmadıklarını ve evdeyken çevreci olan kişilerin tatilde farklı davrandığını belirtmektedir. Mehmetoğlu [66]'da çevresel değerlerin tatildeyken zayıfladığını söylemektedir. Dolnicar ve Leisch [67], Miao ve Wei [68], White ve Simpson [69] ve Alcock vd. [70] turistlerin seyahat ederken heyecan, eğlence ve rahatlama aradıklarını; çevreyi korumak için davranışlarını değiştirmeye istekli olmadıklarını hatta isteksiz olduklarını belirtmişlerdir. Tatildeyken insanlar duygusal tatmin, zihinsel rahatlama ve fiziksel zevk arayışındadırlar. Bu yüzden de kendilerini tamamen özgür hissetmek, istediklerini yapmak ve günlük yaşamlarındaki sosyal normların kısıtlamalarından kurtulmak eğilimindedirler [63].

Turistlerin seyahat motivasyonları genellikle sağlık, rahatlama ve eğlence gibi kişisel tatmin arayışlarını içermektedir. Seyahatin hedonik yönüne odaklanan bu motivasyonlar çevresel olarak sorumlu davranmayı engelleyen bariyerler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda turistlerin seyahat ederken çevre koruma konusunda daha az endişe duydukları söylenebilir [71]. Önceki çalışmalarda hedonik motivasyonlar ile çevreci davranışlar arasında negatif korelasyon olduğunu ortaya koymaktadır [72] [73]. Kişi ne kadar çok zevk, keyif ve heyecan arayışındaysa o kadar az çevreci davranış sergilemektedir. Turistler özellikle popüler destinasyonlara gittiklerinde, mekâna daha az bağlı olduklarında o destinasyonun bozulmasına daha az dikkat etmekte ve o destinasyonu çevresel açıdan daha az koruyabilmektedir. Mekân veya ortam, bireylerin kimliklerini ifade etmelerine, doğrulamalarına ve yansıtma olanağı sağlayan alanlardır. Kişi, eğlence, zevk ve hedonik motivasyonlarla bir yeri ziyaret ettiğinde ve kendi kimliği ile destinasyon kimliği uyumsuzluk olduğunda daha az çevreci davranabilmektedir [74]. Gelecek araştırmalarda bireylerin düşük çaba gerektiren çevreci davranışlardan yüksek çaba gerektiren çevreci davranışlara geçiş yapıp yapmadığını incelemek önemli olacaktır.

X. SONUÇ VE TARTIŞMA

Literatür taraması yoluyla çevre dostu davranışlar, yeşil davranışlar, sürdürülebilir davranışlar konularında yapılan çalışmalar incelenerek çevresel sürdürülebilir davranışları engelleyen faktörler ortaya koyulmuştur. Bu faktörler değerler, öznel ve sosyal normlar, ekonomik nedenler, pazarlama uygulamaları, kişisel faktörler, davranışın zorluğu ve kolaylığı, teknoloji ve hedonizm olarak sıralanmaktadır. İlgili alan yazında bu faktörlerin çevresel sürdürülebilir davranışlarla negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Turizm profesyonelleri, çevre aktivistleri, yöneticiler, çevre kuruluşları ve uluslararası örgütler, çevreci davranışların önündeki bu engelleri ortadan

kaldıracak stratejiler geliştirmeli, insanların neden bu faktörleri teşvik edici faktörlere göre daha fazla benimsediğini anlamalıdır. Hatta çevresel sürdürülebilir davranışları engelleyen bu faktörler zekice düşünülmüş fikir ve stratejilerle birer teşvik edici faktöre dönüştürülebilir. Örneğin, egoist değerlere sahip kişilere çevreyi koruma davranışıyla da kişisel çıkar sağlayabileceği vurgulanabilir, çevresel maliyetler konusunda bilgi verilebilir ve bozulan çevrenin sağlık, sağlık giderleri, hastane masrafları, işgücü ve gelir kaybı üzerindeki etkisi anlatılabilir. Evinde ekonomik nedenlerden dolayı su ve enerji tasarrufu yapan ancak ev dışı alanlarda (iş yerinde, tatilde vs.) çevreci davranmayan kişilere tükenebilir kaynakların gelecek nesiller üzerindeki etkisi konferans, seminer gibi eğitimlerle farkındalık kazandırılabilir. Pazarlama uygulamaları hem tüketimi hem de sorumlu tüketimi teşvik edecek sloganlar içerebilir. Bu konuda devletler, hükümetler zorlayıcı yasal uygulamalarla salt tüketimi özendirici reklamlara kısıtlama getirebilir. Teknolojiyi etkin ve verimli kullanma konusunda insanlar bilinçli davranmaya teşvik edilebilir. Teknoloji şirketleriyle işbirliği yapılarak, ürün geliştirme aşamasında çevreye duyarlı ürünlerin geliştirilmesi sağlanabilir.

Çevresel sürdürülebilir davranışların en büyük destekçisi konumunda olan kadınların eviçi uygulamalarında daha yaygın bir şekilde çevreci davranışları teşvik edilebilir. Bilgilendirici ve eğitici faaliyetlerle bu çevreci davranışları çocuklarıyla, eşleriyle, komşuları ve yakın çevresiyle paylaşması sağlanarak davranışların daha geniş kitlelere ulaşması sağlanabilir. Kadınların çevresel sürdürülebilir davranışları gerçekleştirmede ödül mekanizmalarından yararlanılabilir. Bu uygulama okullara ve okullardaki kadın öğretmenlerle işbirliği yapılarak genişletilebilir. Böylece henüz erken yaşlarda kazandırılacak çevre bilincinin ilerleyen zamanlarda kalıcı çevresel sürdürülebilir davranışlara dönüşmesi sağlanabilir. Çevresel sürdürülebilir davranışlar ancak kolektif bir katılımı toplumun geniş bir kesimine yayılması mümkün olur. Bu yüzden davranışların önündeki engelleri aşmak, toplumun tüm üyelerinin çevre konusunda ortak bir endişe taşıması ve çevreyi koruyucu davranışları sergilemesi gerekir.

Aşağıda çevresel sürdürülebilir davranışları olumsuz etkileyen ve bu davranışların önünde bir engel olarak görülen faktörler bir tablo olarak gösterilmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu engellerin nicel bir araştırması yapılabilir ve her bir faktöre ilişkin ölçek kullanılabilir.

Tablo 1. Çevresel Sürdürülebilir Davranışların Önündeki Engeller

Değerler	Güç, başarı ve haz değeri, egoist değer, kendini yüceltme değeri
Öznel Normlar	Aile bireylerinin ilgisizliği
Sosyal Normlar	Grup davranışına uyma, prestij ve statüyü önceleme
Sorumluluk Reddi	Kişisel çabayı küçümsemek, kendi davranışının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini düşünmek
Ekonomik Çıkarlar	Faturaları düşünmek, petrol fiyatlarından etkilenmek
Pazarlama Uygulamaları	Yeşil olmayan ürünlerde indirimler, promosyonlar
Kişisel Faktörler	Eğitim düşüklüğü, kişilik, çocukluk deneyimleri, yaş
Davranışların Zorluğu	Ekstra çaba gerektiren, gerçekleşmesi zaman ve maliyet isteyen davranışlar
Teknoloji	Daha fazla alet, araç-gereç daha fazla enerji kullanımı
Hedonizm	Her şeyde haz duymanın önemsenmesi

KAYNAKÇA

- [1] Gifford, R. (2013). Environmental psychology matters. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 543-568.
- [2] Borden, R. J. (1977). One more look at social and environmental psychology: Away from the looking glass and into the future. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 3(3), 407-411. <https://doi.org/10.1177/014616727700300309>
- [3] White, K., Habib, R., & Hardisty, D. J. (2019). How to shift consumer behaviors to be more sustainable: A literature review and guiding framework. *Journal of Marketing*, 83(3), 22-49. <https://doi.org/10.1177/0022242919825649>
- [4] Li, D., Zhao, L., Ma, S., Shao, S., & Zhang, L. (2019). What influences an individual's pro-environmental behavior? A literature Review. *Resources, Conservation & Recycling*, 146, 28-34.
- [5] Committee on Climate Change (2019). Net zero: The UK's contribution to stopping global warming. UK Committee on Climate Change. <https://www.theccc.org.uk/publication/net-zero-the-uks-contribution-to-stopping-global-warming/>
- [6] Schultz, P.W. & Kaiser, F.G. (2012). Promoting pro-environmental behaviors. Clayton, S.D. (Ed.) İçinde *The Oxford Handbook of Enviromental and Conservation Psychology* (ss.556-580), Oxford Academic
- [7] Dietz, T., Gardner, G. T., Gilligan, J., Stern, P. C., & Vandenbergh, M. P. (2009). Household actions can provide a behavioral wedge to rapidly reduce US carbon emissions. *Proceedings of the National Academy of Sciences United States of America*, 106(44), 18452-18456. [10.1073/pnas.0908738106](https://doi.org/10.1073/pnas.0908738106)
- [8] Whitmarsh, L. (2009). Behavioural responses to climate change: Asymmetry of intentions and impacts. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 13-23.
- [9] Tseng, C.H. (2016). The effect of price discounts on green consumerism behavioral intentions. *Journal of Consumer Behaviour*, 15(4), 325-334.
- [10] Soyezy, K. (2012). How national cultural values affect pro-environmental consumer behavior. *International Marketing Review*, 29(6), 623-646.
- [11] Lee, Y.K., Kim, S., Kim, M.S. & Choi, J.G. (2014). Antecedents and interrelationships of three types of pro-environmental behavior. *Journal of Business Research*, 67(10), 2097-2105.
- [12] Park, H., Russell, C., & Lee, J. (2007). National culture and environmental sustainability: A cross-national analysis. *Journal of Economics and Finance*, 31(1), 104-121.
- [13] Hofstede, G. (2001). Culture's recent consequences: Using dimension scores in theory and research. *International Journal of cross cultural management*, 1(1), 11-17.
- [14] Katz, J. P., Swanson, D. L., & Nelson, L. K. (2001). Culture-based expectations of corporate citizenship: A propositional framework and comparison of four cultures. *The International Journal of Organizational Analysis*, 9(2), 149-171.
- [15] Husted, B. W. (2005). Culture and ecology: A cross-national study of the determinants of environmental sustainability. *Management International Review*, 45(3), 349-371.
- [16] De Groot, J.I. & Steg, L. (2009). Mean or green: which values can promote stable pro-environmental behavior?. *Conservation Letters*, 2(2), 61-66
- [17] Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)
- [18] Stern, P. C. (2000). New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of social issues*, 56(3), 407-424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- [19] Karp, D. G. (1996). Values and their effect on pro-environmental behavior. *Environment and Behavior*, 28(1), 111-133. <https://doi.org/10.1177/0013916596281006>
- [20] Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Franěk, M. (2005). Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475. <https://doi.org/10.1177/0022022105275962>
- [21] Fehr-Duda, H., & Fehr, E. (2016). Sustainability: game human nature. *Nature*, 530(7591), 413-415.
- [22] Bergquist, M. & Nilsson, A. (2016). I saw the sign: promoting energy conservation via normative prompts. *Journal of Environmental Psychology*, 46, 23-31. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.03.005>
- [23] Schultz, P. W., Nolan, J. M., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., & Giskevicius, V. (2007). The constructive, destructive, and reconstructive power of social norms. *Psychological science*, 18(5), 429-434. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9280.2007.01917.x>

- [24] Johnstone, M. L., & Tan, L. P. (2015). Exploring the gap between consumers' green rhetoric and purchasing behaviour. *Journal of Business Ethics*, 132(2), 311-328. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2316-3>
- [25] Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). *Tourism and water: Interactions, impacts and challenges*. Channel View Publications.
- [26] Thøgersen, J. (2014). Unsustainable consumption: Basic causes and implications for policy. *European Psychologist*, 19(2), 84-95. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000176>
- [27] Juvan, E., & Dolnicar, S. (2014). The attitude-behaviour gap in sustainable tourism. *Annals of tourism research*, 48, 76-95.
- [28] Lee, K. (2008). Opportunities for green marketing: young consumers. *Marketing intelligence & planning*, 26(6), 573-586.
- [29] Steg, L., Bolderdijk, J.W., Keizer, K. & Perlaviciute, G. (2014). An integrated framework for encouraging pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 38(1), 104-115.
- [30] Şener, A., & Hazer, O. (2008). Values and sustainable consumption behavior of women: a Turkish sample. *Sustainable development*, 16(5), 291-300.
- [31] Van Der Linden, S. (2015). Intrinsic motivation and pro-environmental behaviour. *Nature Climate Change*, 5(7), 612-613.
- [32] Ceylan, T. (2001). Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 169-177.
- [33] Tek, M. & Reyhanoğlu, M. (2004). Etikten etikete "işletmelerde çevresel etik: söylem-eylem farklılaşması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 205-229.
- [34] Fırat, A.S. (2003). Çevre Etiği Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(3), 105-144
- [35] Frey, B.S. (1997) *Not just for the money. A theory of personal motivation*. Edward Elgar, Cheltenham, UK
- [36] Jones, P., Hillier, D., & Comfort, D. (2014). Sustainability in the global hotel industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 26(1), 5e17. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2012-0180>
- [37] Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: a review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141-157.
- [38] Meyer, A. G. (2015). Does education increase pro-environmental behavior? Evidence from Europe. *Ecological Economics*, 116, 108-121. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.04.018>
- [39] de Silva, D.G. & Pownall, R.A.J. (2014). Going green: does it depend on education, gender or income?. *Applied Economics*, 46(5), 573-586.
- [40] Klineberg, S.L., McKeever, M. & Rothenbach, B. (1998). Demographic predictors of environmental concern: It does make a difference how it's measured. *Social Science Quarterly*, 79(4), 734-753
- [41] Smith, V.K. (1995). Does education induce people to improve the environment?. *Journal of Policy Analysis and Management*, 14(4), 599-604
- [42] Gilg, A. & Barr, S. (2006). Behavioural attitudes towards water saving? Evidence from a study of environmental actions. *Ecological Economics*, 57(3), 400-414.
- [43] Xiao, C., Dunlap, R.E. & Hong, D. (2013). The nature and bases of environmental concern among Chinese Citizens. *Social Science Quarterly*, 94(3), 672-690.
- [44] Geiger, S. M., Geiger, M., & Wilhelm, O. (2019). *Environment-Specific vs. General Knowledge and Their Role in Pro-environmental Behavior*. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 718. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00718>
- [45] Lin, M.T., Zhu, D., Liu, C. & Kim, P. B. (2022). A systematic review of empirical studies of pro-environmental behavior in hospitality and tourism contexts. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(11), 3982-4006.
- [46] Cheng, P., Wang, W., & Yang, S. (2024). Doing the right thing: How to persuade travelers to adopt pro-environmental behaviors? An elaboration likelihood model perspective. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 59, 191-209.
- [47] Bernath, K., & Roschewitz, A. (2008). Recreational benefits of urban forests: Explaining visitors' willingness to pay in the context of the theory of planned behavior. *Journal of Environmental Management*, 89(3), 155e166.
- [48] Schultz, P. W., & Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 540e558.
- [49] Stern, P. C., Dietz, T., & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25(5), 322e348.
- [50] Larson, L. R., Stedman, R. C., Cooper, C. B., & Decker, D. J. (2015). Understanding the multi-dimensional structure of pro-environmental behavior. *Journal of environmental psychology*, 43, 112-124.

- [51] Gifford, R. (2011). The dragons of inaction—Psychological barriers that limit climate change mitigation and adaptation. *American Psychologist*, 66(4), 290–302.
- [52] Hsu, M. (2013). A survey on Taiwan climate change awareness. <http://lowestc.blogspot.tw/2013/09/2013.html> adresinden erişildi.
- [53] Alcott, B. (2005). Jevons' paradox. *Ecological economics*, 54(1), 9–21. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2005.03.020>
- [54] Sorrell, S. (2009). Jevons' Paradox revisited: The evidence for backfire from improved energy efficiency. *Energy policy*, 37(4), 1456–1469. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.12.003>
- [55] Hertwich, E. G. (2005). Consumption and the rebound effect: An industrial ecology perspective. *Journal of Industrial Ecology*, 9(1–2), 85–98. <https://doi.org/10.1162/1088198054084635>
- [56] Jaller, M., & Pahwa, A. (2020). Evaluating the environmental impacts of online shopping: A behavioral and transportation approach. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 80, 102223.
- [57] Gholamzadehmehr, M., Sparks, P., & Farsides, T. (2019). Moral licensing, moral cleansing and pro-environmental behaviour: The moderating role of pro-environmental attitudes. *Journal of Environmental Psychology*, 65, 101334.
- [58] Dütschke, E., Frondel, M., Schleich, J., & Vance, C. (2018). Moral licensing—another source of rebound?. *Frontiers in energy research*, 6, 38. <https://doi.org/10.3389/fenrg.2018.00038>
- [59] Reinders, A. H. M. E., Vringer, K., & Blok, K. (2003). The direct and indirect energy requirements of households in the European Union. *Energy Policy*, 31(2), 139–153. [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(02\)00019-8](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(02)00019-8)
- [60] International energy Agency – IEA (2014). More data, less energy. Making network standby more efficient in billions of connected devices. <https://www.iea.org/reports/more-data-less-energy>
- [61] Barr, S., Shaw, G., Coles, T., & Prillwitz, J. (2010). “A holiday is a holiday”: Practicing sustainability, home and away. *Journal of Transport Geography*, 18(3), 474–481. [10.1016/j.jtrangeo.2009.08.007](https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2009.08.007)
- [62] Dolnicar, S., Knezevic Cvelbar, L. and Grün, B. (2019), A sharing-based approach to enticing tourists to behave more environmentally friendly. *Journal of Travel Research*, 58(2), 241–252.
- [63] Wang, S., Ji, C., He, H., Zhang, Z., & Zhang, L. (2021). Tourists' waste reduction behavioral intentions at tourist destinations: An integrative research framework. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 540–550.
- [64] Xu, F., Huang, L. & Whitmarsh, L. (2020). Home and away: crosscontextual consistency in tourists' pro-environmental behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(10), 1443–1459, [10.1080/09669582.2020.1741596](https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1741596)
- [65] Whitmarsh, L. E., Hagger, P., & Thomas, M. (2018). Waste reduction behaviors at home, at work, and on holiday: what influences behavioral consistency across contexts? *Frontiers in Psychology*, 9. [10.3389/fpsyg.2018.02447](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02447)
- [66] Mehmetoglu, M. (2010). Factors influencing the willingness to behave environmentally friendly at home and holiday settings. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 10(4), 430–447
- [67] Dolnicar, S., & Leisch, F. (2008). An investigation of tourists' patterns of obligation to protect the environment. *Journal of Travel Research*, 46(4), 381–391. <https://doi.org/10.1177/0047287507308330>
- [68] Miao, L., & Wei, W. (2013). Consumers' pro-environmental behavior and the underlying motivations: A comparison between household and hotel settings. *International Journal of Hospitality Management*, 32, 102–112. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2012.04.008>
- [69] White, K., & Simpson, B. (2013). When do (and don't) normative appeals influence sustainable consumer behaviors? *Journal of Marketing*, 77(2), 78–95. <https://doi.org/10.1509/jm.11.0278>
- [70] Alcock, I., White, M. P., Taylor, T., Coldwell, D. F., Gribble, M. O., Evans, K. L., Corner, A., Vardoulakis, S., & Fleming, L. E. (2017). Green' on the ground but not in the air: Pro-environmental attitudes are related to household behaviors but not discretionary air travel. *Global Environmental Change*, 42, 136–147. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2016.11.005>
- [71] Qin, Q., & Hsu, C. H. (2022). Urban travelers' pro-environmental behaviors: Composition and role of pro-environmental contextual force. *Tourism Management*, 92, 104561. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104561>
- [72] Dolnicar, S., Cvelbar, L. K., & Grün, B. (2017). Do pro-environmental appeals trigger pro-environmental behavior in hotel guests? *Journal of Travel Research*, 56(8), 988–997 <https://doi.org/10.1177/0047287516678089>
- [73] Miao, L., & Wei, W. (2016). Consumers' pro-environmental behavior and its determinants in the lodging segment. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40(3), 319–338. [10.1177/1096348013495699](https://doi.org/10.1177/1096348013495699)

- [74] Tonge, J., Ryan, M.M., Moore, S.A. & Beckley, L.E. (2015). The effect of place attachment on pro-environment behavioral intentions of visitors to coastal natural area tourist destinations. *Journal of Travel Research*, 54(6), 730-743.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Ünye Örneğinde Turizm ve Turizmin Etkilerine Yerel Halkın Yaklaşımları

Doç.Dr. Serir UZUN^a, Bahar GÜNER^b

^aDüzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Düzce/Türkiye

^b Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Düzce/Türkiye.

*Sorumlu Yazar: seriruzun@duzce.edu.tr

ÖZET

Ünye ilçesi, barındırdığı doğal peyzaj unsurları, tarihi miras öğeleri ve kültürel değerleri bakımından zengin bir turizm potansiyeline sahiptir. Özellikle son yıllarda turizm faaliyetlerinin artmasıyla birlikte çevresel kaynaklar, kültürel dokular ve ekonomik yapı üzerinde farklı ölçeklerde etkilerin ortaya çıkmaya başladığı gözlenmektedir. Söz konusu etkilerin yalnızca kısa vadeli ekonomik getirilerle sınırlı olmadığı, aynı zamanda kentin toplumsal yapısını ve mekânsal gelişim dinamiklerini de şekillendirdiği görülmektedir. Bu nedenle turizmin ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlarda kapsamlı biçimde incelenmesi, ilçede turizmin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı bu araştırmada Ünye ilçesinde yaşayan halkın turizme ve turizmin etkilerine karşı yaklaşımlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında Nisan – Ağustos 2025 tarihleri arasında yüz yüze görüşme tekniği ile 452 kişiye anket uygulanmış, elde edilen veriler SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiştir. Ankette yerel halkın turizmi nasıl algıladığı, tatil alışkanlıklarının neler olduğu, halkın turizme ne kadar açık olduğu ve ilçenin turizminin gelişmesi için nelerin yapılması gerektiği ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda yerel halkın turizme ve turizm etkilerine yönelik görüşleri ve Ünye ilçesinde turizmin sürdürülebilirliği konusunda önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etki, Turizm, Yerel Halk, Ünye

Local People's Approaches to Tourism and Its Effects In The Example Of Ünye

Assoc. Prof.Dr. Serir UZUN^{a}, Bahar GÜNER^b*

^aDüzce University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Düzce/Türkiye.

^bDüzce University, Institute of Graduate Studies, Department of Landscape Architecture, Düzce/Türkiye.

* **Corresponding Author:** seriruzunl@duzce.edu.tr

ABSTRACT

Ünye district possesses a rich tourism potential in terms of its natural landscape elements, historical heritage features, and cultural values. In particular, with the increase in tourism activities in recent years, it has been observed that effects of varying scales have begun to emerge on environmental resources, cultural fabrics, and economic structures. It is evident that these impacts are not limited to short-term economic gains but also shape the social structure and spatial development dynamics of the town. Therefore, a comprehensive examination of tourism in its economic, environmental, and socio-cultural dimensions is of great importance for the sustainability of tourism in the district. For this reason, this study aims to determine the attitudes of the people living in the district of Ünye towards tourism and its effects. Within the scope of the study, a survey was conducted with 452 people using face-to-face interviews between April and August 2025, and the data obtained was analysed using the SPSS 22.0 programme. The survey sought to measure how the local population perceives tourism, what their holiday habits are, how open they are to tourism, and what needs to be done to develop tourism in the district. The results of the study include the views of the local population on tourism and its effects, as well as recommendations for the sustainability of tourism in the district of Ünye.

Keywords: *Tourism, Impact, Local People, Ünye*

I. Giriş

Turizm, ekonomik açıdan bir ülkeye döviz kazandıran ve istihdam sağlayan; sosyo-kültürel açıdan farklı kültürlerin etkileşimine imkân tanıyan; turistlere hizmet, eğlence, dinlenme ve temel ihtiyaçlarını karşılama olanağı sunan bir sektördür. Ayrıca turizm, çevresel açıdan doğal kaynakların kullanımını teşvik ederek sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaktadır [1]. Bu bağlamda, ülkelerin sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihî değerler turizm için önemli kaynaklar olarak görülmekle birlikte, bu kaynakların turizm amaçlı kullanımı büyük önem taşımaktadır; zira bir bölgedeki turizm faaliyetlerinin yalnızca olumlu değil, aynı zamanda olumsuz etkileri de olabilmektedir [2], [3], [4]. Küresel ölçekte artan turizm hareketliliği, destinasyonların yalnızca ekonomik yapısını değil, aynı zamanda çevresel ve sosyo-kültürel dinamiklerini de dönüştürmektedir. Bu nedenle turizmin sürdürülebilir biçimde planlanması ve yönetilmesi, yerel kalkınma ve toplumsal refah açısından kritik bir gereklilik haline gelmiştir.

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum, iklimsel çeşitlilik, zengin tarihsel miras ve kültürel değerleri sayesinde farklı turizm türleri için önemli bir destinasyondur.

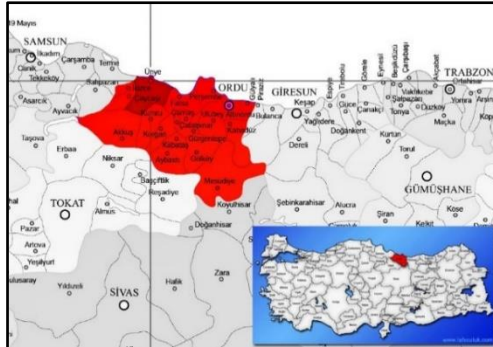
Özellikle kıyı turizmi, kültür turizmi, yayla turizmi, gastronomi turizmi, kış turizmi vb. alanlarında geniş bir yelpazeye sahiptir. Karadeniz Bölgesi ise doğal güzellikleri, yaylaları, ormanları, akarsuları ve tarihi yapıları ile alternatif turizm potansiyeli bakımından dikkat çekmektedir. Bölgedeki turizm faaliyetleri uzun yıllar sınırlı kalmış olsa da son dönemde yapılan yatırımlar ve artan farkındalık ile birlikte önemli bir gelişim sürecine girmiştir.

Ordu iline bağlı Ünye ilçesi, sahip olduğu kıyı şeridi, plajları, ormanları, tarihi yapıları ve kültürel değerleriyle Karadeniz'in turizm açısından öne çıkan merkezlerinden biridir. İlçede deniz turizmi başta olmak üzere yayla, doğa, kültür ve gastronomi turizmine yönelik çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Ancak bu potansiyelin etkin ve sürdürülebilir biçimde değerlendirilebilmesi, yerel halkın turizme bakışıyla doğrudan ilişkilidir. Nitekim literatürde, yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik algı ve tutumlarının turizmin başarısında belirleyici rol oynadığı sıklıkla vurgulanmaktadır [5], [6]. Halkın turizmi nasıl algıladığı, turizmden beklentileri ve olası etkiler karşısındaki yaklaşımları, turizmin sürdürülebilir gelişimini doğrudan etkilemektedir.

Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı Ünye ilçesinde yaşayan halkın turizme ve turizmin ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkilerine yönelik yaklaşımlarını ortaya koymaktır. Araştırma, turizmin ilçe ölçeğinde hangi boyutlarda fırsatlar ve tehditler oluşturduğunu değerlendirmekte; mevcut turizm imkânlarının halk tarafından nasıl algılandığını incelemek ve sürdürülebilir turizm gelişimi için öneriler sunmaktadır. Böylelikle çalışma, hem yerel yönetimler hem de turizm planlamacıları için yol gösterici bir kaynak olmayı hedeflemektedir.

II. MATERYAL METOT

Orta Karadeniz bölgesi Ordu ili sınırları içerisinde yer alan Ünye'nin kuzeyinde Karadeniz batısında Terme, doğusunda Fatsa, güneyinde Akkuş ve Kumru ilçeleri yer almaktadır (Şekil 1). Ünye ilçesi 41° 07' 11" kuzey enlemleriyle, 37° 16' 48" doğu boylamları arasında yer almakta olup, toplam yüzölçümü 487 km²'dir. Ordu il merkezine 61 km uzaklıkta bulunan Ünye'nin hem Samsun Çarşamba Havalimanı hem de Ordu-Giresun Havalimanlarına da uzaklığı neredeyse aynıdır. Coğrafi konum gereği dağlık bir coğrafyaya sahip olan Ünye ilçesi bir liman kentidir ve bu nedenle tarih öncesi devirlerden başlayarak pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır [7], [8].

Şekil 1. Çalışma alanının konumu [9]

MÖ. 750 yıllarında Miletoslar tarafından kurulmuş olan Ünye, konumu neticesiyle pek çok kez ele geçirilmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında zaman özellikle Bizans ve Danişmend Devleti arasında tekrar eden bir süreçten sonra Trabzon Rum İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış, 1230 yılında ise Anadolu Selçuklu devleti tarafından alınmıştır [10].

Ünye'nin ekonomisi temel olarak tarıma dayanmakta olup, fındık tarımı ilçe ekonomisinin can damarını oluşturmakta, arıcılık ise hayvancılık faaliyetleri içerisinde ön plana çıkmaktadır. Un, çimento ve fındık işleme fabrikaları sanayi faaliyetleri açısından ilçe ekonomisine katkı sağlamaktadır. Ünye'de sahip olduğu konumundan kaynaklı olarak gemi imalatı yapılmış ancak daha sonra bu meslek yerini kaptanlık, kunduracılık, bakırcılık, kalaycılık vb. meslek gruplarına bırakmıştır. Ünye uzun yıllar önemli bir ticaret merkezi olarak kullanılmıştır. Son yıllarda ise, tekstil atölyeleri, Ünye kumuna ve Ünye taşına bağlı taş işlemeciliği gelişmiştir [10].

Ünye ilçesi hem doğal güzellikleri ile hem de kültürel ve tarihi varlıkları ile turizm potansiyeline sahiptir. Ünye'nin sahip olduğu doğal varlıkların başında; ormanlar ve mesire alanları, tabiat parkları, şelaleler, mağaralar, falezler, doğal kemerler, kumsallar, plajlar ve kayalık alanlar gelmektedir. Özellikle Ünye sahillerinde bulunan doğal siyah manyetik kumun; insanın stresini azaltması, zindelik uyandırması, pozitif enerji vermesi, iyi ve kaliteli bir uykuya yardımcı olması gibi özellikleri, Ünye için doğal kaynağı yüksek olan bir değerdir.

Ünye Belediyesi öncülüğünde 2014 yılında Kültür Yolu Projesi (Şekil 2) kapsamında tarihi mirasların gün yüzüne çıkarılması ve korunması için önemli bir gelişme başlatılmıştır. Bu kapsamda DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi) Karadeniz Kültür Envanteri içerisinde Ordu Kültürel Taşınmaz Varlıklar listesinde Ünye'nin 64 varlık türü yer aldığı tespit edilmiştir. Geçmişten bugüne kadar birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı bilinen Ünye'de mitolojik, siyasi ya da dini olaylar da yer almıştır. Bunlar aslında tarihsel ve kültürel bir çekicilik unsuru olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihi mekânların başlıcaları; Ünye Kalesi, Kaya Mezarları, Ayanikola Kilisesi, Yalı Kilisesi, Burunucu Yarımadası, Hüseyin Sabri Kadı Konağı, Sebile Hanım Konağı, Paşabahçe Konağı, Cumhuriyet Meydanı, Kadılar yokuşu, Süleyman Paşa Sarayı Surları, Eski Hamam, Orta Cami, Saray Camii, Saray Hamamı, Şeyh Yunus Emre Türbesi, tarihi su değirmeni, gelmektedir [11].

Şekil 2. Kültür Yolu Projesi haritası [10].

Ünye, Karadeniz Bölgesi'nin kıyı turizmi, tarih ve kültür turizmi ile gastronomi turizmi açısından öne çıkan önemli destinasyonlarından biridir. İlçe, sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi kaynaklar bakımından bölgedeki diğer yerleşimlere kıyasla daha zengin bir turizm potansiyeline sahiptir [12]. Ünye'de farklı ölçeklerde birçok mesire alanı bulunmaktadır. Bunlar arasında Çamlık Mesire Alanı, Cevizdere Mesire Alanı, Çınarsuyu Tabiat Parkı ve Asarkaya Kent Ormanı öne çıkan rekreasyon alanlarıdır. Kıyı turizmi bağlamında ise Uzunkum Plajı ile Batıpark Millet Bahçesi, Karadeniz'in en uzun kumsalları arasında yer almakta ve yaz döneminde yoğun ziyaretçi çekmektedir. İlçenin tarihî değerleri açısından bakıldığında, Ünye Kalesi önemli bir kültürel miras alanı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Kadılar Yokuşu üzerinde konumlanan geleneksel konutlar, Ünye'nin tarihi kent dokusunu yansıtan başlıca örneklerdir. Doğal peyzajla bütünleşen bir başka cazibe noktası olan Çakırtepe, ziyaretçilere hem panoramik kent manzarası sunmakta hem de yöresel mutfağın deneyimlenebileceği restoranlarıyla gastronomi turizmine katkı sağlamaktadır. Ünye'nin manevi değerleri de turizm açısından dikkate değerdir. Türk-Japon Dostluk Anıtı her yıl çok sayıda yerli ziyaretçiyi ağırlarken, Şeyh Yunus Türbesi ise Yunus Emre'nin Anadolu'daki mezarlarından biri olarak kabul edilmekte ve inanç turizmi kapsamında önem arz etmektedir. Dolayısıyla Ünye, doğal peyzaj zenginliği, kültürel mirası ve manevi değerleriyle Karadeniz Bölgesi'nin çok yönlü turizm çekiciliklerine sahip kentlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Şekil 3).

Batıpark Millet Bahçesi

Asarkaya Kent Ormanı

Ünye Kalesi

Uzunkum Plajı

Kadılar Yokuşu

Çamlık Mesire Alanı

Süleyman Paşa Konağı ve Surları

Şekil 3. Çeşitli doğal, kültürel ve tarihi alanlardan görünüm.

Çalışmada kullanılan diğer materyalleri; Ünye ilçesinde yerel halkla gerçekleştirilen anket uygulaması, araştırma alanına ait fotoğraflar, proje verileri ve konu ile ilgili literatür oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2024 yılı itibarıyla Ünye ilçesinin toplam nüfusu 134.771 kişi olarak belirlenmiştir [13]. Bu nüfus, araştırmanın evrenini meydana getirmektedir. Evreni temsil edecek örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında %95 güven düzeyi ve %5 hata payı esas alınmış, referans [14]'ün formülünden yararlanılarak en az 384 kişiye ulaşılması gerektiği tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu, referans [5], [15], [16] ile [17] tarafından yapılan çalışmalardan faydalanılarak hazırlanmıştır. Dört bölümden oluşan anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik özellikleri; ikinci bölümünde turizm algılarına yönelik değerlendirmeleri; üçüncü bölümde ilçede turizmin gelişiminin ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkilerine ilişkin görüşleri; dördüncü bölümde ise mevcut turizm olanakları ve bunların geliştirilmesine yönelik düşünceleri ölçülmüştür. Hazırlanan anketler Nisan-Ağustos 2025 döneminde rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 452 kişiye yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programına aktarılmış, veri girişi tamamlandıktan sonra gerekli kontroller yapılarak eksik ya da hatalı girişler düzeltilmiştir. Sonrasında oluşturulan veri seti üzerinden araştırmanın amaçlarına uygun istatistiksel analiz teknikleri uygulanmıştır.

III. BULGULAR VE TARTIŞMA

Ankete katılanların demografik özelliklerine baktığında; %51,3'ü erkek, %30,3'ü 36-45 yaş aralığında, %58,6'sı evli, %36,9'u lisans mezunu, %28,3'ü memur, %38,1'inin 50.001-80.000 TL arası bir gelire sahip olduğu, %40,5'inin ise 16 yıldan fazla süredir Ünye'de yaşadığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcıların genel özellikleri		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	220	48,7
	Erkek	232	51,3
Yaş	16-25	58	12,8
	26-35	104	23,0
	36-45	137	30,3
	46-55	71	15,7
	56-65	51	11,3
	66 ve üzeri	31	6,9
Medeni Durum	Evli	265	58,6
	Bekar	187	41,4
Eğitim durumu	İlkokul	25	5,5

	Ortaokul	23	5,1
	Lise	109	24,1
	Ön Lisans	100	22,1
	Lisans	167	36,9
	Lisansüstü	28	6,2
Meslek	Kamu	128	28,3
	Özel sektör	114	25,2
	Serbest meslek sahibi	61	13,5
	Emekli	37	8,2
	Ev hanımı	63	13,9
	Öğrenci	39	8,6
	Diğer	10	2,2
Aylık gelirli	22.104 TL altı	59	13,1
	22.105-50.000 TL	135	29,9
	50.001-80.000 TL	172	38,1
	80.001-100.000 TL	70	15,5
	100.001 TL üstü	16	3,5
Ünye’de bulunma süresi	0-5 yıl	40	8,8
	6-10 yıl	52	11,5
	11-15 yıl	177	39,2
	16 yıldan fazla	183	40,5
Toplam		452	100

Katılımcıların tatile gidip gitmedikleri sorgulandığında; 70,4’ünün tatile gittikleri, %29,6’sının ise tatile gitmedikleri bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların tatillerini nerede geçirdikleri sorgulandığında ise %35,4’ünün Ege Bölgesi ve %32,1’inin Akdeniz Bölgesi’nde geçirdikleri belirlenmiştir (Tablo 2). Referans [17] yaptığı çalışmada ankete katılan Burdur halkının %73,8’inin tatile gittiğini, %26,2’sinin gitmediğini belirlemiştir. Ayrıca katılımcıların %41,2’sinin tatillerini Akdeniz bölgesinde değerlendirdiklerini de saptamıştır.

Tablo 2. Katılımcıların tatil anlayışı

		Sayı (N)	Oran (%)
Tatile gider misiniz?	Evet	318	70,4
	Hayır	134	29,6
Tatile nereye gidersiniz?	Ünye ve çevresi	53	11,7
	Ege Bölgesi	160	35,4
	Akdeniz Bölgesi	145	32,1
	Diğer Bölgeler	45	10,0
	Yurt dışı	49	10,8
Toplam		452	100

Katılımcıların turizmi algılama şekilleri incelendiğinde; %29,2’sinin ekonomiye geliştiren bir faaliyet, %21,9’unun kültürün artmasını sağlayan bir faaliyet ve %20,1’inin insanları kaynaştıran bir faaliyet olarak gördüğü belirlenmiştir (Tablo 3). Katılımcıların %93,4 gibi büyük çoğunluğu turizme olumlu bakmakta %6,6 gibi az bir kısmı ise olumsuz bakmaktadır. Kervankıran (2014) yaptığı çalışmada ankete katılan Beypazarı halkının %35,2’sinin turizmi ekonomiye geliştiren bir faaliyet, %20’sinin kültürün artmasını sağlayan bir faaliyet ve %17,6’sının doğayı, tarihi ve kültürel değerleri koruyan bir faaliyet olarak gördüğünü belirlemiştir.

Tablo 3. Katılımcıların turizmi algılama şekli

Turizmi algılama şekli	Sayı (N)	Oran (%)
Ekonomiyi geliştiren bir faaliyet	132	29,2
Kültürün artmasını sağlayan bir faaliyet	99	21,9
İnsanları kaynaştıran bir faaliyet	91	20,1
Doğayı, tarihi ve kültürel değerleri koruyan bir faaliyet	59	13,1
Çevreyi güzelleştiren bir faaliyet	41	9,1
Toplumun ahlakını bozan bir faaliyet	11	2,4
Diğer sektörleri gerileyen bir faaliyet	10	2,2
Çevreyi kirleten bir faaliyet	9	2,0
Toplam	452	100

Ünye’de turizmin gelişmesinin ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olabileceği sorgulandığında, katılımcılara göre olumlu etkilerin başında; kişilere yeni iş kaynakları doğurur ($4,80 \pm 0,455$), ilçemizi kalkındırır ($4,67 \pm 0,630$) ve diğer sektörleri geliştirir ($4,62 \pm 0,644$) yargıları gelmektedir. Olumsuz etkilerin başında ise fiyatlar artar ($3,65 \pm 0,910$) yargısı gelmektedir (Tablo 4). Referans [15] yaptığı çalışmada, ankete katılan Beypazarı halkının %27,6’sının eski meslekler canlanmış, %20,4’ünün yerel ürünler değer kazanmıştır, %19,2’sinin kişilere yeni iş imkânları doğmuştur ve %15,2’sinin diğer sektörler gelişmiştir şeklinde turizmin ilçeye ekonomik olarak olumlu etki yaptığını belirttiklerini saptamıştır.

Turizmin ekonomik etkileri	Arit. Ort*.	St. Sapma
Kişilere yeni iş kaynakları doğurur	4,80	0,455
İlçemizi kalkındırır	4,67	0,630
Diğer sektörleri geliştirir	4,62	0,644
Yerel ürünlere değer kazandırır	4,42	0,779
Gelirimizi artırır	3,63	0,928
Dış yatırımcılar ilçeye canlılık getirir	3,65	0,946
Fiyatlar artar	3,65	0,910
Eski meslekleri canlandırır	3,29	1,428
Yerel ve küçük esnaf sıkıntıya düşer	3,08	1,286
Ticaret ahlakı bozulur	3,02	1,529
Diğer sektörlerde gerilemeye sebep olur	2,84	1,428

Tablo 4. Katılımcıların Ünye’de turizmin gelişmesinin ekonomik etkileri ile ilgili düşünceleri

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Fikrim yok 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Ünye’de turizmin gelişmesinin çevreye getirebileceği olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu sorgulandığında, katılımcılara göre olumlu etkilerin başında; doğal çekicilikler koruma altına alınır ($4,69 \pm 0,506$), tarihi ve kültürel yapılar koruma altına alınır ($4,51 \pm 0,690$) ve kentsel hizmetler iyileştirilir ($4,40 \pm 0,926$) yargıları gelmektedir. Olumsuz etkilerin başında ise turizme konu olan alanlar plansız, gelişmiş güzel büyür ($3,56 \pm 1,402$) ve kalabalık, gürültü ve trafik artar ($3,46 \pm 1,409$) yargıları

gelmektedir (Tablo 5). Referans[18] yaptıkları çalışmada, ankete katılan Çorum halkının turizmin çevresel açıdan etkilerinden en çok; turizm ildeki tarihi yapıların korunmasını sağlar (4,20±1,12) ve turizm ildeki yerel mimari ve mutfak kültürünün korunmasını sağlar (4,19±1,06) gibi olumlu yargılara katıldıklarını, olumsuz etkilerinden ise turizm, doğal kaynakların daha fazla tüketilmesine neden olur yargısına (2,91±1,38) orta düzeyde katılıklarını belirlemiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Ünye’de turizmin gelişiminin çevreye etkileri ile ilgili düşünceleri

Turizmin çevreye etkileri	Arit. Ort*.	St. Sapma
Doğal çekicilikler koruma altına alınır	4,69	0,506
Tarihi ve kültürel yapılar koruma altına alınır	4,51	0,690
Kentsel hizmetler iyileştirilir	4,40	0,926
Doğal ortam korunarak gelecek nesillere ulaşması sağlanır	4,37	0,875
Çevre düzenlemeleri artırılır	4,11	1,003
Halkın doğal-kültürel kaynaklara ilişkin farkındalığı artar	3,90	1,208
Yolların kalitesi iyileştirilir	3,57	1,368
Turizme konu olan alanlar plansız, gelişigüzel büyür	3,56	1,402
Kalabalık, gürültü ve trafik artar	3,46	1,409
Doğal, tarihi ve kültürel güzellikler tahrip edilir	3,34	1,374
Çöp ve çevre temizliği sorunları artar	3,24	1,362
Tarihi yapılar bozulur	3,28	1,432

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Fikrim yok 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Ünye’de turizmin gelişmesinin sosyo-kültürel açıdan getirebileceği olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu sorgulandığında, katılımcılara göre olumlu etkilerin başında; kültürel etkinlikler artar (4,61±0,529), doğal, tarihi, kültürel kaynakları koruma bilinci gelişir (4,57±0,58) ve ilçenin doğal ve kültürel değerlerinin tanınması artar (4,53±0,646) yargıları gelmektedir. Olumsuz etkilerin başında ise ilçenin nüfusu artar (4,38±0,761) ve halkın turizm anlayışında değişmeye neden olur (4,00±1,059) yargıları gelmektedir (Tablo 6). Referans [16] yaptıkları çalışmada ankete katılan Gümüşhane halkının %72,4’ünün turizm, kent kültürünün turistler tarafından tanınmasına katkı sağlar, %68,9’unun turizm, şehirde eğlence mekânlarının artmasına neden olur, %57,3’ünün turizm, yerel halkın kendi kültürü hakkında bilinçlenmesini sağlayarak kültürel mirası korur gibi sosyo-kültürel etkilerin olumlu yargılarına katıldıklarını belirlemişlerdir. Katılımcıların %54,2’sinin ise turizmin gelişmesinin olumsuz sosyo-kültürel etkilerinden turizm, yerel halk kültüründe değişimlere sebep olur yargısına katıldıklarını belirlemişlerdir.

Tablo 6. Katılımcıların Ünye’de turizmin gelişmesinin sosyo-kültürel etkileri ile ilgili düşünceleri

Turizmin sosyo-kültürel etkileri	Arit. Ort*.	St. Sapma
Kültürel etkinlikler artar	4,61	0,529
Doğal, tarihi, kültürel kaynakları koruma bilinci gelişir	4,57	0,558
İlçenin doğal ve kültürel değerlerinin tanınması artar	4,53	0,646
İlçenin nüfusu artar	4,38	0,761
Halkın yaşam standardı yükselir	4,23	0,932
Halkın turizm anlayışında değişmeye neden olur	4,00	1,059

Toplumsal değerler olumsuz yönde değişir	3,82	1,200
Halkın davranış şekli ve yaşam biçimi değişir	3,95	1,158
Ünye kimliği kaybolmaya başlar	3,59	1,177
Gelenekler kaybolmaya başlar	3,24	1,313

1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Fikrim yok 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum

Katılımcıların Ünye'nin mevcut turizm imkânlarına bakış açıları incelendiğinde; %19,5'inin yeterli buldukları, %19,2'sinin mevcut tesisler iyileştirilmeli ve kalite arttırılmalı ve %117,7'sinin ise turizm imkânlarını çekici bulmadıkları görülmektedir (Tablo 7). Referans [17] yaptığı çalışmada ankete katılan Burdur halkının %35,1'inin Burdur'un turizm imkânlarını çekici bulmuyorum, %30,7'sinin mevcut tesisler iyileştirilmeli ve kalite arttırılmalı cevabını verdiklerini saptamıştır.

Tablo 7. Katılımcıların Ünye ilçesinin mevcut turizm imkânlarına bakışı

Ünye'nin mevcut turizm imkânlarını nasıl buluyorsunuz?	Sayı (N)	Oran (%)
Turizm imkânlarını çekici bulmuyorum	80	17,7
Mevcut tesisler iyileştirilmeli ve kalite arttırılmalı	87	19,2
Deniz turizmi yatırımları çoğaltılmalı	68	15,0
Tarihi ve diğer kültürel kaynaklar turizme kazandırılmalı	67	14,8
Doğa ve yayla turizmi geliştirilmeli	62	13,7
Yeterli buluyorum	88	19,5
Toplam	452	100

Katılımcıların Ünye ilçesinin turizm yönünden en önemli özelliğinin sırası ile en çok deniz turizmi ve doğal plajlarının bulunması ($1,22 \pm 0,419$), doğal güzelliklerinin ilgi çekici olması ($1,23 \pm 0,426$) ve tarihsel-kültürel kaynaklar yönünde zenginlik ($1,31 \pm 0,466$) olarak belirttikleri görülmektedir (Tablo 8). Referans [17] yaptığı çalışmada ankete katılan Burdur halkının; %30,7'sinin Burdur'un turizminin en önemli özelliğinin alternatif turizme uygun zengin ve doğal güzelliklere sahip olması, %29,3'ünün sakin ve güvenli ortam olması ve %21,6'sının tarihsel, kültürel kaynaklar yönünden zengin olması şeklinde cevapladıklarını belirtmiştir.

Tablo 8. Katılımcılara göre Ünye ilçesinin turizm yönünden en önemli özelliği

Ünye'nin turizm yönünden en önemli özelliği nedir?	Arit. Ort*	St. Sapma
Deniz turizmi ve doğal plajlarının bulunması	1,22	0,419
Doğal güzelliklerin ilgi çekici olması	1,23	0,426
Tarihsel - kültürel kaynaklar yönünden zenginlik	1,31	0,466
Tatilin ucuz olması	1,35	0,478
Sakin ve güvenli bir ortam olması	1,42	0,494
Yayla Turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olması	1,46	0,499
Alternatif turizm çeşitlerine uygunluk	1,53	0,499
Erişebilirliği	1,58	0,493

1: Evet, 2: Hayır

Katılımcıların Ünye'ye gelen turistlerle iletişim kurup kurmadıkları sorgulandığında; %49,8'i tesadüfi diyaloglarla (adres sorma vb.) iletişim kurduklarını

belirtirken, %25,0'ı i iletişim kurmadıklarını, %13,7,2si ise ayaküstü sohbet etme şeklinde iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Ünye'ye gelen turist profilleri kimlerden oluşmalı şeklindeki soruya katılımcıların %45,5'i yerli-yabancı karışık turist, %22,6'sı Ünye halkı ve %21,5'i şehir dışından gele turist şeklinde cevap verdikleri görülmektedir (Tablo 9). Referans [5] yaptıkları çalışmada ankete katılan Afyonkarahisar halkının %45,6'sının turistlerle tesadüf diyaloglarla iletişim kurduklarını, %38,1'inin ise iletişim kurmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca halkın %45,8'inin turist profilinin yerli-yabancı-karışık, %16,7'sinin ise Afyonkarahisar halkından oluşmasını istediklerini belirlemişlerdir.

Tablo 9. Katılımcıların Ünye'ye gelen turistlerle iletişimi ve görüşleri

		Sayı (N)	Oran (%)
Ünye'ye gelen turistlerle iletişiminiz nasıl?	Tesadüfi diyaloglar (adres sorma vb.)	225	49,8
	İletişim kurmuyorum	113	25,0
	Ayaküstü sohbet etme	62	13,7
	Misafir olarak ağırlama	21	4,6
	İş bağlantısı	20	4,4
	Diğer	11	2,4
Ünye'nin turist profilini kimler oluştur malıdır?	Yerli-Yabancı karışık	205	45,4
	Ünye halkı	102	22,6
	Şehir dışından gelen turist	97	21,5
	Yabancı turist	48	10,6
Toplam		452	100

Katılımcılara göre Ünye'de turizmin gelişmesi için nelerin yapılması gerektiğine ilişkin yapılan analizde 13 yargılı bir değerlendirme ölçeğinden yararlanılmıştır. Ünye'de turizmin gelişmesi için öncelikli olarak yapılması gerekenlere ait bulgular 3 önem düzeyine göre Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre turizm alanlarını kullanırken sürdürülebilirliği sağlamalı seçeneği ilk sırda gelmektedir. Bunu sırasıyla yerel halkta turizm bilinci oluşturulmalı, turizm mevsimini bütün yıla yayacak plan ve projeler geliştirmeli ve mevcut tesisler iyileştirilmeli ve hizmet kalitesi artırılmalı seçenekleri takip etmektedir. Referans [5] yaptıkları çalışmada ankete katılanlara göre Afyonkarahisar'da turizmin gelişmesi için gerekli olan en önemli üç faktörün sırasıyla; mevcut turistik tesisler iyileştirilmeli ve hizmet kalitesi artırılmalı (%17,5), çevrenin ağaçlandırılmasına, yeşillendirilmesine önem verilmeli (%14,1) ve yerel halkta turizm bilinci oluşturulmalı (%14,0) maddeleri olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 10. Katılımcıların Ünye turizminin gelişmesi için yapılması gerekenlerle ilgili görüşleri

Ünye'nin turizminin gelişmesi için neler yapılmalıdır?	En çok	Çok	En az
Turizm alanlarını kullanırken sürdürülebilirliği sağlamalı	+		
Yerel halkta turizm bilinci oluşturulmalı	+		
Turizm mevsimini bütün yıla yayacak plan ve projeler geliştirmeli	+		
Mevcut tesisler iyileştirilmeli ve hizmet kalitesi artırılmalı	+		
Yenileme ve restoreye önem verilmelidir		+	
Kültür turizmi, kongre turizm gibi yeni turizm türleri oluşturulmalı		+	
Daha etkili reklam, tanıtım ve pazarlama yapılmalıdır		+	
Konaklama tesisleri çoğaltılmalı		+	
Çevrenin ağaçlandırılmasına, yeşillendirilmesine önem verilmeli		+	
Fiyatlar ucuzlatılmalı			+
Ulaşım olanakları geliştirilmelidir			+
Daha fazla gelişmemelidir			+
Diğer			+

IV. SONUÇLAR

Ünye ilçesinde gerçekleştirilen bu araştırma, yerel halkın turizme ve turizmin etkilerine yönelik algı ve yaklaşımlarını kapsamlı biçimde ortaya koymuştur. Bulgular genel olarak halkın turizme olumlu yaklaştığını, turizmin özellikle ekonomik kalkınma, kültürel etkileşim ve doğal-kültürel değerlerin korunması açısından önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir.

Ekonomik boyutta katılımcılar, turizmin yeni istihdam alanları açacağını, ilçenin kalkınmasına katkı sağlayacağını ve yerel ürünlerin değerini artıracığını ifade etmiştir. Bununla birlikte fiyat artışları gibi olası olumsuzlukların da halk tarafından göz ardı edilmediği görülmektedir. Çevresel açıdan halk, turizmin doğal ve kültürel varlıkların korunmasını teşvik edeceği ve kentsel hizmetlerin gelişmesine katkı sağlayacağı görüşündedir. Ancak plansız büyüme, yoğun trafik ve çevre kirliliği gibi tehditler de dikkat çekmektedir. Sosyo-kültürel açıdan ise turizmin kültürel etkinlikleri artıracığı, yerel kimliğin tanınırlığını güçlendireceği ve yaşam standartlarını iyileştireceği düşünülmektedir. Buna karşılık, geleneksel değerlerde değişim, toplumsal kimlik kaybı ve nüfus artışı gibi riskler de dile getirilmiştir. Araştırmada öne çıkan bir diğer bulgu, halkın Ünye'nin mevcut turizm imkânlarını çok yeterli bulmamasıdır. Özellikle tesislerin iyileştirilmesi, hizmet kalitesinin artırılması ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Hem ulusal hem de uluslararası güçlü kültürü, tarihi ve değerleri bulunan Ünye ilçesi Karadeniz Bölgesi için önemli bir kültür ve turizm şehridir. Bu bağlamda, Ünye'nin turizm potansiyelinin sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi için; turizm yatırımları doğal ve kültürel mirasın korunmasını esas almalı, özellikle kıyı alanlarında taşıma kapasitesi gözetilerek planlı gelişim sağlanmalıdır. Turizme yönelik bilinçlendirme programları düzenlenmeli, halkın turizm planlamasına katılımı desteklenerek sahiplenme duygusu ve farkındalıkları artırılmalıdır. Deniz turizmi ve doğal plajlar ilçenin en güçlü çekicilikleri arasında görülse de, yayla turizmi, kültür ve gastronomi ve doğa turizmine yönelik yatırımlar yapılarak turizm dört mevsime

yayılmalıdır. Konaklama, turizm ve rekreasyon tesisleri ile ulaşım altyapısı geliştirilerek turistik destinasyonlara hem çekicilik hem de erişilebilirlik kolaylaştırılmalıdır. Ünye'nin doğal, kültürel ve manevi değerleri hem ulusal hem de uluslararası platformlarda modern iletişim araçları ve turizm fuarları aracılığıyla tanıtılmalıdır. Turizm faaliyetleri yerel gelenek ve değerlerle uyumlu biçimde yürütülmeli, kültürel mirasın turizme kazandırılması sürecinde koruma-kullanma dengesi gözetilmelidir.

Sonuç olarak, Ünye halkı turizmi büyük ölçüde olumlu görmekte ve gelişim potansiyeline inanmaktadır. Doğru stratejiler ve sürdürülebilir planlama ile desteklendiğinde, Ünye'nin turizmi yalnızca ekonomik getiriler sağlamakla kalmayacak; aynı zamanda kültürel sürekliliği güçlendirecek, çevresel kaynakların korunmasına katkı verecek ve toplumsal refahı artıracaktır.

KAYNAKÇA

- [1] H. Doğan ve E. Üngüren, "Yerel halkın Isparta turizmine yönelik görüşleri üzerine bir araştırma." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(1), 103-122. 2012.
- [2] P. E Murphy, "Tourism: a community approach." London: Routledge. 1985.
- [3] Smith, W.L. (1989). Hosts and guests. London: Blackwell.
- [4] R. Sharpley, "Tourism, tourist & society." Northamptonshire: Edmundsbury Press. 1994.
- [5] M. Özdemir ve İ. Kervankıran, "Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. Marmara Coğrafya Dergisi(24), 1-25. 2013.
- [6] C. Solmaz, "Yerel halkın bölge turizmine bakış açısının belirlenmesi: Burdur'da bir araştırma." Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 10, 91-105s. 2014.
- [7] İ. Akbulut, "Yaşayan Kültürel Miras Müzeciliği: Ünye Örneği." Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı. Ankara. 2022.
- [8] G. Atmaca, "Tarihi Miras Yapılarında Uyarlamalı Yeniden Kullanım: Ünye Alan Çalışması." Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Bilim Dalı. Eskişehir. 2022.
- [9] Anonim, 2025a. <https://www.lafsozluk.com/2009/05/unye-nerededir-nereye-baglidir-unye-hangi.html>. Erişim tarihi: 10.09.2025.
- [10] (2025) ÜBWS, Ünye Belediyesi resmi web sitesi. <https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=915&Kategori=1013>. Erişim tarihi: 10.08.2025
- [11] Anonim, 2025b. <https://www.unye.bel.tr/sehrimiz/ilce-rehberi/tarihi-mekanlar/page/3/>. Erişim tarihi: 09.09.2025.
- [12] S. Koday ve Y. Kızılkıran, "Ünye ilçe merkezi'nin doğal ve kültürel turizm değerleri". Uluslararası Sosyal, İdari ve Beşeri Bilimler Sempozyumu (3-5 Mayıs 2018) Tam Metin Kitabı, (ss. 94-108). 2018.
- [13] Anonim, 2025c. <https://www.nufusune.com/unye-ilce-nufusu-ordu>. Erişim tarihi 05.04.2025.
- [14] T. Yamane, "Temel örnekleme yöntemleri." (İngilizceden Çeviren: Alptekin Esin, M. Akif bakır, Celal Aydın ve Esen Gürbüzsel). İstanbul: Literatür Yayıncılık, s 53. 2001.
- [15] İ. Kervankıran, "Beypazarı/Ankara örneğinde turizmin ekonomik, toplumsal ve çevresel etkilerine yerel halkın yaklaşımı." Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014(31), 133-153. 2014.
- [16] U. Akdu ve E. Öktem, "Turizmin ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel etkilerine yönelik yöre halkının farkındalığı; Gümüşhane örneği." Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10 (Ek Sayı), 232-239. 2019.
- [17] F. Özdaşlı, "Burdur İli Alternatif Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Algısı." Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Burdur. 2021
- [18] E. Aykaç ve M. Tekeli, "Yerel halkın turizm gelişimine yönelik tutumu: çorum ili örneği." Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(3), 1874-1895. 2021.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Sürdürülebilir Restoran Farkındalığının Müşteri Restoran Tercihi ve Daha Fazla Ödeme İsteğine Etkisinde Çevresel Kaygının Rolü

*Doç.Dr. Ülker CAN**

^aBatman Üniversitesi, Hasankeyf Meslek Yüksekokulu, Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Batman/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** ulker.can@batman.edu.tr

ÖZET

Dünya üzerinde pek çok faaliyet kolunun girdi ve çıktıları itibarıyla mevcut süreçleri, çeşitli tepkimelere sebep olmaktadır. Her bir sektörün üretim süreci dünyaya apayrı etkiler bırakırken, üretilenlerin tüketim süreci de bu etkileri devam ettirme niteliğine sahiptir. Bu çalışma ile restoran müşterileri perspektifinden hizmet sektörünün taşıyıcılarından restoran işletmeleri odağında sürdürülebilirlik olgusu işlenecektir. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı; sürdürülebilir restoran farkındalığının, müşterilerin restoran tercihi ve daha fazla ödeme istekliliği üzerindeki etkisini incelemek ve bu etkide çevresel kaygının aracı rolünü ortaya koymaktır. Araştırma evreni Ankara’da restoranlarda yemek yeme deneyimine sahip kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın verileri kartopu örnekleme yöntemi ile Ankara’nın merkez ilçelerinde ikamet eden restoran müşterilerinden 01.06.2025-30.07.2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Anket formu, araştırmacı tarafından restoran müşterilerine uygulanmış, toplanan veri sonucu geçerli 407 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çeşitli istatistiksel analizlerinde SPSS ve AMOS programlarından yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre sürdürülebilir restoran farkındalığının müşteri restoran tercihi ($\beta=.629$ $p<0,000$), daha fazla ödeme isteği ($\beta=.513$ $p<0,000$) ve çevresel kaygı üzerinde ($\beta=.511$ $p<0,000$) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Yine çevresel kaygının müşterinin restoran tercihi ($\beta=.133$ $p<0,000$) ve daha fazla ödeme isteği üzerinde ($\beta=.261$ $p<0,000$) istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte çevresel kaygının araştırma modeli kapsamında kısmi aracı rolü üstlendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilir restoran farkındalığı, Çevresel kaygı, Müşteri restoran tercihi, Daha fazla ödeme istekliliği*

The Role of Environmental Concerns in the Impact of Sustainable Restaurant Awareness on Customer Restaurant Choice and Willingness to Pay More

Assoc. Prof. Dr. Ülker CAN^{A*}

^aBatman University, Hasankeyf Vocational School, Department of Hotel, Restaurant and Catering Services, Batman/Türkiye.

* **Corresponding author:** ulker.can@batman.edu.tr

ABSTRACT

The inputs and outputs of many activities around the world cause various reactions in terms of existing processes. While the production process of each sector has a distinct impact on the world, the consumption process of what is produced also has the potential to ensure continuity these effects. This study will examine the concept of sustainability from the perspective of restaurant customers, focusing on restaurant businesses as key players in the service sector. The main objective of this study is to examine the impact of sustainable restaurant awareness on customers' restaurant preferences and willingness to pay more, and to reveal the mediating role of environmental concerns in this impact. The research population consists of individuals who have had the experience of dining at restaurants in Ankara. The data for the research was collected using the snowball sampling method from restaurant customers residing in the central districts of Ankara between June 1, 2025, and July 30, 2025. The questionnaire was administered to restaurant customers by the researcher, and 407 valid questionnaires were evaluated based on the collected data. SPSS and AMOS software were used for various statistical analyses of the data obtained within the scope of the research. According to the analysis results, sustainable restaurant awareness was found to have a statistically significant and positive effect on customer restaurant choice ($\beta=.629$, $p<.000$), willingness to pay more ($\beta=.513$, $p<.000$), and environmental concern ($\beta=.511$, $p<.000$). Similarly, it was concluded that environmental concern has a statistically significant effect on customer restaurant choice ($\beta=.133$, $p<.000$) and willingness to pay more ($\beta=.261$, $p<.000$). Furthermore, environmental concern was found to play a partial mediating role within the research model.

Keywords: Sustainable restaurant awareness, Environmental concerns, Customer restaurant preference, Willingness to pay more

I. GİRİŞ

İnsanoğlunun varoluş serüvenini çevreleyen pek çok olgu mevcuttur. Her bir zaman dilimi mevcut kaynaklarıyla kendi dinamiklerini ortaya koyarken, insanoğlu kendi serüveninde hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Nesillerden nesillere süre gelen zaman içerisinde, dün bugünden ayrılmakta, bugünde yarını beslemektedir. Geçmişten günümüze keşfedilen tüm somut ve soyut değerler, toplumsal yapıyı

oluştururken, beraberinde de yeni ya da farklı olguları gün yüzüne çıkarmaktadır. Her bir paradigmanın yeni bir paradigmayı tetiklediği tarihsel süreç dilimleri, insanoğlunun farkındalığı oranında verdiği kararları ile ya daha yaşanılabilir ya da tam tersi istikamette seyir alan bir hayatı meydana getirmektedir. Dünya, insanın varoluşu ile birlikte kendine direk armağan olarak sunulmuş mükemmel bir tasarımdır. Bu mükemmel tasarlanmış yaşam alanı, çeşitli insan toplulukları tarafından bir şekilde paylaşılmakta ve insanoğlu mevcut kaynakları ile bu alanı kesintisiz kullanmaktadır. Tüm kaynakların kıt olduğu ve toplulukların da kendi içerisinde hiyerarşik güç ile yönetildiği dünya, artık kendi gerçeği ile yüzyüzedir. İnsanın hayatta kalma mücadelesinde kaynaklar tükenmekte ve dünya mirası insan yaşamına elverişli bir yer olmaktan çıkmaktadır. Dünya genelinde farklı faaliyet alanları, üretim ve tüketim süreçleri aracılığıyla çevre üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Her sektörün üretim biçimi doğaya özgün izler bırakırken, bu ürün ve hizmetlerin tüketimi de söz konusu etkilerin devam etmesine neden olmaktadır. Bu çalışmada, hizmet sektörünün önemli bir bileşeni olan restoran işletmeleri ele alınmakta ve konu, müşterilerin bakış açısından değerlendirilmektedir. Araştırmanın temel amacı, sürdürülebilir restoran farkındalığının müşterilerin restoran tercihi ve daha fazla ödeme istekliliği üzerindeki etkisini incelemek ve bu ilişkide çevresel kaygının aracılık rolünü ortaya koymaktır.

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

20. yüzyıl ekonomide bütünsel manada gelişim ve büyümeyi getirirken, toplumsal yapılarda da değişimi doğurmuştur. Bir sektörde yaşanan teknolojik ve kuramsal gelişme, diğer sektörlerde gelişmeye ve yeni işkollarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hem ulusal hem de uluslararası alanda rekabet artmış ve yeni süreç beraberinde yeni sosyo-ekonomik yapıları ortaya çıkarmıştır. Sosyal ve ekonomik çevrenin, endüstriyellemenin önlenemez ilerleyişi ile birlikte yarattığı olumsuz etkiler, her geçen gün daha yoğun olarak hissedilmektedir. Sosyo-ekonomik sistemlerin çevreye olumsuz etkilerinin azaltılması, yalnızca küresel kaynakların korunması anlayışı ile değil, sosyo-ekonomik sistemlerle doğal kaynakların birbirine artarak devam eden bağımlılığını daha iyi yönetmek için sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir [1]. Bu bağlamda, hizmet sektörünün önemli bir bileşeni olan restoran işletmelerinde sürdürülebilir uygulamaların benimsenmesi, hem çevresel etkilerin azaltılmasına hem de kaynakların daha verimli kullanılmasına yönelik stratejik bir adım olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir restoran kavramının üzerinde uzlaşılan tek bir tanımı bulunmamakla birlikte, bu tür işletmeler genellikle çevre dostu uygulamalarla faaliyet gösteren "ekolojik" ya da "yeşil" restoranlar olarak tanımlanmaktadır [2,3]. Bununla birlikte, sürdürülebilir restoran ağları ve dernekleri, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilkelerini temel alan çeşitli uygulamaları bünyelerinde barındırmaktadır. Bu uygulamalar arasında; atıkların azaltılması, su ve enerji kullanımında verimliliğin sağlanması, yerel, organik ve mevsimlik gıdaların tercih edilmesi, uygun koşullarda adil ticaret sertifikalı ürünlerin kullanımı, geri dönüşüm faaliyetlerinin yürütülmesi, çevre dostu malzeme ve mobilyaların kullanılması, çalışanlara yaşanabilir ücretlerin sağlanması ve adil çalışma koşullarının oluşturulması ile yerel topluluklarla aktif etkileşim kurulması gibi unsurlar yer almaktadır [4].

Restoran sektöründe sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesine ve hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar giderek artmaktadır [5,6]. Tüketici davranışları, bireylerin ne satın aldıkları ve hangi restoranlarda yemek yemeyi tercih ettikleri konusunda giderek daha fazla çevresel değerlerden etkilenmektedir. Bu yeni eğilim, faaliyetlerini bu stratejiler doğrultusunda şekillendirmeye istekli işletmeler için çevre bilincine sahip yeni bir pazar ve rekabet avantajı yaratmaktadır. Küresel ekonomik büyüme ve artan gıda talebi, gıda endüstrisinde büyük bir genişlemeye yol açmış; bu da çevre üzerinde ciddi etkiler doğurmuştur. Özellikle arazi bozulması, doğal kaynakların aşırı tüketimi ve sera gazı emisyonları gibi çevresel sorunlar giderek daha fazla endişe kaynağı haline gelmiştir. Öte yandan, mevcut gıda üretim sistemlerinin güvenliğine yönelik artan çevresel farkındalık ve sağlık endişeleri, çevre dostu gıda satın almayı düşünen tüketici sayısının artmasına katkı sağlamaktadır [7].

Çevresel kaygı, insanların "çevre üzerinde sonuçları olan gerçeklere, kendi davranışlarına veya başkalarının davranışlarına ilişkin değerlendirmesi veya tutumu" olarak tanımlanmaktadır. Bir kişinin çevre sorunlarına yönelik genel tutumu arttıkça, çevresel kaygının insanların çevre dostu davranışlarını öngörmeye en önemli belirleyicilerden biri olduğu bulunmuştur. Örneğin, daha yüksek düzeyde çevre kaygısı olan kişilerin organik gıda satın alma olasılığı daha yüksektir [8]. Tüketicilerin çevresel duyarlılıkları arttıkça, işletmelerin sürdürülebilirlik temelli girişimleri müşteri tutum ve davranışlarını şekillendiren önemli bir faktör haline gelmiştir. Sosyal kimlik teorisine göre [9], bireyler kimliklerini, bağlı oldukları ya da kendilerini ilişkilendirdikleri sosyal gruplar ve kurumlar aracılığıyla şekillendirirler. Bu doğrultuda, sürdürülebilir uygulamalara önem veren restoranlarla müşterilerin güçlü bir özdeşleşme kurması, onların restoran tercihlerini olumlu yönde etkilemesinin yanı sıra, bu tür sürdürülebilir girişimler için daha fazla ödeme isteğini de artırması beklenmektedir [10].

İlgili yazın neticesinde araştırmada aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Sürdürülebilir restoran farkındalığı çevresel kaygıyı pozitif yönde etkilemektedir.

H2a: Çevresel kaygı sürdürülebilir restoran tercihini pozitif yönde etkilemektedir.

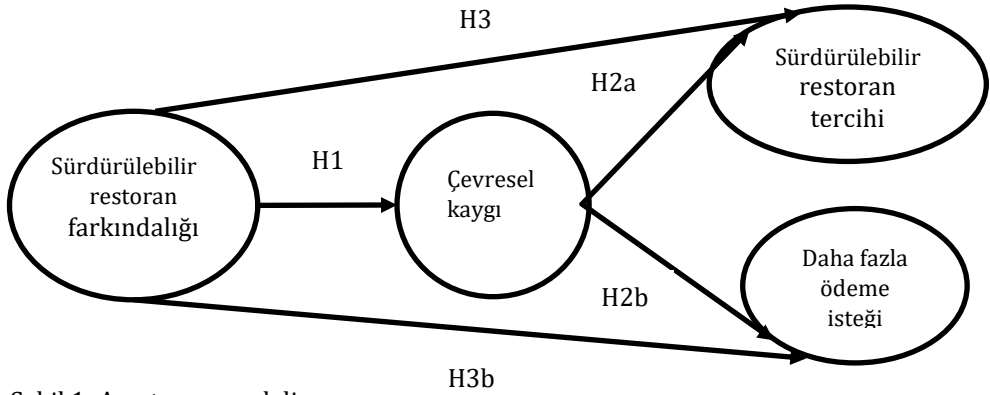
H2b: Çevresel kaygı daha fazla ödeme isteğini pozitif yönde etkilemektedir.

H3a: Sürdürülebilir restoran farkındalığı sürdürülebilir restoran tercihini pozitif yönde etkilemektedir.

H3b: Sürdürülebilir restoran farkındalığı daha fazla ödeme isteğini pozitif yönde etkilemektedir.

III. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı, Ankara ilinde faaliyet gösteren restoranları tercih eden müşteriler örnekleminde; sürdürülebilir restoran farkındalığı, restoran hizmet çıktıları bağlamında çevresel kaygı düzeyi, müşterilerin restoran tercihi ve daha yüksek ödeme yapma istekliliği arasındaki ilişkileri incelemektir. Bu kapsamda geliştirilen araştırma modeli Şekil 1'de sunulmaktadır.

Şekil 1: Araştırma modeli

Araştırmanın verileri kartopu örnekleme yöntemi ile Ankara'nın merkez ilçelerinde ikamet eden restoran müşterilerinden 01.06.2025-30.07.2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Anket formu, araştırmacı tarafından restoran müşterilerine uygulanmış, toplanan veri sonucu geçerli 407 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma verileri, SPSS ve AMOS istatistik programları kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma, [11]'in önerdiği iki aşamalı yaklaşım doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu tür bir araştırma tasarımı, yapısal modelin testine geçmeden önce ölçüm modelinin geçerliliğini ve uygunluğunu değerlendirme imkânı sunmakta, ayrıca modelde yer alan tüm katsayıların anlamlılığının analiz edilmesine olanak tanımaktadır. İlk aşamada, istatistiksel analizler kapsamında normallik varsayımı ve ortak yöntem yanlılığı kontrol edilmiş; ardından ölçüm modelinin yeterliliğini değerlendirmek amacıyla güvenilirlik, yakınsak geçerlilik ve ayırt edici geçerlilik analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin geçerliliği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile test edildikten sonra, ölçüm modelinin geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış; bu doğrultuda, [11]'in yaklaşımının ikinci aşamasına geçilerek yapısal modelin testine başlanmıştır.

Araştırmanın yapısal modelinde yer alan değişkenlerin ölçülmesinde beşli eşit aralıklı likert tipi ölçeklerden yararlanılmıştır. Sürdürülebilir restoran farkındalığı ve çevresel kaygı ölçeği [4]'ten uyarlanmıştır. Sürdürülebilir restoran terciği değişkeninin ölçümünde [12]'den yararlanılmıştır. Sürdürülebilir restoranlar için daha fazla ödeme isteğinin ölçümünde ise, [13]'ün çalışmalarından yararlanılmıştır.

IV. BULGULAR

Katılımcıların çoğunluğu 40-49 yaş grubunda (%40,8) yer almakta, erkek (%60,2) ve bekâr (%54,1) bireylerden oluşmaktadır. Öğrenim durumuna bakıldığında, en yüksek eğitim seviyesi önlisans (%40) düzeyindedir. Bu bulgular, örneklemin ağırlıklı olarak orta yaş, erkek, bekâr ve önlisans mezunu bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 1: Ortalama, Standart Sapma, Normallik

	Mean	SD	Skewness	Kurtosis
Sürdürülebilir restoran farkındalığı	4.02	0.83	-.779	-.154
Çevresel kaygı	3.98	0.89	-.683	-.270
Sürdürülebilir restoran tercihi	4.04	0.74	-.603	-.277
Daha fazla ödeme isteği	4.10	0.77	-.890	.461

Not: Mean: Ortalama SD: Standart sapma Skewness: Çarpıklık, Kurtosis: Basıklık

Tablo 1’de ortaya koyulan çalışmada yer alan dört değişkene ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, tüm değişkenlerin ortalama değerleri 4.00 civarındadır (1-5 ölçeğinde). Bu da katılımcıların genel olarak olumlu bir eğilim sergilediğini (sürdürülebilir restorana karşı farkındalık, tercih, çevresel kaygı ve ödeme isteği) göstermektedir. Çarpıklık değerlerinin tamamı negatif olup -0.603 ile -0.890 arasında değişmekte ve bu da verilerin sola çarpık, yani daha yüksek puanlara yönelimli olduğunu göstermektedir. Basıklık değerleri ise -0.277 ile 0.461 arasında değişmekte olup aşırı sivrilik ya da basıklık göstermemektedir. Tüm değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,96$ aralığında yer alması, verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığını ortaya koymaktadır [14].

Araştırma modelinin bir bütün olarak değerlendirilebilmesi amacıyla, uyum iyiliği istatistikleri (Goodness of Fit Statistics) incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda; GFI değerinin 0.935, AGFI değerinin 0.907, CFI değerinin 0.976, NFI değerinin 0.960, CMIN/DF değerinin 2.406 ve RMSEA değerinin 0.059 olduğu belirlenmiştir. Bu değerler, modelin genel olarak iyi düzeyde bir uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır [15].

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçekler ve İfadeler	Faktör Yüğü	AVE	CR
Sürdürülebilir restoran farkındalığı (Cronbach's alpha:0.892)			
Restoranların sürdürülebilir olmayan gıda kaynakları kullanmasının çevresel bozulmaya katkıda bulunacağını biliyorum.	0.757	0.575	0.890
Restoranlarda gıda israfının azaltılmasının iklim değişikliğinin önlenmesine katkı sağlayacağını farkındayım.	0.729		
Restoran menülerinde bitki temelli seçeneklerin artırılmasının çevresel etkileri azaltabileceğini biliyorum.	0.803		
Restoranlarda enerji ve su tasarrufu uygulamalarının çevreye olumlu etkiler yarattığının farkındayım.	0.800		
Restoranların yerel üreticilerden tedarik sağlamasının karbon ayak izini düşürdüğünü biliyorum.	0.716		
Restoranların geri dönüşüm ve atık yönetimi uygulamalarının sürdürülebilir geleceğe katkı sağladığının farkındayım.	0.744		
Çevresel kaygı (Cronbach's alpha:0.935)			
Restoranların çevreye zarar vermesinden endişe ediyorum.	0.999	0.818	0.945
Restoranların çevresel etkileri benim için önemli bir endişe kaynağıdır.	0.595		
Restoranların çevreyi koruma uygulamaları konusunda duygusal olarak hassasım.	0.965		
Restoranların çevre dostu uygulamaları nasıl geliştirebileceği üzerine düşünürüm.	0.995		
Sürdürülebilir restoran tercihi (Cronbach's alpha:0.769)			
Dışarıda yemek yeme konusunda ilk tercihim yeşil bir restorandır.	0.689	0.525	0.768
Aynı türdeki başka bir restorana göre yeşil bir restoranı tercih ederim.	0.739		
Yeşil restoranı en sevdiğim restoran türü olarak görüyorum.	0.746		
Daha Fazla Ödeme İsteği (Cronbach's alpha:0.799)			
Sürdürülebilir bir restoranda yemek için daha fazla ödeme yapmaya gönüllüyüm.	0.732	0.572	0.800
Dışarıda yemek yerken organik bir menü seçersem hesabımdan ekstra bir yüzde ödemeye razı olurum.	0.790		
Çevre dostu bir restoran için daha fazla ödemeye istekliyim.	0.746		

Yapılan analizler sonucunda çalışmada kullanılan dört ölçeğin (sürdürülebilir restoran farkındalığı, çevresel kaygı, sürdürülebilir restoran tercihi ve daha fazla ödeme isteği) genel olarak geçerli ve güvenilir ölçüm araçları olduğu Tablo 2’de gösterilmektedir. Tüm ölçeklerin Cronbach’s alpha değerleri 0.70’in üzerinde olup, iç tutarlılık açısından yeterli düzeyde güvenilirlik sağlamaktadır. Ayrıca, faktör yüklerinin genellikle 0.70’in üzerinde olması, her bir ifadenin ait olduğu yapıyı yeterli düzeyde temsil ettiğini göstermektedir. Açıklanan ortalama varyans (AVE) ve birleşik güvenilirlik (CR) değerleri de kabul edilebilir sınırlar içinde yer almakta ve ölçeklerin geçerliliğini desteklemektedir. Bu bulgular, kullanılan ölçeklerin araştırmada yer alan kavramları ölçmek için uygun ve sağlam yapılar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Ayrışma Geçerliliği

Yapı	SÜREFA	ÇEVKA	SÜRETER	DAFAÖD
Sürdürülebilir restoran farkındalığı (SÜREFA)	0.758			
Çevresel kaygı (ÇEVKA)	0.545	0.904		
Sürdürülebilir restoran tercihi (SÜRETER)	0.531	0.484	0.724	
Daha fazla ödeme niyeti (DAFAÖD)	0.586	0.463	0.501	0.756

Tablo 3’te gösterilen her yapıya ait AVE karekökü değerleri (koyu değerler) ile yapılar arası korelasyonlar karşılaştırıldığında, her bir yapının AVE karekökü, o yapının diğer yapılarla olan korelasyon değerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Bu durum, Fornell-Larcker kriterine göre değerlendirdiğinde, modeldeki değişkenlerin ayrışma geçerliliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yani, her bir yapı (sürdürülebilir restoran farkındalığı, çevresel kaygı, tercih ve ödeme niyeti), diğer yapılardan anlamlı şekilde ayrışmakta ve kendi ölçtüğü kavramı temsil etmektedir.

Tablo 4. Yapısal Modelin Yol Katsayıları

	b	SH	t	P	Hipotez
Direkt etki					
Sürdürülebilir restoran farkındalığı→Çevresel kaygı	,51	,06	9,8	,00	H1 desteklendi
Çevresel kaygı →Restoran tercihi	,13	,03	4,6	,00	H2a desteklendi
Çevresel kaygı → Daha fazla ödeme isteği	,26	,03	2,5	,01	H2b desteklendi
Sürdürülebilir restoran farkındalığı→Restoran tercihi	,62	,05	7,5	,00	H3a desteklendi
Sürdürülebilir restoran farkındalığı→Daha fazla ödeme isteği	,38	,06	9,8	,0000	H3b desteklendi
Dolaylı etki için Bootstrap *					
Sürdürülebilir restoran farkındalığı → Çevresel kaygı → Restoran tercihi	Bootb		BootLLC I	BootUL CI	H4a desteklendi
	,13		,07	,18	
Sürdürülebilir restoran farkındalığı → Çevresel kaygı → Daha fazla ödeme isteği	,06		,02	,12	H4b desteklendi

p<,01; LLCI=%95 Güven Aralığında Alt Sınır; ULCI=%95 Güven Aralığında Üst Sınır; Bootstrap örneklem hacmi=5000.

Yapısal modelin analizine ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4 hipotezlerin tamamının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve modelin genel olarak desteklendiğini göstermektedir. Direkt etkiler incelendiğinde, sürdürülebilir restoran farkındalığının çevresel kaygı üzerinde anlamlı ve güçlü bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta = 0.51$, $p < .01$). Aynı şekilde çevresel kaygı, hem sürdürülebilir restoran tercihinin ($\beta = 0.13$, $p < .01$) hem de daha fazla ödeme isteğini ($\beta = 0.26$, $p < .01$) pozitif yönde ve anlamlı şekilde etkilemektedir. Sürdürülebilir restoran farkındalığının, restoran tercihi ($\beta = 0.38$) ve daha fazla ödeme isteği ($\beta = 0.38$) üzerindeki doğrudan etkileri de yüksek ve anlamlıdır ($p < .01$). Ayrıca farkındalık, çevresel kaygı aracılığıyla hem restoran tercihinin (dolaylı etki = 0.13; %95 GA: 0.07–0.18) hem de daha fazla ödeme isteğini (dolaylı etki = 0.06; %95 GA: 0.02–0.12) dolaylı olarak da etkilemekte ve bu etkiler bootstrap analizine göre anlamlı bulunmuştur. Tüm bu sonuçlar, sürdürülebilir restoran farkındalığının hem doğrudan hem de çevresel kaygı aracılığıyla dolaylı olarak bireylerin tercih ve ödeme davranışlarını etkilediğini ortaya koymakta; böylece H1, H2a, H2b, H3a, H3b, H4a ve H4b hipotezlerinin tamamı desteklenmektedir.

V. SONUÇ

Yapısal modelin analizine ilişkin bulgular, araştırmada öne sürülen hipotezlerin tamamının istatistiksel olarak desteklendiğini göstermektedir. Bulgulara göre sürdürülebilir restoran farkındalığı, hem doğrudan hem de çevresel kaygı aracılığıyla bireylerin restoran tercihlerini ve daha fazla ödeme isteğini anlamlı biçimde etkilemektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik bilincinin yalnızca çevreye yönelik tutumları değil, aynı zamanda tüketici davranışlarını da şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, bireylerin çevresel farkındalık düzeyleri arttıkça, sürdürülebilir restoranları tercih etme ve bu işletmeler için daha yüksek ödeme yapma eğilimleri de artmaktadır. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar, sürdürülebilir restoran farkındalığının tüketici davranışları üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratarak modelin bütüncül bir biçimde doğrulandığını göstermektedir. Mevcut araştırmanın bulguları, [4], [16] ile [17] tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bulgular, çevresel kaygının müşterilerin sürdürülebilir restoranlara yönelik algı ve davranışlarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Çevresel kaygı düzeyi yüksek olan müşteriler, sürdürülebilir uygulamalara sahip restoranlarda yeme deneyiminden daha fazla haz almakta, bu da restoranlara yönelik bağlılıklarını ve sürdürülebilir uygulamalara katılım eğilimlerini artırmaktadır.

Sürdürülebilir restoran uygulamaları, çevresel kaygısı yüksek tüketicilerin restoran tercihlerini ve bu işletmeler için daha fazla ödeme istekliliğini olumlu yönde etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. Restoranların çevre dostu ürünler kullanması, atık azaltımına yönelik politikalar geliştirmesi ve sürdürülebilirlik ilkelerini hizmet süreçlerine entegre etmesi, müşterilerde güven ve sorumluluk algısı oluşturarak tercih edilme olasılığını artırmaktadır. Tüketiciler, çevreye duyarlı uygulamaları benimseyen restoranlara karşı daha olumlu tutum sergilemekte ve bu işletmelerin sürdürülebilirlik çabalarını desteklemek amacıyla daha yüksek fiyat ödemeye istekli olabilmektedir. Bu doğrultuda restoran işletmeleri, sürdürülebilir uygulamaları yalnızca kurumsal imajı güçlendiren bir unsur olarak değil, aynı zamanda müşteri bağlılığını ve gelir düzeyini artıran stratejik bir rekabet avantajı olarak görmelidir.

KAYNAKÇA

1. Koçak, N. (ed). (2016). Sürdürülebilir turizm yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık
2. Green Restaurant Association. (2015). *Green restaurant certification standards*. <https://www.dinegreen.com/certification-standards> (Erişim Tarihi: 01.10.2025).
3. Iamkovaia, M., Arcila, M., Cardoso Martins, F., & Izquierdo, A. (2019). Sustainable development of coastal food services. *Sustainability*, 11(13), 3728.
4. Kim, M. J., & Hall, C. M. (2020). Can sustainable restaurant practices enhance customer loyalty? The roles of value theory and environmental concerns. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 43, 127-138.
5. Pulkkinen, H., Roininen, T., Katajajuuri, J. M., & Järvinen, M. (2016). Development of a Climate Choice meal concept for restaurants based on carbon footprinting. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 21(5), 621-630.
6. Visschers, V. H., & Siegrist, M. (2015). Does better for the environment mean less tasty? Offering more climate-friendly meals is good for the environment and customer satisfaction. *Appetite*, 95, 475-483.
7. Sarmiento, C. V., & El Hanandeh, A. (2018). Customers' perceptions and expectations of environmentally sustainable restaurant and the development of green index: The case of the Gold Coast, Australia. *Sustainable Production and Consumption*, 15, 16-24.
8. Shin, Y. H., Im, J., Jung, S. E., & Severt, K. (2017). Consumers' willingness to patronize locally sourced restaurants: The impact of environmental concern, environmental knowledge, and ecological behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 26(6), 644-658.
9. Tajfel, H. Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin and S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks-Cole, 33-47
10. Brown, T. J., & Dacin, P. A. (1997). The company and the product: Corporate associations and consumer product responses. *Journal of Marketing*, 61(1), 68-84.
11. Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411.
12. Teng, Y. M., & Wu, K. S. (2019). Sustainability development in hospitality: The effect of perceived value on customers' green restaurant behavioral intention. *Sustainability*, 11(7), 1987.
13. Shin, Y. H., Im, J., Jung, S. E., & Severt, K. (2019). Motivations behind consumers' organic menu choices: The role of environmental concern, social value, and health consciousness. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 20(1), 107-122.
14. Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics. (6. Baskı). Pearson.
15. Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
16. Chaturvedi, P., Kulshreshtha, K., Tripathi, V., & Agnihotri, D. (2024). Investigating the impact of restaurants' sustainable practices on consumers' satisfaction and revisit intentions: a study on leading green restaurants. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 16(1), 41-62.
17. Hu, H. H., Parsa, H. G., & Self, J. (2010). The dynamics of green restaurant patronage. *Cornell Hospitality Quarterly*, 51(3), 344-362.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Sürdürülebilir Sağlık Turizmi Bağlamında Türkiye ve Kanada'nın Dijitalleşme Yaklaşımları

Arş. Gör. Dr. Ali GÜVEN^{a},*

^aDüzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Düzce/Türkiye.

* Sorumlu Yazar: aliguven@duzce.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye ve Kanada'nın ulusal politika ve strateji belgelerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek, sağlık turizminin sürdürülebilirliği bağlamında dijitalleşmeye yapılan atıfların yönünü, kapsamını ve stratejik konumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve betimsel analiz kullanılarak yürütülen çalışmada her iki ülkeye ait geçerliliğini sürdüren güncel makro-politika belgeleri analiz edilmiştir. Bulgular, Türkiye'nin dijitalleşmeyi ekonomik büyüme ve uluslararası rekabet gücü odaklı bir dönüşüm aracı olarak ele aldığını, Kanada'nın ise dijitalleşmeyi yönetim, etik standartlar ve veri güvenliği temelli kurumsal sürdürülebilirliğin bir bileşeni olarak kurguladığını göstermektedir. Türkiye'nin politikaları altyapı, hizmet kapasitesi ve tanıtım odaklı uygulama stratejileriyle dönüşüm hedeflerken; Kanada mevcut sistemin dayanıklılığını artırmaya, sosyal kapsayıcılığı güçlendirmeye ve veri yönetimini kurumsallaştırmaya odaklanmaktadır. Elde edilen sonuçlar, dijital dönüşümün sağlık turizminin sürdürülebilirliği açısından yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda yönetim, etik ve toplumsal boyutlarıyla bütünleşik bir kalkınma aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, sağlık turizmi politikalarının dijital dönüşüm perspektifinden yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulayarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dijitalleşme, Kanada, Sağlık Turizmi, Sürdürülebilirlik, Türkiye*

Digitalization Approaches of Turkey and Canada in the Context of Sustainable Health Tourism

Res. Asst. Dr. Ali GÜVEN^{a},*

^a Düzce University, Faculty of Business, Department of Health Management, Düzce, Türkiye..

* Corresponding Author: aliguven@duzce.edu.tr

ABSTRACT

This study aims to reveal the orientation, scope, and strategic positioning of references to digitalization within the context of sustainable health tourism by comparatively examining the national policy and strategy documents of Turkey and Canada. The research was conducted using document analysis and descriptive analysis, which are among the qualitative research methods, focusing on the most recent and still-valid macro-policy documents of both countries. The findings indicate that Turkey conceptualizes digitalization as a driver of economic growth and international competitiveness, whereas Canada positions it as a component of institutional sustainability based on governance, ethical standards, and data security. Turkey's policies emphasize transformation through implementation strategies centered on infrastructure, service capacity, and promotion, while Canada focuses on enhancing system resilience, strengthening social inclusiveness, and institutionalizing data governance. The results reveal that digital transformation in sustainable health tourism should not be regarded merely as a technological innovation but as an integrated development instrument encompassing governance, ethical, and societal dimensions. By emphasizing the need to restructure health tourism policies from a digital transformation perspective, the study offers an original contribution to the literature.

Keywords: Canada, Digitalization, Health Tourism, Sustainability, Turkey

I. GİRİŞ

Turizmin özel bir kolu olarak önemi hızla artan ve giderek yaygınlaşan sağlık turizmi yalnızca bireylerin tedavi amacıyla seyahat etmesi anlamına gelmemekte; aynı zamanda ülkelerin sağlık sistemleri, turizm politikaları ve ekonomik kalkınma stratejileri açısından yeni fırsatlar da sunmaktadır. Sağlık turizmi kavramı en yalın tanımıyla, bireylerin tedavi edici ya da sağlığı koruyucu hizmetlerden yararlanmak amacıyla kendi ülkeleri dışına seyahat etmesi olarak tanımlanır [1][2]. Bu yönüyle sağlık turizmi, hem tıp biliminin hem de turizmin kesiştiği özgün bir alandır.

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sağlık turizmini iki ana eksenle ele alır: medikal turizm ve wellness turizmi. Medikal turizm, cerrahi operasyonlardan dış tedavilerine, tüp bebek uygulamalarından organ nakillerine kadar tıbbi müdahale gerektiren hizmetleri kapsarken; wellness turizmi, kişinin fiziksel ve ruhsal iyiliğini korumaya veya geliştirmeye yönelik, spa, termal, yoga ve

rehabilitasyon gibi faaliyetleri içerir [3]. Böylece sağlık turizmi yalnızca bir seyahat biçimi değil, aynı zamanda sağlık hizmeti üretimi, tüketimi ve finansmanı bakımından uluslararası ölçekte hızla büyüyen bir sektördür.

Sağlık turizminin küresel ölçekte hızlı yükselişi, bir dizi ekonomik, demografik ve teknolojik faktörün kesişiminden kaynaklanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki sağlık hizmetlerinin yüksek maliyeti, uzun bekleme süreleri ve kamu sigortalarının kapsayıcılığının sınırlanması, hastaları daha uygun fiyatlı ve hızlı hizmet sunan ülkelere yönlendirmektedir [4]. Öte yandan gelişmekte olan ülkeler, sağlık turizmini döviz girdisi yaratmanın ve hizmet ihracatını artırmanın etkili bir yolu olarak görmektedir [5]. Bu yönüyle sağlık turizmi, hem arz hem de talep tarafında küresel ölçekte kazan-kazan dinamikleri yaratabilen bir sektördür.

Ekonomik boyutun ötesinde, sağlık turizminin toplumsal ve sistemsel önemine de dikkat çekmek gerekir. Sağlık turizmi, destinasyon ülkelerde sağlık altyapısının modernizasyonuna, nitelikli insan gücünün gelişimine ve hizmet kalitesinin yükselmesine katkı sağlamaktadır [6]. Örneğin Türkiye, 2000'li yıllardan itibaren özel hastane yatırımlarını ve uluslararası akreditasyon oranlarını artırarak sağlık turizmi gelirlerinde önemli bir büyüme kaydetmiştir. Bu süreçte, Joint Commission International (JCI) akreditasyonuna sahip hastane sayısının yükselmesi, ülkenin uluslararası hasta güveni açısından cazibesini artırmıştır. Benzer şekilde, Malezya, Hindistan ve Tayland gibi ülkeler de ulusal stratejilerini sağlık turizmine entegre ederek hem istihdamı hem de sağlık hizmeti kalitesini arttırmayı amaçlamışlardır [1].

Sağlık turizmi aynı zamanda bilgi ve teknoloji transferini hızlandıran bir araçtır. Farklı ülkelerden gelen hastalar, yeni tıbbi teknolojilerin, cerrahi tekniklerin ve dijital sağlık çözümlerinin yayılımına katkı sağlar. Bu durum, “küresel sağlık ekonomisi” içinde ülkeler arası işbirliği ve rekabet dengesini güçlendirir [7]. Örneğin uluslararası hasta tedavi süreçlerinde elektronik hasta kayıt sistemleri (EHR), tele-sağlık platformları ve uzaktan izleme teknolojileri giderek daha yaygın hale gelmiş; bu da dijital sağlık ekosistemlerinin büyümesini tetiklemiştir [8].

Sağlık turizminin yapısal çeşitliliği, bu alanın yarattığı kazanımların üç temel ekseninde —ekonomik, toplumsal ve stratejik— bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Ekonomik açıdan, sağlık turizmi yüksek döviz girdisi ve hizmet ihracatı yoluyla ülke ekonomisine katkı sağlamakta; istihdam olanaklarını genişleterek sağlık ve turizm sektörleri arasında güçlü bir değer zinciri oluşturmaktadır. Elde edilen gelirlerin sağlık altyapısına yeniden yatırılması, teknolojik modernizasyonun ve nitelikli insan kaynağının gelişiminin sürdürülebilir hale gelmesine olanak tanımaktadır [4][5].

Toplumsal açıdan sağlık turizmi, kültürlerarası etkileşimi teşvik eden bir sosyalleşme alanı yaratmakta ve hizmet sunan ülkelerde sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Uluslararası hasta profillerinin çeşitlenmesi, sağlık çalışanlarının kültürel yeterlilik düzeyini artırmakta; bu durum hem hasta memnuniyetini hem de sağlık hizmetlerinin kapsayıcılığını güçlendirmektedir [1] [6].

Stratejik açıdan ise sağlık turizmi, ülkelerin uluslararası alandaki konumunu ve “yumuşak güç” kapasitesini pekiştiren bir diplomasi aracına dönüşmektedir. Sağlık hizmeti kalitesi, hasta güvenliği, etik standartlara bağlılık ve dijital altyapı düzeyi, bir ülkenin küresel ölçekteki itibarı üzerinde belirleyici olmaktadır [3][7].

Sağlık turizmi, bugüne kadar çoğunlukla büyüme oranları, hasta sayıları ve ekonomik getirileri üzerinden değerlendirilmiş olsa da, bu göstergeler sektörün

bütüncül başarısını açıklamak için tek başına yeterli değildir. Gerçek bir kalkınma aracı olabilmesi, yalnızca kısa vadeli ekonomik kazanımlar değil, uzun vadede kendi varlığını sürdürebilme kapasitesi ile mümkündür. Başka bir ifadeyle, sağlık turizmi yalnızca sağladığı avantajlarla değil, bu avantajları geleceğe taşıyacak yapısal, çevresel ve sosyal dengeyi koruma yeteneğiyle değerlidir.

Sürdürülebilirlik, en genel anlamıyla bir sistemin mevcut kaynaklarını tüketmeden, dışsal bağımlılık yaratmadan ve işlevsel bütünlüğünü koruyarak uzun vadede varlığını devam ettirebilme kapasitesidir [9]. Bu kavram, yalnızca çevresel korumayla ilişkilendirilen bir anlayış olmaktan çıkmış; sosyal, ekonomik ve kurumsal boyutları da içeren çok katmanlı bir istikrar yaklaşımına dönüşmüştür [10]. Başka bir ifadeyle sürdürülebilirlik, belirli bir faaliyetin sürekliliğini sağlayan temel kaynakların — finansal, insani, teknolojik ve çevresel— dengeli biçimde yönetilmesi anlamına gelir.

Turizm literatüründe sürdürülebilirlik kavramı, 1990'lı yıllardan itibaren “sürdürülebilir turizm” başlığı altında geniş bir tartışma alanı bulmuştur. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) bu kavramı, “turizmin mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini gözeterek ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve yerel toplumun ihtiyaçlarını karşılayan bir faaliyet biçimi” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, sürdürülebilirliği yalnızca çevre koruma perspektifine değil, aynı zamanda sistemin kendi varlığını uzun vadede sürdürebilme kapasitesine dayandırır.

Bu bağlamda sağlık turizminin sürdürülebilirliği, sektörün ekonomik büyümesini sürdürürken hizmet kalitesini, hasta güvenliğini ve toplumsal kabulü koruyabilme kapasitesine işaret eder. Sağlık turizmi; çok paydaşlı yapısı, yüksek kalite beklentisi, hassas etik dengeleri ve uluslararası rekabet koşulları nedeniyle diğer turizm türlerinden daha karmaşık bir sürdürülebilirlik yapısına sahiptir [11]. Sektörün hızlı büyümesi, kısa vadede ekonomik getiriler sağlasa da uzun vadede insan kaynağı yetersizliği, kalite standartlarının gerilemesi, çevresel baskılar ve dijital güvenlik riskleri gibi sürdürülebilirlik tehditlerini beraberinde getirebilir. Bu nedenle sürdürülebilirlik, sağlık turizmi politikalarının merkezinde yer alması gereken stratejik bir önceliktir.

Sağlık turizminin sürdürülebilirliğini güvence altına almak, üç temel düzeyde istikrarlı bir denge kurulmasını gerektirir. İlk olarak, ekonomik süreklilik, sektörün elde ettiği gelirlerin yalnızca döviz kazancı yaratmakla sınırlı kalmayıp, sağlık altyapısının güçlendirilmesine, dijital dönüşüm yatırımlarına ve nitelikli insan kaynağının geliştirilmesine yönlendirilmesini ifade eder. Bu döngü sağlanamadığında, sektör kısa vadede büyüme gösterebilse de uzun vadede finansal dayanıklılığını yitirme riskiyle karşılaşır. İkinci olarak, sosyal süreklilik, sağlık turizmi faaliyetlerinin yerel topluluklarla uyum içinde yürütülmesini, kültürel değerlerin korunmasını ve hizmetlerin toplumsal adalet ilkesi doğrultusunda sunulmasını zorunlu kılar. Yerel halkın ekonomik ve sosyal anlamda sürece dâhil edilmediği durumlarda, sektörün toplumsal meşruiyeti zayıflar. Üçüncü olarak, kurumsal süreklilik, hizmet kalitesinin, etik ilkelerin ve düzenleyici mekanizmaların kesintisiz biçimde işlemesini gerektirir. Kalite standartlarının korunması, hasta güvenliği uygulamalarının sürdürülmesi ve yasal çerçevenin güncel tutulması, uluslararası güvenin inşa edilmesinde belirleyici unsurlardır [12][13]. Bu üç boyutun birlikte yönetilmesi, sağlık turizmi sisteminin uzun vadeli istikrarını sağlayarak hem ekonomik hem de toplumsal anlamda sürdürülebilir bir yapı oluşturma ön koşuludur.

Bu noktada, sağlık turizmi sektöründe sürdürülebilirliğin sağlanması yalnızca ekonomik ve yönetsel düzenlemelerle değil, teknolojik dönüşümün etkin biçimde hayata geçirilmesiyle de mümkündür. Literatürde dijital dönüşümün, sağlık hizmetlerinde verimliliği artırarak kaynak kullanımını optimize ettiği, kalite standartlarının korunmasına katkı sağladığı ve sistemlerin krizlere karşı dayanıklılığını güçlendirdiği vurgulanmaktadır [14][15]. Benzer şekilde, yapay zekâ, büyük veri ve uzaktan sağlık teknolojilerinin kullanımı, hizmet süreçlerinin sürekliliğini güvence altına alan yenilikçi bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir [16]. Dolayısıyla, dijital dönüşüm günümüzde sağlık turizminin sürdürülebilirliğini destekleyen en işlevsel araçlardan biri haline gelmiş; sektörün uzun vadeli istikrarını sağlamak için stratejik bir gereklilik olarak öne çıkmıştır.

Dijital dönüşüm, günümüzde yalnızca teknolojik bir yenilik süreci değil, kurumların iş yapma biçimlerini, karar alma süreçlerini, hizmet sunum modellerini ve değer yaratma anlayışlarını kökten değiştiren stratejik bir yeniden yapılanmadır. Literatürde dijital dönüşüm, “dijital teknolojilerin bir kurumun faaliyetlerine, kültürüne ve iş modeline entegre edilmesiyle, bu kurumun temel işleyiş biçiminde meydana gelen derin ve sürekli değişim süreci” olarak tanımlanmaktadır [17]. Başka bir ifadeyle dijital dönüşüm, dijitalleşmenin ötesinde bir aşamayı temsil eder; yalnızca mevcut süreçlerin elektronik ortama taşınmasını değil, bu süreçlerin yeniden tasarlanmasını ve veriye dayalı, esnek bir yönetim anlayışının benimsenmesini ifade eder [18].

Sağlık sektörü, dijital dönüşümün etkilerinin en belirgin biçimde gözlemlendiği alanlardan biridir. Özellikle son on yılda yapay zekâ, büyük veri analitiği, blok zinciri, nesnelerin interneti (IoT) ve bulut tabanlı bilgi sistemleri gibi teknolojilerin yaygınlaşması, sağlık hizmetlerinin hem üretim hem de sunum biçimini köklü biçimde değiştirmiştir [14][19]. Elektronik sağlık kayıt sistemleri (EHR), tele-sağlık ve uzaktan hasta izleme uygulamaları, klinik karar destek sistemleri, dijital görüntüleme teknolojileri ve hasta portalları bu dönüşümün başlıca bileşenleridir [16]. Bu sistemler yalnızca operasyonel verimliliği artırmakla kalmamakta, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin kalitesini, erişilebilirliğini ve izlenebilirliğini de güçlendirmektedir.

Sağlık sektöründeki dijital dönüşüm, aynı zamanda veri temelli karar alma süreçlerini mümkün kılarak sağlık politikalarının daha kanıta dayalı biçimde şekillenmesine de katkı sağlamaktadır. Örneğin, hastalık yükü analizleri, kaynak planlaması ve hasta memnuniyeti ölçümleri, büyük veri altyapıları sayesinde daha doğru ve gerçek zamanlı biçimde yapılabilmektedir [14]. Ayrıca dijital dönüşüm, sağlık sistemlerinin krizlere karşı dayanıklılığını artırmaktadır. COVID-19 pandemisi sırasında birçok ülke, dijital altyapılarını kullanarak tele-sağlık hizmetlerini hızla yaygınlaştırmış; bu sayede sağlık hizmetlerinin sürekliliği korunmuştur [20].

Bu genel dönüşümün sağlık turizmi alanındaki yansımaları ise çok daha stratejik bir boyuta sahiptir. Sağlık turizminde dijital dönüşüm, uluslararası hasta deneyiminin her aşamasında —bilgiye erişim, danışmanlık, tedavi, takip ve değerlendirme— dijital araçların bütünleşik biçimde kullanılmasını ifade eder [21]. Dijital dönüşüm sayesinde sağlık turizmi işletmeleri ve destinasyon ülkeler, hem operasyonel verimliliklerini artırmakta hem de hasta güvenliğini güçlendirmektedir. Elektronik hasta kayıt sistemleri, sınır ötesi veri paylaşımını kolaylaştırırken; yapay zekâ destekli sistemler, klinik hataları azaltmakta ve kişiselleştirilmiş tedavi planlarının oluşturulmasına imkân vermektedir. Aynı zamanda dijital platformlar, hastaların çevrimiçi

bilgilendirilmesini, sanal konsültasyonların yürütülmesini ve memnuniyet verilerinin sistematik biçimde toplanmasını sağlayarak hasta deneyiminin sürekliliğini mümkün kılmaktadır.

Bunun yanı sıra dijital dönüşüm, sağlık turizmi sektöründe rekabet avantajı yaratmanın da anahtarıdır. Dijital pazarlama araçları, çevrimiçi hasta değerlendirme sistemleri, veri tabanlı fiyatlandırma stratejileri ve yapay zekâ destekli talep tahmin modelleri, destinasyon ülkelerin küresel ölçekte daha görünür olmasını sağlamaktadır [22]. Ayrıca dijital sistemlerin sağladığı izlenebilirlik, şeffaflık ve kalite güvence mekanizmaları, uluslararası hastalar açısından güven duygusunu güçlendirir. Bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, dijital dönüşüm yalnızca operasyonel bir iyileştirme süreci değil; sağlık turizminin sürdürülebilirliğini, güvenilirliğini ve rekabet gücünü artıran stratejik bir kaldıraçtır.

Sağlık turizmi bağlamında dijital dönüşümün sürdürülebilir ve kalıcı etkiler yaratabilmesi, yalnızca kurumların bireysel çabalarına değil, ulusal düzeyde bütüncül bir stratejik yönelime bağlıdır. Bu nedenle dijital dönüşüm, mikro ölçekli teknolojik bir yenilik süreci olarak değil, makro düzeyde bir kalkınma politikası ve stratejik yönetim meselesi olarak ele alınmalıdır. Literatürde dijital dönüşümün başarısının, ulusal vizyon belgeleri ve politika dokümanlarında açık biçimde tanımlanan hedeflerle desteklenmediği durumlarda parçalı ve kısa ömürlü kaldığı vurgulanmaktadır [17]. Özellikle sağlık sektöründe, dijital dönüşümün koordineli biçimde yürütülmesi; veri yönetimi, birlikte işlerlik, siber güvenlik, etik standartlar ve dijital okuryazarlık gibi alanlarda devletin düzenleyici ve yönlendirici rolünü gerektirir.

Dijital dönüşümün etkili biçimde uygulanabilmesi, devletin bu süreci yalnızca teknolojik bir modernizasyon değil, ekonomik rekabet gücü, toplumsal kapsayıcılık ve sürdürülebilirlik açısından stratejik bir politika alanı olarak tanımasıyla mümkündür. Ulusal ölçekte tanımlanmış hedefler, yasal düzenlemeler, bütçe tahsisleri ve ölçme-değerlendirme mekanizmalarıyla desteklenmeyen dijital dönüşüm girişimleri, kalıcı yapısal etki yaratmakta yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, sağlık turizminin dijital dönüşümünü başarıyla sürdürebilmesi için, dijitalleşmenin stratejik planlama belgelerinde açık bir vizyon, uygulanabilir hedefler ve kurumsal koordinasyon mekanizmalarıyla bütünleşmesi zorunludur.

Son yıllarda sağlık turizmi, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik alanlarında yapılan araştırmaların sayısında belirgin bir artış gözlenmektedir. Ancak mevcut literatür, bu kavramları çoğunlukla birbirinden bağımsız temalar olarak ele almıştır. Örneğin Connell ve Hanefeld sağlık turizmini kültürel, ekonomik ve etik boyutlarıyla incelemiş; dijitalleşme ya da sürdürülebilirlik dinamiklerine sınırlı biçimde değinmiştir [1][7]. Benzer şekilde Jiang ve Phoong, dijitalleşmenin genel turizm gelişimi üzerindeki etkilerini on yıllık bir çerçevede değerlendirmiş; ancak bu dijital dönüşümün sağlık turizminin yapısal sürdürülebilirliğine nasıl yansıdığına ilişkin analizler sınırlı kalmıştır [23]. Sürdürülebilirlik odaklı çalışmalar ise genellikle sağlık sistemlerinin çevresel ve toplumsal etkilerine odaklanmış [24][15], sağlık turizmi gibi çok paydaşlı ve küresel etkileşimli bir alanı merkeze almamıştır. Bununla birlikte Hameed ve arkadaşları [25], dijital dönüşümün sürdürülebilir sağlık ve refah üzerindeki dönüştürücü rolünü vurgulamış olsa da, bu dönüşümün sağlık turizmi sektöründeki somut yansımaları hâlen yeterince araştırılmamıştır. Mevcut literatür, sağlık turizmi ile sürdürülebilirlik ilişkisini belirli ölçüde incelemiş olmakla birlikte, dijital dönüşümün sağlık turizminin sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini çok boyutlu

biçimde ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum, dijital dönüşümün sağlık turizmi politikalarında stratejik bir sürdürülebilirlik aracı olarak nasıl konumlandırıldığını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın özgün katkısını güçlendirmektedir.

II. MATERYAL METOT

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Kanada'nın geniş anlamda sağlığa, dar anlamda sağlık turizmine ilişkin ulusal politika ve strateji belgelerinde sağlık turizminin sürdürülebilirliğinde dijitalleşmeye nasıl atıfta bulunduğunu incelemek, bu atıfların kapsamını, yönünü ve boyutlarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Çalışma, sağlık turizmi politikalarının yalnızca ekonomik çıktılar açısından değil, dijital dönüşüm perspektifinden uzun vadeli sürdürülebilirlik kapasitesi açısından da değerlendirilmesi gerektiği varsayımına dayanmaktadır.

Bu çalışmada Kanada'nın Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alınmasının temel nedeni, iki ülkenin sağlık turizmi ekosistemlerinde farklı kalkınma düzeyleri, dijitalleşme olgunlukları ve sürdürülebilirlik yaklaşımlarını temsil etmesidir. 2020-2021 dönemi Medical Tourism Index (MTI) verilerine göre Kanada, 76.47 puanla birinci sırada, Türkiye ise 63.91 puanla otuzuncu sırada yer almıştır [26]. MTI; destinasyon ortamı, sağlık turizmi endüstrisi ve hizmet kalitesi gibi üç ana boyutu değerlendirmenin yanı sıra, dolaylı biçimde sürdürülebilirlik, sağlık sisteminin dayanıklılığı ve hasta güvenliği göstergelerini de kapsamaktadır. Kanada'nın bu sıralamadaki konumu, ülkenin dijital sağlık altyapısı, hizmet kalitesi ve kurumsal sürdürülebilirlik düzeyinin küresel ölçekte ulaştığı olgunluğu yansıtmaktadır. Türkiye ise, hızla büyüyen özel sağlık sektörü, rekabetçi maliyet yapısı ve genişleyen e-sağlık uygulamalarıyla, dijital dönüşüm sürecini geliştirmekte olan bir model olarak temsil etmektedir. Kanada, dijital dönüşümün sağlık turizmi sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini anlamada "yerleşik ve olgun" bir örnek sunarken; Türkiye, aynı sürecin "dinamik ve gelişen" bir versiyonunu ortaya koymaktadır. Bu iki ülkenin karşılaştırılması, dijital dönüşümün sağlık turizminin sürdürülebilirliği açısından hangi politika ve yönetim modelleriyle daha etkili biçimde bütünleşebileceğini ortaya koymak açısından özgün bir analitik zemin sağlamaktadır.

Araştırma amacına ulaşabilmek için nitel araştırma metodolojisinden faydalanılmıştır. Bu kapsamda araştırmada durum (örnek olay) çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, belirli bir olgunun kendi bağlamı içinde ayrıntılı biçimde incelenmesini ve bütüncül bir anlayış geliştirilmesini amaçlayan nitel bir desendir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilgili yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesine dayanan bir nitel veri toplama tekniğidir [27]. Bu doğrultuda, her iki ülkeye ait yetkili devlet kurumlarınca yayımlanmış, halihazırda geçerliliğini koruyan güncel resmî politika belgeleri analiz birimi olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada incelenen analiz birimleri olarak aşağıdaki dokümanlardan faydalanılmıştır.

- Türkiye 12. Kalkınma Planı 202-2028 [28]
- T.C. Sağlık Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı [29]
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı [30]
- Canadian Digital Healthcare Strategies: Insights on Common Themes, Priorities, and Calls to Action [31]

- Canada 365: Welcoming The World. Every Day. The Federal Tourism Growth Strategy [32]
- Health Canada's 2025-26 Departmental Plan, by the Minister of Health Canada [33]

Toplanan belgeler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, önceden belirlenen temalar doğrultusunda verilerin sistematik olarak incelenmesi ve anlamlandırılması sürecidir [34].

Bu çalışmanın bulguları yalnızca doküman analizine dayanmaktadır; paydaş görüşleri ve saha verileri kapsam dışında kalmıştır. İncelenen belgeler 2023-2028 dönemine aittir; sonraki politika güncellemeleri sonuçları etkileyebilir. Ayrıca analiz Türkçe/İngilizce resmî metinlerle sınırlıdır ve uygulamadaki performans farklılıkları sayısal kanıtlarla test edilmemiştir. Bu unsurlar çalışmanın kısıtları olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

III. BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye'nin politika belgeleri, dijitalleşmeyi yalnızca teknik bir modernizasyon değil, ekonomik kalkınmanın ve kamu hizmetlerinde verimliliğin temel bileşeni olarak konumlandırmaktadır. On İkinci Kalkınma Planı'nda dijitalleşme, "verimliliğin artırılması, veri temelli karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi ve yenilikçi iş modellerinin geliştirilmesi" amacıyla bütüncül bir dönüşüm alanı olarak tanımlanmıştır. Belgede "turizmde yeşil ve dijital dönüşümün eş zamanlı gerçekleştirilmesi" ifadesi, dijitalleşmenin sürdürülebilir kalkınma politikasına yapısal biçimde entegre edildiğini göstermektedir. Aynı planda "sağlık turizmi hizmet kapasitesinin geliştirilmesi ve Türkiye'nin küresel ölçekte tercih edilebilirliğinin artırılması" hedefi, dijitalleşme ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Buna göre, sağlık turizmi alanında rekabet gücü yaratmak için "uzaktan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sağlık verilerinin dijital ortamda güvenli paylaşımı ve karar destek sistemlerinin kurulması" eylemleri öngörülmektedir [28]

Benzer biçimde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı, dijitalleşmeyi turizm sektörünün yenilikçi büyümesinin merkezine yerleştirmektedir. Belgede "turizmde dijital teknolojilerin kullanımının artırılacağı, yapay zekâ ve büyük veri analitiğinin tanıtım ve pazarlama süreçlerine entegre edileceği" ve "veri temelli karar destek sistemlerinin geliştirileceği" açık biçimde belirtilmiştir [30]. Bu hedefler, turizm sektörünün dijitalleşmesini doğrudan sürdürülebilirlik politikalarıyla ilişkilendirmekte; kaynak yönetimini iyileştirmeyi, çevresel etkileri azaltmayı ve destinasyon yönetimini veri odaklı hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'de sürdürülebilirlik kavramı, dijitalleşme politikalarının tamamlayıcı eksenini olarak görülmektedir. Kalkınma Planı'nda "yeşil dönüşüm" ile birlikte "dijital dönüşüm" kavramlarının eşleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin teknolojik inovasyonla desteklenmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle turizm ve sağlık sektörlerinde "çevresel etkilerin azaltılması, enerji verimliliği ve iklim uyumu" başlıklarıyla somutlaştırılmıştır. Planın ilgili bölümünde "sürdürülebilir turizmin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarının dengelenmesi" amacı vurgulanırken, bu hedefe ulaşmak için dijital izleme ve performans sistemlerinin kurulacağı belirtilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Planı, sürdürülebilirlik ilkesini "sorumlu turizm yönetimi" kavramı çerçevesinde ele almakta; dijitalleşme sayesinde kaynak

kullanımının izlenebilirliğinin artacağına dikkat çekmektedir. Belgede, “sürdürülebilir turizmin izlenebilirliğini sağlayacak dijital platformların oluşturulacağı” ifadesiyle (s.45) sürdürülebilirlik hedefleri ile dijital dönüşüm arasında doğrudan bağ kurulmuştur.

Sağlık politikalarında da benzer bir yönelim söz konusudur. Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı (2024–2028), sağlık sisteminin sürdürülebilirliğini desteklemek için “dijital sağlık çözümlerinin etkinliğinin artırılacağını” belirtmektedir. Planda, sağlık verilerinin güvenli biçimde paylaşılması, siber güvenlik altyapısının güçlendirilmesi ve veri bütünlüğünün korunması için teknik ve hukuki düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir [29]. Bu düzenlemeler, hem sistemin dayanıklılığını hem de uluslararası hasta hareketliliği açısından güvenilirliğini artıran sürdürülebilirlik unsurlarıdır.

Türkiye’nin sağlık turizmine yönelik dijitalleşme stratejileri, doğrudan ve dolaylı politika ifadeleriyle belgelerde belirginleşmektedir. Kalkınma Planı’nda “sağlık turizmi hizmet kapasitesinin artırılması” amacı altında, dijitalleşmeye yönelik eylemler “uzaktan hizmet altyapısının güçlendirilmesi” ve “tanıtımda yeni medya teknolojilerinin kullanılması” başlıklarıyla ilişkilendirilmiştir. Sağlık Bakanlığı Planı ise “tele-sağlık ve tele-bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması” ile “kişiselleştirilmiş tıp uygulamalarının bilişim teknolojileriyle desteklenmesi”ni hedeflemekte, bu yolla sağlık turizmine yönelik hizmet kalitesinin ve erişilebilirliğin artırılmasını öngörmektedir. Planda ayrıca, “anonimleştirilmiş sağlık verilerinin ikincil kullanımı”na ilişkin düzenlemelerle, dijital verinin Ar-Ge ve ekonomik değer yaratma süreçlerinde kullanılması amaçlanmıştır. Bu, sağlık turizminin uzun vadeli sürdürülebilirliği için bilgiye dayalı bir inovasyon altyapısı oluşturma yönünde önemli bir adımdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Planı’nda sağlık turizmine doğrudan atıf sınırlı olmakla birlikte, “turizmde dijital tanıtım faaliyetlerinin yapay zekâ ve büyük veri temelli biçimde yürütüleceği” ifadesi, sağlık turizmi destinasyonlarının uluslararası pazarlarda görünürlüğünün artırılmasına yönelik dolaylı bir mekanizma oluşturmaktadır. Bu yönüyle dijitalleşme, sağlık turizminin hem operasyonel sürdürülebilirliği (hizmet süreçlerinin sürekliliği ve kalite güvencesi) hem de stratejik sürdürülebilirliği (uluslararası rekabet gücü ve marka değeri) açısından işlevsel bir araç hâline gelmiştir.

İlgili belgeler incelendiğinde Türkiye’de dijitalleşme–sürdürülebilirlik–sağlık turizmi ilişkisi, politika belgelerinde birbirini tamamlayan üçlü bir dönüşüm alanı olarak tanımlanmakta; dijitalleşme ekonomik verimlilik, yeşil büyüme ve küresel rekabet stratejileriyle bütünleşik biçimde ele alınmaktadır. Bu durum, Türkiye’nin sağlık turizmini yalnızca kısa vadeli gelir kaynağı olarak değil, bilgi temelli ve dijital altyapıyla desteklenen bir kalkınma sektörü olarak yeniden tanımladığına işaret etmektedir.

Kanada’nın dijitalleşme politikaları, sağlık sisteminin bütünlüğünü, veri yönetimini ve hizmet kalitesini sürdürülebilir biçimde güçlendirmeye odaklanmıştır. Dijitalleşme, Kanada politika belgelerinde çoğunlukla sağlık sisteminin iç verimliliğini, hasta güvenliğini ve eşit erişimi sağlamaya yönelik bir dönüşüm aracı olarak ele alınmaktadır. Health Canada Departmental Plan (2025–2026), bu yaklaşımı açık biçimde ortaya koymaktadır. Belgede, “dijital dönüşüm, daha adil, erişilebilir ve sürdürülebilir bir sağlık sistemi inşa etmenin ön koşuludur” ifadesi yer almakta; sağlık verilerinin güvenli biçimde paylaşılmasını sağlamak için “Pan-Canadian Health Data

Charter” kapsamında ulusal standartların oluşturulacağı belirtilmektedir [31]. Bu vurgu, dijitalleşmenin sağlık sisteminde yalnızca teknolojik bir araç değil, yönetsimsel bir reform bileşeni olarak konumlandığını göstermektedir.

Ayrıca belgede, “ülke genelinde veri birlikte çalışabilirliğinin (interoperability) sağlanması” dijital dönüşümün temel hedeflerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bu hedef, eyaletler arası sistem farklılıklarını azaltmayı, sağlık verilerinin paylaşımını kolaylaştırmayı ve hizmet sunumunda bütüncül bir kalite yapısı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bunun yanında, “yapay zekânın sorumlu ve etik kullanımı” ifadesiyle dijitalleşmenin etik çerçevede uygulanmasına da özel vurgu yapılmıştır. Bu yönüyle Kanada’nın dijital sağlık politikaları, teknolojik yenilikle birlikte etik yönetimi kurumsallaştıran bir yaklaşım sergilemektedir.

Canadian Digital Healthcare Strategies: Insights on Common Themes, Priorities, and Calls to Action (CIHI, 2023) raporu, dijital sağlık stratejisinin ülke genelinde nasıl şekillendiğini daha detaylı biçimde ortaya koymaktadır. Raporda, dijital dönüşümün dört ana öncelik alanı belirlenmiştir: (1) hasta güçlendirmesi, (2) nüfus sağlığı yönetimi, (3) veri yönetimi ve (4) dijital becerilerin geliştirilmesi. Raporda, “dijital dönüşüm, yalnızca teknoloji kullanımı değil, sağlık sisteminin daha dayanıklı, verimli ve eşitlikçi hale getirilmesi için kültürel bir dönüşüm sürecidir” ifadesi yer almaktadır [31]. Bu anlayış, dijitalleşmenin Kanada’da mikro düzeyde uygulama aracı değil, makro düzeyde sistem reformu olarak benimsendiğini göstermektedir.

Kanada belgelerinde sürdürülebilirlik, dijital dönüşümün ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmakta, özellikle sosyal sürdürülebilirlik ve kurumsal dayanıklılık boyutları ön plana çıkarılmaktadır. Health Canada Departmental Plan (2025–2026) belgesinde, dijitalleşmenin “sağlık sisteminin krizlere karşı dayanıklılığını artırmak, kaynak kullanımını optimize etmek ve sağlık hizmetlerinde uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamak” amacıyla kullanılacağı belirtilmiştir. Plan, pandemi sonrası dönemde dijital sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlayarak sistemin gelecekteki şoklara karşı daha esnek hale getirileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda dijitalleşme, sürdürülebilirlik hedeflerinin yalnızca çevresel değil, yönetsimsel ve toplumsal boyutlarını da kapsayan çok katmanlı bir unsur haline gelmiştir.

Canadian Digital Healthcare Strategies raporu, sürdürülebilirlik kavramını “veriye dayalı karar verme kültürünün kurumsallaştırılması” olarak somutlaştırmaktadır. Rapor, dijital sağlık sistemlerinin “uzun vadeli mali sürdürülebilirliği desteklediğini, bakım kalitesini artırarak sağlık harcamalarında optimizasyon sağladığını” belirtmektedir. Bu doğrultuda, “dijital dönüşüm yatırımlarının yalnızca teknolojiye değil, veri okuryazarlığına ve dijital beceri gelişimine yönlendirilmesi gerektiği” vurgulanmıştır [31]. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliği salt ekonomik istikrar olarak değil, öğrenen sistem ve yenilikçi insan kaynağı üretme kapasitesi olarak ele almaktadır.

Canada 365: The Federal Tourism Growth Strategy (2023) belgesi ise sürdürülebilirliği turizmin geleceğine yön veren ilke olarak tanımlar ve dijitalleşmeyi bu ilkenin uygulama aracı olarak konumlandırır. Belgede “turizmin 2050 net-sıfır emisyon hedefleriyle uyumlu bir dijital dönüşüm yol haritasına sahip olacağı” ifade edilmekte; “turizm sektöründe dijital veri altyapısının geliştirilerek performans göstergelerinin izlenmesi ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının ölçülebilir hale getirilmesi” hedeflenmektedir [32]. Böylece Kanada, sürdürülebilirlik stratejisini veri

temelli politika döngüleriyle bütünleştirerek dijitalleşmeyi uzun vadeli izleme ve değerlendirme mekanizması olarak görmektedir.

Kanada’da sağlık turizmine ilişkin doğrudan stratejik ifadeler sınırlı olmakla birlikte, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik politikalarının oluşturduğu kurumsal çerçeve, dolaylı olarak sağlık turizmi ekosisteminin gelişimini desteklemektedir. Öncelikle Health Canada Departmental Plan’da tanımlanan “veri birlikte çalışabilirliği” ve “güvenli veri paylaşımı” ilkeleri, sağlık sisteminin uluslararası hasta verilerini güvenli biçimde yönetebilmesini sağlayacak altyapıyı güçlendirmektedir. Bu durum, Kanada’nın sağlık sistemine duyulan uluslararası güveni artırarak, ülkeyi nitelikli sağlık hizmetleri açısından çekici bir destinasyon hâline getirmektedir.

Ayrıca Canadian Digital Healthcare Strategies raporunda vurgulanan “hasta güçlendirmesi” ve “kültürel kapsayıcılık” ilkeleri, Kanada’nın sağlık hizmetlerini göçmenler ve yabancı hastalar açısından daha erişilebilir hâle getirmektedir. Raporda “dijital çözümler, farklı kültürel grupların ihtiyaçlarına yanıt verecek biçimde kişiselleştirilmiş hizmet modelleri oluşturulmasını mümkün kılar” ifadesi yer almaktadır [33]. Bu, doğrudan sağlık turizmi kavramı kullanılmadan, ülkenin dijitalleşme stratejisinin uluslararası hasta deneyimini dolaylı olarak iyileştirdiğini göstermektedir.

Canada 365 stratejisinde dijitalleşme, turizm sektörünün sürdürülebilir büyümesini destekleyen bir inovasyon alanı olarak ele alınmaktadır. Belgede “dijital teknolojiler aracılığıyla destinasyon deneyiminin zenginleştirilmesi ve veri temelli yönetimle hizmet kalitesinin artırılması” hedeflenmektedir [32]. Bu anlayış, sağlık turizmi özelinde kullanılsa da, ülkenin genel dijital turizm kapasitesinin sağlık hizmetlerine entegre edilmesi için uygun bir zemin oluşturmaktadır.

Kanada’nın politika dokümanlarında dijitalleşme-sürdürülebilirlik-sağlık turizmi ilişkisi dolaylı bir bütünlük içinde ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşme, ulusal düzeyde sürdürülebilirlik ve yönetim politikalarıyla kurumsallaşırken, bu kurumsallaşma sağlık turizmine doğrudan ekonomik değil, güven, kalite ve etik standartlar üzerinden katkı sağlamaktadır. Kanada’nın yaklaşımı, sağlık turizmini rekabet aracı değil, sürdürülebilir sağlık sisteminin doğal uzantısı olarak gören bir politika perspektifine dayanmaktadır.

IV. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye ve Kanada’nın ulusal politika/strateji belgelerini betimsel analiz yöntemiyle inceleyerek, sağlık turizminin sürdürülebilirliği bağlamında dijitalleşmeye yapılan atıfların yönünü, kapsamını ve stratejik konumunu karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Bulgular, iki ülkenin dijital dönüşümü sürdürülebilirlik ve sağlık turizmiyle farklı düzlemlerde bütünleştirdiğini göstermektedir: Türkiye dijitalleşmeyi daha çok uygulama ve altyapı odaklı bir rekabet aracı olarak ele alırken, Kanada dijitalleşmeyi yönetim, standartlaşma ve etik çerçeve üzerinden kurumsallaştırmaktadır.

Türkiye açısından, sağlık turizmi kalkınma vizyonunun (yeşil ve dijital dönüşümle eş zamanlı) güçlü olduğu; e-Nabız, tele-sağlık, teleradyoloji gibi olgun dijital sağlık altyapılarının uluslararası hasta yönetimi için önemli bir zemin sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, dijital sağlık kapasitesinin sağlık turizmi politikasına doğrudan bağlandığı, ölçülebilir göstergeler ve sınır-ötesi veri yönetimiyle desteklendiği net bir üst politika mimarisine ihtiyaç vardır. Kısacası, Türkiye’nin avantajı operasyonel güç ve hız; geliştirilmesi gereken yön ise kurumsal bütünlük ve ölçme-değerlendirmedir.

Kanada açısından, dijital sağlık stratejisinin birlikte çalışabilirlik, veri yönetişimi ve sorumlu yapay zekâ ilkeleriyle ölçülebilir ve etik bir çerçevede ilerlediği; turizmde ise net-sıfır ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (Sustainable Development Goals) dayalı veri temelli sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsendiği görölmektedir. Ancak bu çerçeve, sağlık turizmine doğrudan stratejik hedefler ve ihracat odaklı bir politika diliyle bağlanmış değildir. Kanada'nın avantajı kurumsallaşmış yönetişim; geliştirilmesi gereken yön ise uluslararası hasta akışını dikkate alan dışa dönük stratejik bütünlemedir.

Türkiye ve Kanada politika dokümanları birlikte değerlendirildiğinde, iki ülkenin dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerini farklı yönetişim mantıkları üzerinden kurguladıkları görölmektedir. Türkiye'nin politikaları, dönüşüm odaklı bir büyüme modeline dayanmakta ve sağlık turizmini ulusal kalkınma hedeflerinin merkezine yerleştirerek dijitalleşmeyi bu hedefe ulaşmada stratejik bir araç olarak tanımlamaktadır. On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028) ile Sağlık ve Turizm Bakanlıklarının stratejik planlarında yer alan “dijital sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması”, “tele-sağlık altyapısının güçlendirilmesi” ve “veri temelli tanıtım stratejilerinin geliştirilmesi” gibi eylemler, sağlık turizmini doğrudan ekonomik büyüme perspektifinden ele almaktadır. Buna karşın Kanada'nın politika belgeleri, özellikle Health Canada Departmental Plan (2025–2026), Canadian Digital Healthcare Strategies (2023) ve Canada 365 Federal Tourism Growth Strategy (2023), mevcut sistemin kurumsal dayanıklılığını artırmaya ve sürdürülebilir kalkınmayı toplumsal kapsayıcılıkla bütünleştirmeye odaklanmaktadır. Kanada'nın yaklaşımı, mevcut güçlü yönleri parlatma, yönetişimi kurumsallaştırma ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etme ilkelerine dayanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye için Kanada'nın uygulamalarından çıkarılabilecek bazı politika yönelimleri bulunmaktadır. İlk olarak, kapsayıcı ve sosyal odaklı turizmi güçlendirme anlayışı Türkiye'nin sürdürülebilir sağlık turizmi vizyonuna entegre edilebilir. Kanada'nın yerli halklar, kadınlar, gençler ve kırsal bölgeler gibi toplumsal grupları turizm politikalarının merkezine yerleştiren yaklaşımı [32], Türkiye'de sağlık turizminin yerel topluluklarla daha güçlü bağ kurmasını ve sosyoekonomik faydanın daha dengeli dağılmasını sağlayabilir. İkinci olarak, veri yönetişimi ve şeffaflık konusunda Kanada'nın Destination Canada aracılığıyla geliştirmekte olduğu ulusal turizm veri platformu, Türkiye için güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'de benzer biçimde ziyaretçi profilleri, harcama kalemleri, memnuniyet oranları ve çevresel göstergeleri içeren merkezi, erişilebilir ve güncel bir dijital veri altyapısı kurulması; hem kamu hem özel sektörün veriye dayalı karar alma kapasitesini artıracaktır. Üçüncü olarak, Kanada'nın dijital sağlık stratejisinde öne çıkan “birlikte çalışabilirlik (interoperability)” ve “sorumlu yapay zekâ kullanımı” ilkeleri [33], Türkiye'de sağlık turizmi süreçlerinde veri bütünlüğü, hasta güvenliği ve etik yönetişim standartlarının güçlendirilmesi için uygulanabilir bir modeldir. Türkiye, bu çerçevede sağlık turizmine ilişkin dijital göstergeleri içeren yıllık bir “Dijital Sağlık Turizmi Performans Raporu” yayımlayarak hem şeffaflığı hem de uluslararası güveni artırabilir. Böyle bir sistem, Türkiye'nin büyüme odaklı yaklaşımını kurumsal sürdürülebilirlik, etik yönetişim ve toplumsal kapsayıcılıkla birleştirerek Kanada'nın modelinde olduğu gibi uzun vadeli istikrarla desteklenen bir dijital sağlık turizmi ekosistemine dönüştürmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Connell, J. (2013). *Medical tourism*. CABI.
- [2] Carrera, P. M., & Bridges, J. F. (2006). Globalization and healthcare: Understanding health and medical tourism. *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 6(4), 447–454.
- [3] Smith, M., & Puczkó, L. (2017). *Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel* (2nd ed.). Routledge.
- [4] Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S. T., Horsfall, D., & Mannion, R. (2016). *Medical tourism: Treatments, markets and health system implications: A scoping review*. OECD.
- [5] Bookman, M. Z., & Bookman, K. R. (2007). *Medical tourism in developing countries*. Palgrave Macmillan.
- [6] Heung, V. C. S., Kucukusta, D., & Song, H. (2011). Medical tourism development in Hong Kong: An assessment of the barriers. *Tourism Management*, 32(5), 995–1005. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.08.012>
- [7] Hanefeld, J., Horsfall, D., Lunt, N., & Smith, R. (2015). Medical tourism: A cost or benefit to health systems? *Globalization and Health*, 11(1), 43.
- [8] Healy, J., & McKee, M. (2020). Delivering quality and safety in healthcare: A global perspective. *International Journal for Quality in Health Care*, 32(Suppl_1), 2–5.
- [9] Dyllick, T., & Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130–141.
- [10] Blewitt, J. (2018). *Understanding sustainable development* (3rd ed.). Routledge.
- [11] Hall, C. M. (2011). Policy learning and policy failure in sustainable tourism governance: From first- to second-order change? *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 649–671.
- [12] Goodwin, H. (2016). *Responsible tourism: Using tourism for sustainable development*. Channel View Publications.
- [13] Font, X., & McCabe, S. (2017). Sustainability and marketing in tourism: Its contexts, paradoxes, approaches, challenges and potential. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(7), 869–883.
- [14] Agarwal, R., Gao, G., DesRoches, C., & Jha, A. K. (2010). Research commentary—The digital transformation of healthcare: Current status and the road ahead. *Information systems research*, 21(4), 796–809.
- [15] Thiel, C. L., Li, M., & Dillon, A. (2023). Environmental sustainability in digital health: Opportunities and challenges. *Journal of Cleaner Production*, 382, 135226. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.135226>
- [16] Akinola, O., Oladele, T., & Bamidele, A. (2023). Artificial intelligence applications in healthcare: Implications for developing countries. *Digital Health*, 9, 20552076231156112. <https://doi.org/10.1177/20552076231156112>
- [17] Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The Journal of Strategic Information Systems*, 28(2), 118–144.
- [18] Reis, J., Amorim, M., Melão, N., & Matos, P. (2018). Digital transformation: A literature review and guidelines for future research. In Á. Rocha, H. Adeli, L. P. Reis, & S. Costanzo (Eds.), *World Conference on Information Systems and Technologies* (pp. 411–421). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77703-0_39
- [19] Reddy, S., & Reinartz, W. (2017). Digital transformation and value creation: Case studies from the healthcare industry. *Business Horizons*, 60(4), 385–393. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.01.006>
- [20] Haldane, V., De Foo, C., Abdalla, S. M., Jung, A.-S., Tan, M., Wu, S., ... Legido-Quigley, H. (2021). Health systems resilience in managing the COVID-19 pandemic: Lessons from 28 countries. *Nature Medicine*, 27(6), 964–980. <https://doi.org/10.1038/s41591-021-01381-y>
- [21] Gupta, S., Ferdous, A. S., & Rahman, M. (2022). Digital transformation in healthcare: A systematic review of recent trends, challenges and future research directions. *Technological Forecasting and Social Change*, 183, 121887. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121887>
- [22] Marques, C., & Ferreira, J. (2020). Digital transformation in tourism: A literature review and research agenda. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100640. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100640>
- [23] Jiang, C., & Phoong, S. W. (2023). A ten-year review analysis of the impact of digitization on tourism development (2012–2022). *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 350.
- [24] Figueiredo, N., Abrantes, J. L., & Costa, S. (2024). Mapping the sustainable development in health tourism: A systematic literature review. *Sustainability*, 16(5), 1901. <https://doi.org/10.3390/su16051901>

- [25] Hameed, K., Naha, R., & Hameed, F. (2024). Digital transformation for sustainable health and well-being: A review and future research directions. *Discover Sustainability*, 5, 104. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00273-8>
- [26] MTI – Medical Tourism Index 2020-21 (Erişim: 22.09.2025, [The Medical Tourism Index 2020-21](#)).
- [27] Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [28] T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2023). *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)*. Ankara.
- [29] T.C. Sağlık Bakanlığı. (2023). *2024–2028 Stratejik Planı*. Ankara.
- [30] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *2024–2028 Stratejik Planı*. Ankara.
- [31] Canadian Institute for Health Information (CIHI). (2023). *Canadian Digital Healthcare Strategies: Insights on Common Themes, Priorities, and Calls to Action*. Ottawa.
- [32] Government of Canada. (2023). *Canada 365: Welcoming the World. Every Day. The Federal Tourism Growth Strategy*. Ottawa.
- [33] Health Canada. (2024). *Departmental Plan 2025–2026*. Ottawa: Minister of Health.
- [34] Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Ed. M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Doğa Temelli Turizm Türlerinin Turizmde Sürdürülebilirliğe Etkisi

Hatice YILDIRIM^a, Tuğba YAZICI^b

^a Düzce Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, Düzce/Türkiye.

^b Düzce Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, Düzce/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** htcyldrm1631@gmail.com

ÖZET

Sürdürülebilirlik kavramı turizm açısından son derece önemlidir çünkü turizm ile çevre yakından ilişkilidir. Çevre ile turizm arasındaki karşılıklı etkileşim sebep-sonuç ilişkisi yaratmakta, çevre turizmin varlığının sebebi iken, turizm çevre üzerinde bazı olumlu ve sonuçlar doğurmaktadır. Doğa temelli turizm türlerinde bir yandan turistlerin tatil anlayışlarına uygun istekleri karşılanırken diğer yandan turizm gelişiminin doğaya olan etkisi daha görünür olmaktadır. Bu bakımdan çevresel sürdürülebilirlikte bu iki kavramın birlikte nasıl geliştiği iyi değerlendirilmelidir. Turizmde sürdürülebilirlik alanyazında yalnızca çevresel açıdan değerlendirilmemekte aynı zamanda sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğe de vurgu yapılmaktadır. Çünkü ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik arasında da simbiyotik ilişkilerin varlığı söz konusudur. Sadece bir kavramı önem verilip, diğerlerinin göz ardı edilmesi birçok olumsuz sonucuda beraberinde getirir. Örneğin, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe önem verilip ekonomik boyut göz ardı edilirse finansal kriz kaçınılmazdır. Sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik sağlanıpta, çevresel boyut gözardı edilirse bu seferde doğal sermaye zarar görür. Genel anlamda turizmde sürdürülebilirlik bu üç ilkenin dengeli ve birbirine bağlı bir şekilde gerçekleşmesine bağlıdır. Bu çalışmada çiftlik turizmi, yayla turizmi, tarım turizmi, kış turizmi gibi doğa temelli turizm türlerinin turizmde sürdürülebilirliğe nasıl etkisi olduğu ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan değerlendirilmiş, en çok hangi doğa temelli turizm türünün hangi sürdürülebilirlik türüne olumlu katkılar yaptığı teorik yapıdan yararlanarak belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece doğa temelli turizm türlerinin sürdürülebilirliğin üç ayağına göre sınıflandırılması yapılarak alana katkı sağlanması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Alternatif turizm, Doğa temelli turizm, Sürdürülebilirlik*

The Impact of Nature-Based Tourism Types on Sustainability in Tourism

Hatice YILDIRIM^{a}, Tuğba YAZICI^b,*

^a Düzce University, Graduate Education Institute, Düzce/Türkiye.

^b Düzce University, Graduate Education Institute, Düzce/Türkiye.

* **Corresponding Author:** htcyldrm1631@gmail.com

ABSTRACT

The concept of sustainability is extremely important in terms of tourism because tourism is closely related to the environment. The mutual interaction between the environment and tourism creates a cause-and-effect relationship; while the environment is the reason for the existence of tourism, tourism produces some positive and negative outcomes on the environment. Especially in nature-based types of tourism, while meeting the demands that suit tourists' holiday perceptions, the impact of tourism development on nature becomes more visible. In this respect, how these two concepts evolve together should be carefully evaluated within environmental sustainability. In the literature, sustainability in tourism is not only assessed from an environmental perspective but also emphasises social and economic sustainability. This is because there are also symbiotic relationships between economic, environmental, and social sustainability. Giving importance to only one concept while neglecting the others brings many negative consequences. For instance, if environmental and social sustainability are prioritised but the economic dimension is overlooked, a financial crisis becomes inevitable. If social and economic sustainability are ensured but the environmental dimension is ignored, natural capital will be damaged. In general terms, sustainability in tourism depends on the balanced and interconnected realisation of these three principles. In this study, the effects of nature-based tourism types such as farm tourism, highland tourism, agrotourism, and winter tourism on sustainability in tourism will be evaluated in economic, social, and environmental terms, and it will be examined, based on theoretical frameworks, which type of tourism contributes most positively to which type of sustainability. In this way, by classifying nature-based tourism types according to the three pillars of sustainability, a contribution will be made to the field.

Keywords: *Alternative tourism, Nature-based tourism, Sustainability*

I. GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanlar, refah seviyelerindeki artış ve boş vakitlerinin etkisiyle sağlık sorunlarını gidermek, yeni yerler keşfetmek gibi çeşitli nedenlerle bulundukları yerlerden başka bölgelere seyahat etmektedir. İnsanların değişen istek ve ihtiyaçları ise turizmin geçmişten bugüne biçim ve yön değiştirmesinde belirleyici olmuştur. Bilinen turizm çeşitlerine ek olarak, turist profilinin farklılaşmasıyla birlikte alternatif turizm türleri ortaya çıkmıştır. Alternatif turizm, turizm destinasyonlarında

var olan turizm çeşitlerine ek olarak geliştirildiği düşünülen bir turizm çeşitlendirme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır [1]. Kısaca, bu kavram birçok farklı turizm çeşidini içinde barındıran kapsamlı bir çerçeve olarak tanımlanmaktadır [2]. Günümüzde şehir kalabalığından, klasik deniz-kum-güneş tatillerinden bunalan, farklılık ve sakinlik arayan, doğayla iç içe olmak isteyen turistler, alternatif turizm türü olan doğa temelli turizme yönelmektedir. Dağ ve kış turizmi, mağara turizmi, yayla turizmi, tarım ve çiftlik turizmi gibi alt dalları kapsayan doğa temelli turizm; rekreasyonel faaliyetlerin doğa içinde gerçekleştirilmesini, doğanın keşfedilmesini ve deneyimlenmesini hedeflemektedir. Doğal kaynakların hızla tükenmeye başlaması, turizmin çevre üzerindeki tahribatı ve bireylerin gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakma arzusu ve çevreye yönelik duyarlılıkları turistlerin alternatif turizm türlerine yönelmesinde belirleyici olmuştur. Doğa temelli turizm, turistlere çevre bilinci kazandırarak çevrenin korunmasına katkı sağlamak ve çevresel sürdürülebilirliğe destek olmaktadır. Doğaya zarar vermeden, doğayla uyumlu bir şekilde turistik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi bu turizm türünün temel amacıdır. Bu durum ise çevresel sürdürülebilirlik açısından oldukça önem taşımaktadır. Diğer turizm türlerine göre genellikle daha düşük bütçelerle yapılabilmesi, turistler açısından ekonomik avantaj sunmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın pazarlama ve üretim süreçlerine katılımını kolaylaştırarak ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, turistlerle yerel halk arasında etkileşim kurulmasına olanak tanıyan doğa temelli turizm, kültürel değerlerin aktarımı açısından da önemlidir. Bu yönüyle sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir. Doğa temelli turizmin çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarındaki etkileri günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Fakat bu turizm çeşidi ile sürdürülebilirliğin boyutlarını inceleyen çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu nedenle söz konusu çalışma, doğa temelli turizm ile sürdürülebilirlik arasındaki çok boyutlu ilişkiyi kapsamlı bir şekilde analiz ettiğinden dolayı oldukça önem taşımaktadır. Özellikle sosyal, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik boyutlarının turizm bağlamında nasıl ilişkilendiğini bütüncül bir perspektifle ortaya koymaktadır. Bu çalışma, doğa temelli turizm ile sürdürülebilirliğin farklı boyutlarını kapsamlı biçimde ele alarak hem literatürdeki boşluğun giderilmesine katkı sağlamak hem de uygulayıcılara yol gösterici bir bakış açısı sunmaktadır. Bununla birlikte, çalışma doğa temelli turizmin sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilişkisini nitel bir araştırma yöntemiyle ele almış ve bu açıdan araştırma belli sınırlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, özellikle doğa temelli turizm bağlamında turistlerin sürdürülebilirlik kapsamında sergiledikleri davranışlar, farkındalık düzeyleri ve tutumları nicel araştırma yöntemleriyle ayrıntılı şekilde incelenebilir. Bu tür çalışmalar, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

II. DOĞA TEMELLİ TURİZM KAVRAMI

Gelişen ve değişen teknoloji, bireylerin artan refah seviyesi ve boş zaman kavramıyla birlikte bireylerde tatil yapma, yeni yerleri keşfetme isteği ortaya çıkmıştır. Zaman içinde de klasikleşen deniz- kum- güneş tatilinin yerine turistler özel ilgi ve hobilerine göre alternatif turizm türlerine yönelmişlerdir. Klasik kitle turizmine karşı ortaya

çıkan alternatif turizm, kitle turizmindeki mevsimselliği bütün yıla yayarak turizmden gelen gelirinde artmasını amaçlanmaktadır [3]. Alternatif turizm turistlerin özel ilgi, istek ve hobilerine göre şekillendiğinden kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Bu gruplardan biri de doğa temelli turizmdir. Doğa temelli turizm; literatürde eko turizm, doğa turizmi, yeşil turizm, kırsal turizm gibi isimlerle de geçmektedir. Doğal kaynakları ve doğal alanları kullanılarak gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetler doğaya dayalı turizm olarak tanımlanmıştır [4]. Çiçek ve Kormaz [5] çalışmasında doğa temelli turizmin tanımını yapan ilk yazarların Loarman ve Durst olduğunu, Loarman ve Durst 'un doğa temelli turizmi "doğa seyahati" veya "doğa merkezli turizm" olarak tanımladığını ifade etmiştir. Selçuk [6] çalışmasında şehirlerde yaşanan çarpık kentleşme, hava kirliliği, monotonlaşan yaşam koşullarının doğaya olan özlemi arttırdığını ve bireylerin tatil için doğrudan doğal alanları içeren turistik yerleri ziyaret ettiğini savunmuştur. Batman ve Demirel [7] çalışmasında doğa temelli turizmi, ekolojik temelli turizm olarak ele almıştır. Doğa temelli turizmi; doğal kaynakların kullanıldığı, daha düşük ekonomik bütçeli ve tüm dış mekân rekreasyon aktiviteleri olarak açıklamıştır. Kaymaz [8] çalışmasında doğaya dayalı turizmi; hiç el değmemiş, değerini kaybetmemiş ve doğallığı bozulmamış yerlere yapılan seyahatler olarak açıklamıştır. Valentine [9] çalışmasında doğa temelli turizm üzerine yapılan tanımları incelemiştir. Doğa temelli turizmi ise doğa seyahati, eko turizm, sürdürülebilir turizm, bozulmamış doğal alanlara seyahat etmek, doğayı keşfetmek, doğayı izlemek şeklinde açıklamıştır. Doğa temelli turizm, eko turizm kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Fakat her iki kavramın temelinde de doğal çevre olmasına rağmen eko turizm sürdürülebilir turizmi içerirken, doğa temelli turizm doğal çevrenin sunduğu turizm faaliyetleridir. Bu nedenle her ikisi de farklı kavramlardır [10]. Doğa temelli turizmi; doğanın bize sunduğu görkemli ve büyümlü manzaranın tadını çıkarırken, yine doğanın bize sunduğu imkanlarla rahatlama, kendini bulma ve dinginlik olarak ifade edebiliriz.

Şeremet ve Cihangir [11] ise çalışmasında doğa temelli turizm ile ilgili yapılan çalışmaları incelemiştir. Çalışmaların birçoğu turistlerin neden doğa temelli turizm ve bu destinasyonları tercih ettiğidir. Genel sonuç olarak da turistlerin doğa temelli turizm etkinliklerine katılma sebepleri; çevreye karşı aşırı duyarlı olmaları, doğal çekicilikler, şehrin kalabalıklığından uzaklaşma ve doğayla iç içe olma arzusudur. Turistlerin doğa temelli turizme iten ve çeken faktörler vardır. Bu faktörler doğa temelli turizm motivasyonlarını oluşturmaktadır. Kaymaz [8] bu motivasyonları genel olarak sosyalleşme, prestij, kendini ispatlama, doğaya yakın olma ve doğa hakkında bilgi sahibi olma, maceraya katılma isteği, doğayı ve doğa sporlarını deneyimleme, rahatlama, dinlenme, balık tutmak, safari, avcılık gibi özel ilgi alanlarına yönelme olarak ifade etmiştir. Doğa temelli turizm; tüketim amaçlarına göre içinde birçok farklı türü barındırmaktadır [8].

III. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARI

Yaşadığımız gezegene baktığımızda kaynaklarının sınırsız olmadığı birçok kaynakta araştırma konusu olarak yazılmıştır [12]. Günümüz toplumunda kullanılan ürün ya da hizmetin ihtiyacımıza yetmesinin önemsenmediği vurgusunu yapabiliriz. Bireylerin bu ihtiyaçları yeme – içme, nefes alabilme (oksijen tüketme), barınma gibi temel

ihtiyaçları vardır. Yaşanılan gezegende bu ihtiyaçların giderilmesi yani üretim yapılması ile aslında bazı işletmelerin ekolojiye, doğaya tahribatı söz konusu olabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez Hans Carl von Carlowitz tarafından ormancılık alanında kullanıldığı söylenmektedir [13]. Sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir kentler, sürdürülebilir sulak alanlar vb. yaşam alanları da geleceğe yönelik sahip çıkarak, tahribatlarını görüp yok olmalarını izlemek yerine sürdürülebilir hale getirmek için bireylerin bilinçli davranmaları gezegeni korumaya itmeleri önemli bir konu durumundadır [14]. Yılmaz ve Yücel [13] Carlowitz'ın 1713 yılında dengesizce yapılan aşırı ağaç kesimlerine yorumlar yaparak, yaşı gelmiş ağaçların kesilerek yerine genç ağaçların dikilmesi ile bir denge kurulması gerektiğinden bahsedip, ormancılığında bu sayede sürdürülebilir olacağının vurgusunu yaptığını söylemişlerdir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik kavramını yaşamsal faaliyetlerin tümünün içerisinde bulunduğunu ve yaşadığımız süre boyunca gelecek nesillere de yaşanabilir bir gezegen bırakmanın önemini söylemek mümkün olabilir. Yapılan araştırmadan sonra bu konuya bir de tarım eklenebilir.

Sürdürülebilirliğin amacı yaşadığımız gezegenin “ortak çevre” adı altında [15] yaşadığımız çevreyi koruma olarak birçok kaynaktan tanımlanmaktadır. Yaşadığımız çevreye baktığımızda bu çevreci davranışın dışında ortak çevreyi çok fazla önemsemeyenler ile birlikte sürdürülebilirlik kaygısı ortaya çıkabilmektedir. Sürdürülebilir kaygılar Malthus ve Jevons gibi iktisatçıların ele aldığı konular olmuştur [15]. Bu düzensizliğin ve kaygının önüne geçmek için küreselleşmenin yarattığı ekonomiyi, hızla artan nüfusu, küresel ısınmaya neden olan durumları (çevreye çöp atma), doğal kaynakları bilinçsizce kullanma durumları tartışma konusu olurken bunların önüne geçebilmek için bilinçli davranışlar ve bu düzensizliğin önüne geçecek kurallar koymak ortak çevreyi korumaya ve sürdürülebilir hale getirme de önemli rol oynayacağı söylenmektedir [16].

Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu (WCED), Bruntland raporunda sürdürülebilir kalkınma kavramını gündeme taşımış ve araştırmalarında bu kavramı popüler haline getirmiştir. Komisyona göre kavram, günümüz ihtiyaçları karşılanırken gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarından eksiltmemektir [17]. Doğanın korunması ve tahribatın önüne geçmek için sürdürülebilirliğin boyutlarını iyi bilmeli ve hayata geçirilmesi gerektiği söylenebilir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı çevresel boyut ile değerlendirilirken aslında bu kavram ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üçe ayrılmaktadır [18].

IV.ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Çevresel sürdürülebilirlik, çevre ile etkileşimde kullanılan çevreyi en doğal halde tutacak davranışlar sergilemek olarak açıklanmaktadır [14]. Sürdürülebilir çevre adı altında doğal kaynakların tüketiminde kaynakların tükenmeden ve ekosistemi bozmadan gelecek nesillerin faydalanması bizim bilinçli insani davranışlarımızdan bir tanesi olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte çevreye verilen zararlarının içerisinde çevresel sürdürülebilirlik elde etmek amacı ile geri dönüşümü de göz önüne almanız gerektiği bu bağlamda tüketilen malzemeyi doğaya çevreye atık olarak değil bu malzemelerin geri dönüşümünü sağlanması çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayacaktır [19]. Bireylerin çevreye verdiği zarar ve kaynakların yanlış kullanımı

gelecek kuşakların yaşam kalitesini düşürmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma sistemi doğal kaynakların kullanımında özenli davranılması gerektiğini, azalan kaynaklardan yenilenebilir olanlarının tercih edilmesi gerektiğini savunmaktadır [20].

Çevresel sürdürülebilirliğin ülkemizde yapılan projelerine Seferihisar'ın sürdürülebilir çevre projesi adı altında yapmış olduğu çalışmalarda *Anıt Zeytin Ağaçları Projesi ve Bilge Ağaç Zeytinyağı Üretimi*, adlı çalışmada zeytinlerin sürdürülebilir olarak korunması ve gerçekleştirilen biyoçeşitliliğin korunması olarak hedeflenmiştir. Bir diğer çalışma *Doğa Okulu* sürdürülebilir doğa ile uyumlu hale gelmesi için yaşam tarzı amacı güderek kalfa çırak ilişkisi içerisinde hizmet gibi örnekler verilebilmektedir [21].

V.EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Günümüzde ülkelerin hem kendi içinde hem de ülkeler arasında gözlenen gelir dağılımındaki dengesizlikleri ve bunların arttığı söz konusu olmaktadır [22]. Bu durum sık sık ülkeler arası gerilim olarak geri dönmektedir. Yaşadığımız dönem içinde mevcut ekonomik sistem, çevre sorunlarının da temel sorunlarından. Bu bağlamda ülkeler arası yaşanan gerilimler, savaşlar olarak tahribata yol açarken insanların hayatlarına hayvanların yok oluşuna çevrenin yıkımına yol açmaktadır. Tarımsal ve endüstriyel üretimi sektöre uğratan sektördeki dengesizlikleri düzenlemeye çalışan, mal ve hizmetleri gelecek nesillere aktarırken kaynakları doğru kullanmayı sağlayan bir sistemdir [20].

Gedik [17] ekonomik sürdürülebilirliği, ekonomik açıdan sürdürülebilir sistem, mal ve hizmetleri sürekli ve düzenli bir şekilde üretebilmeyi, yönetilebilen düzeyde hükümet ve oluşan dış borcu kapatabilmeyi, tarımsal üretime zarar veren sektörel dengesizlikten kaçmayı hedeflemesi gerektiğini savunmuştur. Barde, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını ekonomik ve ekolojik yaklaşım olarak ikiye ayırmıştır, bu bağlamda ekonomik yaklaşım alanında sürdürülebilir kalkınmayı refah artışı sağlayan koşullarla birlikte kullanılması gerektiğini söylemiştir [23]. Sürdürülebilirliğin sürekliliği için ekonomik kalkınmanın önemi ülkeler için yaşamsal refah ve gelir olarak da vurgulanabilir. Ülkeler ekonomik savaşı çözebilirler ise toplumun refah seviyesi artacağı düşünülmektedir.

VI.SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirliğin alt boyutlarından olan sosyal sürdürülebilirliğin özellikle vurguladığı konu sosyal eşitliğin önemidir. Özellikle sosyal konuları ele alan sosyal sürdürülebilirlik; sosyal kimliklerin, sosyal ilişkilerin, toplumsal norm ve değerlerin, kültürel birikimin gelecek nesillere ne kadar ve nasıl aktarılacağıyla ilgilenir [17]. Sosyal sürdürülebilirlik genel anlamda eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerin insanlara eşit bir şekilde dağıtılmasını sağlayan sistemi, toplumsal eşitliği ve sorumluluğu ele almaktadır [20].

VII.DOĞA TEMELLİ TURİZM İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

Doğa temelli turizmi; temelinde doğanın olduğu, doğayla iç içe yapılan bütün turizm aktivitelerini kapsayan bir alternatif turizm türü olarak ifade edebiliriz. Bireyleri bu turizm türlerine iten sebepler ise geleneksel kitle turizminden sıkılmış olmaları, şehirleşmenin verdiği yorgunluk ve dinlenme isteği, çevreci bireyler, doğayı tanıma ve koruma isteği şeklinde açıklayabiliriz. Bunun yanında doğal kaynakların hızlı ve bilinçsiz olarak tüketilmesinin gelecekteki kaynak yoksunluğunun temelini hazırladığını söyleyebiliriz. Bu nedenle yenilemeyen kaynakları doğru ve ölçülü kullanmak gerekmektedir. Tüm bu sebepler bireyleri doğaya karşı daha duyarlı olmaya ve doğayı korumaya sevk etmektedir. Bu bağlamda devreye giren sürdürülebilirlik kavramının aslında doğa temelli turizm türleriyle de yakından ilişkili olduğunu ifade edebiliriz.

VIII. KAMP VE KARAVAN TURİZMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Kamp ve karavan turizmi, doğayla iç içe olma fırsatı sunsa da yoğun ve kontrolsüz kullanıldığında toprak sıkışması, erozyon, bitki örtüsünün zarar görmesi gibi toprak ve bitki düzeyinde olumsuz etkiler yaratmaktadır [24]. Ayrıca kamp alanlarından kaynaklanan özellikle plastik ve diğer biyolojik olarak çözünmeyen atıkların doğaya bırakılması, su kirliliği ve yabani hayata zarar gibi etkiler de görülmektedir [25]. Hayvan habitatlarında bozulmalar ve vahşi yaşam üzerindeki insan kaynaklı rahatsızlıklar da önemli sorunlardandır [25]. Özellikle kamp ateşi kullanımı alanlarında toprağın ve bitki kök sisteminin yanması, kömür artıkları gibi bulaşmalar, ayrıca ağaç kabuklarında ya da köklerinde fiziksel tahribat gözlenmektedir [26]. Türkiye’de kamp ve karavan turizminin yaygınlaşması, doğal alanlar üzerinde önemli baskılar yaratmaktadır [27]. İznik Gölü çevresinde yapılan bir çalışmada, kamping tesislerinin yöneticileri ve yerel aktörler, özellikle çöp ve gürültü kirliliği ile doğal peyzajın bozulmasının ciddi tehdit oluşturduğunu belirtmiştir [28]. Benzer şekilde, Demre örneğinde gerçekleştirilen araştırmada kamp ve karavan alanlarının yaz aylarında yoğunlaşmasının sahil kumulları ve flora-fauna alanları üzerinde baskı yarattığı, ayrıca atık yönetimi ve tuvalet atıklarının uygun şekilde bertaraf edilmemesinin çevresel sorunlara yol açtığı vurgulanmaktadır [29]. Mersin için hazırlanan “Kamp ve Karavan Turizmi Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Raporunda ise izinsiz kamp alanlarının doğaya zarar verdiği, atık suyun uygun şekilde yönetilememesinin ciddi bir tehdit olduğu ve altyapı eksikliklerinin sürdürülebilirliği zorlaştırdığı ifade edilmektedir [30]. Dolayısıyla, Türkiye’de kamp-karavan turizminin gelişimi, doğal kaynakların korunması ve çevresel yönetim stratejilerinin güçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Kamp-karavan turizminin sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna da olumlu katkılar sağlayacağı belirtilmektedir. Örneğin, turistlerin sosyal kimliklerinin oluşmasında [31], yerel halkla etkileşimi ve kültürel iletişimi arttırmada [29] kamp-karavan turizminin etkili olduğu söylenebilir. Bulgular topluca değerlendirildiğinde kamp-karavan turizminin çevresel etkileri çoğunlukla olumsuz raporlanmaktadır. Çalışmalar, atık yönetimi, altyapı yetersizlikleri, doğal alan tahribatı, kamp ateşleri, flora-fauna baskısı gibi çevresel sorunların sıkça görüldüğünü gösteriyor [28] [29] [26]. Bu nedenle çevresel sürdürülebilirliğe doğrudan olumlu katkısından çok, olumsuz etkilerinin olduğu göze çarpmaktadır. Kamp-karavan turizminin sosyal

etkileri daha karmaşıktır. Bir yandan yerel halkla etkileşimi ve kültürel alışverişi teşvik ettiği, bireylerin sosyal kimlik algılarını güçlendirdiği ve sorumlu turist davranışlarını tetiklediği görülmekte [32], öte yandan plansız gelişim sosyal uyumsuzluklara da yol açabilmektedir [29]. Yani kamp-karavan turizminin sosyal katkı potansiyeli bulunmakta ancak bu olumlu/olumsuz etkilerin dengeli olduğu söylenebilir. Kamp-karavan turizminin sürdürülebilirlik boyutlarına katkısı değerlendirildiğinde, en belirgin olumlu etkinin ekonomik sürdürülebilirlik alanında olduğu söylenebilir. Nitekim kamp-karavan turizmi, özellikle kırsal bölgelerde yerel esnaf, küçük işletmeler ve yöresel ürünler aracılığıyla gelir yaratmakta ve turizmin mevsimselliğini azaltıp turizm gelirlerinin çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır [33] [34] [35].

IX. YAYLA TURİZMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Yayla turizminin doğal güzelliklerin tanıtılması, bölgedeki çekiciliklerin korunması ve doğa ile ilgili turistik çeşitliliklerin korunmasına olumlu katkıları bulunmaktadır [36]. Doğal peyzaj ve temiz su kaynaklarını sunması, tipik bitki örtüsü ile yöresel kültürel değerlerin görünür hale gelmesi ve bunların tanıtılması yayla turizminin olumlu özellikleri arasındadır [37]. Aynı zamanda hava, su ve toprak kirliliği oluşturmaması, aşırı turizm nedeniyle betonlaşma, doğal çevrenin zarar görmesi, doğal habitatların bozulması gibi olumsuz çevresel etkilerde rapor edilmektedir [38] [39] [40]. Türkiye’de yayla turizmi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu turizm türünün çevresel sürdürülebilirlik açısından hem fırsatlar hem de riskler içerdiği görülmektedir [41] [42]. Yayla turizminin olumlu etkileri potansiyel düzeyde kalırken, uygulamada yayla turizminin olumsuz çevresel etkileri daha belirgin ve baskındır. Bu nedenle sürdürülebilirlik açısından yayla turizminin ancak planlı, denetimli ve ekoturizm ilkelerine uygun şekilde yönetilmesi halinde olumlu katkılarının öne çıkabileceği söylenebilir. Çalışmaların ortak bulgularına göre yayla turizminin çevresel etkileri arasında en baskın ve yaygın olumsuz etki, doğal alanların bozulması ve habitat tahribatıdır [38], Giresun’da yayla turizminin gelişmesiyle birlikte özellikle flora ve fauna üzerindeki baskının arttığını, orman örtüsünde bozulmalar ve doğal yaşam alanlarının daraldığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde [36], Kulakkaya Yaylası örneğinde kontrolsüz yapılaşma ve ulaşım yollarının genişletilmesi sonucunda doğal peyzajın en fazla zarar gören unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kaya vd. [41] ise rehberlerin gözlemleri üzerinden, ziyaretçi yoğunluğunun doğrudan çevresel baskı yaratarak yaylaların doğal görünümünü ve ekolojik dengesini bozduğunu göstermektedir. Bu nedenle, atık yönetimi veya gürültü gibi diğer çevresel sorunlar da önem taşımakla birlikte, yayla turizminin en güçlü ve kritik olumsuz etkisi habitat tahribatı ve doğal peyzajın bozulmasıdır.

Ekonomik sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde yayla turizminin yerel ekonomiye canlılık getirdiği, talebi çeşitlendirdiği, yerel halkın gelir elde etmesine katkı sağladığı vurgulanmaktadır [43] [41] [37]. Sosyal etkiler bağlamında değerlendirildiğinde yayla turizmi yerel kültür, geleneksel yaşam biçimleri ve toplumsal etkileşimin korunması ve güçlendirilmesi açısından olumlu etkiler göstermektedir. Yaşam maliyetlerinde artış, turistlerden yöre halkına doğru gelen sosyal baskı gibi olumsuz etkilerde gözlemlenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de yayla turizmi hem ekonomik hem de sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli faydalar

sağlamaktadır; özellikle ekonomik faydalar daha sık ve doğrudan gözlemlenmektedir. Ancak bu faydalar, altyapı planlamasının, yerel halkın katılımının, hizmet kalitesinin ve çevre-koruma önlemlerinin yeterli olmasıyla sınırlıdır. Olumsuz sosyal etkilerin — özellikle yaşam kalitesi, kültürel baskı ve altyapı yetersizliği gibi — yok sayılmaması gerekir. Dolayısıyla yayla turizminin sürdürülebilir sosyal ve ekonomik faydaları, bu olumsuzlukların minimize edilmesiyle birlikte uzun vadede daha güçlü olacaktır.

X. AGRO TURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Agro-turizm, sürdürülebilir turizm anlayışının önemli bir parçası olarak kabul edilen, kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlerin ve doğal güzelliklerin turistlere sunulması ile gerçekleşen bir turizm türüdür. Seracılık, bağcılık, zeytincilik agro turizm kapsamındaki bazı faaliyetlerdir. Ayrıca süt sağma, yumurta toplama, meyve toplama, toprağı kazma, organik ürün atölyeleri gibi çeşitli deneyim odaklı etkinliklerde gerçekleştirilmektedir [44]. Agro-turizm doğaya zarar vermeyen ve çevreye duyarlı bir turizm türü olduğu için çevresel sürdürülebilirliği görece fazla olduğu düşünülen bir turizm türüdür. Organik tarım, biyolojik çeşitliliğin korunması, doğal kaynakların etkin kullanımı bu turizm türünde öne çıkmaktadır. Ancak agro-turizm anlayışında özellikle büyük şehirlerde yaşayan bireylerin kırsal alanlarda huzurlu bir tatil yapma anlayışı olduğundan turizmin olumsuz etkileri oluşabilmektedir. Bu bağlamda yoğun ziyaretçi akışı veya uygunsuz uygulamalar çevresel baskıya yol açabilir. Çevresel sürdürülebilirlik, agro turizmde genellikle ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe kıyasla daha sınırlı bir önceliğe sahiptir denilebilir [45]. Ekonomik açıdan kırsal bölgelerde alternatif gelir kaynakları oluşturmada konaklama, deneyim turizmi gibi hizmetlerle çiftçilere ek gelirler sağlamakta, kırsal ekonomiyi ve yerel istihdamı canlandırmakta ve küçük ölçekli üreticilerin ekonomik dayanıklılığını arttırmaktadır [46]. Sosyal açıdan bakıldığında genç nüfusun kırsal alanlarda, köylerde kalmasını sağlayarak göçü azaltmakta [47], çiftçilerin turistlerle toplumsal etkileşime ve bilgi paylaşımına fırsat sağlayarak, kültürel mirası koruyup, sosyal bağları güçlendirerek olumlu katkılar sağlamaktadır [48]

Genel bir değerlendirme ile agro turizmin, en çok ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik boyutuna olumlu katkı sağladığı, özellikle kırsal kalkınma ve yerel istihdam açısından baskın bir etki yarattığı anlaşılmaktadır. Çevresel sürdürülebilirlik desteklenebilir olsa da, bu boyut genellikle ekonomik ve sosyal hedeflerin gölgesinde kalmaktadır. Yani agro turizmde baskın olarak sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik ile öne çıkmaktadır.

XI. TREKKING VE DOĞA YÜRÜŞÜYÜ TURİZMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Trekking ve doğa yürüyüşü turizmi, çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından çeşitli katkılar sağlamaktadır. Çevresel boyutta, trekking faaliyetleri doğa ile doğrudan etkileşim sağlayarak çevre bilincini artırmakta ve düşük karbon ayak izi bırakmaktadır. Örneğin, Nepal'deki Annapurna Koruma Alanı'nda yürüyüşçüler plastik atıkları geri taşıyarak patikanın temizlenmesini ve su kaynaklarının

korunmasını sağlamaktadır [49] [50]. Ayrıca trekking ve doğa yürüyüşü motorlu taşıt kullanmayı gerektirmediğinden çevre dostu ulaşım seçeneklerini teşvik etmekte ve biyosferik değerleri desteklemektedir [51]. Ancak yoğun ziyaretler ve aşırı kullanım, koruma altındaki alanlarda habitat tahribatına ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açabilmektedir [52] [53].

Ekonomik boyutta trekking, yerel halk ve küçük ölçekli işletmeler için gelir yaratmakta, kırsal kalkınmayı desteklemekte ve topluluk bazlı girişimleri güçlendirmektedir [54] [55]. Bununla birlikte, altyapı eksikliği veya yetersiz yönetim durumlarında ekonomik faydalar yerel halk yerine dışarıya kayabilir. Sosyal sürdürülebilirlik açısından trekking, yerel kültürel mirasın tanıtılması, topluluk kimliğinin güçlendirilmesi ve kadın ile gençlerin ekonomik faaliyetlere katılımının artırılması gibi olumlu etkiler yaratmaktadır [56] [57]. Öte yandan, aşırı turizm, yerel yaşam tarzını tehdit ederek kültürel değerlerin yozlaşmasına yol açabilir, gelir eşitsizliği oluşturabilir.

Sonuç olarak, trekking ve doğa yürüyüşü turizmi özellikle çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarına önemli olumlu katkılar sağlarken, yanlış yönetildiğinde çevresel ve sosyal olumsuzluklar da ortaya çıkabilmektedir [58] [59]. Bu nedenle sürdürülebilir turizm uygulamaları ve yerel halkın aktif katılımı kritik öneme sahiptir.

XII. DAĞ VE KIŞ TURİZMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Kış ve dağ turizmi denilince akla ilk gelen kayak sporu, trekking ve dağ tırmanma etkinlikleridir. Bu etkinlikler ise turizmin mevsimsellik özelliğini ortadan kaldırarak turizmin yıl boyunca yapılmasına imkan sağlamaktadır. Bu durumda dağlık alanların turizme açılarak ekonomik katkı ve sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır. Ekonomik boyutta dağ ve kış turizmi; özellikle And Dağları, Himalayalar ve Afrika' daki dağlık alanlar da yaşayan yoksul halk için önemli bir gelir kaynağıdır. Bu alanlarda yapılan yatırımlar, açılan işletmeler yerel halk için istihdam sağlamakla birlikte ekonomik yönden de gelişmesine katkı sağlamaktadır [60]. Dağlık alanlarında turizme katılarak çeşitlendirilmesi bu bölgede yaşayan halk için turizmden ek gelir kazanmasına olanak sağlamaktadır [61]. Kayak alanlarının inşa edildiği bölgelerdeki yerel halka ait arazilerdeki değer artışı ekonomik anlamda fayda sağlamaktadır. Ayrıca ekonomik anlamda güçlenen yöre halkının kentlere göç etme olasılığı da azalmaktadır [62]. Bu olumlu yönlerinin yanı sıra kayak sporunu genellikle üst gelir grubundaki Turistlerin tercih etmesi ve yerel halkın bu imkanlardan faydalanamaması turistler ve yerel halk arasında anlaşmazlıklara neden olabilmektedir [63]. Çevresel sürdürülebilirlik boyutuna baktığımızda, dağcılık sporu çevreyi seven doğayla iç içe olmak isteyen çevreci bireylerin tercih ettiği bir turizm türüdür. Fakat dağlık alanlara inşa edilen tesislerin kullanımında ortaya çıkan atık suların deşarj adı verilen derin kuyularla yer altına gönderilmesi yeraltı su kaynakları ve yakın bölgelerdeki su kaynaklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yine bu inşalar sırasında bitki örtüsünün ve hayvan familyasının da zarar görmesi olumsuz etkiler arasındadır [63]. Örneğin; yapay kar oluşturmak için kullanılan su miktarı, günümüzdeki su kıtlığını düşündüğümüzde olumsuz bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır [62].

Dağ ve kış turizmi sosyal sürdürülebilirlik boyutunda olumlu ve olumsuz etkiler göstermektedir. Olumlu yönden incelediğimizde; kış turizmi çevre bilinci, toplumsal farkındalık konularında olumlu etki göstermektedir. Ayrıca bölgedeki festival, şenlik

gibi kültürel etkinliklerin tanıtılmasına da olanak sağlamaktadır [62]. Turistler ve yerel halk arasında sosyal ilişkiler ve dostluklar da gelişmektedir. Bunun yanı sıra olumsuz sosyal etkileri incelediğimizde bölgede artan yoğun trafik, turistlerin satın aldığı ürünlerden değerinden fazla ücret talep edilmesi misafirperverlik imajını da zedelemektedir [63] [62]. Ayrıca turistler ve yerel halk arasındaki etkileşim sonucu değişen tüketim alışkanlıklarından doğan lüks talepler bunun getirdiği ekonomik dengesizlikler ve maddi sıkıntılar bölgeden göç etme isteğini de beraberinde getirebilmektedir. Bu durumda sosyal bağlamda olumsuz etkilerdendir [63]. Sonuç olarak dağ ve kış turizmi her ne kadar çevre dostu turizm olarak gözükse de ekonomik ve sosyal boyuta göre çevreye daha az katkı sağlamaktadır. Bunun yanında sosyal açıdan da gelir dengesizliği durumunda olumsuz yönü ağır basabilir.

XIII. MAĞARA TURİZMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

İlk ortaya çıktığı zamanlarda sadece yeni yerleri keşfetme ve spor arzusuyla ziyaret edilen mağaralar daha sonraları sağlık, macera gibi aktiviteler amacıyla ziyaret edilmeye başlanmıştır [64]. Mağara turizminin sürdürülebilirlik boyutlarında incelediğimizde ekonomik boyutta; mağaraların turizm alanı olarak açılması ve bölgeye yapılan teşvikler, yatırımlar bölge halkının kalkınmasında ve istihdamında önemli rol oynamaktadır. Sosyal boyutunda ise kültürel etkileşim yönünden de olumlu etkiler göstermiştir. Fakat çevresel boyutuna baktığımızda mağaralardaki taşıma kapasitesinin artması sonucu karbondioksit oranının artması, insan nefesinden kaynaklı termal dalgalarındaki değişim karbonat çözülmesini arttırarak mağaraların doğal oluşumuna zarar verebilir. Bunun yanında ziyarete gelen turistlerin bıraktığı çöpler çözünerek mağaranın su ve toprak kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Fakat gerekli sürdürülebilirlik önlemleri alındığında tüm sürdürülebilirlik boyutlarında olumlu etkiler görülebilir [65]. Akdik [66] çalışmasında mağara turizminin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik kapsamında olumlu etkileri olduğunu savunmuştur. Fakat çevresel sürdürülebilirlik boyutunda gerekli önlemler alınmadığı takdirde turistlerin aşırı ziyaretleri, kırılganlığı yüksek olan mağaraları olumsuz yönde etkilemektedir.

Genel anlamda değerlendirdiğimizde mağara turizmi ekonomik ve sosyal anlamda sürdürülebilirliğe katkı sağlarken çevresel anlamda yeterli bilgilendirmeler ve önlemler alınmadığı takdirde olumsuz etkileri daha ağır basmaktadır.

XIV. ÇİFTLİK TURİZMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARINA ETKİSİ

Çiftlik turizmi; şehirlerde yaşayan bireylere çiftliklerde konaklama imkânı sağlayarak onların çiftlik ve tarım aktivitelerini deneyimlemesi ve tecrübe kazanmasıdır [67]. Çiftlik turizmi birçok kaynakta agro turizm ile benzer özellikler göstermektedir [68] [69] [70].

Çiftlik turizminin ekonomik sürdürülebilirlik boyutuna baktığımızda TaTuTa projesi kapsamında çiftçi ailelere maddi destek ve iş gücü sağlamaktır [67]. Çiftçilik ve tarım faaliyetlerinden yeteri kadar gelir elde edemeyen çiftçilerin [69], çiftliklerini konaklama-yeme-içme-eğlenme gibi turizm faaliyetlerine açarak gelir elde etmesi

ekonomik bağlamda katkı sağlamaktadır. Örneğin; çiftliklerde üretilen organik ürünlerin, organik ürün tercih eden turistlere satılması da ekonomik sürdürülebilirlik için önemlidir [71]. İtalya' nın kırsal kesiminin ekonomik geliri büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Bu nedenle çiftlik turizminde başarı olan İtalya'nın kırsal kesimine yaz mevsimiyle birlikte turistlerin gelmesi sonucu bölge de yeni iş imkanları ortaya çıkmış ve bu durum kırsal kesime ekonomik anlamda önemli katkılar sağlamıştır [72].

Çevresel sürdürülebilirlik boyutunda incelediğimizde Civelek vd. [68]' e göre doğa temelli turizm türleri içinde çevresel tahribata en az neden olan turizm türüdür. TaTuTa projesi kapsamında çiftliklerde üretilen doğa dostu ürün ve hizmetler çevresel sürdürülebilirlik kapsamında önemli rol oynamaktadır [69].

Sosyal sürdürülebilirlik kapsamında ise çiftlik turizmini deneyimlemeye gelen turistler ve kırsal kesim halkı arasında kültürel etkileşim, bilgi paylaşımı, kaynaşma ve dayanışma gibi olumlu etkenler ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra sürdürülebilir bir doğa için karşılıklı bilgi paylaşımı ve sosyal sorumluluklar hakkında bilinçlenmede de önemli rol oynamaktadır [70]. Aynı zamanda gelir düzeyi artan bölge halkının sosyal refah seviyesi artmaktadır ve bu durum köyden kentlere göçü engellemektedir [69]. Sonuç olarak çiftlik turizminin sürdürülebilirlik boyutlarının hepsinde olumlu etkileri gözlemlense de çevresel boyut kısmında turistlerin sadece konakladıkları süre boyunca çiftlik aktivitelerine katılması daha sonra yaşam alanlarına döndükleri zaman bu aktiviteleri devam ettiremiyor olmaları çevresel sürdürülebilirliğe katkısının daha az olduğunu göstermektedir.

XV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Doğa temelli turizm türleri geleneksel kitle turizmine karşı ortaya çıkmış; şehrin monotonluğundan sıkılan bireylerin kafa dinlemek amacıyla tercih ettiği, doğayla iç içe olma arzusuyla tercih ettikleri turizm türleridir. Doğal kaynakları korumak ve gelecek nesillere de bu kaynaklardan yararlanma imkanı sunmak için sürdürülebilir politikalar geliştirilmiştir. Bu çalışmada doğa temelli turizm türlerinin sürdürülebilirliğin hangi boyutuna ne kadar etki ettiği kavramsal olarak açıklanmaya çalışılmış ve yapılan araştırmalara göre aşağıdaki tablo şekillenmiştir.

Tablo 1. Doğa Temelli Turizm Türlerinin Sürdürülebilirlik Boyutlarına Katkıları

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARI TURİZM TÜRÜ	Ekonomik	Sosyal	Çevresel
Kamp ve Karavan Turizmi	✓	✗	✗
Yayla Turizmi	✓		✗
Agro Turizm	✓	✓	
Trekking ve Doğa Yürüyüşü	✓	✗	✓
Dağ ve Kış Turizmi	✓	✓	✗
Mağara Turizmi	✓	✓	✗
Çiftlik Turizmi	✓	✓	✗

Yukarıdaki tabloyu ve açıklamaları incelediğimizde doğa temelli turizm türlerinin her ne kadar çevreci yapıda olsa bile sürdürülebilirliğin çevresel boyutunda olumsuz etkileri de gözlemlenmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik boyutunda ise bireyler ve kültürlerarası etkileşimden kaynaklı hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu ifade edebiliriz. Ekonomik boyutta ise genel anlamda tüm turizm yönlerinde olumlu etki gözlemlenmiştir.

Doğa temelli turizm türlerinde özellikle çevresel boyutta işletmelerin, yerel halkın ve turistlerin sürdürülebilirlik kapsamında bilinçlenmesi sağlanmalı, gelecekteki kaynakların devamlılığı için her boyutta da kontrollü büyüme sağlanmalıdır. Bu nedenle turizm bölgelerindeki belediyeler, turizm büroları, acenteler, rehberler ve işletme sahipleri çevre bilincini turistlere ve yerel halka aşılayacak kampanyalar ve girişimler düzenleyebilir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, özellikle doğa temelli turizm bağlamında turistlerin sürdürülebilirlik kapsamında sergiledikleri davranışlar, farkındalık düzeyleri ve tutumları nicel araştırma yöntemleriyle ayrıntılı şekilde incelenebilir. Bu tür çalışmalar, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Özer, Ö, Avcı, M. & Karakuş, N. (2016), A Study the Evaluation of Alternative Tourism Opportunities in Fethiye Destination. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1), .21-26.
- [2] Cesur, E., Özer, Ç. & Çeken, H. (2021). Alternatif Turizm Kapsamında Aromatik Turizm ve Gelişimi. *ASBİ Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1055-1078.
- [3] Ulsan, Y. & Batman, O. (2010). Alternatif Turizm Çeşitlerinin Konya Turizmüne Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 243- 260
- [4] Köroğlu, Ö., & Karaman, S. (2014). Doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin gelişiminde toplum temelli doğal kaynak yönetiminin önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(1), 95-106.
- [5] Çiçek, D. ve Korkmaz, E. (2021). Doğa Temelli Turizme Katılan Bireylerin Çevre Yaklaşımlarının İncelenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 2666-2682.
- [6] Selçuk, G. N. (2022). Kocaeli'nin Doğa Temelli Turizmi. *Şura Akademi Dergisi*, 63-74.
- [7] Batman, Z. P., & Demirel, Ö. (2015). Altındere vadisi meryemana deresi güzergâhında doğa temelli turizm etkinliği: yamaç paraşütü. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(11), 13-26.
- [8] Kaymaz, Ç. K. (2022). İzmir'de Doğa Temelli Turizm Faaliyetlerine Katılan Yerli Turistlerin Motivasyonları ve Turist Profili Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Geography*, (45), 47-67.
- [9] Valentine, P. (1992). Nature-based tourism. Belhaven Press.
- [10] İşçi, C. (2021). Doğa Temelli Turizme Katılım Motivasyonu ve Deneyim Doyumu İlişkisi. *Journal of Yasar University*, 16(64) 1763-1786
- [11] Şeremet, M. & Cihangir, E. Doğa-Temelli Turizm (Dtt) Destinasyonları ve Sürdürülebilir Turizm: Tunceli/Ovacık Örneği. Ünal, A. (Ed.). İçinde Turizm ve Destinasyon Araştırmaları II (ss.535-562) Çanakkale Paradigma Akademi Yayınları
- [12] Aydın, S., & Tufan, F. (2018). Sürdürülebilirlik ve Yeşil Kavramları Bağlamında Y Kuşağının Satın Alma Davranışları. *Selçuk İletişim*, 11(2), 397-420
- [13] Yılmaz, H., & Yücel, T. (2022). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Uluslararası Çalışmalar ve Eleştirileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 691-702.
- [14] Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri/Concept Of Sustainability And Sustainable Production Strategies For Business Practices. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- [15] Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(3), 181-208
- [16] Karalar, R., & Kiracı, H. (2015). Çevresel Sorunlara Karşı Bir Çözüm Önerisi Olarak Sürdürülebilir Tüketim Düşüncesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (30), 63-76
- [17] Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*. 3(3), 196-215
- [18] Oğuz, İ. H. (2019). Politik İstikrar ve Çevresel Sürdürülebilirlik. *International Journal of Business and Economic Studies*, 1(1), 1-11.
- [19] Tunçay, G. Y., & Çobanoğlu, N. (2025). Çevresel Sürdürülebilir Yaşam Tarzı. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(2), 69-81.
- [20] Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.
- [21] Belli, A. & Çelik, Z., E. (2022). Sürdürülebilir Çevre Örneği: Türkiye'de Yavaş Şehirler (Cittaslow), *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 63-89.
- [22] Kılıç, S. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47), 201-226
- [23] Bozkurt, Y. & Efe, F. (2024). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomik büyüme açısından çevrenin sürdürülebilirliğine eleştirel yaklaşım. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*. (13), 12-25.
- [24] Yetiş, Ş. A. (2021). Kapadokya'da turistik ürün olarak kamping mi glamping mi?. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 131-148.
- [25] Mallikage, S. T., Perera, P., Newsome, D., Bandara, R., & Simpson, G. (2021). Effects of recreational camping on the environmental values of national parks in Sri Lanka. *Tropical Life Sciences Research*, 32(3), 119-145.
- [26] Gürer, B. (2024). Doğa Turizminde Yeni Eğilim: Modern Kampçılık. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1677-1696.
- [27] Kivılcım Zorba, B. (2025). Türkiye'de Sürdürülebilir Turizmin Pestel Analiziyle İncelenmesi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-21.

- [28] Akpur, A., & Zengin, B. (2019). İznik gölü ile çevresinin kamp ve karavan turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *TURAR Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8(2), 4-20.
- [29] Zayım, M., Bayartan, M., & Kahraman, M. (2022). Değişen turizm algısında kamp/karavan turizmi: Demre örneği. *Journal of Geography*, (45), 215-227.
- [30] Çukurova Kalkınma Ajansı – ÇKA (2023a). Bölgede kamp-karavan turizmi odaklı kurumsal kapasitenin geliştirilmesi raporu. https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/kamp-karavan-turizmi-kurumsal-kapasitenin-gelistirilmesi-raporu-mersin-623.pdf
- [31] Kılıç, S. N., & Buzlukçu, C. (2024). Sosyal kimlik algısının sorumlu turist davranışına yönelik tutuma etkisi: kamp-karavan turistleri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(89), 270-281.
- [32] Kılıç, S. N., & Buzlukçu, C. (2024). Sosyal kimlik algısının sorumlu turist davranışına yönelik tutuma etkisi: Kamp-karavan turistleri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(89), 272-289.
- [33] Çukurova Kalkınma Ajansı – ÇKA (2023b). Bölgede kamp-karavan turizmi odaklı kurumsal kapasitenin geliştirilmesi raporu. https://www.cka.org.tr/uploads/document_center_v/kamp-karavan-turizmi-kurumsal-kapasitenin-gelistirilmesi-raporu-mersin-623.pdf
- [34] TOBB (2021). Türkiye Karavan Sektörü Durum Analizi Raporu https://www.manisatso.org.tr/UserFiles/dosyalar/turkiye_karavan_sektoru_durum_analizi_raporu_hakkinda_5909.pdf
- [35] TÜRSAB (2023). Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği Kamp ve Karavan Turizmi Raporu. <https://www.tursab.org.tr/assets/assets/uploads/raporlar/sektorel-raporlar/kamp-ve-karavan-turizmi-raporu.pdf>
- [36] Sezer, İ. (2015). Doğu Karadeniz'de gelişme potansiyeli yüksek bir yayla turizm merkezi: Kulakkaya Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 89-114.
- [37] Çalık, İ., Düzgün, E., Ödemiş, M. & Düzgün, A. (2021). *Gümüşhane'de Yayla Turizmi: Sürdürülebilir Turizm Bakış Açısıyla*. Birinci Baskı, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- [38] Bekdemir, Ü., & Koca, H. (2003). Giresun ilinde gelişmekte olan yayla turizminin çevresel etkileri (ss. 185-194). *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2*, 16-18 Nisan, İzmir.
- [39] Somuncu, M., & Yılmaz, M. (2006). Rize ilinde yayla-dağ turizminin gelişimi ve yöredeki ekonomik, kültürel, ekolojik etkileri (ss. 208-216), 1. *Rize Turizm Sempozyumu*, 15-18 Kasım, Rize
- [40] Doğanay, S. (2011). Doğu Karadeniz'de yayla turizmi merkezlerine yeni bir örnek: Taşkoprü yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 223-240.
- [41] Kaya, F., Küçükalı, S., & Kızıllırmak, İ. (2019). Turist rehberlerinin yaşadıkları deneyimlere göre doğu Karadeniz bölgesi yayla turizminin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 307-316.
- [42] Ekşioglu, Ö. F. (2020). *Yeşil yol projesinin Trabzon yaylaları üzerine etkileri*, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- [43] Külekçi, E.A., Bulut, Y., & Sezen, İ. (2019). Oltu ve Olur (Erzurum) ilçeleri yayla turizmi potansiyelinin coğrafi bilgi sistemiyle belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 291-302.
- [44] Kocabaş, F. (2021). *Yaşlılara yönelik sosyal politikalarda yeni bir soluk: Agro turizm*. Nisan Kitapevi
- [45] Phillip, S., Hunter, C., & Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism. *Tourism management*, 31(6), 754-758.
- [46] Sharpley, R. & Vass, A. (2006). Tourism, farming and diversification: an attitudinal study. *Tourism management*, 27(5), 1040-1052.
- [47] Turtureanu, A. G., Crețu, C. M., Pripoaie, R., Marinescu, E. Ș., Sîrbu, C. G., & Talaghir, L. G. (2025). Sustainable Development Through Agritourism and Rural Tourism: Research Trends and Future Perspectives in the Pandemic and Post-Pandemic Period. *Sustainability*, 17(9), 3998.
- [48] Tew, C., & Barbieri, C. (2012). The perceived benefits of agritourism: the provider's perspective. *Tourism management*, 33(1), 215-224.
- [49] Ecomena (2024). How sustainable tourism is shaping trekking trails. <https://www.ecomena.org/how-sustainable-tourism-is-shaping-trekking-trails/>
- [50] Forest Nation (2024). Eco-friendly activities in the trekking: activities to do for sustainable trekking. <https://forestnation.com/blog/eco-friendly-activities-in-the-trekking/>
- [51] Wu, C. C., Li, C. W., & Wang, W. C. (2021). Low-impact hiking in natural areas: A study of nature park hikers' negative impacts and on-site leave-no-trace educational program in Taiwan. *Environmental Impact Assessment Review*, 87, 106544.

- [52] Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A.U. (2023). Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(3), 5917-5930.
- [53] The Guardian (2024). Norwegian outdoor tourism campaign shelved over environmental fears. <https://www.theguardian.com/world/article/2024/sep/02/norway-outdoors-tourism-campaign-environmental-fears-right-to-roam>
- [54] Times of India (2024a). Forest dept creates tourism spots in Eastern ghats. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/chennai/forest-dept-creates-tourism-spots-in-eastern-ghats/articleshow/121346934.cms>
- [55] Leaders International (2024). The trekking trail economy: making economic sense for hikers and local communities. <https://leadersinternational.org/results-insights/the-trekking-trail-economy-making-economic-sense-for-hikers-and-local-communities/>
- [56] Khanday, S. A. (2024). Sustainability in Trekking Traditions: A Sociological Perspective on Kashmir's Hiking Practices. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(11), 2190-2200.
- [57] Times of India (2024b). Asian Development Bank (ADB) sign Rs 1.100 cr loan pact for sustainable tourism in Tehri. <https://timesofindia.indiatimes.com/city/dehradun/adb-centre-sign-rs-1100-cr-loan-pact-for-sustainable-tourism-in-tehri/articleshow/123835651.cms>
- [58] Ristić, V., Trišić, I., Štetić, S., Maksin, M., Nechita, F., Candrea, A.N., Pavlovic, M. & Hertanu, A. (2024). Institutional, ecological, economic, and socio-cultural sustainability-evidence from Ponjavnica Nature Park. *Land*, 13(5), 669.
- [59] Sørensen, F., & Grindsted, T. S. (2021). Sustainability approaches and nature tourism development. *Annals of Tourism Research*, 91, 103307.
- [60] Somuncu, M. (2004). Dağcılık ve dağ turizmindeki ikilem: ekonomik yarar ve ekolojik bedel. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.
- [61] Bayram, M., Şam, C. T., & Demirel, N. (2024). Ağrı Dağı ve spor turizminin bölge ekonomisine katkısı. *Research in Sport Education and Sciences*, 26(1), 26-30.
- [62] Kara E. ve Çeken H. (2023). Kış Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kış Turizminin Etkileri Üzerine Kavramsal Bir Çalışma, *Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 88-104
- [63] Yüzbaşıoğlu N., Bahar, M. & Gün, G. (2019). Alternatif turizmde sürdürülebilirlik: kış turizmi ve ekoloji ilişkisi. 1. Uluslararası Kış Turizmi Kongresi, 19- 21 Aralık, Erzurum
- [64] Akdağ, G. (2013). Bir ekoturizm aktivitesi olarak mağara turizmi: mersin mağaraları envanter çalışması. II. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu, 19 Nisan, Çukurova Üniversitesi.
- [65] Öztürk, Y. (2025). Yerel halkın mağara turizmine ilişkin sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 116-132
- [66] Akdik, S. (2014). *Karaca Mağarası'nda (Gümüşhane) Sürdürülebilir Turizm*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- [67] Oruç, C.M., Dalgın, T. & Çeken, H. (2015). Tarım turizmi uygulamaları ve pazarlama modelleri: Türkiye için bir model önerisi. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(2), 40-45.
- [68] Civelek, M., Dalgın, T. & Çeken, H. (2013). Agro-turizm ve sürdürülebilirlik ilişkisi: Muğla yöresindeki TaTuTa çiftliklerinde bir araştırma. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 1(3), 22-32.
- [69] Tuncer, B., & Bakırcı, M. (2021). Ekolojik çiftliklerin entegre kırsal turizm bağlamında analizi: Muğla İli Örneği. *Coğrafya Dergisi*, 42, 85-100.
- [70] Koçkaya, F. A. (2023). Kırsal deneyimler: çiftlik tatili, bağ turları ve tarımsal etkinlikler. *Deneyimsel Turizmde Yenilikçi Uygulamalar*, 133.
- [71] Yavuzaslanoglu, E. & Yavuz, M. (2012). Karaman'ın Tarım Turizmi Yönünden Potansiyeli. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 14 (22): 31-33
- [72] Zengin, B. & Savgın, C.E. (2016). Türkiye Çiftlik Turizminin Neresinde? *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19) 35, 475-493

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

İnsan Ötesi Gezgin: Posthumanist Bir Sürdürülebilirlik Çağrısı

Doç.Dr. Beyza HATIRNAZ

^aDüzce Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Düzce/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** beyzahatirnaz@duzce.edu.tr

ÖZET

Günümüzde sürdürülebilir turizm söylemleri, çoğunlukla insan merkezli bir anlayışa dayanmaktadır. Ancak ekolojik krizler, hayvan sömürsü ve teknolojik dönüşümler, bu paradigmanın sınırlarını görünür kılmaktadır. Bu yaklaşım, turizmi insanın ihtiyaç ve beklentilerinin ön planda olduğu bir faaliyet alanı olarak konumlandırırken; doğa ve insan dışı varlıklar ikincil rollere indirgenmektedir. Bu bildiri, posthümanist düşünce doğrultusunda turizmin etik temellerini yeniden sorgulamakta; insan, hayvan, doğa ve teknolojik aktörler arasındaki ilişkileri merkezine alan yeni bir etik yaklaşımı tartışmaya açmaktadır. Bu çalışmada, posthümanist kuramsal çerçeve üzerinden sürdürülebilir turizm düşüncesine alternatif bir perspektif geliştirilmekte ve “İnsan Ötesi Gezginlik” kavramı literatüre kazandırılmaktadır. Posthümanizm, insanı ayrıcalıklı bir merkezden çıkararak tüm canlı ve canlı olmayan varlıklarla ilişkisel bir düzlemde yeniden konumlandırır. Ortaya atılan kavramla konuyla ilgili geçmiş çalışmalar incelenmiş ve gezginin yalnızca tüketici veya ziyaretçi değil, insan-dışı varlıklarla türler arası etik sorumluluk ilişkisi kuran bir özne olarak yeniden tanımlanması savunulmaktadır. Bu bildiride, öncelikle sürdürülebilir turizmin mevcut insan merkezli sınırları eleştirel biçimde tartışılmakta, ardından posthümanist yaklaşımın açtığı imkânlar irdelenmektedir. “İnsan Ötesi Gezginlik” kavramı, hem turizm literatürüne yeni bir kuramsal katkı sunmakta hem de sektör aktörlerini daha kapsayıcı, etik ve sürdürülebilir pratikler geliştirmeye davet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Posthumanizm, insan-ötesi gezginlik, sürdürülebilir turizm, etik dönüşüm

The Posthuman Traveler: A Posthumanist Call for Sustainability

Assoc. Prof. Dr. Beyza HATIRNAZ

Düzce University, Tourism Faculty, Department of Tourism Management, Düzce/Türkiye.

* **Corresponding Author:** beyzahatirnaz@duzce.edu.tr

ABSTRACT

Today's sustainable tourism discourses are largely based on a human-centered approach. However, ecological crises, animal exploitation, and technological transformations are revealing the limits of this paradigm. This approach positions tourism as a field of activity where human needs and expectations are at the forefront, while nature and all nonhuman beings are relegated to secondary roles. This paper re-examines the ethical foundations of tourism in line with posthumanist thought and opens the door to discussion for a new ethical approach that centers the relationships between humans, animals, nature, and technological actors. This study develops an alternative perspective to sustainable tourism through a posthumanist theoretical framework, and introduces the concept of "Posthuman Traveler" to the literature. Posthumanism removes humans from a privileged center and repositions them on a relational plane with all living and non-living entities. With the concept, past studies on the subject are examined and it is argued that the traveler should be redefined not only as a consumer or a visitor, but as a subject who establishes interspecies ethical responsibility relations with non-human beings. This paper first critically discusses the current anthropocentric limitations of sustainable tourism and then explores the possibilities opened up by a posthumanist approach.

Keywords: *posthumanism, posthumanist travelership, sustainable tourism, moral transformation*

I. Giriş

Sürdürülebilirlik fikri her ne kadar temelleri 1600'lü yıllara dayansa da Brundland Raporu (1987) ile uluslararası gündeme girmiştir. Sonrasında yürütülen çalışmalar ile Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) çerçevesinde küresel politikaların merkezinde yer almaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik şu anki dünya düzeninde kabul gören en geçerli alternatif kalkınma reçetesi olsa da aslında temelde dahil ettiği etik kodların sınırlılığı eleştirilen görüşün kendi merkezini oluşturmaya neden olmuştur. Kavram büyük ölçüde insanmerkezli (antroposentrik) bir çerçeve içinde kalmış, doğayı esasen insan refahını sürdürmenin bir koşulu olarak konumlandırmıştır. Bunun sonucunda, ekosistemlerin içsel değeri ve insan-dışı varlıkların varoluşsal hakları sıklıkla göz ardı edilirken, sürdürülebilirlik çoğunlukla insanmerkezli hedefler üzerinden tanımlanmıştır.

Benzer bir eğilim turizm alanında da gözlemlenmektedir. Sürdürülebilir turizm etiketi altında geliştirilen politikalar, çoğu zaman ekolojik bütünlüğü korumaktan ziyade turizm endüstrisinin sürekliliğini güvence altına almayı amaçlamaktadır [1]. Dolayısıyla gerçekten doğa merkezli, canlı merkezli ya da çok türlü bir bakış açısına

sahip sürdürülebilir turizm yaklaşımları oldukça nadirdir. İnsan ötesi düşünce (posthümanizm), insan, insan-dışı varlıklar ve çevre arasındaki karmaşık ilişkiler üzerine yeni etik ve kuramsal içgörüler sunma potansiyeline sahip olmasına rağmen, turizm çalışmalarında nadiren uygulanmıştır.

Bu bağlamda posthümanizm [2], [3], [4], insanı merkezden uzaklaştırarak insan-dışı varlıkları ve teknolojileri etik ve politik aktörler olarak tanıyan yeni bir kuramsal çerçeve sunar. Posthümanizm, turizmi yalnızca kültürel ya da ekonomik bir deneyim olarak değil, aynı zamanda çok türlü karşılaşmalar, sorumluluklar ve ekolojik adalet temelinde şekillenen bir pratik olarak yeniden düşünmeyi mümkün kılar. Bu potansiyelden hareketle, bu çalışmanın amacı turizm araştırmalarında ve alanında algısal ve pratik olarak hâkim olan insanmerkezli yaklaşımı problematize ederek, insan merkezli etik kabulüne karşı "insan ötesi gezgin" kavramını literatüre kazandırmayı hedeflemektedir. Burada önerilen insan ötesi (posthümanist) gezgin kavramı sürdürülebilir turizmin insanmerkezli sınırlarının ötesine geçmenin bir yolu olarak önerilmektedir. Çalışma, herhangi bir ampirik veri toplama sürecine dayanmamakta olup nitel, kuramsal bir inceleme niteliği taşımaktadır.

II. İNSAN MERKEZLİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FIKRI

Hümanist gelenek içerisinde insan varoluşu itibariyle özeldir. Bu bağlamda diğer varlıklarla denk, eş, benzer görülmesi varoluşuna ters görülmektedir [5]. Varoluşu itibariyle eşsiz görülen insanın doğayla kurduğu ilişki zaman içerisinde ekolojik etik bağlamında da değerlendirilmiş ve birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. Aristo ile başlayan süreç, öncelikle toplum dinamikleri bağlamında insandışı varlıkların insanlığa hizmet etmek için varolduğu fikrini geliştirmiş ve insanmerkezli etiğin temelleri şekillenmiştir. Aristo devletinin kökenini, insanların bireysel ihtiyaç ve arzularını tatmin etme çabasında aramaktadır. Buna göre kurulan faydacı sistemde kölelik ve insandışı doğanın kullanılması hakkı doğaldır. Varoluşsal kapasite nedeniyle bazıları yöneten, bazıları da yönetilen olarak konumlandırılmalıdır.

René Descartes'in doğa anlayışı, felsefesinin merkezinde zihin (res cogitans) ve madde (res extensa) arasında keskin bir ayırmından doğan ikicilik (dualizm) ilkesi yer almaktadır. Descartes'a göre insan bedeni dahil olmak üzere doğa tamamen maddi, ölçülebilir ve mekanik bir düzendir. Tıpkı bir saat gibi işleyen bir sistemdir; kendi içinde bilinç, amaç ya da ruh barındırmaz. İnsan dışında hiçbir varlık düşünme yetisine sahip değildir. Doğa, anlaşılabilir, hesaplanabilir ve dolayısıyla kontrol edilebilir bir hale getirilebilir. Descartes'ın ünlü ifadesiyle insan, bilimin yardımıyla doğanın efendisi ve sahibi olmalıdır. Yani bilgi, doğayı anlamanın değil, onu yönetmenin aracıdır ve öyle olmalıdır [6], [7].

Immanuel Kant ahlak yasası öznesi olma durumunu akıl ile ilişkilendirmiştir. İnsan ve her akıllı yaratık ahlak yasasının öznesidir. Bu sınıf dışındaki varlıklara karşı direkt sorumluluklarımız bulunmamakla birlikte "eksik ödev" mantığı ile bu varlıklara karşı dolaylı sorumluluklarımız bulunmaktadır [8]. Yani; insanın kendi ahlaki mükemmelliğine ulaşması bu varlıklara biçtiğimiz "araçsal" rolün ne kadar başarılı olabildiği ile de alakalıdır.

Zaman içerisinde sürdürülebilirlik fikrinin de temellerini şekillendiren "sorumluluk" ilkesinin çıkışı da araçsal rolün kazandığı koruma niteliğidir. Buna göre

John Passmore [9] tarafından geliştirilen Kahyalık Etiği kapsamında insan akıl sahibi olarak doğanın sahibi değil, koruyucusudur. Fakat, bu koruma görevi doğanın içsel değeri veya ahlaka konu olma durumundan dolayı değil, insan yaşamının devamlılığı ve konforu için önerilmektedir.

John Locke'a göre [10] ise doğa, Tanrı'nın insanlara verdiği bir armağandır; ama bu armağan, insan aklının ve emeğinin kullanılmasıyla anlam kazanır. Yani doğanın değeri, insanın onu rasyonel biçimde dönüştürmesiyle ortaya çıkar. Bu yüzden Locke, doğayı potansiyel servet" olarak tanımlar ve bu servet kullanılmadığı sürece israf edilmiş sayılabilir.

Sonraki dönemlerde daha sonra aydınlanmış insan merkezilik olarak tanımlanan fikirler kendini göstermektedir. Ekolojik hümanizm olarak tanımlanan fikir ile Rene Dubos, İnsana rağmen değil, insanla birlikte bir doğa anlayışını savunmaktadır. Doğayı korumak insanı dışlamak değil, insan yaşamını doğayla uyumlu hale getirmektir. Dubos [11], Birleşmiş Milletler'in 1972 Stockholm Çevre Konferansı için hazırladığı kitabında hem ekolojik dengenin önemini hem de kültürlerin doğayla olan farklı ilişki biçimlerini anlatır. "Dünya tek bir gezegen, ama birçok insanî yol" diyerek tek tip bir doğa anlayışını reddeder. Her toplumun, kendi çevresine uygun bir yaşam biçimi geliştirmesi gerektiğini savunur [11]. İnsan çevresini biçimlendirirken, aynı zamanda çevresi tarafından biçimlenir fikri ile çift taraflı dinamik etkiden söz etmektedir [12].

Hümanizm, insanı özne kabul eden ve insan aklını, özgürlüğünü ve ahlaki konumunu merkeze alan bir görüştür. Antik dönemden Rönesans'a kadar, insan "evrenin ölçüsü" olarak kabul edilmiş ve dünya düzeni bu görüş etrafında şekillenmiştir. Fakat, dikkat edilmesi gereken nokta bahsi geçen bu ölçünün yalnızca iktidar değil, sorumluluk anlamı da taşıdığı gerçeğidir. Benzer şekilde insanmerkezli çevre etiği ise doğayı değerlendirirken referans noktasını insan çıkarı, mutluluğu veya refahı olarak alan yaklaşımdır. Yani doğa, dolaylı ya da dolaysız fark etmeksizin insanın iyi yaşamına katkı sağladığı ölçüde değerli kabul edilir. Hümanist düşünce, doğayı insanın dışındaki bir öteki olarak tanımlamaz, insanın anlam ve eylem alanının bir parçası olarak görür. Dolayısıyla, insanmerkezli çevre etiği, doğayı koruma gerekçesini içsel değer fikriyle "doğa kendi başına kutsaldır" önermesinden değil, "doğayı korumak insanlığın hem rasyonel hem ahlaki sorumluluğudur" düşüncesinden türetilir. Bryan G. Norton [13], [14], benzer şekilde insan dışı doğaya yönelik tanımlanan içsel değer fikrini kabul etmemekle birlikte doğanın insana olan etkisi noktasında estetik, faydacı ve eğitsel rollerini kabul etmektedir. Norton'a göre çevreyi korumak, sadece insana fayda sağladığı için değil, uzun vadede insanın varlığının koşulu olduğu için zorunludur.

İnsanmerkezli çevre etiğinin ilerleyişi bizi sürdürülebilir kalkınma fikri ile olan paralellığe götürmektedir. Kaldı ki, Dubos'un Birleşmiş Milletler'in 1972 Stockholm Çevre Konferansı için hazırladığı kitabında da fikirle benzerlik göstermektedir. Buna göre sürdürülebilir kalkınma fikri temelde her ne kadar doğanın kaynak rolüne indirgenmesine karşı bir fikir olarak ortaya çıkmış olsa da temelde kaynağın daha sürdürülebilir kullanımı için oluşturulan fikirler bütünüdür. "Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan karşılamak" fikri aslen Hans Jonas'ın sorumluluk ilkesiyle aynı şeyi ifade etmektedir. Gelecek nesillerin hakkını koruma amacı temelde insan merkezli hümanist görüşün daha verimli bir formunu sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma sadece bir ekonomi politikası değil, Jonas'ın ahlaki uyarısını ve Norton'un pragmatik felsefesini kurumsal

bir dile çeviren çağdaş hümanizmdir. Diğer yandan aslında temelde bakış açısının değiştirilmemiş olması ve hatta eleştirilen fikrin çözümün temeline oturtulması sürdürülebilir kalkınma fikirlerinin başarılı olabilmesinin önünü tıkayan en önemli taş olarak yorumlanabilmektedir. Sürdürülebilirlik fikri ile ortaya çıkan çözümler, bu fikirle dönüştürülmeye çalışılan sektörlerde orta ve uzun vadede sürdürülebilir sektör fikirleri sektörün sürdürülebilirliğine dönüşmektedir.

III. ANTROPOSENTRİK TURİZM ANLAYIŞI

Sürdürülebilirliğin sürdürülemezliği sektörlerde de etkisini göstermiştir. Bunlardan biri de turizm sektörüdür. Kısa süre içerisinde ve hatta sürdürülebilir turizm kalkınması henüz sağlanamamışken algı turizmin sürdürülebilirliğine dönmüştür. Sürdürülebilir veya ekoturizm altında örneklenen destinasyonlarda dahi metalaşma [15] beraberinde metalaşan değerlerin ekonomik getiri karşısında sürdürülebilir korunması durumu gündeme gelmektedir [16]. Büyük oranda ulaşım kaynaklı karbon salınımı, turizme açılan doğal alanların atıklara bağlı kirlenmeleri [17], yaban hayatın rahatsız edilmesi, ekosistem bozulmaları [18] alanyazında sunulan örneklendirmelerdir. Bu paradoks çevrenin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak adına aynı anda hem turizm için hem turizmden korumak gibi bir durumu da barındırmaktadır [19]. Bu etkiler özellikle ekoturizm alanlarında daha riskli sonuçlar doğurmaktadır. Her ne kadar turizmin ulaşım bazlı yapısı ve önemli bir ekonomik kalkınma reçetesi olması gibi durumlar turizmde sürdürülebilirlik çelişkilerinin çözümlerini zorlaştırsa da bölgesel uygulamaların, ekosistem dengelerinin korunabilmesi insanmerkezli bakış açısının genişletilmesi ile mümkün olabilmektedir.

İnsanmerkezli turizm anlayışı, doğayı ve kültürel çevreyi insanın zevki, konforu ve ekonomik faydası açısından değerlendirir. Yani doğa, turistik deneyimin “sahnesi” haline gelir; insan ise bu sahnede merkezde duran, gözlemleyen ve tüketen aktördür. Turizm bu bakışla, doğayı kullanılabilir bir kaynak olarak görür. Böyle bir sistemde orman, ekoturizm destinasyonuna; köy, otantik deneyime; yerel halk, turistik hizmet unsuruna dönüşür.

İnsanmerkezli turizmin toplumsal-ekolojik sonuçları;

- *Hayvanların nesneleştirilmesi ve sömürülmesi:* hayvanlar duyarlı ve etiğe konu olabilecek canlılar olarak değil, turistik nesne ve tüketim aracı olarak değerlendirilirler. Yunus parkları, safariler, yaban hayvanları ile yapılan selfie’ler ile hayvanlar turistik ürüne dönüştürülürken yaşam hakları, yaşam koşulları, refah düzeyleri göz ardı edilmektedir.
- *Doğanın metalaştırılması:* doğanın, insan için olduğu fikri metalaşmanın ilk adımını oluşturmaktadır.
- *Kültürel indirgeme ve araçsallaştırılması:* türler arası kurulan ve insanı önceleyen hiyerarşi, bir sonraki adımda insanlar arasında kurulur. Bu düzende tüm insanlar ve kültürler eşit konumlandırılmaz; bazıları norm, bazıları nesne olur. Böylesi bir düzende turistik tüketim kültürlerin

indirgenmesinin önünü açar ve kültürel pratikler turistik “gösteri” haline gelir.

- *Ekolojik ayak izinin artması*: doğanın tüketim için bir sahne olarak algılanması, doğal sistemler üzerinde baskı yaratan davranış ve uygulamaları beraberinde getirir. Ulaşım, enerji kullanımı gibi alanlarda ciddi karbon yükü yaratılırken, atık üretimi, kirlilik, habitat tahribatı gibi etkilerle ekolojik baskının da arttırılması söz konusu olur.
- *Yüzeysel çevre bilinci*: Turist, doğayı “tüketir” ama onunla etik bir ilişki kurmaz. Bu anlayışta turistin doğaya, hayvanlara, yerlilere karşı herhangi bir etik sorumluluğu veya yükümlülüğü yoktur. Tüketim hakkı, etik sorumluluğun önüne geçer ve etik körlük yaratmaktadır.

Sonuçlar içerisinde ise doğal alanların metalaşması ve yerel toplulukların araçsallaştırılmasının ekolojik ayak izinin artması ve yüzeysel çevre bilincine neden olduğunu da söylemek mümkündür. İnsan merkezli bakış açısının hâkim olduğu turizm algısı zamanla etik ölçeğin daralmasına; kurgulayan, planlayan veya uygulayan kişilerin kendi açılarıyla oluşturdukları turistik ürün ve hizmetlerin geliştirilmesine neden olmaktadır. Yerel toplulukların araçsallaştırılması da insan merkezliliğin kişi merkezliliğe dönüştürülmesinin çıktılarındandır. Bu sonuçların gerçek koruma politikası izlemeyen turistik destinasyonlarda görülmesi olasıdır. Turizmin insanmerkezli yapısı farklı yayınlarda irdelenmiş ve hatta eleştirilmiştir [20], [1], [3]. Turizmde bu, doğayı bir tüketim nesnesi veya deneyim kaynağı olarak gören yaklaşımlarda somutlaşır.

Turizmin sektörel yapısı bu tanımlamaları doğal seyrinde geliştirmiş olsa da geliştirilen ürün ve hizmetin niteliğinin daha geniş perspektiften değerlendirilmesi, bu bakış açısıyla oluşturulması da mümkün olabilmektedir. İnsanmerkezli yaklaşımın turizm ürün ve hizmetinin temelini oluşturması uzun vadede sürdürülebilir turizm anlayışının turizmin sürdürülebilirliği fikrine dönmesinin en önemli nedenidir. Bu bağlamda tartışılacak en uygun fikir akımlarından biri posthümanizmdir.

IV. POSTHUMANIST TRAVELER – İNSAN ÖTESİ GEZGIN

Modern hümanizm, Rönesans’tan beri insan aklı ve özerkliği fikrine dayanmaktadır. Ancak posthümanizm insan dediğin zaten bir ağın parçası ve biyolojik, teknolojik ve ekolojik ilişkiler içinde sürekli dönüşen bir varlık olarak görmektedir. Bu yüzden posthümanizm içerisinde post-insan özne fikri tartışılmaya başlanmıştır. Buna göre biyolojik, toplumsal evrim yanında insan sabit bir varlık olarak görülmemekte ve etkileşimde olduğu teknoloji, biyoloji ve çevre gibi tüm unsurlarla iç içe, sürekli dönüşen bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Böylesi bir yapıda insan bütünsel ağın etkileşimsel bir parçası olarak ele alınmaktadır [2]. Benzer şekilde Haraway [3], olaya teknoloji açısından yaklaşarak insan ve makine arasındaki bağların ve sınırların bulanıklaşmasından bahsetmektedir. Hayles [21] ise insan bedeninin ve bilincinin sibernetik ve dijital sistemlerle nasıl iç içe geçtiğini analiz etmiştir. İnsan ile makine

arasındaki sınırı kültürel bir kurgu olarak tanımlamıştır. Burada kullanılan “cyborg” metaforu ile insan, hayvan ve makine arasındaki ayrımların kültürel olarak üretildiğini ifade etmiştir. Posthümanizm literatürü insan-dışı aktörlerin insanla eşit etik statüye sahip olabileceğini savunarak bu eksikliği kavramsal olarak derinleştirir. Bu bağlamda insan ötesi gezginlik, gezgini yalnızca bir tüketici değil, türler arası etik ilişkilere duyarlı bir fail olarak tanımlar.

Leopold, insanı doğa içindeki ayrıcalıklı efendi değil, bir topluluk üyesi olarak konumlandırır [22]. Benzer biçimde Naess’in [23] derin ekoloji yaklaşımı da tüm canlıların içsel bir değeri olduğunu ve ekonomik faydaya indirgenemeyeceğini savunur. Çevre ve canlımerkezli akımlarca geliştirilen insanın bütünü parçası olduğu fikri teknolojik gelişmelerle birlikte yeni bir boyut kazanmış ve insanın sanal ve teknolojik çevreleri besleyen ve ondan beslenen doğası da denkleme dahil edilmiştir. Bu yönüyle eko-teknoloji tartışmalarına da yeni bir boyut kazandırmıştır. Diğer yandan hala gelişme seyrinde olan bir yaklaşım olması ise farklı alanlarda düşüncenin nasıl yorumlanabileceğini de tartışmaya açmıştır. Bu alanlardan biri de turizm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma aynı zamanda turizm alanyazını için bir türkçeleştirme önerisi sunduğundan posthümanist kavramı “insan ötesi” olarak, “posthumanist traveler” kavramı ise “insan ötesi gezgin” olarak ele alınmıştır. Posthümanizmin hümanizm ile olan ilişkisine benzer şekilde insan ötesi gezgin kavramının da tanımsal içeriği ekoturist, sorumlu turist ve gezgin gibi kavramların geliştirilmesinde kullanılabileceği gibi bir adım sonrası olarak yeni bir kavram olarak da ele alınabilir. İnsan ötesi gezgin; *“insan merkezli seyahat anlayışını eleştiren; türler arası etik bir farkındalıkla hareket ederek insan-dışı öznelerle ilişkisel bir deneyim kuran, “gezme” eylemini etik ve felsefi bir müşterek yaşam pratiğine dönüştüren kişidir.”* İnsan ötesi gezgin özellikleri ise şu şekildedir;

- *Tüketimden çok karşılıklılığı önemseme:* gezgin seyahati bir tüketim aracı olarak değil, sorumluluk ve birlikte yaşama etiği çerçevesinde değerlendirir. Böylesi bir formda seyahatin tüketim temelleri etik kaygılarla şekillenmeli ve tercih edilen turistik ürün ve hizmetler kişinin “bağı keşfetme” amacına hizmet etmelidir. Bu yaklaşımda gezgin, doğayı bir tüketim nesnesi ya da egzotik bir “öteki” olarak görmekten çıkar; onunla karşılıklılık, duyarlılık ve sorumluluk ilişkisi içinde konumlanır. İnsan ötesi gezginlik, gezginin yalnızca fiziksel bir yer değiştirme yapan birey değil; aynı zamanda etik bir özne, algısal bir varlık ve ilişkisel bir fail olduğunu kabul eder.
- *Kimliğini sabit değil, ilişkisel görme:* gezgin kendisini sadece bir turist, gezgin olarak tanımlamaz. Seyahat edilen yerle, oradaki canlılarla, bağlamlarla, sistemlerle birlikte yeniden şekillenen bir özne olduğunu kabul eder. Yaşadığı her yeni turistik hareketi keşfedici ve özünü anlamaya yönelik bir deneyim olarak görür.
- *Çoklu türlerle bağ kurma çabası:* İnsan, kendi refahını önceleyerek değil, hayvanlarla, bitkilerle, ekosistemle akrabalık (kinship) ilişkileri kurarak

yaşamalıdır [3]. Gezgini halinde ise hem bu ilişkilere saygı duymalı hem de yeni ilişkiler keşfedecek veya halihazırda keşfettiği ilişkileri derinlemesine anlayacak veya deneyimleyecek faaliyetlere yönelmelidir.

- *Bilinçli yavaşlığa ve dikkatli varoluşa yönelim:* Hızlı, yüzeysel ve deneyim koleksiyonculuğuna dayalı seyahatlerden uzak durmaktadır. Orada bulunmak yerine orada olmak ve orada kalmak fikirlerine daha yakındır.
- *Ekosistem merkezli etik anlayış:* gezgin, doğayı insan deneyimi için sahne veya kaynak olarak görmez ve kendisini doğanın parçası olarak görür. Her ne kadar bağ, keşfetme, deneyim, öğrenme önemli olsa da kişisel deneyimden önce ekolojik bütünlük gelmektedir. [24] “kalite” tanımına benzer şekilde yaşanacak deneyim ekolojik bütünlüğe zarar verir yapıdaysa vazgeçilmeli, etkileyecek veya değiştirecek nitelikteyse etkinin ve değişimin boyutu ve yönü ekosistem merkezli şekilde değerlendirilerek harekete geçilip geçilmeyeceğine karar verilmelidir.
- *Teknolojiyle dönüşümsel ilişki:* gezgin, teknolojiyi doğayı alt etmede değil birlikte var olmada bir araç olarak görmektedir. Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, yapay zekâ gibi teknolojileri etik bir düzlemde kullanmaktadır.

Böylesi bir deneyimde turizm; çoklu türlerle karşılaşma ve birlikte var olma pratiği olarak araçsal rol üstlenecektir. Turizmin eğitsel ve deneyimsel yönünün ön plana çıkarılabilmesi adına yapılabilecek en etkin yaklaşımlardan olma yönünde güçlü bir potansiyele sahiptir. İnsan ötesi gezginlik kavramı, Leopold’un topluluk etiği, Naess’in derin ekolojisi ve Haraway’in insan-dışı müşterek yaşam önerisiyle birleşerek, hayvan sömürsünü görünmez kılan turizm paradigmalarına güçlü bir alternatif sunmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca gezginin değil, gezegenin tüm canlılarının refahını gözetten bir sürdürülebilirlik yaklaşımına işaret etmektedir. İnsan ötesi gezginlik, hayvanları, bitkileri ve ekosistemleri turistik bir tüketim nesnesi değil, eşit etik özneler olarak tanıyan; insan-merkezli seyahat pratiklerini dönüştüren bir yaklaşım olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu bağlamda insan ötesi gezginlik, gezegenin tüm canlıları için adil, sorumlu ve etik bir turizme geçiş için güçlü bir kavramsal araç olarak önerilmektedir.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

“Posthümanizmin önemli bir zayıflığı tek yönlü oluşudur,” der Cohen [25]. Buna göre insan-hayvan benzerliklerine rağmen, posthümanist düşünürler insanlar ile insan olmayan hayvanlar arasındaki etkileşim için bir etik önerebilirler, fakat hayvanları bu etiğin bir parçası haline getiremezler ve elbette bunu farklı hayvan türleri arasındaki ilişkiler için geçerli bir etik biçimine dönüştüremezler [25]. Fakat buradaki ve insan, çevre ve canlı merkezli etik fikirlerin yorumlanması ve eleştirilmesindeki yanlış paralellik göstermektedir. Yanlış yorum ise kararlar her ne kadar insan tarafından verilecek olsa da bakış açısının türleri kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekliliği

olduğunun göz ardı edilmesidir. Yani, ister kahyalık etiği, ister sorumluluk ilkesi, ister yaşam hakkına saygı, ister ortak geleceğimiz olsun, nasıl tanımlanırsa tanımlansın yapılması gereken bakış açısının ne demek olduğunu anlamaktır. İnsan merkezli yaklaşımın gerekliliği ve/veya sosyal alanlarda doğa veya canlı merkezli yaklaşımların henüz algılanamaması, 1949 yılında Leopold tarafından ortaya atılan “bir dağ gibi düşünmek” fikrinin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen hala anlaşılamamış olduğunu da göstermektedir. Posthümanizm ile bir dağ gibi düşünmeyi öğrenebilmek ve dünyadaki insan varlığına bu bakış açısıyla yeniden bir nitelik ve amaç kazandırmak mümkün olabilmektedir. Nasıl ki sürdürülebilir kalkınmanın başarısı sektörlerin sürdürülebilirliğine bağlandıysa, posthümanizmin ve/veya çevre veya canlı merkezli ekolojik etik yaklaşımların tümünün de başarısı sektörlerin, toplumların, insanların bu düşünce biçimine dönüştürülmesinden geçmektedir.

Belki bugün kökleşmiş kapitalist ve insanmerkezli turizm bilinci, uygulama pratikleri hemen dönüştürülemez; fakat varılacak yeri “tüm canlıların hakkını gözetken turizm” fikri olarak tanımlamak beraberinde bebek adımları olarak insanların görmesi veya “sevmesi” için kafeslerde tutulmayan veya henüz yavruyken acılı süreçlerle “insancıl” hale getirilmeyen yaban hayvanlarının, metalaştırılıp özü yitirilmeyen yerlilerin, manzaradan ibaret görülmeyen ekosistemlerin ve doğal alanların olduğu bir turizm fikrinin gelişmesini sağlayabilir. Bu noktada ekolojinin “oikos”tan geldiğini hatırlamak, aynı evde yaşadığımız diğer canlılara ve evimize nasıl davranmamız gerektiği konusunda bize rehberlik edebilir. Benzer şekilde ekoturizmin de aynı kökten geldiğini düşündüğümüzde kavramın ne kadar büyük bir sorumluluk taşıdığını da göstermektedir. Böylesi bir alanda doğal olarak insanı, insan istek ve ihtiyaçlarını, insan varlığını öncelemeden bir sistem geliştirilmesi gerekmektedir. Böylesi bir yaklaşımda turizmin eğitsel yönünün ön plana çıkarılması ve bölgesel koruma için kritik sektörlerden birine dönüştürülmesi gerekmektedir. Posthümanist turist fikri bu dönüşümü sağlayacak turist profilini oluşturmada önemli bir adım olacaktır.

Çevresiyle bağ kurmak, farklı kültürleri, canlıları ekosistemleri derinlemesine anlamak amaçlarıyla seyahat eden, birlikte yaşamının bütünü parçası olma fikrinin derinine inmeyi hedefleyen turist insan ötesi turistin ana çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu çalışmada alana bir giriş yapılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda insan ötesi turist, turizm, destinasyon ilkelerinin belirlenmesi, ilgili ölçeğin geliştirilmesi, destinasyonlar için indekslerin hazırlanması konuları ele alınarak alanın ayrıntılı açıklanması sağlanabilir. Ayrıca hayvan etiği, toprak etiği, yerel kültürlerin ve yaşamların bu bakış açısıyla turizmde değerlendirildiği çalışmaların yine posthümanizm içerisinde ele alınması da mümkündür.

KAYNAKÇA

- [1] Higgins-Desbiolles, F. (2018), "Sustainable tourism: sustaining tourism or something more?" *Tourism Management Perspectives*, 25 (2018), 157-160.
- [2] Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Polity Press: UK.
- [3] Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble*. Duke University Press.
- [4] Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway*. Duke University Press.
- [5] Heidegger, M. (2002). *Hümanizm Üzerine Mektup: Hümanizmin Özü*. (Çev. A. Aydoğan.) İz Yayıncılık: İstanbul.
- [6] Descartes, R. (1983). *Felsefenin İlkeleri*, (Çev. Mesut Akın), Say Yayınları.
- [7] Descartes, R. (2020). *Yöntem Üzerine Konuşma*, (Çev. Murat Erşen), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- [8] Kant, I. (2003). *Ethica: Etik Üzerine Dersler*, (Çev. O. Özügül), Pencere Yayınları, 270-275.
- [9] Passmore, J. (1974). *Man's Responsibility for Nature: Ecological Problems and Western Traditions*, New York: Charles Scribners.
- [10] Locke, J. (1823). Two treatises of government. From The Works of John Locke. A New Edition, Corrected., <https://www.yorku.ca/comminel/courses/3025pdf/Locke.pdf>
- [11] Dubos R., Ward, B. (1972). *Only One Earth: The Care and Maintenance of a Small Planet*, Penguin: Middlesex.
- [12] Dubos, R. (1968). *So Human an Animal: How We Are Shaped by Surroundings and Events*, Scribner: New York.
- [13] Norton, B. G. (1995). "Why I am Not a Nonanthropocentrist" *Environmental Ethics*, 17 (4), 341-358.
- [14] Norton, B. G. (2005). *Sustainability: A Philosophy of Adaptive Ecosystem Management*, University of Chicago Press.
- [15] Mzembe, A. N., Koens, K., & Calvi, L. (2023). "The institutional antecedents of sustainable development in cultural heritage tourism." *Sustainable Development*, 31(4). <https://doi.org/10.1002/sd.2565>
- [16] Dragomir, L., & Mazilu, M. (2021). "Paradigms and paradoxes in the metamorphosis of ecotourism." *Quaestiones Geographicae*, 40(4), 71-84. <https://doi.org/10.2478/quageo-2021-0034>
- [17] Weaver, D. (2015). *Sustainable Tourism Theory and Practice*. Boca Raton Crc Press/Taylor & Francis.
- [18] Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., & Khan, A. U. (2022). "Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism." *Environmental Science and Pollution Research*, 30(3). <https://link.springer.com/article/10.1007/s11356-022-22496-w>
- [19] Calisto, M. de L., Umbelino, J., Gonçalves, A., & Viegas, C. (2021). "Environmental sustainability strategies for smaller companies in the hotel industry: doing the right thing or doing things right?" *Sustainability*, 13(18), 10380. <https://doi.org/10.3390/su131810380>
- [20] Cater, E., Lowman, G. (1994). *Ecotourism: A Sustainable Option?* Wiley.
- [21] Hayles, N. K. (1999). *How we became posthuman* (74th ed.). University of Chicago Press.
- [22] Leopold, A. (1949). *The Land Ethic*, Sand County Almanac with Essays on Conservation from Round River, New York: Oxford University Press
- [23] Naess, A. (1973). Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement. A Summary, *Inquiry*, 16 (1), 95-100.
- [24] Bulin, D., Stanculescu G. and Calaretu B., (2012) Stakeholders Engagement for Sustainable Tourism. International Conference of Business Excellence.
- [25] Cohen, E. (2018). Posthumanism and Tourism, *Tourism Review*, 74 (3), 416-427.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Çizgi Filmlerde Gıda İsrafi ve Sürdürülebilirlik Mesajları

Dr. Vildan TÜYSÜZ^{a*}

^a Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Sakarya/Türkiye.

* Sorumlu Yazar: vildantuysuz@outlook.com

ÖZET

Gıda israfı, sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıyla küresel ölçekte ciddi bir sorun halini almıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmada gıda israfına ilişkin mesajların çizgi filmler aracılığıyla nasıl aktarıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda Canım Kardeşim, Dedemin Öyküleri, Karagöz ve Hacivat, Keloğlan, Mercanya, Nasreddin Hoca, Nussa ve Rarra, Yusuf'un Dünyası olmak üzere sekiz farklı çizgi film incelenmiştir. Gıda israfı ve sürdürülebilirlik temaları içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. YouTube platformundan izlenen videolar yazılı metne dönüştürülmüş daha sonra MAXQDA programı kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler; gıda israfına yönelik davranışlar, sürdürülebilirlik ve kaynakların korunması, toplumsal ve ahlaki değerler, israf önleyici mesajlar, çözüm önerileri ve rehber karakterler ana temaları altında sınıflandırılmıştır. Araştırma kapsamında "israf etme" ve "ihtiyaç kadar tüketim" mesajlarının yoğun biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. İsrafi önleyecek rehber karakterler ise anne-baba olarak ön plana çıkmıştır. Dini referansların israfı önlemede önemli yer tutmuştur. Tasarlanan bu çalışma çizgi filmlerin sadece bir eğlence unsuru olmadığını aynı zamanda farkındalık oluşturma ve değerler aktarımı işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Araştırma bu yönüyle gıda israfı farkındalığının medya aracılığıyla çocuklara aktarılmasında çizgi filmlerin güçlü bir araç olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Çizgi Film, Gıda İsrafi, Sürdürülebilirlik, Gastronomi*

Food Waste and Sustainability Messages in Cartoons

Dr. Vildan TÜYSÜZ^{a}*

^aSakarya University of Applied Sciences, Faculty of Tourism, Department of Tourism Management,
Sakarya/Türkiye.

Corresponding Author: vildantuysuz@outlook.com

ABSTRACT

Food waste has become a serious global problem with its social, environmental, and economic dimensions. This study aimed to reveal how messages about food waste are conveyed through cartoons. Eight different cartoons were examined: My Dear Brother, My Grandfather's Stories, Karagöz and Hacivat, Keloğlan, Mercanya, Nasreddin Hodja, Nussa and Rarra, and Yusuf's World. The themes of food waste and sustainability were evaluated using content analysis. Videos viewed on YouTube were transcribed into written text and then analyzed using the MAXQDA program. The obtained data were categorized under the main themes of food waste behaviors, sustainability and resource conservation, social and moral values, waste prevention messages, solution suggestions, and guiding characters. The study identified a strong presence of the messages "don't waste" and "consume only as needed." Parents were the prominent guiding characters to prevent waste. Religious references played a significant role in preventing waste. This study demonstrates that cartoons are not just entertainment, but also serve to raise awareness and convey values. In this respect, the research demonstrates that cartoons can be a powerful tool in conveying food waste awareness to children through media.

Keywords: Cartoons, Food Waste, Sustainability, Gastronomy

I. Giriş

Gıda israfı günümüzde küresel çapta önemli bir sorun haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde her yıl milyarlarca dolar değerinde gıda israf edilmektedir. Fakat gıda israfıyla ilgili sorun bunlarla sona ermemektedir. Yapılan gıda israfının%95'ten fazlası anaerobik sindirim yoluyla metan, karbondioksit ve diğer sera gazlarına dönüştürülerek çöplüklerde son bulmaktadır. Bu durum ise gıda israfının gıda israfının iklim değişikliği üzerindeki etkilerini oldukça ciddi hâle getirmektedir. Bilhassa Asya ülkelerinde nüfus artışı ve ekonomik büyüme göz önünde bulundurulduğunda gıda israfı sorununun önümüzdeki yıllarda artış göstereceği öngörülmektedir. Aynı zamanda gıda atıkları çöplüklere gömüldüğünde içerdiği enerji değerleri kaybolmaktadır [1]. Gıda israfı toprak, enerji, su ve diğer doğal kaynakların etkin kullanılmamasına yol açmaktadır ve üretim, dağıtım ile bertaraf maliyetlerini artırmaktadır. Bu sebeple bu soruna yönelik potansiyel çözümler geliştirebilmek için

gıdanın hangi sebeplerle ve ne zaman israf edildiğinin anlaşılması temel bir gerekliliktir. Sorunun karmaşıklığı, gıda tedarik zincirini oluşturan farklı paydaşlar arasındaki çok sayıda etkileşimden ve çok sektörlü yapısından kaynaklanmaktadır. Gıda tedarik zinciri (i) tarımsal üretim, (ii) depolama ve taşıma, (iii) işleme, (iv) dağıtım ve (v) tüketici aşamaları beş ana aşamadan oluşmaktadır [2].

Gıda kayıpları; kalite, estetik standartlara uyum zorunluluğu, yönetsel yetersizlikler, üretim sürecindeki verimsizlikler, bozulma, dökülme, tarımsal-endüstriyel faaliyetlerin doğasında bulunan kaçınılmaz atık oranı sebebiyle işleme, üretim, paketlenme aşamalarında meydana gelebilmektedir. Buna ek olarak dağıtım sürecindeki kayıplar uzun mesafeli taşımacılık, çok sayıda aracı kullanımı, dağıtım sürecindeki yetersiz soğuk zincir uygulamaları ya da ürünlerin yükleme ve boşaltma esnasında uğradığı fiziksel hasarlardan kaynaklanmaktadır. Perakende ve süpermarket düzeyinde ise son kullanma tarihi geçen ya da raflardan kaldırılarak imha edilen ürünler “gıda atığı” olarak tanımlanmaktadır. Bu tür atıkların oluşumunda estetik beklentiler, tüketici talebindeki dalgalanmalar, uygun olmayan ambalajlama ve depolama uygulamaları belirleyici rol oynamaktadır [3].

Günümüzde çizgi filmler, sosyal iletişim alanındaki araştırmalarda farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle mesajın aktarılması ve bireyler tarafından benimsenmesinin kritik önem taşıdığı durumlarda animasyon, iletişim aracı olarak giderek daha geniş bir kullanım alanına ulaşmıştır [4]. Konuyla ilgili alan yazın incelendiğinde gıda israfı kapsamında yapılan çalışmaların yiyecek içecek ve konaklama işletmeleri [5], [6], [7], [8], [9], [10] atık yönetimi [11], [12], [13], [14] israf azaltma [15], [16], [17], [18], [19], [20], [21] israfın etkileri [22], [23], [24], [25], [26], [27] gibi başlıklarla ilişkilendirildiği görülmüştür. Yapılan literatür taramasında gıda israfı ve sürdürülebilirlik konusunun çizgi filmlerle ilişkilendirildiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum çalışmanın hem özgünlüğünü ortaya koymakta hem de literatürdeki önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda tasarlanan çalışmanın temel amacı, çizgi filmlerde gıda israfı bağlamında iletilen mesajların akademik bir bakış açısıyla incelenmesidir. Bu doğrultuda Canım Kardeşim, Dedemin Öyküleri, Karagöz ve Hacivat, Keloğlan, Mercanya, Nasreddin Hoca, Nussa ve Rarra, Yusuf’un Dünyası olmak üzere sekiz çizgi film izlenerek ilgili bölümler yazılı metne dönüştürülmüştür. Ardından MAXQDA programı kullanılarak temalar oluşturulmuş ve bu temalar altında alt kodlar tanımlanmıştır. Çalışmanın amacına ulaşabilmesi için ‘çizgi filmlerde gıda israfına yönelik verilen mesajlar nelerdir?’ sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulguların gıda israfı konusunda farkındalık yaratmada çizgi filmlerin nasıl bir işlev üstlenebileceğini ortaya koyması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

II. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Gıda İsrafı

Gıda israfı, “başlangıçta insan tüketimi için olan yenilebilir gıda miktarındaki azalma” olarak tanımlanmakta olup Gıda Tedarik Zinciri’nin tüm aşamalarında meydana gelen kayıpları kapsamaktadır. Bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için gıda israfı ile yakından ilişkili olan “gıda kaybı” ve “gıda atığı” kavramlarının da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Gıda kaybı perakendeciler, gıda hizmeti sunan

işletmeler ve tüketiciler dışında kalan tedarik zinciri aktörlerinin karar ve uygulamalarından kaynaklanan miktar veya kalite kaybını ifade etmektedir. Gıda atığı ise insan tüketimi amacıyla üretilmiş olmasına rağmen Gıda Tedarik Zinciri'nin herhangi bir aşamasında tüketilmeyip atılan, bozulan, kaybolan ya da zararlılar tarafından tüketilen yenilebilir gıda maddelerini kapsamaktadır [28]. Özetle gıda israfı; üretim, hasat sonrası ve işleme aşamalarında oluşan gıda kayıplarını, ayrıca perakende ve tüketim aşamalarında ortaya çıkan gıda atıklarını birlikte içeren kapsamlı bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Şekil 1'de gıda israfı şeması sunulmuştur.

Şekil 1. Gıda İsrafı Şeması (Kaynak: Food Drink Europe, 2025).

Dünya nüfusunun hızlı artışı, gıda talebini doğrudan etkileyerek küresel ölçekte önemli bir sorun haline gelmiştir [29]. Gıda israfı her ne kadar tüm dünyayı ilgilendiren evrensel bir problem olsa da özellikle gelişmiş ülkelerde daha yoğun biçimde görülmektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerde gelir seviyesinin yükselmesine paralel olarak tüketim miktarı ve çeşitliliğinin artması, ev dışı tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşması, alışveriş merkezlerinin çoğalması ve pazarlama stratejilerinin çeşitlenmesi gibi etkenlerle ilişkilendirilmektedir. Öte yandan gıda tedarik zincirinin farklı aşamalarında görülen yetersiz teknolojik altyapı, hatalı taşıma ve depolama süreçleri ile uygun olmayan ambalajlama ve saklama koşulları da gıda israfını artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır [30].

Düşük gelirli ülkelerde meydana gelen gıda kayıpları, büyük ölçüde sınırlı hasat yöntemleri, yetersiz depolama imkânları, soğutma altyapısındaki eksiklikler ile paketlenme ve pazarlama sistemlerindeki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Yoksulluk sınırında yaşamını sürdüren küçük ölçekli çiftçiler açısından bu kayıpların azaltılması, yaşam koşullarını doğrudan etkileyen kritik bir unsur niteliği taşımaktadır. Buna karşılık orta ve yüksek gelirli ülkelerde görülen kayıplar daha çok gıda zincirinin farklı aşamalarında yer alan aktörler arasındaki koordinasyon eksikliklerinden doğmaktadır. Bu bağlamda üretici-satıcı anlaşmaları, toptan alım

uygulamaları ve ürünlerin son tüketim tarihinin geçirilmesi, kayıpları artıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır [31].

Gıda zincirinde meydana gelen kayıplar ülkeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim Avustralya ve Yeni Zelanda'da toplam gıdanın yaklaşık %5-6'sı, Orta ve Güneydoğu Asya'da %20-21'i, Avrupa ve Kuzey Amerika'da ise %16'sı kaybolmakta ya da atılmaktadır. Hane halkı düzeyinde ortaya çıkan israf incelendiğinde; Avrupa Birliği'nde 47 milyon ton, ABD'de 40 milyon ton, Çin'de 18 milyon ton, Avustralya'da 7,3 milyon ton, İngiltere'de 4,5 milyon ton gıdanın her yıl israf edildiği görülmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler gıda israfı ile mücadeleyi 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi içerisinde öncelikli konular arasında değerlendirmiştir. Ayrıca FAO ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı, gıda kaybı ve israfını Gıda Kaybı İndeksi (FLI) ve Gıda İsrafı İndeksi (FWI) olmak üzere iki ayrı ölçüt aracılığıyla takip etmektedir. FLI, FAO'nun 2019 raporunda yer alırken FWI çalışmalarının ise hâlâ sürdürüldüğü belirtilmektedir [32].

Gıda israfının ortaya çıkmasında hem tüketici davranışları hem de gıda hizmeti sunan işletmelerden kaynaklanan çeşitli unsurlar etkili olmaktadır. Tüketici temelli gıda israfına yol açan başlıca faktörler; alışveriş ve tüketim süreçlerinde planlama eksikliği, gereksinimden fazla ürün satın alma, satış noktalarında gereğinden fazla yemek siparişi verme, gıda artıklarını değerlendirmeme ve konuya ilişkin yetersiz bilinç düzeyi olarak sıralanabilir. Gıda hizmetleri kaynaklı israfın temel nedenleri arasında ise gereğinden fazla yiyecek hazırlanması, endüstriyel gıda işleme sürecinde yaşanan hatalar, gıda güvenliği politikalarının zorunlu kıldığı uygulamalar, yönetimsel, finansal ve teknik sınırlılıklar, kontaminasyon sonucu atılan ürünler, teşhir amaçlı aşırı gıda temini ve büyük porsiyon uygulamaları öne çıkmaktadır [8].

Tahminlere göre insan tüketimine yönelik üretilen gıdanın yaklaşık üçte biri her sene kaybolmakta ya da israf edilmektedir. Bu miktar küresel açlığı ortadan kaldırmak için gerekli yıllık gıda ihtiyacının dört katına karşılık gelmektedir. Gıda kayıpları ve israfı (GKZ), gıda sistemlerinin sürdürülebilirliğini ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç temel boyutta olumsuz etkilemektedir. Nitekim GKZ; ekonomik açıdan kalkınmayı sekteye uğratmakta, sosyal ilerlemeyi engellemekte, gereksiz sera gazı emisyonlarına yol açmakta ve gıda güvenliğini zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra besin öğeleri, enerji ve doğal kaynakların da önemli ölçüde boşa harcanmasına neden olmaktadır [33].

B. Gıdaların Sürdürülebilir Kullanımı

Nüfus artışı, doğal kaynaklar üzerinde önemli bir baskı yaratmakta ve çevresel sorunların giderek artmasına zemin hazırlamaktadır. Biyolojik çeşitlilikteki azalma ile hava, su, toprak kirliliği gibi çevresel değerlerdeki kayıplar, bu sorunların somut göstergeleri olarak ön plana çıkmaktadır. İnsan, tarih boyunca doğadan yararlanmıştır ancak hızlı sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle bilimsel ilerlemelerden yararlanarak çevre üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu süreçte kaynak kullanımının aşırıya kaçması doğal kaynakların ve çevrenin sınırsız bir şekilde tüketilmesine yol açmış ve ekolojik dengenin ciddi biçimde bozulmasına sebep olmuştur. Ekolojik dengenin bozulması ise artan gıda talebi, doğal kaynakların tükenmesi, gıda güvenliği

sorunları, üretim süreçlerindeki aksaklıklar ve küresel gıda tedarik zincirlerindeki aksamalara bağlı olarak gıdaya erişimi doğrudan etkilemektedir [34].

Sürdürülebilirlik teriminin ilk kez 18. yüzyılın başlarında ormanlarla ilgili bir eser bağlamında kullanıldığı bilinmektedir. Söz konusu eserde, dikilen ağaç sayısının kesilen ağaç sayısını aşmasının ormanların sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır [35]. Her ne kadar bu kavramın tarihî kökeni eskiye dayansa da literatürde yer bulması ve kavramsal olarak tanımlanması 1972 yılında Stockholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevre Konferansı ile mümkün olmuştur [36].

Gıda sistemleri, gıdaların üretimi, işlenmesi, pazarlanması ve hazırlanması süreçleriyle bu faaliyetlerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini kapsayan bütüncül bir yapıyı ifade etmektedir. Sürdürülebilir gıda sistemi ise sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde gıda güvenliğini sağlamak, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözetmek ve doğal kaynakları korumak amacıyla uzun vadeli bir perspektifle oluşturulmuş sistemler olarak tanımlanmaktadır. Gıda sistemlerinin farklı sektörlerle etkileşim içinde olması, bu yapının çok boyutlu olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Sürdürülebilir gıda kavramı, hem insan sağlığı açısından kritik olan gıdaların üretim ve tüketim süreçlerini hem de bu süreçlerin doğal kaynaklar ve çevre üzerindeki etkilerini dikkate alarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kavram; sağlıklı gıda üretimi, tüketimi ve gıdanın hazırlanması aşamalarında çevresel ve doğal kaynakların korunmasını içermektedir. Her ne kadar sürdürülebilir gıda için evrensel bir tanım bulunmasa da “iyi gıda” kavramı; bitki, hayvan ve çevre bilinciyle üretilen, işlenen ve tüketiciye ulaştırılan gıdayı ve bu gıdaların tüketim süreçlerini kapsamaktadır [37].

2050 yılına kadar dokuz ila on milyar insanın beslenmesi, büyük ölçekli ve karmaşık bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun çözümüne katkı sağlayabilecek çeşitli stratejiler önerilmiştir. Bunlar arasında verim açığını kapatmak (yani mevcut potansiyel verim ile fiili verim arasındaki farkı azaltmak), ürünlerin üretim kapasitesini artırmak (çoğunlukla yeni teknolojilerin kullanımı ve araştırma yatırımları yoluyla), gıda israfını azaltmak, beslenme alışkanlıklarını dönüştürmek ve su ürünleri yetiştiriciliğini genişletmek yer almaktadır. Söz konusu stratejilerin etkinliği, sürdürülebilir ve adil bir gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla çok boyutlu ve birbirine bağlı küresel bir plan çerçevesinde koordine edilmesine bağlıdır [38].

III. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Çalışmada gıda israfına ilişkin mesajların çizgi filmler aracılığıyla nasıl aktarıldığını ortaya koymak hedeflendiğinden içerik analizinin bu çalışma için uygun olacağı düşünülmüştür. Araştırma verileri 01.07.2025-31.07.2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Analiz sürecinde sekiz farklı çizgi film sistematik olarak incelenmiş, belirlenen bölümler yazılı metne dönüştürülerek MAXQDA programına aktarılmıştır. Daha sonra kodlama işlemleri gerçekleştirilmiş, elde edilen kodlar temalar altında bütünleştirilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın kapsamı yalnızca seçilen sekiz çizgi filmle sınırlı olup farklı yapımlarına, kültürel bağlamlara veya daha geniş bir çizgi film havuzuna yönelik genellemeler yapılmamaktadır. Bununla birlikte çalışma, gıda israfı olgusunun

erken yaşlarda medya aracılığıyla nasıl temsil edildiğini anlamaya yönelik önemli bir adım niteliği taşımaktadır. Elde edilen bulguların özellikle çocuklara yönelik sürdürülebilirlik eğitimi, değerler eğitimi ve medya okuryazarlığı alanlarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

IV. BULGULAR

Tablo 1 incelendiğinde gıda israfı temasının farklı çizgi filmlerde çeşitli şekillerde işlendiği görülmektedir. “Canım Kardeşim”, “Dedemin Öyküleri”, “Karagöz ve Hacivat”, “Keloğlan”, “Mercanya”, “Nasreddin Hoca”, “Nussa ve Rarra” ve “Yusuf’un Dünyası” çizgi filmlerinde ortak vurgunun “israf etmeme” mesajı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum farklı kültürel ve anlatı biçimlerine sahip yapımların aynı değer etrafında birleştiğini göstermektedir. En uzun süreli çizgi film olan Keloğlan (14 dk 12 sn), yüksek izlenme oranı (2,7 milyon) ile dikkat çekmektedir. Öte yandan “Nasreddin Hoca” çizgi filmi, “israf haramdır” vurgusuyla dini temelli bir yaklaşım sergilemiş ve oldukça geniş bir izleyici kitlesine ulaşmıştır (889 bin). İzlenme sayıları incelendiğinde toplumsal olarak bilinen ve kültürel hafızada güçlü bir yeri olan karakterlere sahip çizgi filmlerin daha fazla izlendiği dikkat çekmektedir. Genel olarak tablo gıda israfı konusunun yalnızca modern yapımlarda değil, geleneksel anlatılardan beslenen çizgi filmlerde de işlendiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu israf karşıtı mesajların hem güncel hem de kültürel temsiller aracılığıyla çocuklara aktarıldığını göstermektedir.

Tablo 1. Çizgi Filmlere Ait Bilgiler

Sıra	Çizgi Film	Yapılan Vurgu	Video Süresi	İzlenme Sayısı
1	Canım Kardeşim	Tasarruf Yap, İsraf Etme	10 dk 51 sn	659 B.
2	Dedemin Öyküleri	İsraf Etmemek	6 dk 23 sn	143 B.
3	Karagöz ve Hacivat	İsraf Etme	4 dk 58 sn	147 B.
4	Keloğlan	İsraf	14 dk 12 sn	2.7 Mn.
5	Mercanya	İsraf Etme	12 dk 5 sn	46 B.
6	Nasreddin Hoca	İsraf Haramdır	11 dk 9 sn	889 B.
7	Nussa ve Rarra	İsraf Etmeyelim	4 dk 5 sn	182 B.
8	Yusuf’un Dünyası	İsraf Duyarlılığı	7 dk 57 sn	490 B.
Toplam Süre			72 dk 31 sn	

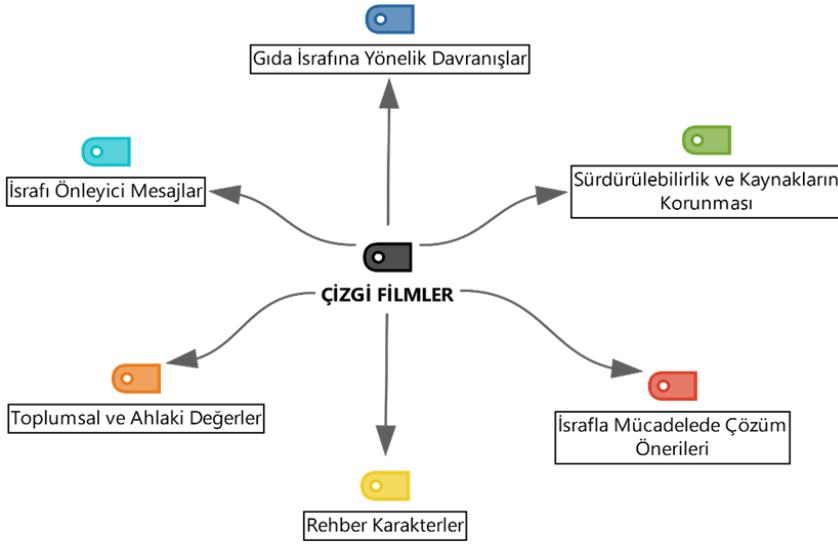
MAXQDA programı kullanılarak oluşturulan kod bulutu Şekil 2’de sunulmuştur. Kod bulutu çizgi filmlerde gıda israfına ilişkin öne çıkan kavramların yoğunluğunu görsel olarak ortaya koymaktadır. İlgili şekil incelendiğinde israf etme (56), ihtiyaç kadar tüketim (37), farkındalık (35), elindekinin kıymetini bil (20), dini referanslar (20), israfın günah olduğu (19), yiyecekleri çöpe atma (17), birlikte hareket etme (16), tabakta yemek bırakma (13), tasarruf et (13), su, elektrik enerji tasarrufu (12), anne/baba (12), artan yemeklerin çöpe atılması (12) ifadelerin öne çıktığı görülmektedir. Kod bulutunda yer alan çeşitlilik çizgi filmlerin yalnızca bireysel davranışlara değil, aynı zamanda ahlaki, dini ve çevresel boyutlara da vurgu yaptığını

kanıtlamaktadır. Dolayısıyla Şekil 2, çizgi filmlerin çok boyutlu bir değer aktarımına aracılık ettiğini göstermektedir.

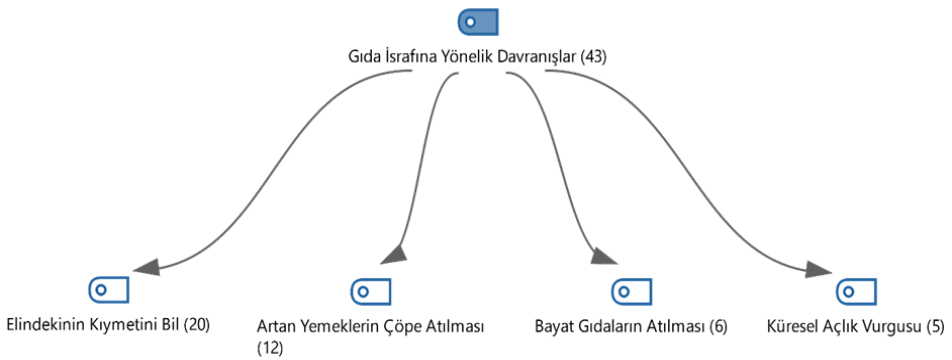
Şekil 2. Çizgi Filmlere İlişkin Kod Bulutu

İzlenen sekiz çizgi film; gıda israfına yönelik davranışlar, sürdürülebilirlik ve kaynakların korunması, israfı mücadeleyle ilişkin çözüm önerileri, toplumsal ve ahlaki değerler, israfı önleyici mesajlar olmak üzere altı ana tema kapsamında değerlendirilmiştir. Bu temalara ilişkin görsel Şekil 3'te sunulmaktadır. Bu temaların çeşitliliği, gıda israfı konusunun sadece tüketim alışkanlıklarıyla sınırlı olmadığını çevresel, toplumsal, ahlaki ve eğitsel boyutları da içerdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle "israf önleyici mesajlar" ve "toplumsal-ahlaki değerler" temaları, çocuklara doğrudan değer aktarımı sağlama yönünden kritik öneme sahiptir.

Şekil 3. Çizgi Filmlere İlişkin Ana Temalar

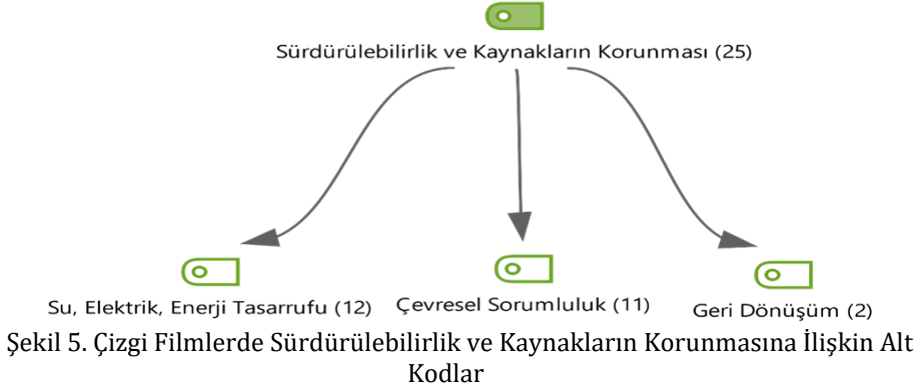
Gıda israfına ilişkin davranışlara yönelik toplam 43 kodlama gerçekleştirilmiştir. Şekil 4 incelendiğinde en sık tekrarlanan ifadenin kişilerin ellerindeki kıymetini bilmelerine yönelik olduğu (n=20) görülmektedir. Bu bulgu değerler eğitimiyle doğrudan örtüşmekte ve israf karşısında bireysel sorumluluğun önemine işaret etmektedir. Bu ifadeyi sırasıyla artan yemeklerin çöpe atılması (n=12), bayat gıdaların atılması (n=6) ve küresel açlık vurgusu (n=5) temaları izlemektedir. Artan yemeklerin çöpe atılması ve bayat gıdaların israfı gibi ifadeler, günlük yaşam pratiklerinin doğrudan yansımaları olarak dikkat çekmektedir. Küresel açlık vurgusunun yer alması ise çocuklara yalnızca bireysel değil, küresel ölçekte sorumluluk kazandırmayı hedefleyen bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

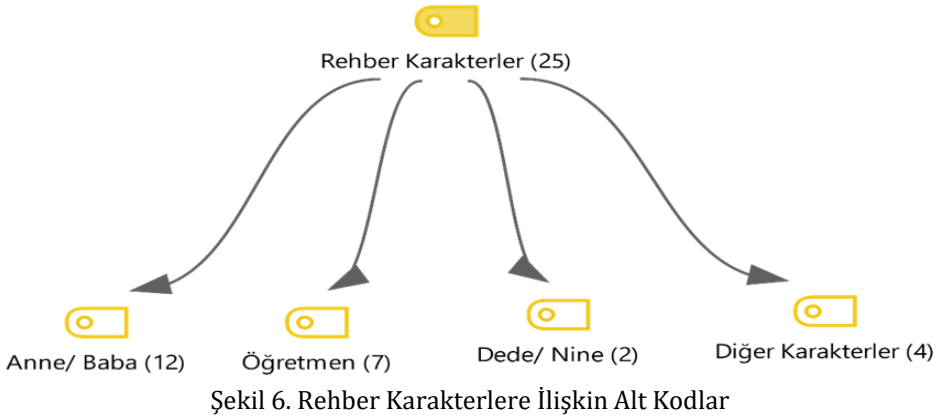
Şekil 4. Gıda İsrafiyla İlgili Davranışlara İlişkin Alt Kodlar

Sürdürülebilirlik ve kaynakların korunması temasına ilişkin toplam 25 kodlama gerçekleştirilmiştir. Bu tema kapsamında en sık vurgulanan unsurun su, elektrik ve enerji tasarrufu (n=12) olduğu görülmektedir. Çizgi filmlerde enerji ve kaynak

tasarrufuna yönelik mesajların çocuklara erken yaşta aktarılması, sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının kazandırılması açısından önemlidir. Bunu sırasıyla çevresel sorumluluk (n=11) ve geri dönüşüm (n=2) ifadeleri izlemektedir. Çevresel sorumluluk ve geri dönüşüm mesajları bireylerin yalnızca kaynak tüketiminde değil, çevreye duyarlı davranış geliştirmelerinde de yol gösterici olabilecek niteliktedir.

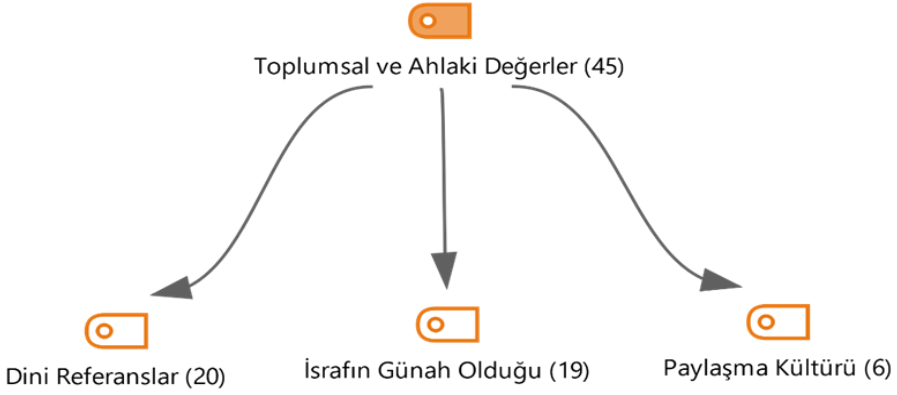

Çizgi filmlerde yer alan rehber karakterlere ilişkin toplam 25 kodlama yapılmıştır. Bu bağlamda anne/baba figürleri (n=12), israfa en sık dikkat çeken karakterler olarak öne çıkmaktadır. Anne-baba figürlerinin ön planda olması, israf konusunda aile içi değer aktarımının temel belirleyici olduğunu göstermektedir. Sırasıyla öğretmenler (n=7), diğer karakterler (hayvan vb.) (n=4) ve dede/nine figürleri (n=2) temada yer almaktadır. Öğretmenler ve diğer karakterler de destekleyici rol üstlenmektedir. Bu durum çocukların hem aile hem de okul aracılığıyla israf bilinci geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

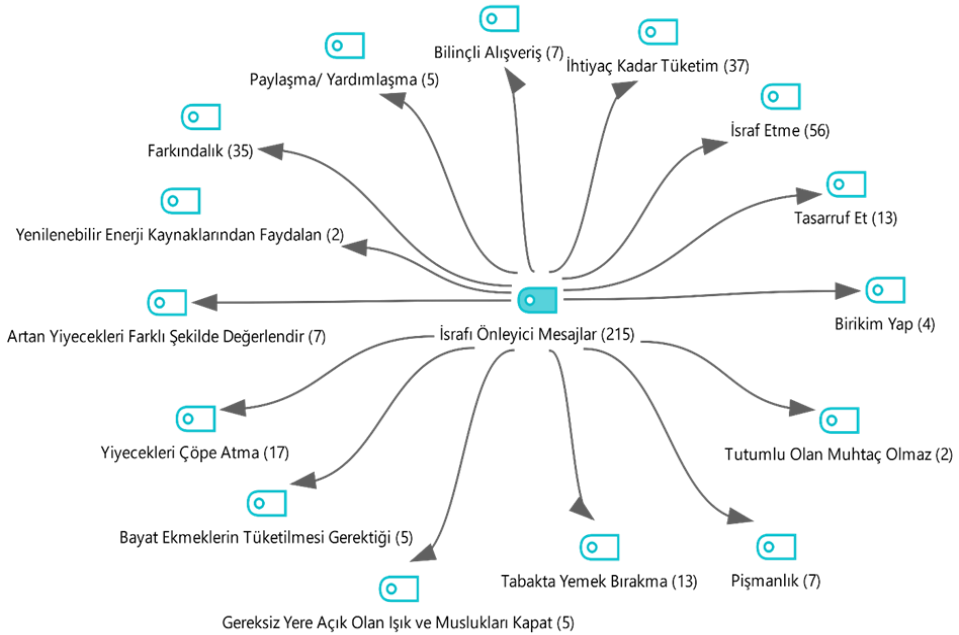
Toplumsal ve ahlaki değerlere ilişkin tema kapsamında toplam 45 kodlama yapılmıştır. Bu çerçevede en fazla öne çıkan değer dini referanslar (n=20) olurken, bunu israfın günah olarak görülmesi (n=19) ve paylaşma kültürü (n=6) izlemiştir. "İsrafın günah olması" vurgusu, dini değerler üzerinden ahlaki bir bilinç

oluşturulduğunu göstermektedir. Bunun yanında paylaşma kültürünün işlenmesi, toplumsal dayanışmanın önemini çocuklara aktaran bir yaklaşımı temsil etmektedir.

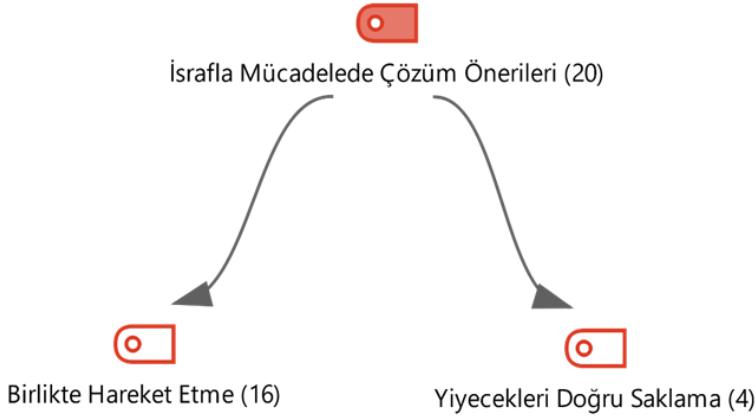
Şekil 7. Toplumsal ve Ahlaki Değerlere İlişkin Alt Kodlar

İsraf önleyici mesajlar temasına yönelik toplam 215 kodlama yapılmıştır. İsraf etme (n=56) en sık verilen mesaj olmuştur. Daha sonra ihtiyaç kadar tüketim (n=37), farkındalık (n=35) mesajları dikkat çekmektedir. Şekil 8'de diğer mesajlara yer verilmiştir. Çizgi filmlerde bu mesajların yoğun olarak yer alması, bilinçlendirme hedefinin güçlü bir göstergesidir.

Şekil 8. İsraf Önleyici Mesajlara İlişkin Alt Kodlar

Son olarak çizgi filmlerde gıda israfıyla mücadelele yönelik çözüm önerilerine dair toplam 20 kodlama yapılmıştır. Birlikte hareket etme (n=16) ve yiyecekleri doğru saklama (n=4) ifadeleri ön plana çıkmıştır. Çizgi filmler, israfta mücadele konusunda yalnızca sorunları değil, çözüm yollarını da aktarmaktadır. “Birlikte hareket etme” ve “yiyecekleri doğru saklama” mesajları, kolektif bilinç ve pratik becerilerin önemini vurgulamaktadır.

Şekil 9. İsrafla Mücadelele Yönelik Çözüm Önerilerine İlişkin Alt Kodlar

Araştırma bulgularına yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında çizgi filmlerin gıda israfı konusunda farkındalık yaratmada ve çocuklara değerler aşılamada etkili bir araç olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen sekiz çizgi filmin izleyicilere bireysel sorumluluk, toplumsal dayanışma, dini referanslar ve sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu mesajlar verdiği tespit edilmiştir. Bu durum çizgi filmlerin yalnızca eğlence kaynağı olmadığını eğitici ve yönlendirici işlevlere de sahip olduğunu göstermektedir.

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gıda israfı, değerli gıda kaynaklarının kaybına yol açmasının yanı sıra bu kaynakların enerji üretimi veya kompostlama gibi alternatif süreçlerde kullanılma potansiyelini de ortadan kaldırması sebebiyle son derece ciddi bir sorundur. Ayrıca tedarik zincirinde israf edilen kaynaklar ve ortaya çıkan emisyonlar ile organik atıkların çöplüklere yönlendirilmesi, çevresel ve ekonomik açıdan önemli sorunlar yaratmaktadır [39]. Böylesi önemli bir problemten yola çıkılarak tasarlanan bu çalışmada gıda israfına ilişkin mesajların çizgi filmler aracılığıyla çocuklara nasıl aktarıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma bulguları çizgi filmlerin gıda israfı konusunda çocuklara erken yaşta değer ve bilinç kazandırmada etkili bir araç olabileceğini göstermiştir. Çizgi filmlerde bireysel sorumluluk, toplumsal dayanışma, dini referanslar ve sürdürülebilir tüketim gibi farklı boyutlarda mesajların verildiği tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında çizgi filmlerin eğlendirici unsur olmasının yanı sıra eğitici ve yönlendirici bir rol üstlendiğini de söylemek mümkündür. Çocukların medya aracılığıyla edindikleri davranış ve değerlerin uzun vadede günlük yaşantılarına yansımaları mümkündür. Özellikle aile figürlerinin ön planda olması,

ebeveynlerin çocuklara rol model olma işlevini pekiştirmektedir. Bununla birlikte, dini ve ahlaki değerler üzerinden verilen mesajların, kültürel bağlamda kabul edilebilirliği ve etkisi yüksek görünmektedir. Araştırma kapsamında bazı öneriler geliştirilmiştir. Bunlar:

- ✓ Milli eğitim politikalarında sürdürülebilirlik eğitimi müfredata daha sistematik bir şekilde entegre edilmeli, çizgi filmler gibi medya içerikleri bu sürecin destekleyici aracı olarak kullanılmalıdır.
- ✓ Çizgi film yapımcıları çocukların gelişim düzeyine uygun, anlaşılır ve tekrarlanabilir mesajlar üretmelidir. Bu mesajlarda kültürel ve toplumsal değerlerle uyumlu sürdürülebilirlik temalarına yer verilmelidir.
- ✓ Çocukların tüketim davranışları üzerinde en güçlü etkiye sahip olan aileler sürece aktif şekilde dahil edilmeli, ebeveynlerin rol model olma işlevi medya içerikleriyle desteklenmelidir.
- ✓ Gıda israfı küresel bir sorun olduğu için farklı ülkelerde üretilen çocuk içeriklerinde ortak sürdürülebilirlik mesajları işlenerek küresel bir farkındalık kültürü oluşturulabilir.
- ✓ Çalışma yalnızca sekiz çizgi filmle sınırlıdır. İleride farklı kültürel bağlamlarda üretilmiş daha geniş bir çizgi film havuzu analiz edilerek karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Ayrıca izleyici kitlesi üzerinde deneysel çalışmalar yapılarak bu mesajların davranış değişikliğine etkisi ölçülebilir.

Bu araştırma belirli sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. İlk olarak çalışma yalnızca YouTube platformunda yer alan sekiz çizgi filmle sınırlandırılmıştır. Bu nedenle elde edilen bulgular, daha geniş bir çizgi film havuzunu ya da farklı yayın mecralarını kapsamamaktadır. İkinci olarak incelenen içerikler Türkiye ve yakın kültürel coğrafyada üretilen yapımlardan seçilmiştir ve farklı kültürel bağlamlarda üretilen animasyonlara ilişkin genellemeler yapmak mümkün değildir. Üçüncü olarak araştırma nitel yöntemlere dayalıdır ve yalnızca içerik analiziyle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla çizgi filmlerde verilen mesajların çocuklar üzerindeki doğrudan davranışsal etkilerini ölçmeye yönelik bir veri sunmamaktadır. Buna ek olarak çalışma izleyici kitlesinin yaş, sosyoekonomik ve kültürel özelliklerini dikkate almamıştır. Çocukların farklı gelişim dönemlerinde aynı mesajları nasıl algıladıkları ya da bu mesajların aile ortamında nasıl desteklendiği incelenmemiştir.

KAYNAKÇA

- [1] Melikoglu, M., Lin, C. S. K. and Webb, C. "Analysing global food waste problem: pinpointing the facts and estimating the energy content". *Central European Journal of Engineering*, 3(2), 157-164, 2013.
- [2] Özbük, R. M. Y., and Coşkun, A. "Factors affecting food waste at the downstream entities of the supply chain: A critical review". *Journal of Cleaner Production*, 244, 118628, 2020.
- [3] Mokrane, S., Buonocore, E., Capone, R. and Franzese, P. P. "Exploring the global scientific literature on food waste and loss". *Sustainability*, 15(6), 4757, 2023.
- [4] Ginman, M., and von Ungern-Sternberg, S. "Cartoons as information". *Journal of Information Science*, 29(1), 69-77, 2003.
- [5] Sandaruwani, J. R. C. and Gnanapala, W. A. C. "Food wastage and its impacts on sustainable business operations: A study on Sri Lankan tourist hotels". *Procedia Food Science*, 6, 133-135, 2016.
- [6] Okumus, B., Taheri, B., Giritlioglu, I. and Gannon, M. J. "Tackling food waste in all-inclusive resort hotels." *International Journal of Hospitality Management*, 88, 102543, 2020.
- [7] Goh, E., Okumus, B., Jie, F., Djajadikerta, H. G. and Lemy, D. M. "Managing food wastage in hotels: discrepancies between injunctive and descriptive norms amongst hotel food and beverage managers". *British Food Journal*, 124(12), 4666-4685, 2022.
- [8] Girgin, C. A., Üzümlü, Ş. N., Yılmaz, E. ve Sünnetçioğlu, A. "Yiyecek içecek işletmelerinde gıda israfı". *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 744-764, 2022.
- [9] Amicarelli, V., Aluculesei, A. C., Lagioia, G., Pamfilie, R. and Bux, C. "How to manage and minimize food waste in the hotel industry: An exploratory research". *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 16(1), 152-167, 2022.
- [10] Akar, E. ve Koşan, L. "Yalın üretim anlayışının otel işletmelerinde uygulanabilirliği: Gıda israfı ve kaybı üzerine bir çalışma," *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 191-212, 2023.
- [11] Iacovidou, E., Ohandja, D. G., Gronow, J. and Voulvoulis, N. The household use of food waste disposal units as a waste management option: a review. *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, 42(14), 1485-1508, 2012.
- [12] Thi, N. B. D., Kumar, G., and Lin, C. Y. "An overview of food waste management in developing countries: Current status and future perspective". *Journal of Environmental Management*, 157, 220-229, 2015.
- [13] Paritosh, K., Kushwaha, S. K., Yadav, M., Pareek, N., Chawade, A. and Vivekanand, V. "Food waste to energy: an overview of sustainable approaches for food waste management and nutrient recycling". *BioMed Research International*, (1), 2370927, 2017.
- [14] Salemdeeb, R., Zu Ermgassen, E. K., Kim, M. H., Balmford, A. and Al-Tabbaa, A. "Environmental and health impacts of using food waste as animal feed: a comparative analysis of food waste management options". *Journal of Cleaner Production*, 140, 871-880, 2017.
- [15] Garrone, P., Melacini, M. and Perego, A. "Opening the black box of food waste reduction". *Food Policy*, 46, 129-139, 2014.
- [16] Hermsdorf, D., Rombach, M., & Bitsch, V. "Food waste reduction practices in German food retail". *British Food Journal*, 119(12), 2532-2546, 2017.
- [17] Stangherlin, I. D. C. and De Barcellos, M. D. "Drivers and barriers to food waste reduction". *British Food Journal*, 120(10), 2364-2387, 2018.
- [18] Pinto, R. S., dos Santos Pinto, R. M., Melo, F. F. S., Campos, S. S., and Cordovil, C. M. D. S. "A simple awareness campaign to promote food waste reduction in a University canteen". *Waste Management*, 76, 28-38, 2018.
- [19] Reynolds, C., Goucher, L., Quested, T., Bromley, S., Gillick, S., Wells, V. K., and Jackson, P. "Consumption-stage food waste reduction interventions-What works and how to design better interventions". *Food Policy*, 83, 7-27, 2019.
- [20] Kim, J., Rundle-Thiele, S. and Knox, K. "Systematic literature review of best practice in food waste reduction programs". *Journal of Social Marketing*, 9(4), 447-466, 2019.
- [21] Soma, T., Li, B. and Maclaren, V. "Food waste reduction: A test of three consumer awareness interventions". *Sustainability*, 12(3), 907, 2020.
- [22] Hall, K. D., Guo, J., Dore, M. and Chow, C. C. "The progressive increase of food waste in America and its environmental impact". *PloS one*, 4(11), e7940, 2009.
- [23] Venkat, K. "The climate change and economic impacts of food waste in the United States". *International Journal on Food System Dynamics*, 2(4), 431-446, 2011.
- [24] Scherhauer, S., Moates, G., Hartikainen, H., Waldron, K. and Obersteiner, G. "Environmental impacts of food waste in Europe". *Waste Management*, 77, 98-113, 2018.

- [25] Tonini, D., Albizzati, P. F. and Astrup, T. F. "Environmental impacts of food waste: Learnings and challenges from a case study on UK". *Waste Management*, 76, 744-766, 2018.
- [26] Zamri, G. B., Azizal, N. K. A., Nakamura, S., Okada, K., Nordin, N. H., Othman, N. and Hara, H. "Delivery, impact and approach of household food waste reduction campaigns". *Journal of Cleaner Production*, 246, 118969, 2020.
- [27] Roy, P., Mohanty, A. K., Dick, P. and Misra, M. A review on the challenges and choices for food waste valorization: environmental and economic impacts. *ACS Environmental Au*, 3(2), 58-75, 2023.
- [28] Tahmaz, G. S. ve Aksoy, M. "Gıda İsrafi, gıda kaybı ve gıda atığı üzerine kavramsal bir inceleme." *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 10(2), 944-956, 2022.
- [29] Kırmacı, H. A. ve Akmanoğlu, E. "Hücrel Tarım ve Hücre Bazlı Gıdaların Kullanımı". *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 190-200, 2021.
- [30] Bulut, Z. A., Özkaya, F. T., Karabulut, A. N. ve Atağan, G. "Gıda ürünlerinin sürdürülebilir tüketimi bağlamında tüketici tipolojisi geliştirme çalışması", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 73-90, 2019.
- [31] Demirbaş, N. "Dünyada ve Türkiye'de gıda israfını önleme çalışmalarının değerlendirilmesi". VIII. IBANESS Kongreler Serisi, Plovdiv, Bulgaristan, 21(22), 521-526, 2018.
- [32] Tekiner, İ. H., Mercan, N. N., Kahraman, A. ve Özel, M. "Dünya ve Türkiye'de gıda israfı ve kaybına genel bir bakış". *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 123-128, 2021.
- [33] Lindgren, E., Harris, F., Dangour, A. D., Gasparatos, A., Hiramatsu, M., Javadi, F., ... & Haines, A. "Sustainable food systems—a health perspective". *Sustainability Science*, 13, 1505-1517, 2018.
- [34] Alyakut, Ö. "Turizm Araştırmaları IV" (Ed: Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM • Dr. Hasan Tahsin KAVLAK). İçinde Alternatif Gıdalarla Sürdürülebilir Gastronomi Pratikleri: Denizden Tabağa Mollusca Türleri, 2024.
- [35] Pittel, K. "Sustainability and Endogenous Growth, Cheltenham, UK and Northampton." MA, US: Edward Elgar, 2002.
- [36] Süzer, Ö. ve Doğdubay, M. "Sürdürülebilir turizm hareketliliğinde yerel gıdaların önemi ve rekabet avantajı (kavramsal bir analiz)". *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 255-269, 2022.
- [37] Akkuş, V. ve Bayat, G. "Yöresel gıda ürünlerinin yiyecek içecek işletmelerinde kullanımının sürdürülebilir gıda kapsamında değerlendirilmesi: Gaziantep örneği". *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 8(1), 49-66, 2024.
- [38] Smith, P. and Gregory, P. J. "Climate change and sustainable food production". *Proceedings of the Nutrition Society*, 72(1), 21-28, 2013.
- [39] Nahman, A., De Lange, W., Oelofse, S. and Godfrey, L. "The costs of household food waste in South Africa". *Waste Management*, 32(11), 2147-2153, 2012.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Kadınların Sıfır Atık Yönetimine Katkıları

Hatice YILDIRIM^{a*}, Doç.Dr. Zeynep MESÇİ^b

^aDüzce Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD, Düzce/Türkiye.

^bDüzce Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Düzce/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** htcyldrm1631@gmail.com

ÖZET

Sıfır atık konusunu kadınların gözünden ele alan bu çalışmada nitel yöntemlerden biri olan mülakat (görüşme) yöntemi tercih edilmiştir. Evinde azaltma (reduce), yeniden kullanım (reuse) ve geri dönüşüm (recycle) gibi sıfır atık ilkelerinden en az birini uygulayan kadınlar örnekleme dahil edilmiştir. Araştırma sonunda kadınların sıfır atık kavramı hakkında bilgi sahibi oldukları, bu bilgiyi 2017 yılında başlatılan “sıfır atık projesinden” ve televizyon haberlerinden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların en sık yaptıkları sıfır atık uygulamalarının kâğıt, cam ve plastikleri ayrıştırma, atık yağ biriktirme ve gıda israfı yapmama olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların en çok yeniden kullanma konusunda zorlandıkları, yeniden kullanmanın el becerisi ve yetenek gerektirdiği vurgulanmıştır. Kadınlar çevrelerinden sıfır atık konusunda pek destek görmedikleri, bunun onların moralini bozduğu fakat yine de sıfır atık konusuna önem verdikleri bulunmuştur. Kadınların sıfır atık konusunda çocuklarını eğittiği, onların da sıfır atık konusunda bilinçlenmesini sağladıkları bulunmuştur. Çocukların annelerinden gördüğü davranışları kolayca benimsedikleri, daha sonradan kendilerinin de sıfır atık konusuna önem verdikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atık yönetimi, Sürdürülebilirlik, Kadın, Çevre

Women's Contributions to Zero Waste Management

Hatice YILDIRIM^{a}, Assoc. Prof.Dr. Zeynep MESÇİ^b,*

^aDüzce University, Graduate Education Institute, Düzce/Türkiye.

^bDüzce University, Faculty of Tourism, Department of Gastronomy and Culinary Arts, Düzce/Türkiye.

* **Corresponding Author:** htcyldrm1631@gmail.com

ABSTRACT

In this study, which addresses the issue of zero waste from the perspective of women, the interview method, one of the qualitative research methods, was employed. Women who implemented at least one of the zero waste principles—reduce, reuse, or recycle—at home were included in the sample. The findings revealed that the women were knowledgeable about the concept of zero waste and had acquired this knowledge from the “Zero Waste Project” in 2017 and from television news. It was also found that the most common zero waste practices among women were sorting paper, glass, and plastics, collecting waste oil, and avoiding food waste. The study emphasised that women found reuse to be the most challenging aspect, as it requires manual skills and talent. It was discovered that women did not receive much support from their surroundings regarding zero waste, which discouraged them; however, they still attached great importance to the issue. The study also revealed that women educated their children about zero waste, thereby raising their awareness of the subject. It was found that children easily adopted the behaviours they observed from their mothers and later attached importance to the zero waste issue themselves. This study, which examines the zero waste issue from the perspective of women, is thought to provide valuable insights for policymakers, city administrators, and environmental organisations and to serve as a guide for zero waste initiatives.

Keywords: Zero waste, Sustainability, Woman, Environment

I. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik konusu hem akademik çevreler tarafından hem de yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde artan bir ilgiye sahiptir. Devletler, ülkeler, sivil toplum kuruluşları ve iklim değişikliği savunucuları birlikte daha yaşanabilir bir dünya için ortak hareket etmek zorunda olduklarını biliyorlar. Anormal hava sıcaklığı değişiklikleri, fırtına ve hortumlar, sel, yangın ve erozyonlar, hayvan türlerinin yok oluşu, eriyen buzulların yarattığı tehlike ve daha birçok çevresel acil durum, sürdürülebilirlik konusuna daha fazla eğilmeyi, bu konuda hemen uygulanabilir çözümler getirmeyi gerektirmektedir. Bu pratik çözümlerin uygulayıcı konumunda olan kadınlar, çevreyi koruma ve çevrenin iyileştirilmesinde kritik öneme sahiptir. Pek çok çalışmada ve ekofeminist kuramsal yaklaşımlarda vurgulandığı üzere kadının doğa ile olan yakın ilişkisi, onları sürdürülebilirliği uygulayacak temel aktörler haline getirmektedir. Kadın toplumsal cinsiyet bağlamında eviçi işlerle uğraşan, evin yönetiminden sorumlu, çocuklarını eğiten bir rol üstlenmekte, bu da onların daha

korumacı, daha işbirlikçi ve daha duyarlı kişilik özellikleriyle ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadına atfedilen bu kişilik özellikleri, çevresel bağlamda da aynı kişilik özelliklerini sergilediklerini varsaymaktadır. Kadın, çevreye karşı duyarlı, çevre konusunda bilinçli, çevresel davranışları daha fazla sergileyen ve çevreyi koruyan bir konum elde etmektedir. Çünkü sürdürülebilirlik ve kadın ilişkisini araştıran çalışmalarda kadınların hem çevrenin koruyucusu hem de çevresel tahribattan en fazla etkilenen kurbanlar olarak etiketlenmektedir.

Bu çalışmada da kadınların çevresel sürdürülebilirlik bağlamında sıfır atık yönetimine olan katkıları incelenecek, eviçi uygulamalarında sıfır atık politikasını ne düzeyde benimsedikleri araştırılacaktır. Sıfır atık yönetimi çok geniş kapsamlı bir uygulama olduğundan bu çalışmada kadınların sadece 3R (reduce, reuse, recycle) uygulamaları ele alınacaktır. Yemek pişirirken, temizlik yaparken, alışverişlerinde ve diğer eviçi pratiklerinde 3R (azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm) uygulamalarını nasıl gerçekleştirdikleri sorusu cevaplanacaktır. Geniş bir alan yazın taraması yapılarak oluşturulan kavramsal çerçevede kadınların sıfır atık yönetimine olan katkıları teorik olarak anlatılacak sonrasında ise nitel yöntemlerden biri olan görüşme yöntemiyle kadınlara açık uçlu sorular sorularak onların sıfır atık yönetimi ile ilgili uygulamaları öğrenilecektir. Kadınların seçiminde ise amaçlı örnekleme yöntemi kullanılacak olup, evlerinde su arıtma cihazı olan kadınlar ve/veya atık ayrıştırma çöp kovası olan kadınlar örnekleme dahil edilecektir. Su tüketimi en önemli çevresel sorunlardan biri olup, küresel iklim değişikliği programının da öncelikli konuları arasındadır. Dünyada su miktarının azalması, su kaynaklarının tükenmesi daha bilinçli bir su tüketimini zorunlu hale getirmektedir. Su arıtma cihazı da belli miktarda temiz su üretmek için daha fazla miktarda su harcadığından evinde su arıtma cihazı olan kadınlar seçilmiştir. Ayrıca atıkları ayrıştırma atık yönetiminin en önemli görünür uygulamalarından birisidir. Bu amaçla evinde atık ayrıştırma kovaları olan kadınlar örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırma sonuçlarının politika yapıcılara, şehir yöneticilerine, sivil toplum kuruluşlarına ve çevre konusuyla ilgilenen tüm paydaşlara önemli içgörüler sağlayacağı düşünülmektedir. Kadınlar, çevresel sürdürülebilirlikte göz ardı edilmemesi gereken bir gruptur. Bu bakımdan çalışmanın Türkiye özelinde yapılması da çalışmayı önemli kılmaktadır.

II. SIFIR ATIK KAVRAMI

Sıfır atık yönetimi beş yıldızlı otellerin [1] [2], kafe/restoran ve lokantaların [3] sivil toplum kuruluşların [4], turizm profesyonellerinin [5] [6] ilgi gösterdiği bir kavramdır. Sosyal medyada da sıfır atık kavramı bir çevrecilik hareketi olarak yer almakta ve sıfır atık bilincinin yaygınlaştırılmasında rol oynamaktadır [7]. Atık; bireylerin "ihtiyaç duymadığı veya artık ihtiyaç duymadıklarını düşündükleri, atılan ve işe yaramaz ürünleri işaret etmektedir" [8]. Yerli ve yabancı çalışmalarda sıfır atık çevresel sorunların önlenmesinde önemli ve de kritik bir uygulama olarak görülmektedir [9]. Ülkemizde 2017 yılında başlayan bu uygulama, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı öncülüğünde önemli kazanımlar elde etmiştir. Doğadaki hiçbir atık tıkk olarak kabul edilmemekte ve tekrar ekonomiye kazandırılacağı düşünülmektedir [10]. Başka bir ifadeyle atığın kendisi de ekonomi içinde yeni bir kaynak olarak görülmektedir [11]. Döngüsel ekonomi, üç ana ilkeye dayanmaktadır.

Birincisi; mevcut kaynakların iyileştirilmiş kullanımı ve yenilenebilirliği ile çevresel kaynakları korumak ve geliştirmek. İkincisi dolaşımdaki tüm malların, parçaların ve malzemelerin mümkün olan en uzun sürede ekonomik süreçlerin devamlı bir parçası haline getirmek. Üçüncüsü ise; olumsuz dışsallıkları en aza indirmek için zararlı maddeleri değiştirmek veya azaltarak ortadan kaldırmaktır. Ancak işletmeler sürdürülebilirlik konusuna önem verdiklerini söyleseler de, döngüsel ekonomi kavramını bilmedikleri ve döngüsel ekonomi ilkelerini tam olarak gerçekleştiremediği görülmektedir [12]. Oysaki atıkların azaltılmasına yönelik yapılan kampanyaların toplumsal açıdan olumlu etkileri olabilmekte, büyük bir ekonomik değer oluşturabilmektedir. Sıfır atık projelerinde insan odaklı uygulamaların yürürlüğe geçirilmesi, davranış farkı oluşturmak, sıfır atığın bir farkındalık ve yaşam tarzı olarak uygulanması açısından önemlidir[13]. Atığın en çok evlerden oluştuğunu söyleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu yüzden hane halklarının davranış değişikliği atık miktarının azaltılmasına büyük katkılar sağlayacağı söylenebilir. Kadınlar, ev içi yönetimden sorumlu birincil kişilerdir. Bu da atık yönetiminde kadınları ön plana çıkarmakta ve atık yönetiminin önemli aktörleri, uygulayıcıları haline getirmektedir.

III. SIFIR ATIK YÖNETİMİNDE 3R KURAMI

Sıfır atık kavramı döngüsel ekonomi kavramıyla oldukça ilişkilidir ve döngüsel ekonominin merkezinde, malzemelerin ve ürünlerin değerinin daha uzun süre korunması düşüncesi vardır. Yani kaynakların üretiminden kullanımına, kullanım sürelerinin sonunda ise uygun yöntemlerle geri dönüşümüne kadar tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Döngüsel ekonomide de atığın kaynağında azaltılması, yeniden kullanılması ve geri dönüşümü prensibi benimsenmektedir [14]. Beş yıldızlı otel işletmeleri hizmet sunarken cam, metal, kâğıt, plastik ve yağ atıkları olmak üzere çok farklı türde atık üretmektedir [15]. Atık yönetiminin en önemli uygulaması kaynağında azalma yapmaktır. Bazen otel misafirlerinin tüketim miktarları gözlenerek ona uygun yemek sunumu yapmak, bazen hayvan barınaklarına yemek artıklarını bağışlamak bazense yağ atıklarını biyodizel üretim tesislerine götürmek ya da atıkları ayrıştırmak şeklinde sıfır atık kavramına katkı sağlamak mümkündür [5]. Yeşil pazarlama yoluyla da hanehalklarının atık miktarı azaltılabilir. Soğuk suda çamaşır yıkamayı teşvik eden P&G, çamaşır makinelerinin suyu ısıtmak için harcadıkları elektrik miktarını azaltmış, Unilever, düşük karbon salınımı yapan gelişmiş, modern tırları kullanmaya başlamış ve Migros, sebze-meyve ürünlerinde katlanabilir kasa ile taze meyveleri doğrudan mağazalara göndererek hem karbon salınımını azaltmış hem de lojistik giderlerinde tasarruf sağlamıştır, Türkiye’de de “Ocak 2019’dan itibaren perakende satış noktalarında plastik alışveriş poşetleri tüketiciye en az 25 kuruştan” satılarak plastik poşet kullanımının azaltılması amaçlanmıştır [16].

Sıfır atık yönetiminde 3R ilkeleri kritik önem taşır. Bu ilkeler,

- “Reduce (Azaltmak): ürünlerin tüketimi ve üretimi sonrasındaki atık miktarının daha az olmasına dikkat edecek şekilde kullanılan ürünleri seçmek demektir”.

- “Reuse (Yeniden kullanmak): Ürünlerin tamamının ya da bir kısım parçalarının tekrar kullanımını ifade eder”.
- “Recycle (Geri Dönüşüm): Atığın yeni bir ürüne dönüştürülmesidir”.

“Önce azalt, ardından yeniden kullan ve sonra geri dönüştür prensibi ters bir piramit şeklinde düşünülebilir. Piramide göre; atık ne kadar azaltılırsa, o kadar az yeniden kullanım gerektirir ve atık ne kadar yeniden kullanılırsa o kadar daha az geri dönüşüm gerektirir”[16].

IV. SIFIR ATIK YÖNETİMİNDE PAYDAŞ KATILIMI

Sıfır atık projesi aslında bir sosyal sorumluluk anlayışı olarak benimsenmeli ve sıfır atık yönetimini uygulayan herkesin işbirliği içine ortak hareket ederek katılım göstermesi gerekmektedir [1] [17]. Sıfır atık yönetiminde paydaş katılımı, yalnızca toplumsal onay ve atık azaltma davranışlarını güçlendirmekle kalmaz; aynı zamanda politikaların etkin uygulanması, yerel koşullara uygun teknolojik ve organizasyonel çözümlerin geliştirilmesi ve kaynakların verimli dağılımı için zorunlu bir yapı taşıdır. Sistem yaklaşımı gerektiren sıfır atık hedeflerinde merkezi yönetimlerin, yerel yönetimlerin, iş dünyasının, sivil toplumun, geri dönüşüm sektörü aktörlerinin ve hane halklarının eşgüdüllü rol alması; atık akışlarının yeniden tasarlanmasını, geri kazanım altyapısına yatırım yapılmasını ve ekonomik teşviklerin adil biçimde kurgulanmasını mümkün kılar – bu nedenle ulusal ve kentsel stratejilerde çok paydaşlı koordinasyon vazgeçilmezdir [18]. Ayrıca, hane halklarının ve yerel toplulukların sürece dahil edilmesi, ayrıştırma ve yeniden kullanım davranışlarının sürdürülebilir biçimde yerleşmesi için kritik önemdedir. Katılım düzeyi bilgi, kaynak erişimi ve algılanan etkinlik ile yakından ilişkilidir; bu sebeple iletişim, eğitim ve geri bildirim mekanizmaları programların başarısını belirler [19]. Paydaş katılımı aynı zamanda sosyal öğrenmeyi ve karşılıklılık temelli iş birliğini teşvik ederek; yerel aktörlerin yerel sorunlara uygun, kabul gören çözümler üretmesini sağlar [20]. Şehir ve bölge düzeyindeki sıfır atık girişimlerinde (ör. C40 üyesi kentlerde) katılımcı süreçler; eşitsizlikleri gözetken, şeffaf ve ölçülebilir hedefler ile birleştirildiğinde hem atık azaltma hem de sera gazı emisyonlarının düşürülmesinde somut kazanımlar sağlamıştır—bu da paydaş katılımının çevresel etkileri azaltmada doğrudan katkısını vurgulamaktadır [21]. Son olarak, döngüsel ekonomi modellerinde paydaşların rolünü değerlendiren yeni çerçeveler; paydaşların yetkinliklerinin, sorumluluk paylaşım mekanizmalarının ve takip/raporlama sistemlerinin tasarımının başarıda belirleyici olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla politika yapıcılarının hem katılımcılığı kurumsallaştırması hem de performans ölçütlerini şeffaflaştırması gereklidir [22].

V. KADINLARIN SIFIR ATIK YÖNETİMİNE KATKILARI

Atıkların – özellikle gıda atıklarının – yüksek maliyetler, para kayıpları gibi ekonomik; açlık, gıdaya erişimin sınırlanması gibi sosyal ve su ve toprak kaynaklarının kirlenmesi, çöp yığınlarının oluşumu gibi çevresel zararlı etkileri bulunmaktadır [23] [24]. Kadınların sıfır atık yönetimine katkıları hem ev ölçeğinde hem de topluluk ve kurumsal uygulamalarda ampirik olarak belgelenmiştir. Birçok çalışma, kadınların ev içi atık ayrıştırma, kompostlama ve yeniden kullanım uygulamalarında erkeklere göre

daha yüksek katılım gösterdiğini ve günlük tüketim kararları (alışveriş, yiyecek hazırlama, temizlik ürünleri seçimi) aracılığıyla atık hacmini doğrudan etkilediklerini ortaya koymaktadır. Örneğin Bharatpur şehrinde kadınların kaynağında ayrıştırma ve organik atık yönetiminde daha etkin olduğu rapor edilmiştir [25]. Endonezya'da yapılan bir çalışmada, kadınların evsel atıkların azaltılması (reduce), tek kullanımlık plastik gibi atıkların yeniden kullanımını (reuse) teşvik eden uygulamaları ve atıkların ayrıştırılıp geri dönüşüme (recycle) gönderilmesi süreçlerinde hem sorumluluk aldıklarını hem de uygulayıcı roller üstlendiklerini göstermektedir [26]. Geniş ölçekli anketler ve ulusötesi karşılaştırmalar da cinsiyetin atıkla ilgili davranışları etkileyen önemli bir belirleyici olduğunu, özellikle kompostlama ve 3R (reduce-reuse-recycle) uygulamalarında kadınların daha yoğun rol aldığını göstermiştir [27]. Gözleme dayalı saha çalışmaları ve yerel uygulama incelemeleri (ör. düşük gelirli yerleşim bölgeleri ve kadın kooperatifleri) kadınların atık azaltma, ayrıştırma ve geri dönüşüm girişimlerini hem uygulayıcı hem de organize edici olarak üstlendiğini ayrıca gelir yaratma ve geri kazanım zincirlerinde girişimci roller aldıklarını göstermektedir [28]. Bununla birlikte ampirik bulgular, kadınların atık yönetimindeki etkinliğinin bilgiye erişim, zaman yükü, altyapı kolaylığı ve karar alma süreçlerine katılım gibi yapısal faktörlerle sıkı ilişki içinde olduğunu yani kadınların potansiyel katkılarının ancak uygun eğitim, lojistik destek ve politika tarafından güçlendirildiğinde sürdürülebilir ve geniş kapsamlı hale geldiğini vurgulamaktadır [29]. Sonuç olarak, sıfır atık stratejilerinin başarısı için kadınların ev içi rolleri kadar liderlik, karar alma, ekonomik teşviklere erişim ve resmi programlara dâhil edilmesinin planlanması gerekmektedir — bu hem toplumsal cinsiyet adaletini sağlamak hem de atık azaltma hedeflerine ulaşmak açısından kritik önemdedir [30]. Sonuç olarak, kadınların 3R ilkeleri bağlamında sundukları katkılar şöyle özetlenebilir: evde bilinçli seçimler yaparak tüketimi azaltmaya; kıyafet, ambalaj vb. eşya ve kapların yeniden kullanımına; atık ayrıştırma, geri dönüşüm ve kompostlama yoluyla atık yönetim süreçlerine ve 3R ilkelerine katkı sağlamaktadırlar. Bu katkılar hem çevresel sürdürülebilirlik açısından hem de toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çift yönlü etki etmektedir.

VI. KADIN VE SIFIR ATIK İLİŞKİSİNE ODAKLANAN ÇALIŞMALAR

Sıfır atık mücadelesi aslında evlerde başlamaktadır. Kadınların evsel atıklardan birinci derecede sorumlu olması, yemek pişirme, alışveriş, çamaşır gibi ev işlerinde daha az atık üretmelerinde kadınlara özel görevler yüklemektedir. Aşağıdaki bilimsel çalışma ve projelerde, kadınların sıfır atık hareketindeki önemli rolleri ve çevresel sürdürülebilirlik açısından taşıdıkları kritik önem ortaya konulmaktadır.

Erzurum Palandöken Halk eğitim Merkezinde kadınlar, atık malzeme ve çöplerden aksesuar, giyim ve süs eşyaları üreterek "Sıfır Atık ve Geri Dönüşüm Projesine" katkı sağladılar. Cam kavanoz, kutu, atık plastikler gibi market önlerinde bulunan çöpleri toplayıp geri dönüştürerek hem çevreye ve doğaya katkı sağladılar hem de ekonomik gelir getirici faaliyette bulundular [31].

Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde yedi kadın biraraya gelerek bir dönümlük araziye plastik atık geri dönüşüm tesisi kurdu. Yedi kadından oluşan ve bünyelerinde birde çevre mühendisi istihdam eden tesis, ayda 90 ton atığı geri dönüştürerek ekonomiye 1 milyon lira kazandırdılar. Kadınlar, ekonomik gelirden ziyade çevreye sağladıkları

katkıyı önem verdiklerini ifade ederek, denizlerin, suyun, havanın ve toprağın kirlenmesinin önüne geçtiklerinden duydukları memnuniyeti dile getirdiler [32].

Vinkóczy ve ark. [33] tarafından yapılan bir araştırma, kadınların atık ayrıştırma ve sıfır atık uygulamalarına yönelik farkındalıklarının, bu uygulamaları benimseme düzeyleriyle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma, kadınların atık ayrıştırma tutumlarının sıfır atık pratiği üzerinde güçlü bir olumlu etkisi olduğunu ve bu ilişkinin %72.4 oranında bir varyansı açıkladığını belirtmektedir. Bu bulgular, kadınların çevreye duyarlı davranışlarının sıfır atık hareketinin etkinliğini artırmada kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Baraldi ve ark. [34] tarafından yapılan bir çalışma, kadın politikacıların atık ayrıştırma ve çevre dostu davranışlar üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu incelemiştir. Araştırma, kadınların çoğunlukta olduğu belediye meclislerinin, bireylerin çevre dostu davranışlarını teşvik ettiğini ve bu etkinin özellikle düşük sosyal sermayeye sahip bölgelerde daha belirgin olduğunu ortaya koymuştur.

Shakuto ve ark. [35] tarafından yapılan bir derleme çalışması, kadınların evsel plastik atık yönetimi konusundaki rollerini incelemiştir. Araştırma, kadınların atık yönetimi süreçlerinde önemli bir rol oynadığını ve bu rollerin genellikle ev içi sorumluluklarla sınırlı kaldığını belirtmektedir. Bu durum, kadınların atık yönetimi süreçlerinde daha fazla yer almasının önemini vurgulamaktadır.

Ahmadi [36] tarafından İran'da yapılan bir çalışmada, evli kadınların çevresel tutum ve sorumluluklarının, evsel atık ayrıştırma davranışlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Araştırma, kadınların çevresel tutumlarının ve sorumluluklarının, evsel atık ayrıştırma davranışlarını %66 oranında açıkladığını göstermektedir.

Khaled [37] tarafından yapılan bir çalışma, kadın girişimcilerin sıfır atık ekonomisindeki rollerini incelemiştir. Çalışma, kadınların atık yönetimi ve geri dönüşüm alanlarında liderlik yaparak çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunduklarını ve bu alandaki fırsatların artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

VII. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan mülakat yöntemi tercih edilmiş ve evinde 3R ilkesinden (azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm) en az birini uygulayan kadınlar örnekleme dahil edilmiştir. Fenomenoloji yöntemi kullanılan çalışmada, katılımcıların belirli bir deneyimi nasıl yaşadığını ve bu deneyimi nasıl anlamlandırıldığını keşfetmeye odaklanılmış, kadınların öznel deneyimlerini derinlemesine anlamak amaçlanmıştır [38] [39]. Bu kapsamda evinde atık azaltma ilkelerinden birini uygulayan on kadınla yüzyüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler ses kaydı ve not tutma yöntemiyle kayıt altına alınmış, sonrada transkripsiyon yöntemiyle tam metin haline getirilmiştir. Verilerin gizliliğini sağlamak için katılımcılara kodlar verilmiş, K1, K2.. şeklinde isimlendirilmiştir. Görüşmede katılımcılara üç ana tema altında dokuz soru sorulmuştur. Kadınların Sıfır Atık Bilinç ve Farkındalığı kapsamında üç soru, Kadınların Eviçi Sıfır Atık Uygulamaları kapsamında dört soru ve Kadınların Sıfır Atık Uygulamasını Yaygınlaştırmasına Yönelik Uygulamalar kapsamında iki soru sorulmuştur.

Kadınların Sıfır Atık Bilinç ve Farkındalığı

Soru 1. Sıfır atık kavramı hakkında ne biliyorsunuz? Sıfır atık kavramını duymuş muydunuz?

Soru 2. Çevrenizle sıfır atık hakkında konuşuyor musunuz? Çevrenize bu konuda tavsiyede bulunuyor veya çevrenizden tavsiye alıyor musunuz?

Soru 3. Sıfır atık kavramının çevresel önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kadınların Eviçi Sıfır Atık Uygulamaları

Soru 4. Evde sıfır atık uygulamasına yönelik neler yapıyorsunuz? En sık yaptığınız sıfır atık uygulaması nedir?

Soru 5. Sıfır atık kapsamında daha az tüketim yaptığınızı düşünüyor musunuz (reduce)? Daha az alışveriş, daha az enerji ve su kullanımı, daha az miktarda yemek pişirme, daha az eve gıda alma, stok yapmama vs.

Soru 6. Sıfır atık kapsamında kullanmadığınız, işe yaramayan eşyaları/gıdaları dönüştürüp yeniden kullanılabilir hale getirmedeki uygulamalarınız neler (reuse)?

Soru 7. Sıfır atık kapsamında geri dönüşümle ilgili en çok hangi davranışları sergiliyorsunuz (recycle)?

Aşağıdaki tabloda katılımcılara ve görüşmeye ilişkin betimleyici özellikler yer almaktadır.

Kadınların Sıfır Atık Kavramını Yaygınlaştırmasına Yönelik Çabaları

Soru 8. Sıfır atık davranışlarınızı evde çocuklarınıza da öğretiyor ve onların davranışlarını şekillendiriyor musunuz?

Soru 9. Eşiniz/aileniz sıfır atık konusunda size destek oluyor mu veya siz onları teşvik ediyor musunuz?

Tablo 1. Katılımcılara ve Görüşmeye Yönelik Betimleyici Özellikler

Ad-soyad	Yaş	Meslek	Sıfır Atık Uygulaması	Mülakat tarihi	Mülakat süresi
BA.... ŞA...	33	Gelir Uzmanı	Atık ayrıştırma, yağ ayırma, pil toplama	17.09.2025	17.47-18.17 30dk
Bİ...AT...	38	Gelir Uzmanı	Çöpleri ayrıştırıyorum	17.09.2025	18.24-18.44 20dk
CA...AK...	39	Polis	Çöpleri ayrıştırıyorum, Pil topluyorum	18.09.2025	22.10-22.32 22 dk
ZE...ÖZ...	35	Mali Müşavir	Çöpleri ayrıştırıyorum	19.09.2025	13.34-14.05 31dk
SE...GÖK...	37	Ev Hanımı	Kompost yapıyorum, plastik ve cam malzemelerden yeni ürünler üretiyorum	09.10.2025	18.17-18.40 23dk
ÖZ...ÖZ...	50	Öğretmen	Kâğıt toplama, pil ve atık yağ biriktirme	11.10.2025	15.52-16.22 30dk
TU... TAR...	39	Ev Hanımı	Pil ve kâğıt ayrıştırıyorum	12.10.2025	14.52-15.21 29dk
HA... YIL...	45	Öğretmen	Pil ve kâğıt ayrıştırıyorum. Kompost yapıyorum	13.10.2025	18.20-18.56 36dk
LE... AK...		Ev Hanımı	Kompost yapıyorum, pil topluyorum	13.10.2025	19.00-19.35 35dk
FU... ŞE...		Polis	Çöpleri ayrıştırıyorum, pil topluyorum	13.10.2025	12.00-12.30 30 dk

VIII. BULGULAR

İlk soru kadınların sıfır atık kavramına yönelik farkındalıklarını ölçmeye yöneliktir. Kavramı duyup duymadıkları, nereden duydukları öğrenilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonunda kadınların hepsinin sıfır atık kavramını duyduğu, sıfır atık hakkında bilgi sahibi oldukları ortaya çıkmıştır. Sıfır atık kavramını T.C. Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine Erdoğan Hanımefendinin 2017 yılında başlattığı “Sıfır Atık Projesinden” öğrendiklerini belirten kadınlar, ayrıca belediyelerin sokak tabela ve ilanlarından ve televizyon haberlerinden de sıfır atık kavramını duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K5: ...evet duydum. Reklamlarda, billboardlarda ve Sayın Emine Erdoğan Hanımefendinin projesinden duydum

K3: ...evet duydum. Cumhurbaşkanlığı uzaktan eğitim kapısı uygulamasından eğitim aldım ve Sayın Emine Erdoğan Hanımefendinin sıfır atık projesinden de biliyorum

İkinci soru kadınların sıfır atık konusunu çevreleriyle konuşup konuşmadıkları, çevrelerinden sıfır atık konusunda tavsiye alıp, çevrelerine tavsiye verip vermediklerini öğrenmekle ilgilidir. Kadınların üçü çevreleriyle böyle bir konuşma yapmadıklarını, yedisi ise komşularıyla, arkadaşlarıyla ve yakın çevreleriyle atık ve geri dönüşüm konuları hakkında konuştuklarını belirtmiştir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K5: ...evet mahallemde çevremi bilinçlendirmek için bu konular hakkında konuşuyorum

K6: ...evet bu konuyu konuşuyoruz. Özellikle oturduğumuz apartmanda ben bazı şeyleri söylüyorum

K8: ...komşularla atık yağ konusunu konuşuyoruz, ev hanımı olduğumuz için

Üçüncü soru sıfır atık kavramının çevresel önemi hakkındadır. Kadınların tamamı sıfır atık kavramının çevresel açıdan hayati, kritik düzeyde önemli olduğunu düşünmekte, özellikle gelecek vurgusu yaparak, kaynak kullanımının çocuklar için ve insanlık için önemli olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

K1: ...tabiki önemli. Gelecek nesillerimizi etkilememek adına sıfır atığın önemli olduğunu düşünüyorum

K3: ...çok önemli. Sadece çevre için değil insanlık içinde önemli

K5: ...kesinlikle hayati ölçüde önemlidir çünkü bizler gelecek nesillere temiz bir dünya bırakmakla sorumluyuz

Dördüncü soru kadınların evde sıfır atık uygulamasına yönelik olarak neler yaptıklarını ve en sık yaptıkları sıfır atık uygulamasının ne olduğunu öğrenmeyi amaçlamaktadır. Cevaplar bir bütün olarak değerlendirildiğinde kadınların sıklıkla atık pil ve atık yağları topladıkları, kâğıt, plastik ve cam ayrıştırdıkları, gıda israfı yapmamaya dikkat ettikleri görülmüştür. Kadınların verdiği cevaplardan bazıları şöyledir:

K3: ...plastikleri ve deterjan kutularını ayırıyorum. Kitapları ve kâğıtları ayrıştırırım. Yemek yaparken, gıda malzemelerini bir başka yemeğin içine koyarım

K6: ...en sık yaptığımız uygulama kâğıt toplamak. Camları yeniden kullanıyoruz

K7: ...en çok gıda ile ilgili atık oluşmamasına dikkat ediyorum.

Birde kağıtları çöplerden ayrıştırıyorum ve pil biriktiriyorum

Beşinci soru azaltma (reduce) davranışına yöneliktir. Kadınların tüketim dahil olmak üzere evdeki atık miktarını azaltmaya yönelik neler yaptıklarını öğrenmek amaçlanmıştır. Verilen cevapların geneli değerlendirildiğinde kadınların tasarruf yapma ve alışveriş ve diğer tüketimlerini azaltmada başarılı olmadıkları ortaya çıkmıştır. Kadınların yarısı tüketimi daha az yaptığını, diğer yarısı ise daha az tüketim ve tasarrufu yapamadığını belirtmiştir. Kadınların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

K1: ...aslında çevre bilincim var ama tasarruf yapma alışkanlığım yok. Her şeyi bol bol yapmayı, bol bol almayı severim. Elibol birisiyim

K2: ...özellikle elektrik ve su tüketiminde dikkat ediyorum. Bunun motivasyonu da ekonomik değil çevreci. Ama alışveriş konusunda daha az tüketim yaptığımı düşünmüyorum

K4: ...aynı standartlarda devam ediyoruz ve alışverişimi kısıtlamıyorum ancak elektrik ve su kullanımına dikkat ediyoruz

K7: ...ne çok ne az alışveriş yapıyorum. Herşeyden 1 tane almam ama ürünleri aylık ve yıllık stoklamam.

Altıncı soru kadınların yeniden kullanılabilirliğe (reuse) yönelik neler yaptıklarını öğrenmek için sorulmuştur. İşe yaramayan eşyaları ve gıdaları nasıl yeniden kullandıklarına yönelik bu soruya, kadınlar ortak cevap olarak, yeniden kullanılabilirliğin el emeği ve beceri gerektirdiğini söylemişlerdir. Bir eşyayı veya gıdayı yeniden kullanabilmek hem zaman hem de el sanatları bilgisi gerektirmektedir. El becerisi olmayan ya da zamanı olmayan birinin atık yönetiminde yeniden kullanılabilirlik noktasında çok katkısı olamayacağını vurgulamışlardır. Kadınları bu soruya yönelik cevapları şu şekildedir:

K1: ...çok kapsamlı bir yeniden kullanım alışkanlığım yok çünkü vakit alıyor, yorucu oluyor ya da el becerim buna yatkın olmuyor

K4: ...Kızılây'ın kendi kutular var oraya kıyafet bırakıyoruz. El becerisi gerektiren şeyleri uğraşmıyoruz

K7: ...bende bir eşyayı hemen atma alışkanlığı yok. Yapım ve karakterim gereği böyle bir huyum yok. Özellikle kıyafetleri ve kumaşları el becerim sayesinde yeni bir forma dönüştürürüm. Çünkü terziyim

Yedinci soruda kadınların geri dönüşümle ilgili neler yaptıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Kadınların geri dönüşümle ilgili en sık yaptıkları davranış pil toplama, kâğıt, cam ve plastikleri ayrıştırmadır. Sadece iki kadın kompost yaptığını, atık ilaç topladığını belirtmiştir. Kadınların bu soruya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir:

K2: ...kâğıt ve plastik ayrıştırmayı yapıyorum. Pil topluyorum ve uygun yere atıyorum

K5: ...bitkisel atıkları dönüştürüyorum, kompost yapıp doğal gübre olarak kullanıyorum

K6: ...kâğıt ve karton biriktirme, pil toplama, kızartma yağlarının toplanması en çok yaptığımız geri dönüşüm davranışları

K7: ...kâğıt ve pil ayrıştırıyorum. Birde gıda ile ilgili atık oluşmasını önüyorum

Sekizinci soruda kadınların sıfır atıkla ilgili bilgileri çocuklarıyla da paylaşıp paylaşmadıkları, onlara öğüt ve tavsiyelerde bulunup bulunmadıkları ve onların davranışlarını etkileyip etkilemedikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Kadınların tamamı bu soruya olumlu yanıt vermişler, çocuklarıyla sıfır atık konusunu konuştukları, onları eğittikleri ve sıfır atıkla ilgili çocuklarının olumlu davranışlar sergilemesini teşvik ettikleri bulunmuştur. Kadınların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

K5: ...evet çocuklarıma da çevreci olmayı öğretiyorum. Marakast (müzik aleti) yapıyoruz mesela. Öğrettiğim davranışları çocuklarım benimsiyor ve kendileri de kendiliklerinden bu davranışları sergiliyor

K7: ...çocuklarıma sıfır atık konusunu öğretmeye gayret ediyorum. Onlarda bunu öğreniyor ve hevesli bir şekilde davranışa dönüştürüyor

K8: ...çocuklarıma anlatmıyorum davranışlarımla gösteriyorum. Örnek olarak yardımcı oluyorum

Dokuzuncu ve son soruda kadınlara sıfır atık konusunda destek görüp görmedikleri, eğer destek görüyorlarsa bu desteğin onların davranışlarını teşvik edip etmediği sorulmuştur. Kadınların yarısı sıfır atık konusunda çevresinden, ailesinden destek gördüğünü, yarısının ise herhangi bir destek görmediğini ama yine de sıfır atık konusuna dikkat ettikleri ortaya çıkmıştır. Özellikle kadınların eşlerinin desteği sıfır atık davranışlarının teşvik edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Verilen cevaplar şu şekildedir:

K3: ...destek olan pek olmadı ama olsaydı eğer bu beni motive ederdi. Eşimde desteklemiyor beni, bende onlardan destek görmeyince onlara bir şey söyleyemiyorum

K6: ...eşim bana destekçi. Su ve elektrik kullanımında daha dikkatli. Annem de pil ve kâğıt biriktirmede bana destekçi

K7: ...eşim bu konuda destekçi hatta kendisi de bu konuda duyarlıdır. Destek olmasalar belki daha zorlanırım ve beni mutsuz eder

K8: ...çevremden pek destek görmüyorum ama ben yine de sıfır atık konusuna dikkat ediyorum.

IX SONUÇ VE ÖNERİLER

Sıfır atık konusu dünyada önemi giderek artan bir konu başlığı haline gelmiştir. Atıkların halen önemli bir kısmının evlerden kaynaklanıyor oluşu, konunun ev kadınları bakış açısından ele alınması zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Kadınlar, eviçi işlerden birinci derecede sorumlu olan kişiler olarak atık yönetimine önemli katkılar sunmaktadırlar. Kadınların eğitilmesi, atık konusunda bilinçlenmesi daha az atık üretimini teşvik edebilir, atıkların azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Çünkü kadınlar hem çocuklarını büyüten ve yetiştiren hem de eşleriyle

ilgilenen kişiler olarak ev içinde kritik bir rol üstlenmektedirler. Kadınların sıfır atık konusuyla ilgili çevreci tutumları ve çevreci davranışları, domino etkisiyle çocuklarını ve eşlerini de olumlu anlamda etkileyebilmektedir.

Yapılan bu çalışma sonucunda kadınların sıfır atık konusunda bilgi sahibi oldukları ancak derinlemesine bir bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda kadınlara verilecek eğitimler, bilginin çoğalmasını, atık yönetimi konusunda yeni bakış açılarının kazandırılmasını sağlayabilir. Sıfır atık ile ilgili yeni bilgiler yeni ve farklı atık davranışlarını tetikleyebilir. Ayrıca kadınların eğitilmesi kolay ve hızlı yapılan sıfır atık davranışlarından zor ve zahmetli olan davranışlara geçişi sağlayabilir. Bu çalışmada kadınların plastik, cam ve kağıt ayrıştırma, pil toplama, atık yağ biriktirme gibi kolay olan sıfır atık davranışlarını benimsediği, buna karşın zor, zahmetli ve mali yük gerektiren, zaman ayırmayı isteyen daha karmaşık görevleri yapmadıkları bulunmuştur.

Sıfır atık konusu bir proje olmanın ötesinde bir yaşam tarzı haline getirilmeli ve tüm kurum ve kuruluşlarda sıfır atık kavramı bir felsefe olarak benimsenmelidir. Okullarda erken yaşlarda verilecek eğitim (örneğin ana okulu ve anasınıfı) çocukların zihinlerinde sıfır atık kavramının daha yerleşik olarak kalmasını, ileride buna yönelik azaltıcı ve önleyici davranışlar sergilemelerini teşvik edebilir.

KAYNAKÇA

- [1] Büyükkol, M., & Bedük, F. (2019). Antalya'da Faaliyet Gösteren Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde "Sıfır Atık Projesinin" Uygulanabilirliği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 25(1), 529-538.
- [2] Öncel, M. & Şanlı, G. E. (2023). Turizm Sektöründe Ekolojik Yaklaşımlar ve Yeşil Pazarlama Uygulamaları: Bursa Mövenpick Oteli. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 28(1), 207-216.
- [3] Süzülmüş, S. & Polat, Y. (2023). Kafe ve Lokantalarda Sıfır Atık Projesi Uygulamasının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Değerlendirilmesi: Kilis İli Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(1), 160-178.
- [4] UNEP (2023). Towards zero waste: a catalysts for delivering the sustainable development goals. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/44102/towards_zero_waste.pdf
- [5] Hazarhun, E., Çetinsöz, B. C. & Gündoğdu, O. (2020). Her şey Dahil Sistemde Çalışan Mutfak Şeflerinin Sıfır Atık Uygulamalarına Bakış Açıları: Antalya Beş yıldızlı Her şey Dahil Sistem Otel Örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8(Special Issue 4), 581-600.
- [6] Pekerşen, Y., Paşlı, M.M. & Takkacıgil, M. (2022). Otel çalışanlarının israfa yönelik yaklaşımları: Konya örneği. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(2), 529-541.
- [7] Yaşa, H. (2022). Çevre (cilik) Hareketi Olarak Sosyal Medyada Sıfır Atık Hareketi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 212-230
- [8] Drackner, M. (2005). What is waste? To whom?-An anthropological perspective on garbage. *Waste management & research*, 23(3), 175-181.
- [9] Curran, T. and Williams, I. D. (2012). A zero waste vision for industrial networks in Europe. *Journal Of Hazardous Materials*. 207-208, 3-7. <https://doi.org/10.1016/j.jhazmat.2011.07.122>
- [10] Görmüş, T. (2018). *Atık yönetimi, sorunlar ve çözüm arayışları: Antakya örneği* [Yayınlanmış Doktora Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi]
- [11] Akdemir, P. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Turizm İşletmelerinde Atık Yönetimi: Bir Çözüm Önerisi Olarak Döngüsel Ekonomi. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(4), 366-380.
- [12] Güvenol, B. & Güler, M.E. (2022). Termal konaklama işletmelerinde döngüsel ekonomi uygulamalarına yönelik bir vaka analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 253-263.
- [13] Akış, Y., Bilir, A. & Kara, İ.T. (2022). Gıda atıklarını azaltmaya yönelik yapılan çalışmaların sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi. Kastamonu-Çankırı Beslenme ve Diyetetik Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss.26-39, Kastamonu
- [14] European Parliamentary Research (2017). Towards a circular economy – waste management in EU. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2017\)581913](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2017)581913)
- [15] Baytok, A., Pelit, E., Gökçe, F. & Gökçe, Y. (2015). "Sürdürülebilirlik Kapsamında Termal Otel İşletmelerinde Atık Yönetimi Uygulamaları: Sandıklı Örneği". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(14), 1-11.
- [16] Kayıkçı, P., Armağan, K. & Dal, N.E. (2019). Sürdürülebilir pazarlama: kavramsal bir çalışma. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 77-93.
- [17] Tekin, Y. (2023). Sosyal İnovasyon ve Türkiye Turizm Sektörü Uygulamaları. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 3(1), 37-49.
- [18] Al Mansour, M., & Akrami, M. (2024). Towards zero waste: An in-depth analysis of national policies, strategies, and case studies in waste minimisation. *Sustainability*, 16(22), Article 10105.
- [19] Helmeffalk, M., Palmquist, A., & Rosenlund, J. (2023). Understanding the mechanisms of household and stakeholder engagement in a recycling ecosystem: The SDL perspective. *Waste Management*, 160, 1-11.
- [20] Koiwanit, J., & Filimonau, V. (2023). Stakeholder collaboration for solid waste management in a small tourism island. *PloS one*, 18(7), e0288839. ,
- [21] C40 Toward Zero Waste Accelerator (2023). How cities are creating cleaner, healthier, communities and circular economies. [https://www.c40.org/wp-content/uploads/2024/03/C40 Towards Zero Waste Accelerator Progress Report 2023.pdf?utm](https://www.c40.org/wp-content/uploads/2024/03/C40_Towards_Zero_Waste_Accelerator_Progress_Report_2023.pdf?utm)
- [22] Tleuken, A., Rogetzer, P., Fraccascia, L., & Yazan, D. M. (2025). Designing a stakeholder engagement framework with critical success factors for Hubs for Circularity. *Journal of environmental management*, 384, 125324.
- [23] Food and Agriculture Organization of The United Nations (FAO) (2014). *Food Wastage Footprint: Full-cost accounting*. <http://www.fao.org/nr/sustainability/food-loss-and-waste/en/>.
- [24] Songür, A.N. & Çakıroğlu, F.P. (2016). Gıda kayıpları ve atık yönetimi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nutrition and Dietetics-Special Topics*, 2(3), 21-26.

- [25] Nepal, M., Cauchy, M., Karki Nepal, A., & Gurung Goodrich, C. (2022). Household waste management and the role of gender in Nepal. Acharyya, A. (Ed.). *İçinde Environmental Economics in Developing Countries: Issues and Challenges (ss. 286-307)*. Taylor & Francis.
- [26] Pakasi, D. T., Hardon, A., Hidayana, I. M., & Rahmadhani, P. (2024). Gendered community-based waste management and the feminization of environmental responsibility in Greater Jakarta, Indonesia. *Gender, Technology and Development*, 28(2), 205-222.
- [27] Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., & Arabatzis, G. (2024). Citizens' attitudes and practices towards waste reduction, separation, and recycling: A systematic review. *Sustainability*, 16(22), 9969.
- [28] Muñoz-Chavez, A. M., Cárdenas Cleves, L. M., & Marmolejo Rebellón, L. F. (2024). Zero Waste household practices in informal settlements: an opportunity to improve the living conditions of the urban poor and address global challenges. *Environment & Urbanization*, 36(1), 112-132.
- [29] Trushna, T., Krishnan, K., Soni, R., Singh, S., Kalyanasundaram, M., Annerstedt, K. S., Pathak, A., Purohit, M., Lundbog, C.S., Sabde, Y., Atkins, S., Sahoo, K.C., Rousta, K. & Diwan, V. (2024). Interventions to promote household waste segregation: A systematic review. *Heliyon*, 10(2).
- [30] OECD (2024). Household waste practices: New empirical evidence and policy implications for sustainable behavior. OECD Environment Working Papers No. 249. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/09/household-waste-practices_9ffa51c6/9e5e512c-en.pdf?utm_source=direct&utm_medium=referral
- [31] Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2022). Atık malzemeler ve çöpler, kadınların elinde süs eşyasına dönüştü. https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-312022/atik-malzeme-ve-copler-kadinlarin-elinde-sus-esyasina-d.html?utm_source=direct&utm_medium=referral
- [32] Anadolu Ajansı (2022). Kadınların kurduğu tesisle bir ayda 90 ton plastik atık ekonomiye kazandırıldı. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kadinlarin-kurdugu-tesisle-bir-ayda-90-ton-plastik-atik-ekonomiye-kazandirildi/2763455?utm_source=direct&utm_medium=referral
- [33] Vinkóczy, T., Rácz, É. H., & Koltai, J. P. (2024). Sorting for Sustainability: Harnessing Female Awareness of Zero Waste. *Journal of Sustainability Research*, 6(4).
- [34] Baraldi, A. L., Cantabene, C., & De Iudicibus, A. (2024). Does gender affect environmentally virtuous behaviour? Evidence from selective waste collection. *Journal of Environmental Management*, 353, 120069.
- [35] Shakuto, S., Yeoh, B. S., Reynolds, D., Rahadini, I. A., Tan, Q. H., & Pang, N. (2024). Household Plastic Waste Management and Gender Dynamics in Circular Economies. *Sociology Compass*, 18(12), e70023.
- [36] Ahmadi, S. (2018). Effects of the environmental attitude and responsibility on household waste separation: evidence from Iranian married women. *The Open Psychology Journal*, 11(1).
- [37] Khaled, D. (2023). The Women Waste-Climate Nexus: unlocking the potential of women entrepreneurs to tackle the global waste crisis and accelerate the race to Net Zero. *Royal Academy of Engineering*. White Paper https://www.researchgate.net/publication/380734641_The_women-waste-climate_nexus
- [38] Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- [39] Yalçın, H. (2022). *Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 213-232.

5th International Sustainable Tourism Congress
18-20 September 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

5. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi
18-20 Eylül 2025, Akçakoca, Düzce/Türkiye

<https://istc25.duzce.edu.tr/>

Sürdürülebilirlik Kapsamında Zonguldak Kırsal Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma

Zafer ÖZBEY^{a*}, Tuğçe ÖZBEY^b,

^aTurizm Bilim Uzmanı, Zonguldak/Türkiye.

^bBağımsız Araştırmacı, Zonguldak/Türkiye.

***Sorumlu Yazar:** zaferozbey1@hotmail.com

ÖZET

Zonguldak kırsal alanları, doğal güzellikleri, kültürel, endüstriyel ve tarihi değerleri ile özgün turizm deneyimleri sunabilecek kırsal turizm potansiyeline sahiptir. Bu araştırma, Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyelini sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. SWOT analizi tekniği ile ilin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri belirlenmiştir. Ayrıca veri toplama tekniği olarak döküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Bulgular, Zonguldak'ın köklü sanayi ve endüstri kenti kimliği, zengin doğal kaynakları, tarımsal ve ormancılık ürün çeşitliliği, coğrafi işaretli gastronomik ve el sanatları ürünleri, kültürel ve tarihî mirası, gelişmiş ulaşım olanakları kırsal turizmin açısından güçlü yönleri oluşturmaktadır. İlin doğal mirasından ziyade endüstri mirasının ön plana çıkması, insan kaynağı eksikliği, kırsal turizm bilincinin tam anlamıyla oluşmamış olması ve tanıtım ve pazarlama eksiklikleri zayıf yönler olarak görülmektedir. Ayrıca, Zonguldak Kömür Jeoparkı, Karaelmas Ekspresi ile turistik tren turu, doğa temelli alternatif turizm türlerine ilginin yükselmesi, fiziksel altyapı yatırımları, yeşil dönüşüm stratejilerinin uygulanması ile kadınların sosyal ve ekonomik statüsünün güçlendirilmesi gibi etkenler, ilde kırsal turizmin geliştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Öte yandan, bölgesel iklim değişiklikleri kuraklık, sel ve heyelan gibi doğal afetler, Batı Karadeniz'de artan turistik rekabet, yerel ekonomik dalgalanmalar ve kamu kuruluşları ve paydaş ilgisizliği kırsal turizm için tehdit oluşturmaktadır. Zonguldak kırsal turizminin sürdürülebilir gelişimi için yerel paydaşların eğitimi, halkın turizm gelirlerinden pay alması, kırsal turizm stratejilerinin geliştirilmesi, markalaşma ve altyapı çalışmaları ile sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Sürdürülebilirlik, Turizm Potansiyeli, Zonguldak.

A Research On Zonguldak Rural Tourism Potential Within The Scope of Sustainability

Zafer ÖZBEY^A*, Tuğçe ÖZBEY^B

^a Tourism Scientist, Zonguldak/Türkiye.

^b Independent Investigator, Zonguldak /Türkiye.

* Corresponding Author: zaferozbey1@hotmail.com

ABSTRACT

Rural areas of Zonguldak hold significant potential for distinctive tourism experiences, shaped by their natural landscapes, cultural heritage, industrial legacy, and historical assets. The qualitative research method was employed in the study. Using the SWOT analysis technique, the strengths and weaknesses of the province, as well as the opportunities and threats, were identified. In addition, the document analysis technique was utilized as the data collection method. The findings reveal that Zonguldak's long-standing industrial identity, abundant natural resources, diversified agricultural and forestry production, geographically indicated gastronomic and artisanal products, rich cultural-historical heritage, and advanced transport infrastructure constitute notable strengths. However, the predominance of industrial heritage over natural assets, shortage of skilled human resources, limited rural tourism awareness, and deficiencies in promotion and marketing remain critical weaknesses. Opportunities arise from the Zonguldak Coal Geopark, the Karaelmas Express tourist train, rising demand for nature-based alternative tourism, infrastructure investments, green transition strategies, and the empowerment of women in socio-economic life. Conversely, climate-induced risks such as droughts, floods, and landslides, intensifying regional tourism competition in the Western Black Sea, local economic instabilities, and stakeholder disengagement represent substantial threats. The study concludes that sustainable rural tourism development in Zonguldak requires capacity-building for local stakeholders, equitable distribution of tourism revenues, comprehensive strategy design, branding and infrastructural enhancement, and the integration of sustainability-oriented tourism policies.

Keywords: *Rural Tourism, Sustainability, Tourism Potential, Zonguldak*

I.Giriş

Hızla gelişen kentleşme ve sanayileşme süreçleri, doğal çevrede önemli tahribatlara yol açarak bireylerde ekolojik yaşama ve kırsal yaşam biçimine duyulan özlemi artırmıştır. Kitle turizminin çevresel ve sosyal etkilerinin giderek fark edilmesiyle, çevreye duyarlı turizm anlayışı önem kazanmış ve özellikle kırsal alanlarda hızla gelişim göstermiştir. Bu çerçevede insanlar sanayileşme öncesi alışık oldukları köy yaşamından uzaklaşırken, alternatif turizm türleri aracılığıyla hem doğal çevreyle yeniden bağ kurmayı hem de bireysel beklentilerini karşılamayı amaçlamaktadırlar. ([1],[2]). Kent yaşamının yol açtığı olumsuzluklardan uzaklaşma ve doğaya yönelme eğilimi, bireylerin turizm taleplerinde belirgin değişimlere neden olmaktadır. Bu

bağlamda ortaya çıkan doğa temelli turizm tercihlerini karşılayacak alanların belirlenmesi, bu alanlara ilişkin sürdürülebilir politika geliştirme, planlama ve uygulama süreçlerinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir ([3]). Kırsal turizm, yalnızca turizm sektörünün çeşitlendirilmesine katkı sunmakla kalmayıp aynı zamanda kırsal kalkınma için alternatif bir strateji olarak ele alınmakta ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda kırsal alanların ekonomik çeşitliliğini artırmada önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir ([4],[5]).

Dünya turizm pazarında rekabet eden ülkeler, turizm gelirlerini artırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla alternatif turizm olanaklarını geliştirmekte ve sahip oldukları doğal, kültürel ve coğrafi kaynakları turizm arzına dönüştürmektedir. Ülke turizmlerinin gelişimi büyük ölçüde bu turizm arzının çeşitliliğine bağlıdır. Son yıllarda turist taleplerindeki değişim, turizm arzının daha geniş ve çeşitli bir yapıya sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bu çerçevede turistlerin ilgisi geleneksel deniz-kum-güneş odaklı turizmden ziyade alternatif turizm türlerine yönelmiş olup, kırsal turizm de bu alternatifler arasında yer almaktadır ([6]). Kırsal turizm, çevresel, kültürel ve tarihi değerlere dayalı olarak gelişen ve çevreye en az zarar veren sürdürülebilir ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadır ([7]). Doğal ve kültürel unsurları temel kaynak olarak kullanan kırsal turizm, sürdürülebilirlik anlayışına sahip bir turizm türü olarak yerel kültür ve doğal değerleri kapsayıcı biçimde ele almakta, tüm alanlarla doğrudan etkileşim içerisinde bulunmakta ve ekonomik, sosyal ile çevresel boyutlarda koruma ve sürdürülebilirlik esaslı bir yaklaşımı benimsemektedir. ([8],[9],[10]). Türkiye kırsal turizm için gereken pek çok bileşeni farklı bölgelerinde yoğun bir şekilde bünyesinde barındıran bir ülkedir. Bu bakımdan sahip olduğu zengin doğal ve kültürel varlıkları kırsal turizmde kullanarak turizmin çeşitlendirilmesinde ve ülke tanıtımının sağlanmasında güçlü bir avantaja sahiptir ([11]).

Zonguldak, Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ve kırsal turizm açısından önemli bir potansiyele sahip illerden biridir. İl geniş orman alanları, yaylaları, tabiat alanları, kıyı şeritleri ve zengin kültürel mirasıyla kırsal turizm faaliyetleri için elverişli bir potansiyele sahiptir. Bu araştırmanın amacı, Zonguldak ilinde gelişmekte olan kırsal turizm potansiyelini sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmek ve SWOT analizi aracılığıyla ilin güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri ortaya koymaktır.

II. KIRSAL TURİZM KAVRAMI

Kırsal turizm, karmaşık yapısı ve çok yönlü faaliyetleri kapsamı nedeniyle bölgelere ve ülkelere göre farklılık göstermekte; bu durum kavramın kesin bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle kırsal turizm hakkında literatürde birden fazla tanımlama yer almaktadır ([12]). ([13])'e göre kırsal turizm; kişilerin doğal ortamlarda dinlenmek ve farklı kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşmeye giderek orada konaklamaları ve yöreye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da bu etkinliklere katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından kırsal turizm, “ziyaretçilerin deneyimlerinin genellikle doğa temelli faaliyetler, tarımsal uygulamalar, kırsal yaşam tarzı ve kültürü, olta balıkçılığı ve gezi ile ilişkilendirilen geniş bir ürün yelpazesi kapsamında gerçekleşen turizm faaliyetleri olarak

tanımlanmaktadır. Kırsal turizm faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlar, düşük nüfus yoğunluğuna sahip, tarım ve ormancılığın baskın olduğu peyzaj ve arazi kullanımına uygun ve geleneksel sosyal yapı ile kırsal yaşam biçimini sürdüren bölgeler olmalıdır.” ([14]).

Kırsal turizm, kırsal alanlarda ortaya çıkan çok boyutlu ve karmaşık bir etkinliktir. Faaliyetlerin çeşitliliği, bu turizmin kapsamının belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu bağlamda, kırsal alanlarda yürütülen turizm etkinliklerinin kırsal turizm kapsamında değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir ([15]). Kırsal turizm, sahip olduğu özellikler nedeniyle, turizm türleri arasında çevresel ve kültürel yapıya en uyumlu olan ve olumsuz etkileri en az görülen bir turizm biçimidir. Ayrıca, yılın dört mevsiminde gerçekleştirilebilme özelliği sayesinde mevsimsel yoğunlaşmayı engellemekte ve turistik baskıyı minimize etmektedir. Turizmin coğrafi dağılışında denge unsuru oluşturan kırsal turizm aynı zamanda farklı turizm türleriyle entegre edilebilme özelliğine sahiptir. Kırsal turizm kapsamında gerçekleştirilen rekreasyonel etkinlikler oldukça çeşitli ve özgün nitelikler taşımakta, bu da onu diğer turizm türlerinden farklı kılmaktadır. Ayrıca kırsal turizmin turist profili de farklılık göstermekte; bu farklılık yerel halkla etkileşim ve deneyim odaklı bir turizm anlayışını beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, kırsal turizm doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamakta, sürdürülebilir turizm ilkeleriyle uyumlu bir çerçevede gelişmektedir. Tüm bu özelliklerinin yanı sıra, kırsal turizm bir ülkenin tanıtımında da önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir ([16]).

Kırsal turizm; doğa temelli, hobi temelli, kültür temelli ve iş/ eğitim temelli başlıklar altında geniş bir etkinlik yelpazesi sunmaktadır. Doğa temelli turizm yürüyüş, kampçılık, bisiklet, dağcılık, rafting, kuş gözlemciliği ve yayla turizmi gibi rekreasyonel faaliyetleri içerirken; hobi temelli turizm, tarım ve çiftlik deneyimleri, el sanatları, resim, koleksiyonculuk ve geleneksel üretim teknikleri gibi bireysel uğraşlara odaklanmaktadır. Kültür temelli turizm köy ziyaretleri, şenlik, festival, panayır, gürme turları, halk dansları ve el sanatlarıyla kültürel değerlerin yaşatılmasını amaçlarken; iş ve eğitim temelli turizm bilimsel araştırmalar, gözlem, konferans ve eğitim amaçlı gezilerle bilgi paylaşımına katkı sağlamaktadır. Bu çeşitlilik, kırsal turizmin hem doğal hem de kültürel unsurları bütünleştirerek çok boyutlu bir deneyim sunduğunu ortaya koymaktadır ([17]).

Kırsal Turizmin Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmadaki Önemi

Kırsal turizm; doğal, kültürel ve tarımsal kaynakların turistik açıdan değerlendirilmesi yoluyla yerel sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen ve bu yönüyle sürdürülebilir turizm ilkeleriyle bütünleşen bir turizm türüdür ([18]). Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin zayıflaması, kırsal alanların daralması ve göç olgusu, kırsal bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Günümüzde gelişmiş Avrupa ülkeleri, turistik açıdan yüksek çekim gücüne sahip kentlerde yoğunlaşan turizm baskısını azaltmak ve turistik talebi alternatif destinasyonlara yönlendirmek amacıyla kırsal turizmi stratejik bir seçenek olarak değerlendirmektedir ([19],[20],[21],[22]). Artarak devam eden genç nüfusun şehir merkezlerine yönelmesi ve tarım sektöründeki yapısal değişimler, kırsal kesimlerde turizmin kalkınma açısından ön plana çıkmasına zemin hazırlamaktadır ([23]). Kırsal turizm, hem bölgesel kalkınma planlarında hem de yerel uygulamalarda kırsal

kalkınmanın önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Kırsal kalkınma kapsamında turizmin geliştirilmesi, bölgeler arası farklılıkların azaltılmasına, kırsalda yaşayanlara alternatif gelir ve istihdam kaynaklarının oluşturulmasına, yaşam kalitesinin yükseltilmesine ve göçün önlenmesine katkı sağlayabilecek bir unsurdur ([24]).

Turizm, ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmaya katkıda bulunmakla birlikte çevresel ve kültürel tahribata yol açabilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kırsal turizm, kaynakların korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında temel bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir kırsal turizm, kırsal alanların sürdürülebilirliğinin bir parçası olarak yerel halk için yeni fırsatlar ve gelir kaynakları yaratmakta; geleneksel zanaatların korunmasına, kadın istihdamının artmasına, kültürel mirasın yaşatılmasına ve doğal varlıkların (nehirler, mağaralar vb.) turistik çekicilik unsurları hâline gelmesine katkı sağlamaktadır ([25]).

Sürdürülebilir kırsal turizm, doğal ve kültürel değerlerin korunması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi hedeflerini bütüncül bir biçimde ele alırken; çevresel tahribat, taşıma kapasitesinin aşılması gibi potansiyel risklerin etkin bir sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır ([26]). Sürdürülebilir kırsal turizmin gelişimi, birden fazla faktörün bir arada ve uyum içinde ele alınmasına bağlıdır. Bu faktörler arasında devlet politikası desteği, yerel halkın katılımı, sosyo-kültürel ve çevresel değerlerin korunması, altyapının geliştirilmesi, pazarlama ve markalaşma faaliyetleri, paydaşlar arası iş birliği, finansal yatırımlar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra düzenleyici kanun ve yasalar, eğitim ve farkındalık çalışmaları ile bütüncül destinasyon yönetimi de kırsal turizmin sürdürülebilirliğini sağlamada kritik öneme sahiptir ([27],[28]). Kırsal turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlikle ilgili boyutları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Kırsal Turizm Sürdürülebilirlik Boyutları

Ekonomik	Sosyal/ Kültürel	Çevresel
•İstihdam Artışı: Kırsal turizmin gelişmesi, yörede yaşayanlar için yeni iş alanları oluşturarak işsizliğin azalmasına katkı sağlar. •Gelir Artışı: Turizm faaliyetleri yerel halkın gelir kaynaklarını çeşitlendirir ve ekonomik refahı artırır. •Yerel Tüketime Canlanması: Turizm sayesinde yöredeki ürün ve hizmetlerin talebi artar, bu da yerel ekonomiyi canlandırır. •Geleneksel Ürünlerin	•Kültürel Mirasın Korunması: Kırsal turizm, yöredeki tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını ve restore edilmesini destekler. •Geleneksel Kültürün Sürekliliği: Yerel festival, gelenek ve göreneklerin yaşatılmasına katkı sağlar ve kültürel kimliği güçlendirir. • Çift Yönlü Kültürel Etkileşim: Aile pansiyonculuğu ve turizm faaliyetleri sayesinde yerel halk ile turistler arasında giyim, yemek kültürü ve yaşam tarzı alışverişi gerçekleşir; kültürel zenginleşme sağlanır.	•Doğal Kaynakların Korunması: Kırsal turizm, yöredeki doğal çevrenin ve ekosistemlerin korunmasına katkı sağlar. •Ekolojik Farkındalık: Turizm faaliyetleri, yerel halk ve ziyaretçiler arasında çevre bilincini artırır. •Sürdürülebilir Kullanım: Kırsal turizm, mevcut konutlarda konaklamayı teşvik ederek betonlaşma ve arazi tüketimini azaltır. • Dört Mevsim Turizm ve Baskının Azalması: Turizmin yıl boyu yapılabilmesi, mevsimsel

Değerlendirilmesi: Kırsal turizm, el sanatları, yöresel gıda ve ürünlerin turistik amaçlı değerlendirilmesini teşvik ederek ekonomik kazanç sağlar. •Yerel Kimliğin ve Kültürel Değerlerin Ekonomik Katkısı: Geleneksel festival ve etkinliklere turist ilgisi, bu faaliyetlerin devamını sağlayarak kültürel turizmin ekonomik değer üretmesine katkıda bulunur. •Bilgi ve Deneyim Paylaşımı: Kentten gelen ziyaretçiler, yerel halkla etkileşimde bulunarak yenilikçi fikirlerin ve ekonomik girişimlerin ortaya çıkmasını teşvik edebilir.	• Fiziksel ve Görsel Çevre İyileşmesi: Şehir ve kasabaların estetik görünümü turizmin etkisiyle iyileştirilir. •Sosyal Refahın ve Hizmetlerin Korunması: Turizm, sağlık, güvenlik ve sosyal hizmetlerin devamlılığını destekler. •Dinlenme ve Rekreasyon Olanakları: Yerel halk ve ziyaretçiler için çeşitli rekreasyon ve dinlenme imkânları artar. •Altyapı ve Kamu Hizmetlerinin Gelişimi: Turizm, ulaşım, yol, su ve elektrik gibi altyapıların geliştirilmesine katkı sağlar. •Toplumsal Statü ve Cinsiyet Eşitliği: Turizmin yarattığı ilave istihdam, özellikle kadın ve gençlerin sosyal statüsünü güçlendirir. • İç Göçün Azalması: Kırsal turizmin ekonomik ve sosyal etkileri, kırsaldan kente ekonomik göçü azaltır; kentlerdeki gecekondulaşma ve çarpık yapılaşma sorunlarını hafifletir. •Kent-Kırsal Alan İlişkilerinin Güçlenmesi: Turizm sayesinde bilgi akışı artar, yaşam ve davranış farklılıkları azalır; kültürel etkileşim güçlenir. • Mesleki Eğitim ve İşgücü Gelişimi: Turizm istihdamı, yerel halkın mesleki bilgi ve becerilerinin gelişmesini sağlar; kırsal kalkınmayı destekler.	yoğunlaşmayı ve çevresel baskıyı azaltır. •Restorasyon ve Geleneksel Mimari: Turizmden elde edilen gelir, geleneksel mimari ve kültürel çevrenin restore edilmesine olanak tanır. •Kültürel ve Doğal Çevrenin Birlikte Korunması: Turizm, doğal flora ve fauna ile kültürel mirasın bütüncül korunmasını destekler. •Turizmin Mekânsal Dağılışı ve Baskının Azaltılması: Kırsal turizm, turizmin kıyılardaki yoğun baskısını azaltarak çevresel dengeyi korur. • Planlı Turizm Gerekliliği: Aşırı ve plansız kullanımın önüne geçmek için kırsal turizmin planlı ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesi gerekir. •Toplumsal Katılım ile Çevre Koruma: Yöre halkı, çevreyi korumanın önemini öğrenerek doğrudan uygulayıcı konumuna gelir. •Olumsuz Etkilerin Önlenmesi: Plansız turizm, tarımsal alanların tahribi, ekolojik dengenin bozulması ve kırsal çekiciliklerin yozlaşmasına yol açabileceğinden, kontrol ve yönetim şarttır.
---	--	---

Kaynak: ([15]), ([29]), ([23]).

Kırsal turizmde sürdürülebilirlik kavramının başarıya ulaşabilmesi, çok boyutlu ve kapsamlı bir yaklaşımla ele alınmasına bağlıdır. Sadece dar kapsamlı bir doğa koruma anlayışı üzerine inşa edilmesi, sürdürülebilirlik açısından yeterli değildir ([30]). Bu bağlamda sürdürülebilir kırsal turizm, ekonomik kazanç sağlamanın yanında kırsal alanlarda kültürel ve doğal değerlerin korunmasını, yerel ekonominin güçlendirilmesini, yerel halkın sosyal gelişimini ([31]) ve dengeli bir kırsal kalkınmanın sağlanmasını hedefleyen bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir ([32]). Bu açıdan kırsal turizm, yerel halkın temel geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetleri sürdürürken, sahip oldukları doğal, kültürel ve tarihî değerleri turizm faaliyetlerine entegre ederek ekonomik çeşitliliği artırmalarına olanak tanıyan bir kalkınma yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kırsal kalkınma paradigması çerçevesinde, kırsal alanlarda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlar arasında denge kurmayı amaçlamaktadır. Söz konusu süreç, bir yandan kırsal nüfusun gelir kaynaklarını çeşitlendirerek yaşam standartlarını yükseltmesine katkı sağlarken, diğer yandan bölgesel kalkınmanın desteklenmesine ve toplumsal refah düzeyinin artırılmasına hizmet etmektedir. Dolayısıyla kırsal turizm, yalnızca bir turizm türü olmanın ötesinde, kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden bütüncül bir politika aracı olarak önem kazanmaktadır ([33]).

III. ZONGULDAK İLİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELİ

Zonguldak, Batı Karadeniz'in doğal, kültürel ve endüstriyel mirasını bir arada barındıran özgün yapısıyla kırsal turizm açısından yüksek potansiyele sahip bir ildir. Sahip olduğu geniş orman alanları, biyolojik çeşitlilik, zengin kültürel birikim ve yerel üretim gelenekleri, ilin kırsal turizminin sürdürülebilir gelişimi için önemli fırsatlar sunmaktadır ([34]), ([35]). Kentsel ve kırsal ölçekteki doğal ve kültürel kaynakların çeşitliliği, Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyelinin temel dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Bu kaynakların bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi, ilin kırsal kalkınma ve turizm planlamasında stratejik bir avantaj sağlamaktadır.

Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyeli; tabiat parkları, yaylalar, vadiler, şelaleler ve yaban hayatı alanlarıyla güçlü bir doğa temelli turizm altyapısına sahiptir. Gümeli Tabiat Anıtı, Milli Egemenlik, Göldağı, İncüvez ve Danaağızı Tabiat Parkları ile Manzut, Kızılcaören, Gölcük ve Aksu gibi yaylalar; doğa yürüyüşü, kamp, karavan ve foto safari gibi etkinliklere olanak tanımaktadır. Filyos, Gülüş ve Alaplı vadileri ile Harmankaya ve Değirmenağızı şelaleleri, ekoturizm ve macera turizmi açısından dikkat çekici alanlardır. Ayrıca Kızılcapınar, Devrek ve Damlı örnek avlakları ile Devrek-Yeşilöz yaban hayatı geliştirme sahası, bölgedeki ekoturizm faaliyetlerinin çeşitlenmesine katkı sağlamaktadır ([35]).

Zonguldak'ın doğal kaynakları kadar kültürel ve endüstriyel mirası da kırsal turizmin gelişiminde belirleyici bir unsurdur. Filyos (Tios) ve Herakleia Pontike antik kentleri, Maden Müzesi, Uzun Mehmet Anıtı ve çeşitli kaleler ile hamamlar, ilin tarihsel kimliğini ortaya koyarken; Üzülmüş Kültür Vadisi, Fener Varagel Tünelleri ve Çatalağızı Termik Santrali gibi endüstriyel miras alanları endüstriyel miras turizmi kapsamında

değerlendirilmektedir. Bu alanlar, Zonguldak'ın maden ve üretim kültürünü turizmle buluşturma potansiyelini yansıtmaktadır ([36]).

Gastronomik ürünler ve el sanatları açısından da zengin bir yapıya sahip olan ilde; Osmanlı Çileği, Devrek Beyaz Baklavası, Çaycuma Manda Yoğurdu, Zılbıt ve Malay gibi coğrafi işaretli ürünler yerel mutfak kültürünü öne çıkarmaktadır. Devrek bastonu ile Elpek ve Pelemet bezleri ise geleneksel el sanatlarının ve üretim kültürünün turizmle bütünleşmesini desteklemektedir ([37]), ([38]).

Ayrıca Fener, Değirmenağzı, Kozlu ve Ereğli kıyıları sualtı turizmi için uygun alanlar sunarken; Ulutan ve Kızılcapınar baraj gölleri ile Filyos, Devrek ve Alaplı çayları sportif olta balıkçılığı açısından değerlendirilmektedir. Ilıksu ve Karaçayır kaplıcaları termal turizm, Dirgine Vadisi ise doğa sporları ve rafting açısından önemli potansiyel taşımaktadır ([35]).

Kdz. Ereğli Uluslararası Osmanlı Çileği ve Kültür Festivali, Kdz. Ereğli Hamsi Festivali, Çaycuma Yoğurt ve Kültür-Sanat Festivali, Bölüklü Yayla ve Bal Şenlikleri, Geleneksel Beycuma Köyü Kuyu Kebabı Festivali, Alaplı Fındık, Kültür, Turizm ve Spor Festivali, Ormanlı Fındık Kültür ve Sanat Festivali gibi yerel kültür etkinlikleri, bölgenin toplumsal yaşamını ve kültürel sürekliliğini turizmle bütünleştirmektedir ([39]). Tablo 2'de Zonguldak kırsal turizm potansiyeli detaylı bir şekilde ifade edilmektedir.

Tablo 2. Zonguldak İli Kırsal Turizm Potansiyeli

Doğa Turizmi Alanları	Milli Parklar Gümeli Tabiat Anıtı, Milli Egemenlik Tabiat Parkı, Göldağı Tabiat Parkı, İncüvez Tabiat Parkı, Danaağzı Tabiat Parkı Yaylalar Manzut, Kızılcaören, Gölcük, Kumtarla, Aksu, Kızkulak, Bacaklı, Bölüklü, Karatepe Şelaleler Harmankaya, Değirmenağzı, Madencioğlu, Hacımusa, Güneşli Vadiler Filyos -Gülüş -Alaplı Derele ve Çaylar -İhsaniye, Değirmenağzı, Ilıksu, Dereköy, Aydınlar Çayı, Uğurlar, Abacioğlu, Kurtsuyu, Akyazı -Alaplı Çayı, Kavukkavla ve Kocaman, Dirgine Filyos Çayı, Beycuma -Yenice Çayı, Agosto Deresi, Avlaklar Kızılcapınar Devlet Avlağı Devrek Örnek Avlağı, Damlı Örnek Avlağı (Devrek) Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Devrek -Yeşilöz Botanik ve Endemik Bitki Alanları Gümeli Yaylası, Filyos Nehir Ağızı , Sazköy, Seferçik Köyü Bacaklı Yaylası ,Karacoram Kent Ormanı Yeşilöz
-----------------------	--

	Dirgine Ormanları Foto Safari Alanları (Kuş, Kelebek Gözlemi Ve Fotoğrafçılığı) Harmankaya Şelaleleri, Filyos Kuş Cenneti, Sazköy, Sefercik Köyü, Ilıksu, Değirmenağzı Zonguldak Limanı, Kozlu Limanı, Bacaklı Yaylası ve Gümeli
Termal Turizm	Aşağıçayır (Ilıksu) Kaplıcası, Karaçayır Kaplıcaları (Kozlu) -Kokaksu Kaplıcaları (Merkez)
Kültürel Miras	Müze ve Ören Yerleri Maden Müzesi, Filyos (Tios / Tieion) Antik Kenti, Herakleia Pontike Antik Kenti, Kadioğlu Mozaikleri, Karakoçlu Beylik Mezarı, İnönü Mağarası, Kdz. Ereğli Bozhane Hamamı, Filyos Kalesi, Beykoz Asarı Kalesi, Ereğli Kalesi, Gökçebey Herkime Evleri, Uzun Mehmet Anıtı, Üç Şehit Mehmet Anıtı, Çaycuma Arasta Çarşısı, Bastoncular Çarşısı ve Baston Atölyeleri, Zonguldak Feneri, Ölüce Deniz Feneri, Herakles Sarayı, Çestepe Fener Kulesi, Roma Su Kemerleri, Gazi Alemdar Gemi Müzesi, Karaelmas Maden Şehitleri Müzesi, Kdz. Ereğli Müzesi (Halil Paşa Konağı)
Endüstriyel Miras	Zonguldak Maden Müzesi ve Eğitim Ocağı, Fener Varagel Tünelleri, Üzülmez Kültür Vadisi, Şarjömen Rapid İskeleyi, Çatalağzı Termik Santrali, Filyos Ateş Tuğla Fabrikası, Aşağı Kandilli Tarihi Endüstri Kompleksi
Rafting	Dirgine Vadisi
	Manzut, Kızılcaören, Gölçük, Kumtarla, Aksu, Kızkulak, Bacaklı, Bölüklü, Karatepe
Mağaralar	Gökgöl, Cehennemağzı, Erçek, Sofular, Çayırköy, Ilıksu, İhsaniye 1, İhsaniye 2, İncivezaltı, Çingilli Kuyu
Festival ve Şenlikler	Osmanlı Çileği Festivali, Hamsi Festivali, Kültür ve Yoğurt Festivali, Baston ve Kültür Festivali, Fındık Kültür Turizm ve Spor Festivali, Bölüklü Yayla Şenliği
Kamp-Karavan Alanları	Milli Egemenlik Tabiat Parkı, Kozlu Sahili, Kireçlik Sahil, Tas Gölü Doğal Yaşam ve Kamp Alanı, Köseağzı Plajı, Radartepe, Subaşı Köyü,
Coğrafi İşaretli Gastronomik Ürünler	Devrek Beyaz Baklavası, Devrek Kireni, Devrek Cevizli Kömeci, Karadeniz Ereğli Osmanlı Çileği, Çaycuma Manda Yoğurdu, Zonguldak Zılbıt Yemeği, Zonguldak Malay Yemeği
Sualtı Dalış ve Batık Noktaları	Fener Mevkii, Değirmenağzı Mevkii, Kozlu Balıkçı Barınağı, Ilıksu Plajı, Kilimli Balıkçı Barınağı, Kapuz Plajı, Kdz. Ereğli Çavuşağzı Mevkii Kdz. Ereğli Alacağzı Mevkii Faik Kalkavan Gemi Batığı, ÇATES Barç Batığı
Sportif Olta Balıkçılığı	Ulutan Baraj Gölü, Kızılcapınar Baraj Gölü ile Filyos Irmağı, Devrek Çayı, Gülüş Çayı ve Alaplı Çayı
Yerel Ürünlere Dayalı El Sanatları	Elpek Bezi, Pelemet Bezi, Çözme Bez, Kepre Dokuma, Devrek Bastonu Ağaç oyma işçiliği,

Kaynak: ([34]), ([35]), ([40])

IV. YÖNTEM

Zonguldak; doğal alanları, biyolojik çeşitliliği, kültürel mirası, endüstriyel geçmişi, geleneksel üretim biçimleri ve gastronomik zenginlikleriyle kırsal turizmin farklı boyutlarını destekleyen çok yönlü bir destinasyon niteliği taşımaktadır. Bu açıdan kırsal turizm potansiyelinin sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda planlanması ve yönetilmesi, doğal kaynakların korunması, yerel halkın ekonomik ve sosyal refahının artırılması, kırsal alanlarda istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bu kapsamda söz konusu potansiyelin sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi; hem kırsal kalkınma ve bölgesel ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak hem de Zonguldak'ın sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunarak turizm yoluyla yaşatılmasına ve yerel kimliğin gelecek kuşaklara aktarılmasına olanak tanıyacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Zonguldak ilinde gelişmekte olan kırsal turizm potansiyelini sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmek ve SWOT analizi aracılığıyla ilin güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya olduğu fırsat ve tehditleri ortaya koymaktır. Zonguldak'ın ekoturizm potansiyeline ilişkin bazı çalışmalar bulunmakla birlikte([41]),([42]),([43]) ilin kırsal turizm potansiyeline yönelik akademik araştırmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, bölgenin kırsal turizm stratejilerinin belirlenmesi ve sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi açısından önemli bir eksiklik oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmanın, elde edilen bulgular aracılığıyla ilgili paydaşların sürdürülebilir kırsal turizm planlaması ve yönetim süreçlerine akademik katkılar sunması beklenmektedir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, bireylerin algılarını ve olayları doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde anlamayı amaçlayan ve bir durumun karmaşıklığını ortaya koymanın önemini vurgulayan bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlanabilir ([44]).

Nitel yöntemle yürütülen araştırmalarda belirli bir konuyu derinlemesine ve ayrıntılı biçimde anlama çabası ön plandadır ([45]). Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay veya olgular hakkında bilgi sunan yazılı materyallerin analizini içeren bir süreçtir. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili biçimde yararlanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu sayede araştırmacı, ihtiyaç duyduğu verilere gözlem ya da görüşme yapmadan ulaşabilmektedir ([44]). Araştırma kapsamında kullanılan raporlar, kitaplar, arşiv belgeleri, görsel ve işitsel kayıtlar gibi materyallerin güvenilirliği ve özgünlüğü doğrulandıktan sonra planlı ve düzenli bir biçimde analiz edilmesi gerekmektedir ([46]). Bu doğrultuda araştırmada doküman analiziyle elde edilen veriler ışığında swot analizi oluşturulmuştur.

V.ZONGULDAK İLİ KIRSAL TURİZM POTANSİYELİNİN SWOT ANALİZİ

SWOT analizi, bir organizasyonun, yatırımın, destinasyonun veya bölgenin stratejik değerlendirmesini gerçekleştirmek amacıyla, avantaj ve dezavantajlarını belirleyen ve gelecekte kontrol edilebilen ya da edilemeyen çevresel faktörlerin ortaya çıkardığı

fırsat ve tehditleri tespit etmek için tercih edilen bir yöntemdir ([47]). Bu yöntem, değerlendirilen konunun içsel faktörlerini (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal faktörlerini (fırsatlar ve tehditler) sistematik biçimde analiz ederek, stratejik planlama ve karar alma süreçlerine yardımcı olmaktadır ([48]). Bir ülkenin, bölgenin veya yörenin turizm politikalarının etkin bir biçimde belirlenebilmesi için SWOT analizinden yararlanılarak turizm potansiyelini şekillendiren içsel (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal (fırsatlar ve tehditler) faktörlerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu süreçte, bölgenin güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesiyle rakip destinasyonların yer aldığı piyasa koşulları içerisinde mevcut fırsatlar ve potansiyel tehditler de belirlenmektedir. Dolayısıyla, bir destinasyonun turizm potansiyelinin doğru ve bütüncül biçimde değerlendirilebilmesi için SWOT analizinin özellikle turizm cazibe merkezleri ölçeğinde uygulanması gerekli görülmektedir([49]).

Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyeline ilişkin SWOT analizi Tablo 3'te yer almaktadır. Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyeli incelendiğinde, arz kaynaklarının çeşitliliği ön plana çıkmakta; güçlü yönler ve fırsatlar, zayıf yönler ve tehditlere göre daha ağırlıklı bir görünüm sergilemektedir. Zonguldak'ın zengin doğal kaynaklara sahip olması, tarımsal ve ormancılık ürün çeşitliliği, coğrafi işaretli gastronomik ve el sanatları ürünleri, köklü sanayi ve endüstri kenti kimliği, kültürel ve tarihi mirası, kırsal turizmin mevsimsellikten bağımsız uygulanabilirliği, gelişmiş ulaşım olanakları, sektörler arası uyum, eğitim ve araştırma altyapısı, ulusal ve uluslararası iş birliği imkânları ile sağlanan destek ve finansal fırsatlar, kırsal turizm açısından güçlü yönlerini oluşturmaktadır.

İlde kırsal turizmin gelişimi, tanıtım ve pazarlama eksiklikleri, kurumsal iş birliği ve organizasyon yetersizlikleri, insan kaynağı sorunları, tarım ve hayvancılıktaki yapısal kısıtlar, üretim ve çevresel zorluklar, katma değer ve işleme kapasitesindeki yetersizlikler ile altyapı ve sosyal donatı eksiklikleri nedeniyle sınırlanmaktadır. Bu durum, bölgesel turizm potansiyelinin sürdürülebilir şekilde değerlendirilmesi için kapsamlı bir kırsal turizm planlaması gerektirmektedir.

İlin kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik fırsatlar; Zonguldak Kömür Jeoparkı, Yeşil Rota (Kömüre Giden Demiryolu), coğrafi işaretli, organik ve sertifikalı ürünlere olan talebin artması, değişen turizm eğilimleri çerçevesinde kırsal turizm ve ekoturizme ilginin artması, sürdürülebilir tarım ve pazarlama ihtiyaçlarının güçlenmesi, bölgesel gelir farklarının azaltılması ve kente göçün önlenmesi, fiziksel altyapı yatırımları ile yeşil dönüşüm ve mavi büyüme stratejilerinin uygulanması, ayrıca kadınların sosyal ve ekonomik statüsünün güçlendirilmesi gibi etkenlerle ilişkilendirilmektedir.

İlde sürdürülebilir kırsal turizmin karşılaştığı başlıca tehditler arasında ise bölgesel iklim değişiklikleri ile sel ve heyelan gibi doğal afetler, Batı Karadeniz'de artan turistik rekabet, yöresel ekonomik dalgalanmalar ve bölgesel istikrarsızlıklar, kuraklık ve yerel gıda üretimine erişimdeki güçlükler, su kaynaklarının dengesiz kullanımı, yerel bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve tarımsal üretime yönelik azalan ilgi yer almaktadır.

Tablo 3. Zonguldak İli Kırsal Turizm Potansiyeli SWOT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Zengin Doğal Kaynaklar: Geniş orman varlığı, biyolojik çeşitlilik, yaylalar, mağaralar ve jeotermal kaynakları çevresel sürdürülebilirlik bakımından kırsal turizmi desteklemektedir. Tarımsal ve Ormancılık Ürün Çeşitliliği: Kestane, bal, manda sütü gibi yöresel ürünler agro-turizm ve gastronomi uygulamalarıyla entegre edilerek ekonomik sürdürülebilirliği desteklemektedir. Coğrafi İşaretli Gastronomik ve El Sanatları Ürünlerine Sahip Olması: Devrek Bastanu, Devrek Beyaz Baklavası, Devrek Kireni, Devrek Cevizli Kömeci, Karadeniz Ereğli Osmanlı Çileği, Çaycuma Manda Yoğurdu, Zonguldak Zılbıt Yemeği, Zonguldak Malay Yemeği gibi ürünler kültürel mirasını koruyarak bölgenin marka değerini artırmaktadır. Kültürel ve Tarihi Zenginlikler: Bölgenin sahip olduğu tarihi miras, endüstriyel miras ve kültürel değerler, kırsal turizm faaliyetlerini çeşitlendiren önemli unsurlar arasındadır. Köklü Sanayi ve Endüstri Kenti Kimliği: Zonguldak'ın sanayi ve endüstri mirasının, kültürel rotalar, tematik müzeler ve endüstri turizmi uygulamaları aracılığıyla turizme entegre edilmesi kırsal kalkınma ve turizm çeşitliliğine katkı sağlamaktadır. Kırsal Turizmin Mevsimsellikten Bağımsız Olması: Kırsal turizminin 12 boyunca uygulanabilirliği turizmin sürekliliğini ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Ulaşım Olanakları: Limanlara ve önemli ticaret yollarına, Ankara-İstanbul gibi büyükşehirlerle yakın konumda olması, Havalimanı bulunması, Demiryolu güzergahının Zonguldak Havalimanı önünden geçmesi, sürdürülebilir turizmin planlanmasında lojistik avantajlar sunmaktadır. Sektörel Entegrasyon: Deniz, orman, hayvancılık ve tarım sektörlerinin bir arada bulunması, farklı turizm deneyimlerinin entegre edilmesine ve sürdürülebilir kırsal turizm modellerinin geliştirilmesine olanak sağlar. Eğitim ve Araştırma Altyapısı: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nin turizm bölümleri, tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik eğitim verebilecek kurumlar ve Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı gibi destek mekanizmaları, nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Ulusal ve Uluslararası İş Birliği İmkanları: IFAD,	Tanıtım ve Pazarlama Eksiklikleri: Bölgedeki turizm ve tarımsal ürünlerin yeterince tanıtılmaması, pazarlama ve markalaşma faaliyetlerinin sınırlı olması ve ilin doğal mirasından ziyade endüstri mirasının ön plana çıkması kırsal turizmin gelişimini sınırlamaktadır. Kurumsal İş Birliği ve Organizasyon Yetersizliği: Kooperatifleşmenin sınırlı olması, kırsalda iş birliği ve iş bölümü bilincinin zayıflığı ile birlikte kırsal turizm bilincinin tam anlamıyla oluşmamış olması, destek ve hibelerden etkin şekilde faydalanmayı zorlaştırır. İnsan Kaynağı Sorunları: Kırsal nüfusun yaşlı olması, genç iş gücünün kırsaldan göç etmesi, yüksek işsizlik oranları ve insan kaynağının etkin kullanılamaması, sürdürülebilir kırsal turizmin nitelikli iş gücü ve yerel katılım açısından zayıf olmasına yol açmaktadır. Tarım ve Hayvancılık Alanındaki Yapısal Sorunlar: Parçalı ve engebeli arazi yapısı, tarım arazilerinin amacı dışında kullanımı, tarımsal işletmelerin düşük kapasitesi ve geleneksel yöntemlerin yoğun kullanımı, tarım-turizm entegrasyonunu ve kırsal ekonominin sürdürülebilirliğini sınırlandırmaktadır. Üretim ve Çevresel Zorluklar: Yanlış ürün seçimi, ithal tohumların yaygınlaşması, yanlış sulama ve ilaçlama uygulamaları, toprak ve ekosistem sağlığını olumsuz etkileyerek sürdürülebilir kırsal turizmin temel dayanaklarını zayıflatmaktadır. Katma Değer ve İşleme Eksiklikleri: Tarımsal ürünlerde katma değer yaratamama, ürün işleme ve paketleme tesislerinin yetersizliği ve üretimin işlenmek

Dünya Bankası ve IPARD gibi kuruluşlarla sürdürülebilir kırsal kalkınma ve turizm projeleri uzun vadeli planlamayı mümkün kılmaktadır. Destek ve Finansal Fırsatlar: Kırsal turizm ve ekoturizm yatırımları için birçok ulusal ve uluslararası kurum tarafından sağlanan destek, teşvik ve hibe imkânları, Zonguldak'ta sürdürülebilir kırsal turizm gelişimi açısından avantaj sağlamaktadır.	üzere başka bölgelere gönderilmesi, kırsal ekonominin ve turizmin sürdürülebilirliğini azaltmaktadır. Teknik Altyapı ve Sosyal Donatı Eksikliği: Kırsalda sosyal alanların sınırlılığı, yaşam kalitesini düşürmekte; turizm altyapısının gelişimini engelleyerek turistlerin bölgede daha uzun süre kalmasını ve turizm gelirlerinin artmasını engellemektedir.
Fırsatlar	Tehditler
Zonguldak Kömür Jeoparkı: Zonguldak'ın jeolojik ve endüstri mirasını koruyarak ekoturizm ve kırsal turizme katkı sağlayan sürdürülebilir bir turizm alanı olarak öne çıkmaktadır. Yeşil Rota (Kömüre Giden Demiryolu): Ankara-Karabük-Zonguldak hattı, tren turizmi kapsamında planlanan beş güzergâhtan biri olup, turistik Karaelmas Ekspresi ile doğa, kültür ve endüstri mirasını bir araya getiren cazibe noktalarını birbirine bağlamaktadır. Değişen Turizm Eğilimleri: Turistlerin doğa temelli alternatif turizm türlerine (ekoturizm, kırsal turizm, köy turizmi, çiftlik turizmi, agro-turizm) yönelmesi, Zonguldak'ın kırsal turizm destinasyonu olarak cazibesini artırmakta ve sürdürülebilir turizm yatırımlarını teşvik etmektedir. Kente Göçün Önlenmesi: Kırsal turizmin gelişmesi, kırsal nüfusun yerinde istihdam olanakları bulmasını sağlayarak kente göçü azaltmakta ve kırsal toplulukların sosyal sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Coğrafi İşaretli, Organik ve Sertifikalı Ürünlere Artan İlgi: Türkiye'de artan talep, Zonguldak'ın coğrafi işaret potansiyeline sahip ürünlerinin markalaştırılarak kırsal turizmde gastronomi deneyimlerine dönüştürülmesini sağlayabilir. E-ticaret ve Dijital Tarım Uygulamaları: Dünyada ve Türkiye'de yaygınlaşan dijital tarım ve e-ticaret uygulamaları, Zonguldak'ın yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerinin tanıtımını ve satışını kolaylaştırarak kırsal turizme entegre edilebilir. Alternatif Tarım Uygulamalarına Artan İlgi: Türkiye'de organik tarım, agroekoloji ve iyi tarım uygulamalarına yönelik bilincin artması, Zonguldak'ta agro-turizm ve ekolojik çiftlik turizminin gelişmesine katkı sağlayabilir. Tarım Eğitimleri ve Atölyeler: Türkiye'de	İklim Değişikliği: Sıcaklık artışları, yağış rejimlerindeki düzensizlikler ve ekolojik dengedeki bozulmalar, Zonguldak'ın kırsal turizmde en önemli unsurları olan doğal alanların (ormanlar, akarsular, tarım arazileri) sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Doğal Afetler: Heyelan, sel ve fırtına gibi doğal afetlere yatkın olan bölge, kırsal turizm yatırımları ve turistik destinasyonların güvenliği açısından risk oluşturmaktadır. Ulusal ve Uluslararası Rakiplerin Artması: Dünya genelinde ekoturizm, agro-turizm ve kırsal turizmin yaygınlaşması, Zonguldak'ın turizm potansiyelinin ulusal ve uluslararası ölçekte daha güçlü destinasyonlarla rekabet etmesini zorlaştırabilir. Bölgesel İstikrarsızlıklar Ve Küresel Ekonomik Krizler: Ortadoğu'daki Savaşlar ve Ekonomik Krizler Türkiye genelinde olduğu gibi Zonguldak'ta da turizm talebini azaltarak kırsal turizm yatırımlarının sürdürülebilirliğini riske atmaktadır. Kuraklık ve Gıdaya Ulaşım Zorlukları: Kuraklık ve tarımsal üretimde yaşanan düşüşler, Zonguldak'ın kırsal turizmde önemli bir cazibe unsuru olan yöresel gıda ve gastronomi turizmini olumsuz etkileyebilir. Su Kaynaklarının Dengesiz Kullanımı: Bölgedeki su kaynaklarının plansız kullanımı, tarımsal üretimde ve turistik

yaygınlaşan tarım okulları ve uygulamalı tarım eğitimleri, Zonguldak'ta kırsal turizme entegre edilecek tarımsal deneyim atölyelerinin (arıcılık, fidan yetiştiriciliği, organik bahçecilik vb.) geliştirilmesine fırsat sunabilir.

Yeşil Dönüşüm Fonları: Türkiye'de yeşil dönüşüm çerçevesinde artan fon kaynakları, Zonguldak'ta sürdürülebilir turizm, yenilenebilir enerjiyle çalışan turizm tesisleri ve ekolojik köy projeleri için finansal fırsatlar yaratabilir.

Mavi Büyüme Stratejileri: Dünyada ve Türkiye'de gelişen mavi büyüme stratejileri, Zonguldak'ın kıyı turizmi, sürdürülebilir balıkçılık ve denizle bağlantılı kırsal turizm faaliyetleri için yeni yatırım ve proje olanakları doğurabilir.

Dondurulmuş ve İşlenmiş Gıda Pazarının Büyümesi: Dondurulmuş gıda sektörünün gelişimi, Zonguldak'ın tarımsal ürünlerinin işlenerek turistik pazarlarda yer bulmasına ve gastronomi turizmüne entegre edilmesine katkı sağlayabilir.

Bölgesel Gelir Farklarının Azaltılması: Kırsal turizmin ve ekoturizmin ekonomik katkısı, kırsal kent arasındaki gelir farklılıklarının azaltılmasına ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesine yardımcı olmaktadır.

Fiziksel Altyapı Gelişimi: Turizmin canlanması, kırsal alanlarda altyapının geliştirilmesine ve yaşam kalitesinin yükselmesine fırsat yaratmaktadır.

Kadınların Sosyal ve Ekonomik Statüsünün Güçlenmesi: Kırsal turizm ve ekoturizmin yarattığı istihdam olanakları, kadınların aile içi ve toplumdaki statüsünü güçlendirmekte, toplumsal sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır.

Bölgesel Kalkınma ve Gelişmişlik: Kırsal turizm ve ekoturizmin büyümesi, Zonguldak'ın genel kalkınmasını ve bölgesel gelişmişliğini artırarak sürdürülebilir kırsal ekonomi için fırsatlar sunmaktadır.

Sürdürülebilir Tarım ve Pazar İhtiyacı: Dünyada artan sürdürülebilir tarım ürünleri talebi, Zonguldak'ın organik üretim ve kırsal turizm merkezli pazarlama faaliyetlerini geliştirmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır.

faaliyetlerde sürdürülebilirliği zorlaştırmakta; bu durum hem yerel halk hem de kırsal turizm için risk oluşturmaktadır.

Bürokratik Süreçler: Tarım ve turizm yatırımlarının bürokratik engeller nedeniyle yavaşlaması veya gerçekleştirilememesi, Zonguldak kırsal turizminin gelişimini sekteye uğratmaktadır.

Tarımsal Üretime İlginin Azalması: Genç nüfusun tarım ve kırsal mesleklerden uzaklaşması, kırsal turizmin en önemli bileşeni olan tarımsal üretim ve kırsal yaşamın devamlılığını tehdit etmektedir.

Yüksek Girdi ve Lojistik Maliyetleri: Ulaşım ve üretim maliyetlerinin artması, Zonguldak'ın tarımsal ürünlerini ulusal ve uluslararası pazarlarda rekabet edemez hâle getirmekte; bu da kırsal turizmin ekonomik sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir.

Modern Teknolojiye Uyum Sağlayamama: Tarımda modern üretim tekniklerinin benimsenememesi, Zonguldak'ın kırsal turizmde öne çıkarabileceği agro-turizm ve deneyimsel turizm faaliyetlerinin kalitesini sınırlamaktadır.

Kamu Kuruluşları ve Paydaş İlgisizliği: Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşların kırsal turizme yeterli düzeyde katkı ve katılım sağlamamaları, bölgedeki kırsal turizmin gelişimi ve sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

Zonguldak'ın sahip olduğu doğal, kültürel ve endüstriyel kaynaklar sürdürülebilir kırsal turizm bağlamında değerlendirildiğinde, kentin gerek bölgesel kalkınma

gerekse turizm çeşitliliği açısından dikkate değer bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Zonguldak'ın mevcut kırsal turizm potansiyelini sürdürülebilirlik perspektifiyle ortaya koymak ve bu bağlamda bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya bulunduğu fırsat ve tehditleri kapsamlı biçimde analiz etmektir. Bununla birlikte çalışma, yalnızca mevcut durumu tespit etmekle kalmayıp, Zonguldak'ın kırsal turizm potansiyelinin etkin ve sürdürülebilir biçimde kullanılmasını sağlayacak turizm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir. Söz konusu öneriler, mevcut durumun analizine dayanarak hazırlanan Zonguldak kırsal turizm potansiyelinin SWOT analizi doğrultusunda oluşturulmuştur.

Zonguldak'ta kırsal turizmin sürdürülebilir olabilmesi için öncelikle kırsal turizm bilincinin oluşması gerekmektedir. Araştırma bulguları, yerel halkın kırsal turizm konusunda yeterli düzeyde bilgiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır. ([50])' de çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmıştır. ([51])'in gerçekleştirdiği çalışmada ise yerel halkın bölgedeki kırsal turizm potansiyelini oluşturan doğal, kültürel ve sosyoekonomik değerlerin farkında olduğu; ancak bu değerlere yönelik koruma bilincinin yeterince gelişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda ilin kırsal turizm potansiyelini oluşturan kaynakların envanteri çıkarılmalı ve sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde ilgili kamu kurumları tarafından kapsamlı eğitim programları ile halkın kırsal turizm bilinci artırılmalı ve girişimciliğe teşvik edilmelidir.

Kadınlar ve gençler başta olmak üzere atıl işgücünün kırsal turizm aracılığıyla eşitlik ilkesi doğrultusunda ekonomik açıdan güçlendirilmesi, ulusal ve bölgesel düzeyde geliştirilecek politika ve stratejik müdahalelerle desteklenmelidir. Bu sürecin etkin ve sürdürülebilir biçimde yürütülebilmesi için ise uygun yasal düzenleyici çerçevelerin oluşturulması, yeterli yatırımın sağlanması, rehberlik mekanizmalarının geliştirilmesi ve teşvik edici politikaların uygulanması gerekmektedir. Nitekim ([52])'de kırsal turizmin sürdürülebilir kalkınma politikaları içinde kadın emeğini görünür kılan ve kadınlara istihdam fırsatları sunan önemli bir alan olduğu; kadın kooperatifçiliğini teşvik ederek üretimi artırdığı, kadın istihdamını güçlendirdiği ve toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir.

Fiziksel ve dijital altyapı kırsal destinasyonların rekabet gücü ve sürdürülebilirliği için kilit öneme sahiptir. Turizm yoluyla kırsal kalkınmayı mümkün kılan bir faktör olarak mevcut altyapı zorluklarının üstesinden gelecek politikaların teşvik edilmesi gerekmektedir. Kırsal turizmin geliştirilmesinde konaklama olanaklarının (karavan parkları, bungalovlar, apart üniteler, otantik evler ve çiftlik konaklamaları gibi) çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca turizm rotaları ve yürüyüş güzergâhlarının kırsal turizmin ihtiyaçlarına uygun biçimde planlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, kamp ekipmanları, bisiklet, çadır gibi turizm gereçleri gibi temel hizmetlere erişimin sağlanması, kırsal turizmin sürdürülebilirliği açısından önemli bir unsurdur. Doğal ve kültürel mirasın kullanımı açısından ildeki mağara, yayla, ormanlık alan ve benzeri doğal miras unsurlarının kırsal turizm ürünleri olarak değerlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu alanların turizm potansiyelinin artırılması için sürdürülebilir kullanım stratejileri geliştirilmelidir. ([53]), kırsal turizmin sürdürülebilir biçimde gelişebilmesi için ulaşım altyapısının güçlendirilmesi ve erişilebilirliğin artırılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca araştırmacılar, kamp, doğa yürüyüşü ve benzeri rekreatif etkinliklerin yaygınlaştırılmasının,

destinasyonların çekiciliğini artırarak bölgelerin uluslararası düzeyde rekabet gücünü destekleyeceğini ifade etmektedir.

Hedef pazar tanıtımı ve markalaşma stratejisi oluşturulması bakımından Zonguldak'ın kırsal turizm ürünlerinin markalaşma sürecine girebilmesi için hedef pazarların doğru belirlenmesi gerekmektedir. Ankara ve İstanbul gibi yakın çevre pazarlarının yanı sıra, Almanya gibi diaspora bağlantısına sahip uluslararası pazarlarda da tanıtım faaliyetlerinin artırılması önemlidir. Kırsal turizm paydaşlarını (yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, tur operatörleri, akademi) bir araya getiren bir ağ yapısı oluşturulmalı ve ortak projeler geliştirilmelidir. Dijital tanıtım kanalları, influencer iş birlikleri ve gönüllü turizm elçileri aracılığıyla kentin tanıtımı yapılabilir.

Konaklama seçeneklerinin geliştirilmesi açısından tarihi yapılar restore edilerek kırsal alanlarda ev pansiyonculuğu, ikincil konutlar ve benzeri konaklama birimlerinin açılması teşvik edilmelidir. Unutulmaya yüz tutmuş yöresel el sanatlarının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yerel halkın bu tür işletmeleri geliştirmesi ve bu ürünlerin satılacağı yöresel pazarlarda turizmden gelir elde etmeleri sağlanmalıdır. ([54], tarafından oluşturulan Kandıra Kırsal Turizm Geliştirme Modeli, kırsal girişimcilerin ihtiyaç ve taleplerine yanıt verebilecek nitelikte; otantik temelli konaklama birimleri, geleneksel mutfak kültürünü yansıtan yeme-içme işletmeleri ile yerel üretime dayalı hediyelik eşya ve benzeri küçük ölçekli turizm işletmelerinin geliştirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca temel bileşenlerini yönetim, yerel halk ve yerel halk tarafından oluşturulan girişimci unsurlar oluşturmaktadır. Buradan hareketle Zonguldak'ın sahip olduğu Devrek bastonu, Elpek bezi, ahşap oymacılığı gibi el sanatlarının üretimi ve pazarlanması teşvik edilmeli; coğrafi işaretli gastronomik ürünler başta olma üzere yöresel yiyecek ve içeceklerin tanıtımı artırılmalıdır.

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği'nin yürüttüğü TaTuTa (Tarım, Turizm, Takas) projesi, ekolojik çiftliklerde gönüllü iş gücü, bilgi ve mali destek sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etmeyi ve sürdürülebilirliği güçlendirmeyi amaçlamaktadır ([55]). Çaycuma, Devrek ve Alaplı ilçelerinde faaliyet gösteren organik tarım işletmeleri, çiftlik turizmi konsepti doğrultusunda değerlendirilerek TaTuTa (Tarım-Turizm-Takas) projesine dahil edilmelidir. Sürdürülebilir kırsal turizmi destekleyen bu tür projelerin yerel ölçekte uygulanması, bölgenin turizmdeki rekabet gücünü artırarak kırsal kalkınmaya önemli katkılar sağlayacaktır.

Zonguldak'ta geçmişte Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) tarafından hazırlanan raporlar ([56]), ([57]) ilin kırsal turizm potansiyelinin belirlenmesi açısından önemli bir başlangıç niteliğindedir. Söz konusu raporlar, Zonguldak ilinin kırsal bölgelerinde sürdürülebilir kırsal kalkınmayı destekleyerek kırsal turizmin gelişimine katma değer oluşturma potansiyeline sahiptir. Ancak bu raporların hayata geçirilmesi ve somut sonuçlar üretebilmesi için kamu, özel sektör ve sivil toplum iş birliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ereğli, Devrek veya Çaycuma ilçelerinde "slow food köyü" olma potansiyeli bulunan yerleşim birimleri belirlenerek bu yörelerde yerel üretim ve sürdürülebilir kırsal faaliyetler desteklenmelidir.

Araştırma sonuçları, Zonguldak'ın kırsal turizm açısından dikkate değer bir potansiyele sahip olduğunu; ancak söz konusu potansiyelin planlı, sürdürülebilir ve katılımcı bir anlayışla yönetilmediği takdirde beklenen ekonomik ve sosyal katkıyı sağlayamayacağını ortaya koymaktadır. Kırsal turizmin başarısı, çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutların bir arada değerlendirilmesine bağlıdır. Doğal

kaynakların korunması, kültürel mirasın yaşatılarak turizmle bütünleştirilmesi ve yerel halkın turizm sürecine aktif katılımı, kırsal turizmin uzun vadeli sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Bu üç boyutun dengeli biçimde yönetilmesi, Zonguldak'ın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını destekleyecek ve kırsal turizm potansiyelinin etkin biçimde kullanılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] C. Dursun, M. Demiral, B. Zengin and O. Batman "2023 Türkiye turizm stratejisi kapsamında kırsal turizmin değerlendirilmesi," *Uluslararası Kırsal Turizm Ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)* E-ISSN: 2602-4462, 1(1), 1-5, 2019.
- [2] F. İstanbullu Dinçer, İ. Çiğci and, O. Atsız "Sürdürülebilir kırsal turizm kapsamında milli parklar üzerine bir araştırma: munzur vadisi milli parkı örneği," *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(1), 111-121, 2019.
- [3] O. Aydın "AB'de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye'de kırsal turizm," *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (2), 39-46, 2012.
- [4] R. Sharpley and L. Roberts "Rural tourism – 10 years on," *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 119-124, 2004.
- [5] C. Avcıkurt and Ö. Köroğlu "Kırsal turizm. içinde: turistik ürün çeşitlendirmesi. Ed. N. Hacıoğlu and C. Avcıkurt "Nobel Yayın Dağıtım," Yayın No:1282, pp.61-83, 2008.
- [6] H. Çeken, L. Karadağ ve T. Dalgın "Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma," *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-14, 2007.
- [7] N. Kuşat "Sürdürülebilir kırsal kalkınma için bir alternatif olarak kırsal turizm ve Türkiye'de uygulanabilirliği," *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(10), 65-87, 2014.
- [8] N. Kuter and H. E. Ünal "Kırsal kalkınmada kırsal turizmin önemi," *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13(2), 192-201, 2013.
- [9] H. Surat "Gevaş ilçesinin kırsal turizm potansiyelinin swot analizi ile değerlendirilmesi," *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 23-36, 2020.
- [10] A. Ergün and N. Demir "Kırsal alanda uygulanan kalkınma projelerinde yer alan kişilerin kırsal turizm eğitimlerine katılma durumlarının incelenmesi," *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 12(2), 304-311, 2025.
- [11] Ş. Demirkol and G. Çetin, "Turizm politikaları ve alternatif yönetim yaklaşımları," *Değişim Yayınları*, pp.16-17, 2014.
- [12] P. D. Rosalina, K. Dupre and Y. Wang "Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges," *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 134-149, 2021.
- [13] F. Soykan, "Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm," *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 67-75, 1999.
- [14] UNWTO (2025) Rural tourism. [Online]. Available: <https://www.untourism.int/glossary-tourism-terms>.
- [15] H. Çeken, M. Uçar and T. Dalgın "Kırsal turizmin gelişimi konusunda yerel halkın algıları: Fethiye yöresi örneği," *Turur Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1(1), 4-28, 2012.
- [16] F. Soykan "Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi," *Ege Coğrafya Dergisi*, 12(1), 1-11, 2003.
- [17] H. Pamukçu, A. Aydoğdu, E. Gemici ve B. Samgar "Kırsal turizm etkinlikleri tür ve sınıflandırma", *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, pp. 520-529, Mayıs 2015.
- [18] E. Ataberk "Sürdürülebilir kırsal turizme bütüncül yaklaşım, *Ege Coğrafya Dergisi*, 29(2), 229-242, 2020.
- [19] B. Lane "What is rural tourism?" *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 7-21, 1994.
- [20] G. Demircioğlu "Kırsal Turizm Nedir?" *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(5), 8-10, 1993.
- [21] H. Çeken, L. Karadağ ve T. Dalgın "Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma," *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-14, 2007.
- [22] A. Yaylı ve Ö. Sürücü "Özel ilgi turizmi," Detay Yayıncılık, pp. 205-224, 2016.
- [23] M. Marzo-Navarro, M. Pedraja-Iglesias and L. Vinzón "Sustainability indicators of rural tourism from the perspective of the rresidents," *Tourism Geographies*, 17(4), 586-602, 2015.
- [24] Ş. Baldıran "Kırsal kalkınma aracı olarak turizm ve Türkiye'de kırsal turizm yatırımlarının desteklenmesine dönük uygulamalar," *Uluslararası Kırsal Turizm Ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)*, 5(1), 2602-4462, 2022.
- [25] N. Ćurčić, A. Mirković Svitlica, J. Brankov, Ž. Bjeljac, S. Pavlović and B. Jandžiković "The role of rural tourism in strengthening the sustainability of rural areas: the case of zlakusa village," *Sustainability*, 13(12), 6747, 2021.
- [26] W. An and S. Alarcón "How can rural tourism be sustainable? A systematic review," *Sustainability*, 12(18), 2020.
- [27] E. Amr Saad "Rural Tourism," *International Journal Of Modern Agricultureand Environment*, 2(1), 45-56, 2022.

- [28] C. Han, H. Zhang and Y. Zhang "Balancing growth and preservation: strategic pathways for sustainable rural tourism in china's environmental landscape," *Sustainability*, 17(1), 246. 2025.
- [29] E. Kadanalı and Ş. Yazgan "Kırsal turizmin ekonomik- sosyal ve çevresel etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 97-100, 2012.
- [30] B. Lane "Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation," *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 102-111, 1994.
- [31] C. Garau "Perspectives on cultural and sustainable rural tourism in a smart region: the case study of marmilla in sardinia (Italy)," *Sustainability*, 7(6), 6412-6434, 2015.
- [32] I.C. Muresan, C.F. Oroian, R. Harun, F.H. Arion, A. Porutiu, G.O. Chiciudean, A. Todea and R. Lile "Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development," *Sustainability*, 8(1), 100, 2016.
- [33] T. Kiper "Safranbolu Yörükköyü peyzaj potansiyelinin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi," Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye, June. 2006.
- [34] Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı- BAKKA "Zonguldak, Karabük, Bartın İlleri Turizm Sektör Analizi," 2011.
- [35] T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı "Zonguldak Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023," Sinop: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2012.
- [36] Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı- BAKKA "TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Öğelerinin Araştırılması," 2021.
- [37] (2025) Coğrafi İşaretili Ürünler Veritabanı. [Online]. Available: <https://ci.turkpatent.gov.tr/veritabanı/>
- [38] (2025) Geleneksel El Sanatları. [Online]. Available: <https://zonguldak.ktb.gov.tr/TR-383132/geleneksel-el-sanatları.html>
- [39] (2025) Etkinlikler. [Online]. Available: <https://www.visitzonguldak.com/bilgi-kutusu/onemli-gun-ve-haftalar>
- [40] Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı- BAKKA "Batı Karadeniz Turizm Master Planı," 2020.
- [41] E. Öztekin "Zonguldak ilinin ekoturizm potansiyeli ve swot analizi," *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(45), 171-182, 2021.
- [42] A. Akkoca, C. Alkan, and N. Albuz "Sürdürülebilir turizm kapsamında Zonguldak ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi ile yerel yönetimlerin görüş ve önerilerinin değerlendirilmesi," *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 636-658, 2025.
- [43] İ. Kazkodu, Z. Kıyıcı, and Ş. B. Kazkodu "Yerel yönetimlerin perspektifinden Zonguldak'ın ilçelerinin alternatif turizm potansiyellerinin ve swot analizlerinin karşılaştırılması," *Kent Akademisi*, 18(2), 800-826, 2025.
- [44] A. Yıldırım ve H. Şimşek "Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri," *Seçkin Yayıncılık*, pp. 37-64, 2018.
- [45] J. W. Creswell "Research design qualitative, quantitative and mixed methods approaches, (3. Edition). Losangeles. London. New Delhi. Singapore: Sage Publication. 2009.
- [46] Z. Karataş "Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri," *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80, 2015.
- [47] B. Goranczewski and D. Puciato "Swot analysis in the formulation of tourism development strategies for destinations," *Turyzm/Tourism*, 20(2), 45-53, 2010.
- [48] E. Gürel and M. Tat "Swot analysis: a theoretical review," *Journal of International Social Research*, 10(51), 994-1006, 2017.
- [49] F. Gökçe, "Yerel destinasyonlarda turizm potansiyelinin belirlenmesinde swot (fütz) analiz tekniği," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, Türkiye, Jan, 2006.
- [50] Y. Can Gaberli ve Ü. Gaberli "Siirt'in kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi," *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 6(Special Issue-1), 20-36, 2023.
- [51] D. Güney ve V. Göller "Kırsal turizm konusunda yerel halkın yaklaşımının belirlenmesi: misi köyü örneği," *Turizm Akademik Dergisi*, 3(2), 25-36, 2016.
- [52] F. Aldırmaz Akkaya "Türkiye'de kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal turizmdeki önemi ve finansal performanslarının analizi," İnönü Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- [53] B. Karamehmet, G. Aydın ve C. U. Özgöker "Türkiye'de kırsal turizm destinasyonlarının rekabetçi gücünün geliştirilmesi için stratejik öneriler," *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 106-116, 2016.
- [54] İ. Çetin, T. Polat Üzümcü ve O. İçöz "Kırsal alanlarda sürdürülebilir kırsal turizm ve kocaali-kandıra kırsal turizm gelişimi modeli," *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı [IV], 137-156, 2017.

- [55] S. Şekerli “ Tarım turizmi (Tatuta) projesi kapsamında faaliyet gösteren ekolojik çiftliklerde bir araştırma: İzmir ili örneği,” İzmir Katip Çelebi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- [56] Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı- BAKKA “Zonguldak İlinde Alternatif Turizm ve Köy Hayatı Deneyim Konsepti Araştırma Raporu,” 2018.
- [57] Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı- BAKKA “Zonguldak İli Butik Köy Projesi Ön Fizibilite Raporu,” 2020.

DÜZCE TİCARET VE SANAYİ ODASI

**Düzce'ye
Gelsene®**

**Düzce'den
Alsana**

